

คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน : กรณีศึกษา ตำบลย่อ
อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

นางสาววารภรณ์ ศรีเทพ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาไทยคดีศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2559

**Beliefs and Rituals in Rice Production of Isan People: A Case Study of
the Yo Sub - District of KhamKhueanKaeo District , Yasothon Province.**

Miss Varaporn Tarithev

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Art in Thai Studies

School of Liberal Arts

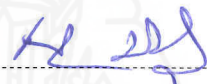
SukhothaiThammathirat Open University

2016

หัวข้อวิทยานิพนธ์ คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน: กรณีศึกษาคำบ่วยอ
อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
ชื่อและนามสกุล นางสาวราภรณ์ ตรีเทพ
แขนงวิชา ไทยคดีศึกษา
สาขาวิชา ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์ ดร. จิตรา วีรบุรินทร์
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สรายุทธ ยะหะกร

วิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2560

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ มีกุศล)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.จิตรา วีรบุรินทร์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สรายุทธ ยะหะกร)

..... ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
(รองศาสตราจารย์รสลิน ศิริยะพันธุ์)

ชื่อวิทยานิพนธ์ คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน : กรณีศึกษา ตำบลย่อ

อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

ผู้วิจัย นางสาววารภรณ์ ตรีเทพ **รหัสนักศึกษา** 2531000103 **ปริญญา** ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา)

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์ ดร.จิตรา วีรบุรินทร์ (2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สรายุทธ ยะหะกร

ปีการศึกษา 2559

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน (2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน (3) ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน (4) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนา ที่มีผลต่อวิถีชีวิตชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

วิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้รู้และผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาในตำบลย่อ จำนวน 11 คน ผู้นำท้องถิ่น จำนวน 11 คน ชาวนาในตำบลย่อ จำนวน 22 คน รวมทั้งสิ้น 44 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก แบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง แบบสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า (1) ความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากการบอกเล่าจากรุ่นสู่รุ่นสืบทอดต่อกันมาในแต่ละครอบครัวเช่น การเลี้ยงผีปู่ตา การทำบุญบั้งไฟ การแห่นางแมว การแห่ข้าวพันก้อน พิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องผีและอำนาจเหนือธรรมชาติของชาวอีสาน และมีความเชื่อว่าพิธีกรรมเหล่านี้จะทำให้ได้ผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ชาวนา (2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน ในตำบลย่อช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมา โดยแบ่งเป็นช่วงเวลา 2 ช่วงเวลา ดังนี้ 1) ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว เป็นสังคมเกษตรกรรมการผลิตเป็นไปเพื่อการเลี้ยงตนเอง ระบบการผลิตมีการพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก 2) ช่วงหลังโครงการอีสานเขียว – พ.ศ.2556 ชาวนาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาจาคาเป็นนาหว่าน ทำให้ขั้นตอนการทำนาเปลี่ยนไป ชาวนาใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยแทนการปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิม (3) ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมมีสาเหตุมาจาก การตอบสนองนโยบายของรัฐที่ต้องการพัฒนาวิถีความเป็นอยู่ของประชาชนในหมู่บ้านให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยการนำเทคโนโลยีเข้ามาเผยแพร่ในหมู่บ้าน (4) ผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาทำให้หมู่บ้านที่เคยมีสภาพความเป็นอยู่แบบง่าย ๆ และมีเศรษฐกิจแบบยังชีพ กลายเป็นหมู่บ้านที่เน้นการผลิตเพื่อจำหน่าย ซึ่งกลายเป็นระบบเศรษฐกิจแบบการค้า จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้หมู่บ้านเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยทางด้านวัตถุมากขึ้น

คำสำคัญ คติความเชื่อ พิธีกรรมในการทำนา

Thesis title: Belief and Ritual in Rice Production of Isan People: A Case Study of the Yo Sub-District of Kham Khuean Kao District, Yasothon Province

Researcher: Miss Varaporn Tarithev **ID:** 2531000103; **Degree:** Master of Arts (Thai Studies) **Thesis advisors:** (1) Dr.Chitra Veeraburinon, Associate Professor (2) Dr. Sarayudh Yahakorn, Assistant Professor; **Academic year:** 2016

Abstract

The objectives of this research were to study 1) the belief and ritual; 2) the effect of social and cultural change on belief and ritual; 3) the factors of social and cultural change that affected belief and ritual; and 4) study the impact of changes in beliefs and rituals that affected farmers' lifestyles.

The research obtained data using the methods of in-depth interviews (both structured and unstructured) and non-participatory observation from three focus groups, which consisted of 11 ritualists, 11 leaders of sub-districts and 22 farmers. The data were analyzed by descriptive analysis.

The results showed that 1) the beliefs and rituals surrounding rice cultivation of the northeastern farmers are inherited from family members, such as ancestor worship and nature worship. It is a reflection of beliefs in ghosts and supernatural powers. Furthermore, they believe that the rituals can produce a plentiful harvest. 2) From the period of the First National Economic and Social Development Plan to the year of the Northeast Greenfield Project, rice cultivation in the area was mainly subsistence farming and was dependent on nature. Almost all the farmers displayed a strong adherence to traditional practices, including spiritual and supernatural rituals. On the other hand, after the period of the Northeast Greenfield Project, the agricultural society changed into a more modern society based on science and technology. As a result, adherence to traditional values and practices gradually declined as farming became more mechanized. 3) The factor of social and cultural change that affected the beliefs and rituals derived from government policy which aimed to improve the standard of living by providing technology to use in agricultural systems. 4) The effect of economic development was to make people in the villages shift from a simple subsistence life style to commercial agriculture. There was an alteration of social structure and cultural patterns from agriculture society to industrial society with increased materialism.

Keywords: Belief, Ritual in Rice Production

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสำเร็จจาก รองศาสตราจารย์ ดร. จิตรา วีรบุรินทร์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สรายุทธ ยะหะกร แขนงวิชาไทยคดีศึกษา สาขาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชที่ได้กรุณาให้คำแนะนำตลอดเวลาตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ และติดตามการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้อย่างใกล้ชิดตลอดมา นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณคณาจารย์สาขาวิชาศิลปศาสตร์ แขนงวิชาไทยคดีศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชทุกท่าน รวมทั้งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุคจิต เจนนพกาญจน์และ รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ มีกุศล ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาและการวิธีการวิจัยอันเป็นพื้นฐานให้ผู้วิจัยนำความรู้มาประกอบในการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมประจำหมู่บ้านในตำบลย่อทุกท่าน ผู้นำหมู่บ้าน ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ทุกท่านที่ได้กรุณาให้การสนับสนุนช่วยเหลือ เสียสละเวลาและให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณครอบครัว ที่เป็นกำลังใจให้และให้การสนับสนุนช่วยเหลือในทุกด้าน จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จด้วยดี

คุณค่าของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูคุณเวทิตาแก่ คุณพ่อแพง ตรีเทพ และคุณแม่เกษมศรี ตรีเทพ ตลอดจนครูบาอาจารย์และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ผู้วิจัยเคารพยิ่ง

วราภรณ์ ตรีเทพ

สิงหาคม 2560

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ฅ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	4
ขอบเขตการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	8
แนวคิด.....	9
แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อและคติความเชื่อในการทำงานที่สำคัญ.....	9
แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมการทำและพิธีกรรมในการทำงานที่สำคัญ.....	18
แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.....	26
ทฤษฎี.....	35
ทฤษฎีวิวัฒนาการ.....	35
ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่.....	36
ทฤษฎีปรัวรรตนิยม.....	37
ทฤษฎีภาวะทันสมัย.....	42
วิธีการทำนาของชาวอีสาน.....	45
ประวัติความเป็นมาของตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร.....	47
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	58
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	65
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	66
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	66
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	67

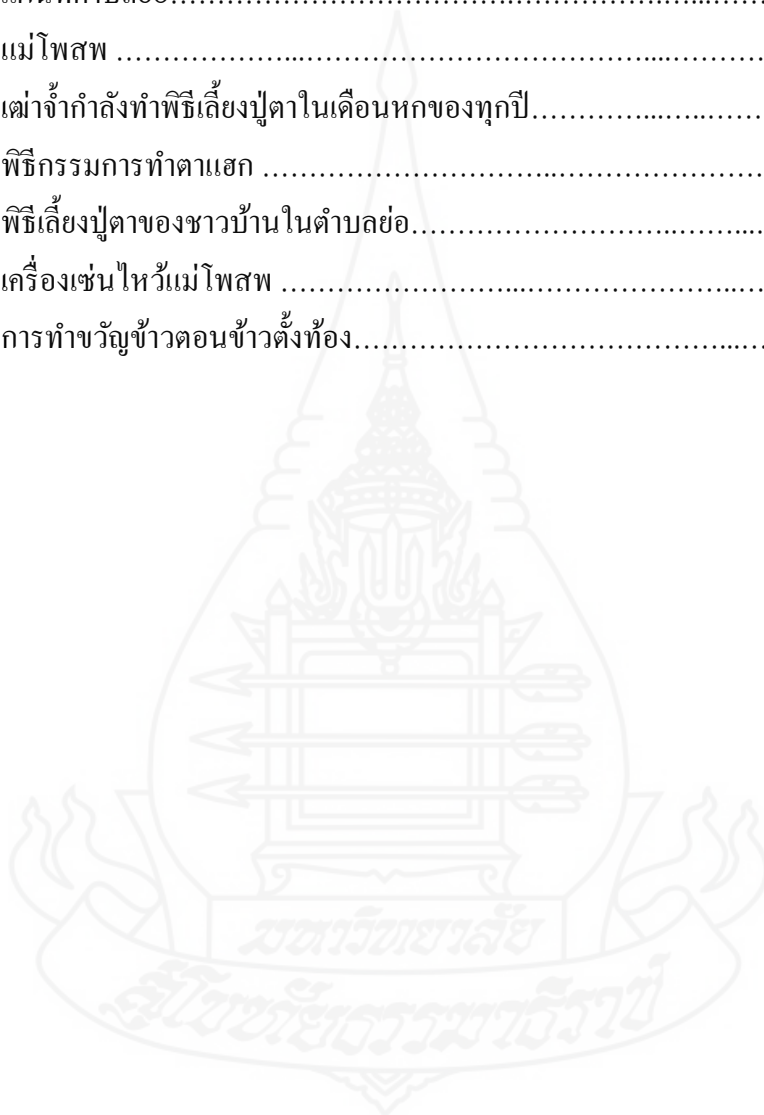
สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ.....	69
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	70
ตอนที่ 1 สถานภาพของประชากรหรือกลุ่มตัวอย่าง.....	71
ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	95
ตอนที่ 3 ข้อสรุปที่ได้จากการค้นพบ.....	147
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	152
สรุปการวิจัย.....	152
การอภิปรายผล.....	159
ข้อเสนอแนะ.....	183
บรรณานุกรม.....	185
ภาคผนวก.....	190
ก รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....	191
ข ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ (แบบสัมภาษณ์).....	196
ค แบบสัมภาษณ์.....	201
ง ภาพประกอบการทำวิจัย.....	232
ประวัติผู้วิจัย.....	259

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 แผนที่จังหวัดยโสธร.....	47
ภาพที่ 2.2 แผนที่อำเภอคำเขื่อนแก้ว.....	48
ภาพที่ 2.3 แผนที่ตำบลย่อ.....	49
ภาพที่ 4.1 แม่โพสพ	96
ภาพที่ 4.2 เฒ่าจ้ำกำลังทำพิธีเลี้ยงปู่ตาในเดือนหกของทุกปี.....	97
ภาพที่ 4.3 พิธีกรรมการทำตาแฮก	99
ภาพที่ 4.4 พิธีเลี้ยงปู่ตาของชาวบ้านในตำบลย่อ.....	108
ภาพที่ 4.5 เครื่องเซ่นไหว้แม่โพสพ	111
ภาพที่ 4.6 การทำขวัญข้าวตอนข้าวตั้งท้อง.....	112

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คติความเชื่อของชาวอีสานเป็นความรู้สึกรากเหง้า ความเข้าใจของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ได้รับสืบทอดมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ สิ่งใดที่เป็นมงคลกระทำแล้วได้รับความสุขทั้งต่อตนเองและครอบครัวก็จะรับและนำมาปฏิบัติ ส่วนสิ่งใดที่เป็นอัปมงคลจะนำความเดือดร้อนมาให้ก็ให้ละเว้นในเรื่องนี้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า (จตุรงคปริวรรต ๒๕๔๔, น. ๑๗) ได้กล่าวถึงคติความเชื่อของชาวอีสานในวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ว่า คติความเชื่อได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษโดยปฏิบัติตามจารีตทำมาหากินเลี้ยงชีพในทางสุจริต ละเว้นสิ่งที่จะก่อให้เกิดโทษและนำมาซึ่งความเดือดร้อน ชาวอีสานมีความเชื่อในเรื่องเทวดา ผีนางงามไม้ ถูขี้เถ้า สัจธรรม วิญญาณบรรพบุรุษ โขลกาง เชื่อเรื่องขวัญและขี้มนันในเรื่องกรรมเวร สำหรับเรื่องนี้บุญญา จิตต์ธรรม (วิมล กุศรี ๒๕๔๒, น. บทนำ) กล่าวว่า ความกลัวและความไม่รู้เป็นต้นเหตุทำให้เกิดความเชื่อ ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นการยอมรับที่เกิดขึ้นในจิตสำนึก ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความศรัทธาและความมั่นใจ ความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีนาง เทวดา ซึ่งมีอำนาจเหนือคนสามารถคลั่งคลุ้มให้ทั้งคุณและโทษแก่คนได้ ความเชื่อเหล่านี้เป็นบรรทัดฐานที่คนในสังคมบรรพกาลใช้ควบคุมตนเองและสังคม เพื่อการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคมให้มีความอบอุ่นใจ มั่นใจ ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ รวมถึงสร้างเสริมสวัสดิภาพแก่คนในสังคม ให้มีกำลังใจปฏิบัติตนในแนวทางที่พึงประสงค์ ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นบ่อเกิดของจารีต ประเพณี และการปฏิบัติตนตามฮีตสิบสองคองสิบสี่

คติความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาปลูกข้าวของชาวนาในตำบลย้อย อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร เป็นพิธีกรรมที่เกิดจากคติความเชื่อพื้นบ้านและหลักศาสนาทั้งพุทธ ศีลธรรม และพราหมณ์ผสมกัน มีการปฏิบัติสืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน พิธีกรรมเหล่านี้เริ่มปฏิบัติกันมาตั้งแต่ก่อนลงมือทำนาจนถึงหลังการเก็บเกี่ยว เพื่อเป็นการบูชาเทวดา ผี วิญญาณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวนาให้ความเคารพนับถือว่าเกี่ยวข้องกับการทำนา ซึ่งได้แก่ พระภูมิเจ้าที่ ผีปู่ตา แม่โพสพ นาค เป็นการขอร้องให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เหนือธรรมชาติเหล่านี้ ช่วยคลั่งคลุ้มให้การทำนาลุ่ล่งไปด้วยดี ได้ผลผลิตดี อุดมสมบูรณ์ มีน้ำฝนเพียงพอในการเพาะปลูกข้าว เนื่องจากชาวนาไม่มีหลักประกันว่าฝนจะตกต้องตามฤดูกาล ถ้าฝนไม่ตกนั้นก็หมายถึงความแห้งแล้งทำนาไม่ได้ผล เพราะเป็นที่ดอนทำนา

ได้เพียงปีละครั้งน้ำฝนจึงเป็นสิ่งสำคัญ บางปีที่เกิดน้ำท่วมหรือฝนแล้งผลผลิตที่ได้ไม่พอเลี้ยงคนในครอบครัว

ชาวนาจึงต้องหาวิธีทำให้เกิดความมั่นใจ เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับตนเอง โดยหันไปพึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติ ด้วยการประกอบพิธีกรรม เพื่อบอกกล่าวให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือ ช่วยลดบันดาลให้การทํานาดำเนินไปด้วยดี เมื่อประสบความสำเร็จจะทำพิธีเช่น บวงสรวงเพื่อตอบแทนและขอบคุณสิ่งศักดิ์เหล่านั้น ในการประกอบพิธีกรรมในแต่ละครั้งต้องมีการหาฤกษ์ยาม เพื่อความเป็นสิริมงคล และเพื่อให้ประสบความสำเร็จ ตั้งแต่เริ่มต้นเตรียมตัวทํานา จนถึงเก็บเกี่ยว และการเก็บรักษาเมล็ดข้าว หลังจากประกอบพิธีดังกล่าวแล้วทำให้ชาวนาเกิดความสบายใจ ลดความตึงเครียดที่ประสบกับปัญหา และอุปสรรคต่างๆ อันจะทำให้เกิดความเสียหายแก่ นาและต้นข้าว นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในหมู่บ้านอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ เอมีล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) ที่ว่าหน้าที่ของสังคมคือส่วนที่สนับสนุนให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้ และแนวความคิดนี้ยังสอดคล้องกับ แรดคลิฟฟ์ บราวน์ (Alfred Reginald , Radcliffe-Brown) กับ โบรินีสลอสส์ มานอสกี (Bronislaw Malinowski) ที่มองว่าหน้าที่ทางสังคม เป็นส่วนสนับสนุนให้โครงสร้างสังคมคงอยู่อย่างต่อเนื่อง เพราะสังคมมีกระบวนการทางสังคมที่ทำให้สังคมเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น บรรทัดฐาน ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรม และประเพณี เป็นต้น ในเรื่องน้ำจตุรวิธาน ธรรมวัตร (สุรศักดิ์ ศิริ 2532 ,น.15) ได้กล่าวถึง ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทํานาของชาวอีสาน เช่น ประเพณี การลงแขก ในการทํานาแต่ละปีมีความจำเป็นที่จะต้องใช้แรงงานมากอยู่สี่ครั้งด้วยกัน คือ เวลา คำนาน เวลาเกี่ยวข้าว เวลानวดข้าว และเวลาขนข้าวขึ้นยุ้ง ประเพณีขอฝนของชาวอีสานมีพิธีเต้านางซ่องเพื่อขับไล่ผีแม่แห่งออกจากหมู่บ้าน และเป็นการทํานายว่าฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาล หรือไม่นอกจากนี้ยังมีพิธีเต้านางแมว พิธีเต้านางดั่ง เป็นต้น มีการทำบุญคุณลานในเดือนยี่ ทำบุญข้าวจีในเดือนสี่ ตลอดจนมีประเพณีการเลี้ยงปู่ตา และเลี้ยงตาแฮกก่อนที่จะลงมือทํานา นอกจากนี้ นารถฤดี สีม่วง (2545,น. 4) ยังได้กล่าวไว้ว่า ชาวอีสานมีชีวิตผูกพันกับการทํานาหรือข้าวมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยเชื่อว่าคนเรามีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะข้าว ข้าวทำให้ร่างกายแข็งแรงสามารถทํานาสามารถทำงานเลี้ยงครอบครัวได้ ข้าวอาศัยน้ำฝน ฝนเท่านั้นที่ทำให้การทํานาได้ผลดี ปีใดฝนแล้งการทํานาไม่ได้ข้าว บางปีฝนมากน้ำฝนมากท่วมนาและข้าวในนาเป็นเวลานานต้นข้าวเสียหาย การทํานาในปีนั้นก็มิผลเสีย ชาวนาเชื่อว่าการที่น้ำแล้งหรือการที่น้ำฝนมากท่วมนาข้าวนั้นมีเทพเจ้าหรือพระภูมิเจ้าที่เป็นผู้กำหนด เห็นได้จากพิธีกรรมบุญบั้งไฟเพื่อขอฝนจากพระยาแถนในปีที่ฝนแล้ง หรือก่อนจะทํานาพวกเขาจะทำพิธีแฮกนาเพื่อเป็นสิริมงคลให้ทํานาข้าว ไม่ให้น้ำท่วมไร่นา เป็นต้น

คติความเชื่อในการทำนาของคนในตำบลยอ อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดยโสธร ซึ่งสะสมและสืบทอดต่อกันมา เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป จากแนวคิดของทัลคอตท์ พาร์สันส์ (Talcott Parsons) มีแนวความคิดว่าสังคมเป็นระบบหนึ่งที่มีส่วนต่างๆสัมพันธ์และสนับสนุนซึ่งกันและกันความสัมพันธ์ที่คงที่ของแต่ละส่วนจะเป็นปัจจัยทำให้ระบบสังคมเกิดความสมดุล ในด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากความสมดุลถูกทำลายลง เพราะองค์ประกอบของสังคมคือ บุคลิกภาพ (Personality) อินทรีย์ (Organism) และวัฒนธรรม (Culture) เกิดความแตกร้างโดยมีสาเหตุมาจากทั้งภายนอกในระบบสังคม เช่น การเกิดสงคราม การแพร่กระจายของวัฒนธรรม เป็นต้น และสาเหตุจากภายในในระบบสังคมที่เกิดจากความตึงเครียด เพราะความสัมพันธ์ของโครงสร้างบางหน่วยหรือหลายๆหน่วยทำงานไม่ประสานกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางประชากร การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เมื่อส่วนใดส่วนหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงก็จะเป็นสาเหตุทำให้ส่วนอื่นๆมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจเกิดขึ้นเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งหรือทั้งระบบก็ได้ พาร์สันส์ เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมซึ่งรวมถึง ความเชื่อ บรรทัดฐาน และค่านิยมของสังคม คือตัวยึดเหนี่ยวให้สังคมมีการรวมตัวเข้าด้วยกันและเป็นตัวต้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม จากเดิมที่ชาวนาใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์ในการทำนา ได้ปรับเปลี่ยนเป็นเครื่องจักรกลมาทำงานแทนคนและสัตว์ เช่น รถไถนา รถเกี่ยวข้าว นวดข้าว เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาจากแบบดั้งเดิมเป็นแบบสมัยใหม่ มีผลให้พฤติกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป เช่น เดิมชาวนาจะมีการลงแขกเกี่ยวข้าวเป็นวิธีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันในท้องถิ่นแบบพี่แบบน้อง ก็หันมานิยมการว่าจ้างแรงงานหรือใช้เครื่องจักรกลแทน โดยให้ความสำคัญกับเงินตราและการทำงานทุกอย่างมุ่งเป้าหมาย เพื่อการให้ได้เงินมากกว่าเพื่อการบริโภคโดยตรง

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือเครื่องใช้แบบพื้นบ้านมาเป็นแบบสมัยใหม่ ได้ทำให้คติความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไปและบางอย่างก็ได้สูญหายไปด้วยเช่น พิธีแรกนา พิธีเตรียมลาน พิธีเช่นข้าวขึ้นเล้า เป็นต้น เมื่อชาวนาเริ่มไม่เห็นคุณค่าเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนาแบบดั้งเดิม ก็พลอยลืมเลือนพิธีกรรมและคติความเชื่อต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆเหล่านั้นไปด้วย ซึ่งปัจจุบันคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาบางอย่างได้สูญหาย และบางอย่างก็กำลังจะสูญหายไปจากชุมชนแห่งนี้ จากสภาพปัญหาการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาในปัญหานี้ เพื่อจะได้นำเสนอแนวทางการในการแก้ปัญหา พื้นฟูและสืบสานคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาให้คงอยู่กับชาวอีสานสืบไป

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

2.2 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

3.3 เพื่อศึกษาปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

4.4 เพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนามีผลต่อวิถีชีวิตชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

3. กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน: กรณีศึกษาตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ผู้ศึกษาได้กำหนดแนวคิดและทฤษฎีเพื่อที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางการศึกษาวิจัยโดยมีกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย ดังนี้

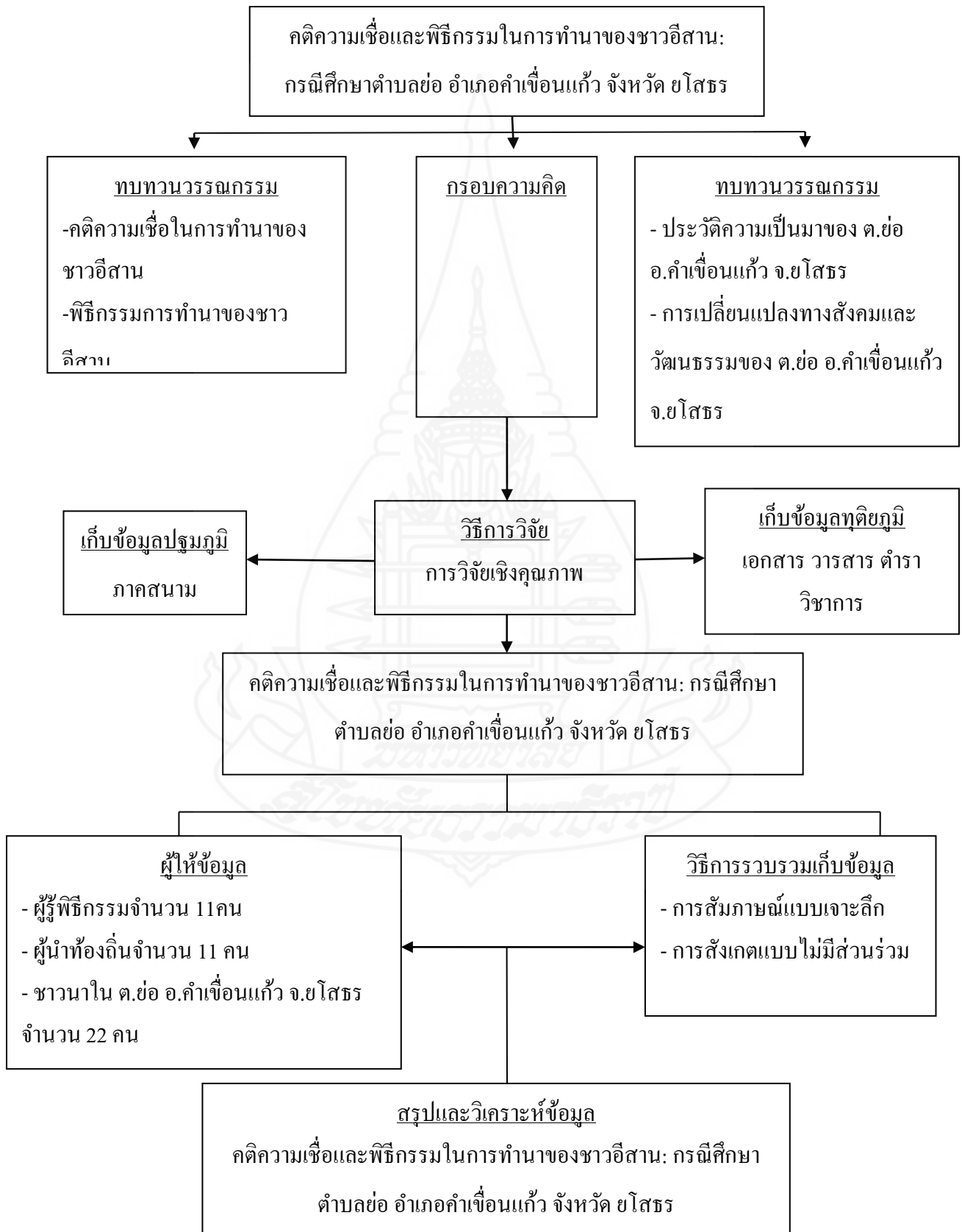
แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อ ประกอบด้วย ความหมายของคติความเชื่อ ประเภทของคติความเชื่อ และความสำคัญของคติความเชื่อ

แนวความคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำนา ประกอบด้วย ความหมายของพิธีกรรม พิธีกรรมก่อนการทำนา พิธีกรรมขณะทำนา พิธีกรรมเพื่อการเก็บเกี่ยว พิธีกรรมหลังการเก็บเกี่ยว

แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม องค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย ทฤษฎีวิวัฒนาการ ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ทฤษฎีปฏิบรรณนิยม ทฤษฎีภาวะทันสมัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

4. ขอบเขตการวิจัย

4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการศึกษา

1) คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่ออำเภอคำเขื่อนแก้วจังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่1(พ.ศ.2504-พ.ศ.2556) โดยแบ่งเป็น 2 ช่วงเวลาดังนี้

เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 - พ.ศ.2544)

ช่วงหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545 – พ.ศ.2556)

3) ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 – พ.ศ.2556)

4) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนามีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 – พ.ศ.2556)

4.2 ขอบเขตทางด้านประชากร

กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้รู้เกี่ยวกับคติความเชื่อ และพิธีกรรมในการทำนาในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11คน ผู้นำท้องถิ่นจำนวน 11 คน ชาวนาในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 22 คน รวมประชากรและกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 44 คน

4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ เป็นการศึกษาในพื้นที่ของตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ซึ่งประกอบด้วยหมู่บ้าน 11 หมู่บ้านด้วยกันดังนี้ หมู่ที่ 1, 2 บ้านย่อ หมู่ที่ 3 บ้านหนองแสง หมู่ที่ 4 บ้านสว่าง หมู่ที่ 5, 7 บ้านคำม่วง หมู่ที่ 6 บ้านโคกป่าจิก หมู่ที่ 8 บ้านคำกลาง หมู่ที่ 9 บ้านดอนตู หมู่ที่ 10 บ้านหนองปลา และหมู่ที่11 บ้านเจริญสุข

4.4 ขอบเขตด้านเวลา

ใช้เวลาในการศึกษาทั้งหมด เริ่มตั้งแต่ เดือนสิงหาคม 2554 จนถึง เดือนกรกฎาคม 2559

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

คติความเชื่อ หมายถึง รูปแบบความเชื่อของชาวนาคำบलय่ ที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคน

พิธีกรรมการทำงาน หมายถึง ประเพณีบูชาของชาวนาคำบलय่ อันเนื่องมาจากการทำนา และวิธีปฏิบัติหรือขั้นตอนในการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการทำนา

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง รูปแบบทางสังคมในตำบลย่ เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี ระบบครอบครัว และระบบการปกครอง เป็นต้น ได้เปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบเดิม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมที่บุคคลในสังคมตำบลย่ ได้เคยประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ทำให้ทราบถึงคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสานในตำบลย่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

6.2 ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสานในตำบลย่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

6.3 ทำให้ทราบถึงปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมใน การทำงานของชาวอีสาน ในตำบลย่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

6.4 ทำให้ทราบถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง ทางคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงาน ที่มีผลต่อวิถีชีวิตชาวนาอีสานในตำบลย่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

6.5 เป็นองค์ความรู้ในการนำเสนอแนวทางในการฟื้นฟูและสืบสานคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสานให้คงอยู่สืบไป

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสาน: กรณีศึกษา ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางในการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิด

- 1.1 แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อและคติความเชื่อที่สำคัญในการทำงาน
- 1.2 แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมการทำงานและพิธีกรรมในการทำงานที่สำคัญ
- 1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

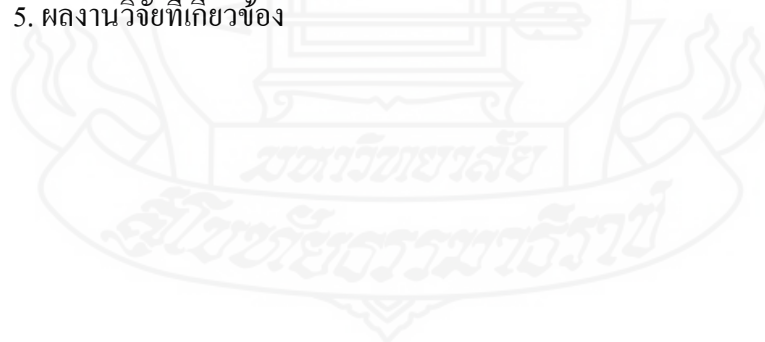
2. ทฤษฎี

- 2.1 ทฤษฎีวิวัฒนาการ
- 2.2 ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่
- 2.3 ทฤษฎีปริวรรตนิยม
- 2.4 ทฤษฎีภาวะทันสมัย

3. วิธีการทำงานของชาวอีสาน

4. ประวัติความเป็นมาของตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิด

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อและคติความเชื่อที่สำคัญในการทำงาน

ความเชื่อเป็นความคิดความเข้าใจที่มีอิทธิพลต่อการไตร่ตรอง ต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคล เมื่อบุคคลมีความเชื่ออย่างใด ความเชื่อนั้นจะเป็นตัวกำหนดให้บุคคลปฏิบัติตามสิ่งที่ตนเชื่อทั้งๆ ที่บางครั้งความเชื่อนั้นอาจไม่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงก็ตาม (ประสงค์ ลิมตระกูล, 2526, น. 156) การที่บุคคลมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไปนั้นเนื่องจากความคิดประสบการณ์และความเชื่อของบุคคล ซึ่งมีอำนาจในการควบคุมตนเองให้ปฏิบัติในลักษณะต่างๆกันออกไป

ลักษณะของความเชื่อเกิดขึ้นได้ทั้งภายในและภายนอกตน รอทเตอร์ (Rotter) (อ้างจากพิทยา อรุณพงษ์, 2558, น.18) ได้อธิบายถึงลักษณะของความเชื่อภายใน – ภายนอก โดยอาศัยทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมว่า ถ้ามีเหตุการณ์เกิดขึ้นเป็นไปตามที่บุคคลคาดหวังไว้ จะทำให้ความคาดหวังเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ความคาดหวังที่เกิดขึ้นจะขยายไปครอบคลุมพฤติกรรมหรือเหตุการณ์อื่นๆ จนกลายเป็นบุคลิกภาพที่สำคัญในตัวบุคคลนั้นซึ่งก่อให้เกิดความเชื่ออำนาจภายใน – ภายนอก ถ้าประสบการณ์ของบุคคลได้รับการเสริมแรงบ่อยๆเมื่อแสดงพฤติกรรมเดิม จะทำให้บุคคลนั้นเชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นผลจากความสามารถของตนเอง ความเชื่อเช่นนี้เรียกว่า ความเชื่ออำนาจภายในคน จากพฤติกรรมไม่รับแรงเสริม จะทำให้บุคคลรับรู้ว่าการกระทำที่ไม่ได้เป็นผลจากการกระทำของตนเองแต่เป็นเพราะ โชคชะตา ผีศาจ เทวดา ความบังเอิญหรือสิ่งแวดล้อมบันดาลให้เป็นความเชื่อเช่นนี้ เป็นความเชื่ออำนาจภายนอกตน

แนวคิดนี้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวิถีความเชื่อของคนอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ดังจะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับคติความเชื่อในการทำงานของคนอีสานในรูปแบบต่างๆ เช่น พิธีสู่ขวัญข้าว พิธีทำบุญคุณลาน พิธีแห่ข้าวพันก้อน และการปฏิบัติตามฮิตสิบสอง คองสิบสี่ ที่คนอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรยึดถือและปฏิบัติกันมา เป็นต้น

ความหมายของความเชื่อ

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า เชื่อ หมายถึง เห็นตามด้วย ใจ มั่นใจ (online 21 สิงหาคม 2553: <http://rirs3.royin.go.th/dictionary.asp>)

กิ่งแก้ว อรรถการ (กัณฑ์วีร วิวัฒน์พานิชย์ และขวัญจิต ศิวังศาโรจน์ 2547, น.98) กล่าวว่า ความเชื่อ คือ กระบวนการแสวงหาคำตอบที่ตนไม่รู้ โดยการเดาและเปรียบเทียบกับสิ่งที่ตนเคยรู้มาก่อน หรือเดาตามเรื่องราวที่เคยมีผู้เล่าไว้ก่อน บางครั้งความเชื่อจึงดูเหมือนไร้เหตุผล

บางครั้งก็ดูเป็นเหตุเป็นผลน่าเชื่อถือและบางครั้งในความรู้เหตุผลนั้น มนุษย์ก็ยังไม่สามารถแสวงหาคำตอบที่ดีกว่าได้ จึงยังคงต้องเชื่อต่อไป

อุทัย หิรัญโต (2547, น. 98) กล่าวว่า ความเชื่อคือ การยอมรับข้อเสนอ (statement) ใดๆอย่างหนึ่งว่าเป็นความจริง การยอมรับเช่นนี้อาจจะเกิดขึ้นได้จากสติปัญญาเหตุผล หรือศรัทธาโดยไม่มีเหตุผลก็ได้ ความเชื่ออาจเกิดขึ้นได้จากสาเหตุหลายอย่าง เช่น การพบเห็นด้วยตนเอง การพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์และอาจเกิดโดยความเชื่อแบบงมงายก็ได้

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม (อ้างใน ประชิด วามานนท์ และคณะ 2551, น. 1 – 13) ให้ความหมายของความเชื่อไว้ว่า การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน และการยอมรับนับถือนี้อาจจะมีหลักฐานพอที่จะพิสูจน์หรือไม่ก็ได้

จันทร์ศรี นิตยฤกษ์ (อ้างจาก กิ่งแก้ว อรรถากรและคณะ 2528, น. 661) กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อไม่ว่าจะเกิดจากความรู้สึกหรือการไตร่ตรองด้วยเหตุผลก็ตาม เมื่อมนุษย์เกิดความเชื่อแล้วมักแสดงออกทางกาย ทางวาจาให้ปรากฏ ความเชื่อย่อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับประเพณี สุภาษิต คำพังเพยและคติชนแขนงอื่น

กรกฎ ฤทธิ์ประสม (2550) กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อหมายถึงความรู้สึกนึกคิด ความเข้าใจของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นความรู้สึกมั่นใจว่าสิ่งนั้นถูกต้อง เป็นความจริง มีพื้นฐานจากโครงสร้างด้านร่างกาย จิตใจ สังคม จิตวิญญาณ บริบทและประสบการณ์ของบุคคล ร่วมกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ที่จะปฏิบัติตามความรู้สึกนึกคิดและความเข้าใจนั้นขึ้นกับมุมมองของแต่ละบุคคล

กัณฑ์วีร์ วิวัฒน์พาณิชย์และขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์ (2547, น. 98) กล่าวว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับคำอธิบายเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์หนึ่งๆ ที่บุคคลได้จากการรับรู้และเรียนรู้ร่วมกันในสังคม และถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนตกผลึกเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมของสังคมนั้น โดยอาจมีเหตุผลหรือไม่มีเหตุผลความเป็นจริง หรือหลักฐานมาสนับสนุนก็ได้ อย่างไรก็ตามความเชื่อสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามวิวัฒนาการและพัฒนาการของสังคม

วิมล จิโรจพันธุ์และคณะ (2548, น. 48) ให้ความหมายของความเชื่อไว้ว่า หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของคนที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วแสดงพฤติกรรมออกมา ทั้งทางบวกและทางลบ ความเชื่อเป็นเรื่องของศรัทธา เลื่อมใสในสิ่งที่ได้พบหรือสัมผัสด้วยประสาทสัมผัส

จากนิยามของความเชื่อดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับและยึดมั่นกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าถูกต้อง และส่งผลให้เกิดการปฏิบัติตามสิ่งที่ได้ยอมรับนั้น ถึงแม้ว่าสิ่งที่ยอมรับและยึดมั่นนั้นจะมีตัวตนหรือไม่มีตัวตนก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบทความเชื่อในเรื่องต่างๆมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม ชนบทธรรมเนียม ประเพณีต่างๆใน

สังคมนั้นๆ เพราะเมื่อใดที่มนุษย์มีความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็จะแสดงพฤติกรรมออกมาให้สอดคล้องกับสิ่งที่ตนเองเชื่อและยึดมั่นนั่นเอง

ประเภทของความเชื่อ

นักวิชาการได้จำแนกประเภทของคติความเชื่อไว้หลายลักษณะดังนี้

มารยาท กิจสุวรรณ (2526, น.12 – 20) กล่าวถึง ความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยว่า เหมือนกับชนชาติอื่น คือ ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งมีอิทธิพลเหนือความคิดและการกระทำของคน ไม่ว่าจะเป็นยุคใดสมัยใด ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาตินี้แบ่งออกเป็นประเภทย่อยๆ ได้ 9 ประเภท คือ

- 1) ความเชื่อเรื่องผี สาง เทวดา
- 2) ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง
- 3) ความเชื่อเรื่องคาถาอาคมและเวทมนต์
- 4) ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามและลางสังหรณ์
- 5) ความเชื่อเรื่องความฝัน
- 6) ความเชื่อเรื่องขวัญ
- 7) ความเชื่อเรื่องสิ่งแวดล้อมและปรากฏการณ์ธรรมชาติ
- 8) ความเชื่อเรื่องยากลางบ้าน
- 9) ความเชื่อเรื่องลักษณะบุคคล

จารุวรรณ ชรรมวัตร (ม.ป.ป.2538 , น.100 – 113) ได้กล่าวถึงความเชื่อของชาวอีสานไว้ 11 ประเภทด้วยกัน มีดังต่อไปนี้

- 1) ความเชื่อเรื่องโชคกลาง ฤกษ์
- 2) ความเชื่อเรื่องความฝัน
- 3) ความเชื่อเรื่องสิ่งแวดล้อมและปรากฏการณ์ธรรมชาติ
- 4) ความเชื่อเรื่องสุขภาพหรือสวัสดิภาพ
- 5) ความเชื่อเรื่องภูต ผี ปีศาจ
- 6) ความเชื่อเรื่องลักษณะของบุคคล
- 7) ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์
- 8) ความเชื่อเรื่องเวทมนต์ คาถา
- 9) ความเชื่อเรื่องยากลางบ้าน
- 10) ความเชื่อเรื่องการนับถือผี
- 11) ความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง

มณี พยอมยงค์ (2530, น. 70 – 74) ได้กล่าวถึงประเภทของความเชื่อและความสำคัญของความเชื่อเอาไว้ในหนังสือวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ว่าความเชื่อแบ่งออกเป็นสองประเภทใหญ่ๆคือ ความเชื่อทั่วไปหรือความเชื่อธรรมดา เช่น เรื่องนรก สวรรค์ เทวดา และอีกประเภทหนึ่ง คือ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ความเชื่อทั้งสองประเภทอาจแบ่งออกได้เป็นหลายประการ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากิน โชคลาง ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา ฯลฯ ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่างๆทั้งด้านดี ด้านร้าย คนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้แก่ลูกหลาน อันเป็นการปลูกฝังความเชื่อให้ลึกกลงไปในสำนึกของแต่ละคนจนไม่อาจถอดถอนได้ เมื่อมีความเชื่อเต็มที่แล้วก็จะทำในสิ่งที่ตนต้องการมากขึ้นกว่าเดิม เพราะความเชื่อก่อให้เกิดคุณค่า

สรุปได้ว่า การจัดประเภทความเชื่อมีมูลเหตุมาจากความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อสืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนาและลัทธิต่างๆ สามารถจัดแบ่งประเภทได้ 3 ประเภทใหญ่ๆด้วยกัน ได้แก่ ความเชื่อที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด การตาย ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งชื่อ เป็นต้น ความเชื่อที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากิน ความเชื่อเกี่ยวกับยารักษาโรค ความเชื่อเกี่ยวกับการพยากรณ์ เป็นต้น ความเชื่อที่มนุษย์มีต่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อในผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค และความเชื่อเกี่ยวกับแถน เป็นต้น

ประโยชน์ของความเชื่อ

มณี พยอมยงค์ (2528, น. 71) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของความเชื่อไว้ดังนี้

1) ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ เช่น คนไทยเชื่อในเรื่องของดวงสมพงศ์กัน ในกรณีที่ถูกบ่าวสาวรักใคร่ชอบชอกกัน มีความประสงค์จะแต่งงานก็จะพากันไปหาหมอดู ให้หมอดูทำนายให้ว่าดวงสมพงศ์กันหรือไม่ ถ้าดวงสมพงศ์กันจะมีผลให้อยู่ร่วมกันเป็นสุขตลอดไป เป็นการกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นเกี่ยวกับชีวิตการครองเรือนให้มั่นคงทางหนึ่ง

2) ความเชื่อทำให้เกิดพลัง เช่น คนไทยเชื่อว่าการรดน้ำมนต์จะสามารถป้องกันอันตรายต่างๆ ตลอดจนสามารถปัดเป่าภัยพิบัติต่างๆ ได้ เมื่อคนเชื่อเช่นนี้ย่อมจะไปหาพระให้ทำน้ำมนต์รดให้ ในเวลาที่จะเดินทางหรือกลับจากการเดินทาง จะทำให้แคล้วคลาดศัตรูได้ด้วย กรณีที่ทหารจะไปราชการสงครามมักจะเห็นพระได้รับนิมนต์ไปประพรมน้ำมนต์อยู่เสมอ สิ่งดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้พลั้งใจอีกเหิมกล้าที่จะต่อสู้กับอริราชศัตรูได้

3) ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์ งานบางอย่างจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการคล้อยช่วยคิด ช่วยชี้ทางให้งานสำเร็จได้ เช่น คนบางพวกเชื่อว่าผีตาแฮก (ผีนา) ถ้าทำการเลี้ยงดีจะช่วยให้ข้าวในนาเจริญงอกงามดีให้ผลผลิตเป็นทวีคูณ ดังนั้นชาวอีสานจึงเลี้ยงตาแฮกกันทุกปี

4) ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี เช่น กรณีผีดำ ซึ่งนับถือกันอยู่ในภาคเหนือและภาคอีสานนั้นถือว่าเป็นผีบรรพบุรุษ ถ้าหากคนในบ้านทะเลาะเบาะแว้งกันผีดำจะมาทำให้สมาชิกในครอบครัวนั้นมีอาการตัวร้อนเป็นไข้ ต้องเช่นสรวงจึงจะหาย จากเหตุการณ์เช่นนี้กลุ่มที่เชื่อก็จะพยายามที่จะไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน อันเป็นส่วนที่ทำให้ครอบครัวมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน

5) ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม เช่น กรณีที่เชื่อว่ายักษ์มีอยู่จริงโดยอาศัยอยู่ในป่า และจะออกมาจับคน ไปกิน พวกที่เชื่อก็จะวาดภาพหรือปั้นรูปยักษ์ให้นำมาเกลี้ยคนากแล้ว ถือตะบองขึ้นแยกเขียวเช่นที่เห็นตามวัดสำคัญในกรุงเทพมหานคร

6) ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา เช่น กรณีที่เชื่อว่าการทำพิธีไหว้ครูนอกจากจะเป็นการบูชาพระคุณบูรพาจารย์แล้ว ยังเชื่อว่าจะทำให้ผู้เรียนหนังสือมีสติปัญญาเฉียบแหลม รู้ได้ไว และมีปัญญาความรู้มาก อุปกรณ์ที่นำมาไหว้ครูจึงมีดอกเข็ม หญ้าแพรก และดอกมะเขือเป็นสัญลักษณ์เพื่อบูชาครูในพิธีไหว้ครูด้วย

7) ความเชื่อทำให้นับถือศาสนาได้อย่างมั่น ศาสนาบางศาสนาสอนให้ทุกคนมีความเชื่อในศาสนานั้นๆ ดังนั้นหลักการของศาสนาจึงต้องมีพิธีกรรมไว้สำหรับให้ศาสนิกชนได้ประกอบพิธี เช่น การกราบไหว้ การสวดอ้อนวอน ฯลฯ เพื่อให้เกิดความมั่นใจไม่คลอนแคลนในศาสนาที่ตนนับถือ

8) ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ เช่น กรณีการเจ็บป่วยบางคนไม่สบายโดยหาสาเหตุไม่ได้ เพราะจิตได้สำนึกยังอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ตลอดเวลา หากได้บนบานศาลกล่าวแล้ว ทำให้กำลังใจเข้มแข็งหายจากอาการไม่สบายต่างๆ ได้โดยไม่ต้องกินยา ก็ปรากฏให้เห็นและปรากฏเป็นข่าวอยู่เสมอ หรือกรณีที่คนไข้เชื่อว่าตัวเองต้องหายจากโรคแน่ๆ ทั้งๆ ที่หมอบอกว่าไม่มีทางรักษาหายได้ พลังที่เข้มแข็งยอมทำให้บุคคลนั้นหายจากโรคได้จริงๆ

ความเชื่อจึงมีประโยชน์หรือความสำคัญต่อการดำรงชีวิต และมีอิทธิพลต่อสังคมเป็นตัวกำหนดการแสดงออกทางพฤติกรรมของคนในสังคม โดยอาจสังเกตได้ว่าเมื่อบุคคลมีความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการกระทำหรือพฤติกรรมที่ตอบสนองความเชื่อนั้นๆ และถ้าเปลี่ยนความเชื่อไปจากเดิมพฤติกรรมจะเปลี่ยนตามไปด้วย และพฤติกรรมเช่นนี้อาจสะท้อนให้สังเกตเห็นได้ในลักษณะของข้อห้ามและข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม

ความเชื่อกับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน

ความเชื่อของชาวอีสานนั้นมีลักษณะร่วมกับวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง มีส่วนที่แตกต่างออกไปจากกลุ่มคนไทยภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ อยู่ไม่น้อยความเชื่อของชาวอีสานที่สืบทอดกันมา เช่น

1) ความเชื่อเรื่องมนุษย์คู่แรกเป็นต้นกำเนิดเผ่าพันธุ์

ความเชื่อเรื่องมนุษย์คู่แรกของชาวอีสาน ตลอดจนประชาคมกลุ่มแม่น้ำโขง เชื่อว่า “ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี” เป็นบรรพบุรุษคู่แรกที่เป็นต้นกำเนิดเผ่าพันธุ์ นอกจากนี้ยังมีคนกล่าวถึง บรรพบุรุษคนอื่นๆ ที่สืบทอดกันมาแต่มีความสำคัญน้อยกว่าปู่สังกะสา ย่าสังกะสี เช่น ปู่อิม ย่าผึ่ง และยายจำสวน เป็นต้น

2) ความเชื่อเรื่องวีรบุรุษและรัฐ

ในความเชื่อเรื่องรัฐและการกำเนิดของรัฐ รวมทั้งกำเนิดผู้นำทางสังคมอีสานเชื่อว่า ขุนบรมเป็นหน่อเนื้อเชื้อไขมาจากแกนฟ้าขึ้น แกนฟ้าได้บัญชาให้มาเกิดในโลกมนุษย์ ขุนบรมจึงเหมือนเทวดาที่ได้รับเทวบัญชาให้ลงมาคุ้มครองปกป้องมวลมนุษย์ ซึ่งชนชั้นผู้ปกครองนั้น ได้ถูกจัดส่งมาโดยแกน ฟ้าให้มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าไพร่บ้านไทยเมือง และชี้ให้เห็นว่าชะตากรรมเหล่านั้นเป็นสิ่งที่แกนกำหนดสร้างขึ้นมาเป็นของคู่กันจะฝืนหรือหลีกเลี่ยงกันไม่ได้

3) ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณ

ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณของสังคมอีสาน อยู่บนพื้นฐานเดียวกันกับภาคอื่นๆ คือ การนำเอาผีและวิญญาณมากลมกลืนกันกับพุทธศาสนา แต่ก็อาจแยกได้ว่าส่วนใดเป็นความเชื่อทางศาสนาและส่วนใดเป็นความเชื่อเรื่องภูตผี คนอีสานที่เป็นพุทธและได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าก็ได้ปฏิเสธเรื่องคาถาอาคมแต่อย่างใดไม่ แม้ว่าปัจจุบันนี้ความเชื่อเรื่องภูตผีจะลดลงไปมากก็ตามแต่ในชนบทที่ห่างไกลยังมีพิธีกรรมในเรื่องภูตผีอยู่ ความเชื่อเรื่องภูตผีที่สำคัญของชาวอีสานที่เป็นบ่อเกิดแห่งพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่

3.1) ผีแกนหรือผีฟ้า ชาวอีสานเชื่อว่าผีแกนหรือผีฟ้ามีความยิ่งใหญ่กว่าผีทั้งหลาย และมีลักษณะเป็นเทพมากกว่าผีถือว่าเป็นผู้สร้างโลกและสร้างสิ่งต่างๆ อาจขอร้องให้พระยาแกนช่วยเหลือยามเดือดร้อนได้ ความสำคัญของพระยาแกนตามทัศนะความเชื่อของสังคมอีสานที่ปรากฏในพิธีกรรม ได้แก่ พิธีแห่บั้งไฟเพื่อให้พระยาแกนบันดาลฝนแก่มนุษย์ การเทศน์พระยาคันคากในตำนานแห่บั้งไฟ การล่าผีฟ้าเพื่อรักษาโรค เป็นต้น

3.2) ผีปู่ตา ผีวิญญาณบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านอีสานส่วนมากเชื่อว่า “เจ้าปู่” (ผีปู่ตา) จะเป็นผู้คุ้มครองบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขปราศจากภัยอันตรายและภัยพิบัติทั้งปวง ชนบทอีสานทุกหมู่บ้านจะมีศาลปู่ตา เรียกว่า ตูบปู่ตา

3.3) ความเชื่อเกี่ยวกับผีอื่นๆ ความเชื่อเรื่องผีสาวในภาคอีสานยังมีจำนวนมากและมีบางจำพวกถือว่าเป็นผีที่ไม่เคยให้คุณแก่มนุษย์ เช่น ผีโพง ผีเป่า ส่วนผีไร่ผืนาที่ช่วยรักษาธัญญาพืชให้เจริญงอกงาม ไม่ถูกรบกวนจากศัตรูพืชหรือวิญญาณอื่นๆ เรียกว่าผีตาแฮก

ในสังคมปัจจุบันกระแสความคิดใหม่ๆ ที่เป็นวิทยาศาสตร์ได้กระจายอยู่ทั่วไปในสังคมอีสาน แต่ไม่ได้หมายความว่าชาวอีสานจะปฏิบัติของใหม่ละทิ้งพิธีกรรมเก่าๆ ที่ยึดถืออยู่

การละเว้นพิธีกรรมประจำปีของหมู่บ้านไปบางช่วง เนื่องจากเกิดความสับสนยุ่งยากในสังคม หรือ มีเหตุการณ์ผิดปกติทางธรรมชาติขึ้น แต่ภายหลังจากเหตุการณ์ต่างๆเข้าสู่สภาวะปกติ พิธีกรรม เหล่านั้นก็จะถูกนำกลับมาปฏิบัติใหม่อีกครั้ง (โชติ เพชรชื่น.2533,น.18-20)

ความหมายของคติความเชื่อ

คติชาวบ้าน เป็นเรื่องราวของชาวบ้านที่เป็นของเก่าเล่าปากต่อปาก และประเพณีสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนในรูปของคติความเชื่อ ประเพณี นิยาย นิทาน เพลง ภาษิต ปริศนาบทพยางค์ ปะ สกิลปะ สถาปัตยกรรม ตลอดจนการเล่นของเด็ก วิชาที่ว่าด้วยเรื่องเหล่านั้น (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 ,น. 165)

จารุวรรณ ธรรมวัตร (ม.ป.ป.ช,2538,น.9 – 15) ได้กล่าวไว้ว่า คติความเชื่อของคนอีสาน ที่เป็นพื้นฐานความคิด และยุทธวิธีผู้ภัยแล้ง 2 ประเภท ดังนี้

คติความเชื่อแบบวัฒนธรรมผี ชาวอีสานเชื่อว่ามีผี เพราะผีมีบทบาทในชีวิตประจำวัน หลายด้าน เช่น ผนแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด เกิดจากการกระทำของผี จึงมีพิธีกรรมอ่อนน้อมยอมต่อผี เช่น พิธีเต่าเซียงซ้อง พิธีเต่าแม่นางดั่ง พิธีดิงครกคึกสาก พิธีปล้ำบั้งลัน พิธีลงช่วงผีฟ้า คติความเชื่อเรื่องผนแล้งตามแนวพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน เช่น พิธีสวดคาถาปลาช่อน การเทศน์ เรื่องพญาคันคาก พิธีแห่ข้าวพันก้อน

ดังนั้น “คติความเชื่อ” จึงหมายถึง เรื่องราวของชาวบ้านที่เล่าหรือประเพณีสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนในรูปแบบต่างๆ เช่น ประเพณี นิยาย นิทาน เพลง ศิลปะ สถาปัตยกรรม เป็นต้น เรื่องราวและพฤติกรรมเหล่านี้ชาวบ้านได้ร่วมปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเกิดเป็นแบบอย่างหรือแนวทางในการดำเนินชีวิต

จากความหมายของคติความเชื่อ จะเห็นได้ว่าขอบเขตของคติความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในสังคมนั้นกว้างมาก ตั้งแต่ในชีวิตประจำวัน ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม วรรณกรรม สถาปัตยกรรม ไปจนถึงการเมือง คติความเชื่อจึงมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและสภาพสังคมอย่างแยกไม่ออก

ความสำคัญของคติความเชื่อ

ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่างๆทั้งด้านดีและด้านร้าย คนสมัยโบราณจึงใช้สร้างศรัทธาให้เกิดแก่ลูกหลาน เช่น ความเชื่อเรื่องภูตผีว่ามีอิทธิฤทธิ์ที่จะบันดาลความสุขสวัสดิ์มาให้และหากทำให้ผีโกรธก็จะนำความทุกข์ยากลำบากมาให้ด้วย เป็นต้น ความเชื่อนี้เป็นพื้นฐานแห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และศาสนา (เพ็ญศรี คุ้ม.2528 ,น. 70) ดังนั้นคติความเชื่อจึงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวบ้าน เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจชาวบ้านมากขึ้น โดยคติความเชื่อทำให้ทราบ

รายละเอียดเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ตลอดจนเป็นหลักฐานที่แสดงถึงแนวความคิดและภูมิปัญญาของชาวบ้านในชุมชนนั้นอีกด้วย

คติความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติอื่นๆ ที่ยังหาคำอธิบายไม่ได้ นั่นจึงจำเป็นต้องมีการให้คำอธิบายสำหรับปรากฏการณ์ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมที่มนุษย์ยังไม่เข้าใจ การอธิบายนี้จึงมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคมและวัฒนธรรม ระบบความเชื่อและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวง พฤติกรรมความเชื่อมีการแสดงออกในหลากหลายรูปแบบ เช่น ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ ตลอดจนแบบแผนพิธีกรรม ซึ่งเป็นลักษณะร่วมและเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในการรวมคนเข้ามาเป็นกลุ่มที่ยึดถือความเชื่อเดียวกัน ความเชื่อจึงมิใช่พฤติกรรมของแต่ละบุคคลเท่านั้น แต่เป็นพฤติกรรมร่วมกันอันเป็นสมบัติของกลุ่มคนและสังคม เป็นสิ่งที่ผลักดันให้สมาชิกของสังคมเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

คติความเชื่อที่สำคัญในการทำงาน

ชาวอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ถึงแม้ชาวบ้านจะนับถือศาสนาพุทธก็จริง แต่ก็มีความเชื่อความศรัทธาในเรื่องเทวดาและภูตผี เทวดามักจะเกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติฝ่ายดีที่อยู่บนสวรรค์ซึ่งจะคอยช่วยเหลือหรือลดบันดาลพบเจอแต่เรื่องดีๆ ประสพแต่ความสำเร็จ ส่วนความเชื่อในเรื่องภูตผีโดยเฉพาะผีบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น ชาวอีสานยังเชื่อว่าดวงวิญญาณเหล่านั้น ยังคงทำหน้าที่คอยปกป้องคุ้มครองเกตุภัยต่างๆ ให้แก่ลูกหลาน ดังนั้นไม่ว่าจะประกอบพิธีกรรมใดๆ ก็ตามจะต้องบอกกล่าวผีบรรพบุรุษให้รับทราบก่อนเสมอ ผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับข้าวและการทำงานของชาวอีสานที่สำคัญๆ ได้แก่

1) แม่โพสพ ชาวอีสานเชื่อว่าข้าวมีเทพประจำอยู่เป็นเทพธิดาเรียกว่า แม่โพสพมีอิทธิฤทธิ์สามารถลดบันดาลความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ทุ่งนาและผู้ปฏิบัติดีต่อนาง ถ้าผู้ใดปฏิบัติไม่ดีต่อนางก็จะเกิดผลตรงข้าม คือทำให้ครอบครัววิบัติ และได้ผลผลิตข้าวน้อย ชาวบ้านจึงให้ความสำคัญและทำการคู่ขวัญเป็นประจำทุกปี อาหารของแม่โพสพคือ เผือกและมัน แม่โพสพจะไม่กินข้าวเพราะถือว่าข้าวเป็นเลือดเนื้อของตนเอง

2) พระภูมินา ชาวอีสานมีความเชื่อว่าพระภูมินาเป็นเทพเจ้าแห่งพื้นดินก่อนจะไถนาหรือปลูกข้าวต้องขออนุญาตพระภูมินา ซึ่งมีลักษณะเป็นมูลดินหรือกองดินอยู่บริเวณหัวคันนามุมใดมุมหนึ่ง ทำหน้าที่คอยปกป้องรักษาข้าวในนาไม่ให้ศัตรูต่างๆ มาเบียดเบียน และการทำงานดำเนินไปด้วยความราบรื่นตลอดฤดูกาล

3) ผีปู่ตา ชาวอีสานเมื่อมีการสร้างหมู่บ้านจะต้องมีการสร้างศาลปู่ตาไว้ในที่แห่งใดแห่งหนึ่งแล้วทำพิธีอัญเชิญปู่ตามาสถิต เพื่อให้การคุ้มครองคน สัตว์เลี้ยง และพืชพันธุ์ในหมู่บ้านให้ปลอดภัย ไม่มีศัตรูลักษณะใดๆ แทนปู่ตาเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมใช้การเรียกขานเพียงเท่านั้น การ

เลี้ยงปูตาที่เกี่ยวกับการทำนาปกติจะมีปีละ 2 ครั้งคือก่อนลงมือทำนาประมาณต้นเดือนหกและเมื่อจะเก็บเกี่ยวประมาณต้นเดือนยี่หรือเดือนสาม อาหารที่นำไปเลี้ยงจะเป็นไก่ต้มและเห็ดเป็นหลัก นอกนั้นจะเป็นอาหารคาวหวานอื่นๆ มักมีการเลี้ยงทายกระดุกคางไก่เพื่อดูความอุดมสมบูรณ์ในปีนั้นๆ ด้วย เมื่อเช่นไหว้ปูตาเสร็จแล้วจะมีการรับเศษจากปูตา (เศษคืออาหารที่เชื่อว่าเหลือจากปูตากินแล้ว) นั้นมากินกันเพราะถือว่าเป็นอาหารวิเศษที่ผ่านการประกอบพิธีกรรมมาแล้ว เมื่อรับประทานแล้วหากคิดไม่ดีต่อคนอื่นจะต้องพบกับความวิบัติ แต่ถ้าประพัตดินเป็นคนดีจะทำให้ประสบแต่ความสุข ความเจริญในทุกๆด้านที่สำคัญเชื่อว่าจะทำให้มีสุขภาพที่แข็งแรง

4) นาค ชาวอีสานเชื่อว่านาคอาศัยอยู่ที่เมืองบาดาลมีหน้าที่ทำให้ฝนตก เกี่ยวข้องกับการทำนาคือนาคทำให้เกิดน้ำฝนทำให้ชาวนาทำการเพาะปลูกข้าวได้ เมื่อมีการทำพิธีแรกนาชาวนาจะต้องควัน เดือน ปี และทิศที่จะไถนาจะต้องไม่ไถไปในทิศที่ทวนเกล็ดนาคหรือเสาเกล็ดนาคตามปกติสัตว์ทั้งหลายที่มีเกล็ด เกล็ดจะเรียงจากหัวไปทางหางเสมอ ในการไถนาชาวนาต้องเริ่มเหยียบจากทิศที่นาคหันหัวไปหาทิศที่เป็นหางนาค ไม่เหยียบหางไปหาหัว เพราะชาวนามีความเชื่อว่านาคก็เหมือนงูต่างๆไปถ้าเหยียบหางนาคจะแว้งกัดทำอันตรายได้ ในทางปฏิบัตินั้นจะทำให้การทำนาในปีนั้นประสบอุปสรรคและปัญหามากมาย ชาวนามีความเชื่อว่า เดือนหกนาคจะหันหัวไปทางทิศตะวันออก เดือนเจ็ดและเดือนแปดจะหันหัวไปทางทิศใต้ นาคจะมีลักษณะรูปร่างคล้ายงูใหญ่

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์อื่นๆอีก เช่น (1) กบ ถ้ากบร้องแสดงว่าฝนจะตกให้ชาวนาเตรียมตัวทำนาได้ (2) ถ้าเห็นมดคาบไข่เดินเป็นแถวยาวแสดงว่าในอีก 2-3 วันฝนจะตก (3) ไก่ ชาวอีสานเชื่อว่าไก่เป็นสัญลักษณ์ที่เลี้ยงไว้เป็นอาหาร แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของอาหารการกินในปีนั้นๆ จึงนำมาเป็นเครื่องเลี้ยงทายความอุดมสมบูรณ์เมื่อมีการเลี้ยงปูตา โดยตั้งกระดุกคางไก่ออกมาถ้ากระดุกโค้งงอสวยงามดีข้าวปลาจะอุดมสมบูรณ์ แต่ถ้ากระดุกคางไก่กางออกหรือบิดเบี้ยวการทำนาในปีนั้นจะมีปัญหา ผลของการเลี้ยงทายถ้าออกมาดีจะเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้ชาวนา แต่ถ้าคำเลี้ยงทายไม่ดีผู้ประกอบพิธี(แต่่าเจ้า) ผู้ทำนายจะขอให้ชาวนายันและอดทนและจะบอกกล่าวปูตาทุกครั้งที่มีการประกอบพิธีกรรมต่างๆเพื่อให้ปูตาคอยช่วยเหลือ

ชาวนามีความเชื่อที่ว่า การปฏิบัติต่อแม่โพสพ พระภูมินา ผีปูตา และนาค โดยให้ความเคารพนับถือ ไม่หมิ่นประมาทหรือด่าว่า ต้องกระทำและร่วมพิธีกรรมด้วยความเคารพ ผู้ใดละเลยก็จะประสบแต่สิ่งที่เป็นอัปมงคลเกิดความเดือดร้อนทั้งต่อตนเองและครอบครัว หากให้การปฏิบัติบาที่ดียิ่งจะทำให้ได้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ตลอดจนประสบความมั่งคั่งและสมบูรณ์พูนสุข

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมการทำนาและพิธีกรรมในการทำนาที่สำคัญ

ประเทศไทยมีลักษณะของผู้คนที่อยู่กระจายไม่หนาแน่น ดังนั้นลักษณะของความเชื่อที่พบในสังคมไทยจึงไม่ได้มีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในแง่ที่ว่าแต่ละภูมิภาคก็มีระบบความเชื่อของตัวเอง ภาคใต้มีวิธีการกำจัดหรือแก้ปัญหาเรื่องการทำนาของตัวเองแบบหนึ่งทางอีสานก็อีกแบบหนึ่ง ผู้ที่ปกครองบ้านเมืองจะอย่างไรจึงจะรวมหรือสร้างบูรณาการให้ผู้ที่เต็มไปด้วยชนเผ่าต่างๆ ที่หลากหลายนี้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ได้ก็จำเป็นต้องมีระบบความเชื่อที่มีอิทธิฤทธิ์มีประสิทธิภาพที่สามารถจะเอาชนะหรือสร้างความเคารพยอมรับจากชนเผ่าต่างๆ ได้ เมื่อสังคมพัฒนาเป็นบ้านเป็นเมืองจนกระทั่งทุกวันนี้ลักษณะของพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวก็เป็นเรื่องที่เหมาะสมระหว่างทั้งพุทธซึ่งมีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดทำบุญ ทำทาน และพิธีพราหมณ์ซึ่งเอาข้าวเข้ามาเพื่อสร้างความอดังการ ความศักดิ์สิทธิ์ ความน่าเชื่อถือให้กับราชสำนัก และพิธีกรรมอันนี้เองที่ส่งผลอิทธิพลและสะท้อนกลับไปยังความเชื่อของชาวบ้านอีกต่อหนึ่ง จะเห็นว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวในปัจจุบันนี้จะเป็นเรื่องราวความเชื่อที่ค่อนข้างผสมผสานกันระหว่างความเชื่อในเรื่องของผี ความเชื่อท้องถิ่น ความเชื่อในเรื่องพุทธศาสนาและศาสนาฮินดูด้วย เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์ที่เกี่ยวข้องกับข้าวและการทำนาปลูกข้าวที่ชาวบ้านได้ถือปฏิบัติเคารพบูชาตามความเชื่อในอดีตที่สำคัญๆ ได้แก่

“แถน” เป็นเทพดั้งเดิมของชนเผ่ากูไท ผีที่มีอิทธิพลต่อการทำมาหากิน ต่อความเป็นอยู่ของผู้คนเพราะเป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลกไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ลม ไฟ หรือเครื่องมือเครื่องใช้ทุกอย่าง พระยาแถนเป็นผู้สร้าง อิทธิพลของพระยาแถนมีมากมายจึงทำให้ผู้คนกลัวเมื่อมีปัญหา ก็จะไปขอให้พระยาแถนช่วย เพราะฉะนั้นพิธีที่สำคัญมากต่อการทำมาหากินและการปลูกข้าวของคนไทยหรือคนถิ่นไทยลาว ก็พิธีจุดบั้งไฟ เพื่อส่งสารไปถึงพระยาแถนขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล พิธีกรรมในประเพณีบุญบั้งไฟไม่สามารถทำซึ่งเพียงคนไม่กี่คนแต่เป็นเรื่องของคนทั้งชุมชนทั้งสังคมต้องให้ความร่วมมือ ร่วมใจกันที่จะแก้ปัญหาวิกฤตในสังคมตัวเองและบทบาทของพิธีกรรมนี้ไม่ใช่เพียงแต่จะบันดาลให้ฝนตกมาได้ตามความเชื่อของท้องถิ่น แต่มีความหมายอีกมากมายต่อความเป็นอยู่ของชุมชนของสังคมข้าวในสังคมไทย พิธีกรรมมีความสำคัญต่อการสร้างจิตสำนึกความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การสร้างจริยธรรม คุณธรรมของท้องถิ่นโดยผ่านพิธีกรรมต่างๆ นอกจากนี้พิธีจุดบั้งไฟแสดงให้เห็นถึงความเดือดร้อนของผู้คนที่จำเป็นต้องขออำนาจจากพระยาแถนให้ช่วยเหลือแล้ว ยังแสดงถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนของคนไทยที่มีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ

“แม่โพสพ” เป็นเทพธิดาแห่งข้าว มีความเชื่อกันว่านางมีอิทธิฤทธิ์ สามารถคลบบันดาลความสมบูรณ์พูนสุขแก่ผู้ปฏิบัติชอบต่อนางได้ และถ้าใครปฏิบัติไม่ดีจะได้ผลตรงข้าม ในอดีตหลัง

เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จในแต่ละปีชาวบ้านต้องจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญให้นางและจะต้องปฏิบัติต่อนางด้วยความเคารพ

“แม่ธรณี” ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นเทพเจ้าแห่งพื้นดิน ก่อนจะไถนาหรือปลูกข้าวต้องบอกกล่าวหรือขออนุญาตต่อนางเสียก่อน และขอให้แม่ธรณีช่วยปกป้องรักษาข้าวในนาอย่าให้มีศัตรูมาเบียดเบียน และขอให้ได้ทำนาด้วยความสะดวกสบายตลอดฤดูกาล

“ปู่ตา” เป็นผีประจำหมู่บ้านอันเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน การสร้างหมู่บ้านจะต้องทำศาลปู่ตาแล้วทำพิธีอันเชิญปู่ตานั้นเป็นผีบรรพบุรุษ ให้มาอยู่ที่พัทธภคานมนุษย์ สัตว์ และพืชพันธุ์ธัญญาหารในหมู่บ้านให้ปลอดภัย การติดต่อระหว่างปู่ตากับชาวบ้านติดต่อผ่านคนทรงหรือที่เรียกว่า “จ้ำ” เมื่อถึงเดือนหกทุกปี (ประมาณเดือนพฤษภาคม) ทุกปีจะมีพิธีบวงสรวงปู่ตาและเสี่ยงทายเรื่องความสุขสบาย ความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้าน และทำนายปริมาณน้ำฝนในปีนั้นๆ

“ตาแฮก หรือผีตาแฮก” ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผีเฝ้าไร่นา เมื่อชาวบ้านหักไร่ถางพงแปรสภาพที่ดินเป็นที่นา ชาวนาจะทำพิธีอันเชิญผีตาแฮกตนหนึ่งมาเป็นผู้เฝ้ารักษาที่นาและข้าวกล้า ในแต่ละปีเจ้าของนาจะต้องทำพิธีเช่นสังเวทก่อนลงไถนา และเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จแล้วจะต้องแบ่งข้าวลีเกวียน โดยจำลองเล็กๆ ให้ผีตาแฮกด้วย

“นาค” เป็นสัตว์ที่อยู่ในอุดมคติที่เชื่อกันว่ามีอยู่ในโลกบาดาล งานหรือหน้าที่ของนาคคือ การพ่นฝนให้ตกลงในจักรวาลนี้อันประกอบด้วย มหาสมุทร โลกมนุษย์ และป่าหิมพานต์ นาคเกี่ยวข้องกับกรทำนาในส่วนที่เป็นผู้ทำให้ฝนตกใน โลกมนุษย์ ทำให้มนุษย์ได้ทำนา นอกจากนี้ยังมีนาคอีกจำพวกหนึ่งที่เรียกว่า “นาคทรงแผ่นดิน” เมื่อทำพิธีแรกไถนาชาวนาต้องควั่นเดือนปีและทิศที่จะบ่าหน้าควาย เพื่อไม่ให้ควายลากไถไปในทิศที่ทวนเกล็ดนาคหรือเสาะเกล็ดนาค เพราะถ้าเป็นอย่างนั้นจะทำให้การทำนาในปีนั้นไม่ราบรื่นเกิดอุปสรรคต่างๆขึ้น

เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กล่าวมานี้เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการทำนาปลูกข้าวตามความเชื่อพื้นบ้านที่มีมาแต่เดิมในอดีต

ดังนั้นถ้าจะกล่าวถึงพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวในสังคมไทยอาจจะกล่าวได้ว่าหมายหมายพิธีกรรมเกือบทั้งหมดในสังคมไทยทีเดียว เพราะพิธีกรรมที่มีความหมายมีความสำคัญต่อชีวิตของคนไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไร่ชาวนานั่นที่สำคัญที่สุดก็คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำมาหากินและการทำมาหากินของคนไทยในสังคมไทยตั้งแต่อดีตนั้นก็ถือเป็นการทำเกษตรกรรมหรือการเพาะปลูกนั่นเอง

ความหมายของพิธีกรรม

ประมวลูญ คิดคินสัน (2521, น.137-183) ได้กล่าวไว้ในหนังสือคิชาบ้าน: การศึกษาด้านมานุษยวิทยา ว่า พิธีกรรม คือการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนให้กับคนรุ่น

ต่อมา โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือเพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ และการรวมกลุ่มรวมจิตใจ อันเป็นความสัมพันธ์ที่สำคัญยิ่งของมนุษย์

สุเมธ เมธาวิทยกุล (2532, น. 1) ได้กล่าวไว้ในหนังสือสังกัปพิธีกรรมว่า พิธีกรรม คือการกระทำที่คนเราสมมุติขึ้นเป็นขั้นตอน มีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป

อุทัย หิรัญโต (2526, น.197) ได้ให้คำอธิบายความหมายของพิธีกรรมไว้ว่า พิธีกรรมหมายถึง การปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่กระทำในโอกาสต่างๆ หรือ หมายถึงพฤติกรรมทางสังคมอันละเอียดอ่อนที่ถูกกำหนดขึ้น โดยขนบธรรมเนียม กฎหมาย หรือระเบียบของสังคม ซึ่งแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของค่านิยมหรือความเชื่อ พิธีกรรมเป็นรูปแบบพิธีการแต่มิได้มีความหมายตรงกันนัก ข้อแตกต่างที่สำคัญคือพิธีการเป็นการปฏิบัติในสังคมที่มีคนจำนวนมากว่าหนึ่งคน แต่พิธีกรรมอาจจะปฏิบัติเพียงคนเดียวก็ได้ นอกจากนี้พิธีกรรมมักจะจัดให้มีขึ้นในเหตุการณ์สำคัญๆ ลักษณะสำคัญของพิธีกรรมคือส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา และมักเกี่ยวข้องกับการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ในการแสดงความหมายและมีการแสดงให้เห็นความมหัศจรรย์ หรือความสำคัญของสิ่งต่างๆ เพื่อให้บุคคลเกิดความเกรงขามหรือเคารพนับถือด้วย

กล่าวโดยสรุป พิธีกรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตามความเชื่ออย่างมีระเบียบพิธี และเป็นขั้นตอน โดยมีความมุ่งหมายให้บรรลุวัตถุประสงค์นำมาซึ่งความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ

ลักษณะของพิธีกรรม

กิ่งแก้ว อรรถากร (2523, น.5-6) ได้อธิบายถึงการกระทำที่จัดได้ว่าเป็นพิธีกรรมจะต้องมีลักษณะดังนี้

1. เน้นเรื่องจิตใจ ซึ่งแยกออกเป็น 4 ลักษณะได้แก่

1.1 การอ้างถึงบุคคลหรือสิ่งที่ใจเท่านั้นสัมผัสหรือพิสูจน์ได้ เช่น อ้างว่าแม่โพสพมีจริงความจริงนี้เป็นสิ่งที่จิตยอมรับ แต่ถ้าจะให้แม่โพสพมาปรากฏเป็นรูปร่างให้ตาเห็นเหมือนคั่งเช่นสตรีทั่วไป ก็ไม่ใช่สิ่งที่เห็นไปได้ แม่โพสพจะไม่เป็นที่ประจักษ์ด้วย หู ตา จมูก ลิ้น กาย แม่โพสพก็เป็นที่ไม่ประจักษ์ด้วยใจ การอ้างอิงบุคคลหรือสิ่งที่ประจักษ์ดังกล่าว ทำให้บุคคลอีกคนหนึ่งได้ว่า องค์ประกอบของพิธีกรรมคือ ภาวะเหนือธรรมชาติหรือภาวะเหนือปกติวิสัย

1.2 การแสวงหาผลอันเป็นอารมณ์ที่เกิดกับจิตใจ เช่น ในการประกอบพิธีทำขวัญแม่โพสพ ผู้ประกอบพิธีขอมหวังผลอันดับแรกคือความสบายใจและความมีกำลังใจ แม้ข้าวจะยังไม่สุกยังเก็บเกี่ยวไม่ได้ก็ตาม แต่การประกอบพิธีจะยังมีความเชื่อมั่นว่าข้าวจะสุกและเก็บเกี่ยวได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ในเวลาประมาณสองเดือนถัดไป ความเชื่อมั่นเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงใจและกายอย่าง

หนึ่ง ถ้าคนเราขาดสิ่งมีชีวิตที่คงดำรงอยู่เหมือนป่วยเสียครึ่งหนึ่ง ป่วยเพราะความกังวลและความวาดระแวงเป็นต้น

1.3 การยอมรับว่าใจมีอิทธิพลต่อกายและวัตถุภายนอก ชีวิตคนเรามีส่วนประกอบใหญ่ๆอยู่ 2 ประการคือ กายกับใจในยามที่กายป่วยจิตใจก็อ่อนแอเศร้าหมอง และในขณะเดียวกันเมื่อใจอ่อนแอเศร้าหมองกายก็พลอยป่วยไปด้วย เป็นต้น กายกับใจจึงมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน การเสริมสร้างกำลังใจเพื่อความเข้าใจในการตัดสินใจและการกระทำที่ถูกต้อง จึงเป็นสิ่งจำเป็นและพิธีกรรมก็เป็นสิ่งหนึ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อการนี้

1.4 การเห็นวัตถุเป็นสาขาของจิตใจ กล่าวคือ มิได้มองวัตถุเป็นเพียงวัตถุ หากแต่เน้นวัตถุนั้นๆเป็นองค์แห่งการรับรู้ มีชีวิตจิตใจยิ่งมนุษย์และสัตว์ เมื่อเข้าใจรู้สึกสำนึกในความดีหรือคุณค่าของสิ่งใด เขาย่อมแสดงออกซึ่งความสำนึกด้วยการปรนนิบัติต่อสิ่งเหล่านั้น เหมือนกับว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งมีชีวิตที่อาจรับรู้การกระทำของเขา

2. เน้นเรื่องสัญลักษณ์ ซึ่งหมายถึง สิ่งที่ใช้แทนค่าของอีกสิ่งหนึ่งเช่น ดอกกุหลาบใช้แทนสื่อของความรัก เป็นต้น โดยทั่วไปแล้วสิ่งที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ไม่ใช่สิ่งประเภทเดียวกันกับสิ่งที่แทนค่า เพียงแต่อาจเป็นตัวแทนของกันและกันได้เท่านั้น

ประเภทของพิธีกรรม

พิธีกรรมโดยทางปฏิบัติได้แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆได้ 2 ประเภท คือ (ประสาน ทองภักดี, 2520, น.56)

1) พิธีมงคล เป็นพิธีกรรมที่ทำเพื่อให้งานที่ดีที่เป็นมงคลอยู่แล้ว เป็นสิริมงคลมากขึ้นเช่น งานแต่งงาน งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การทำบุญอายุ งานเช่นนี้ถือเป็นการส่งเสริมเรื่องที่ทำให้เจริญงอกงาม อย่างเช่นการแต่งงานก็เพื่อให้คู่บ่าวสาวได้อยู่กินกันไปนานๆ จึงมักมีคำอวยพรว่าให้อยู่ครองคู่กันจนแก่จนเฒ่าถือไม้เท้ายอดทองถือกระบองยอดเพชร การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ก็เพื่อให้บ้านนั้นเป็นที่อยู่ร่มเย็นของคนในบ้าน การทำบุญอายุก็เพื่อขอให้ผู้นั้นมีอายุยืนยาว และในความยืนยาวนั้นก็ให้มีสุขภาพดี แข็งแรง ทั้งทางร่างกายและจิตใจด้วย เมื่อมีความมุ่งหมายเช่นนี้ การจัดงานมงคลจึงต้องสรรหาแต่เรื่องที่จะก่อสิริสวัสดิ์เข้ามาในงาน เริ่มตั้งแต่เรื่องประกอบพิธีและการแต่งกายของผู้มาร่วมพิธีก็ต้องแต่งด้วยสีสันที่เจริญตาเจริญใจ คำพูดที่เจรจากันระหว่างแขกก็ให้พูดในเรื่องที่เป็นมงคลฟังแล้วรื่นหู เช่น ห้ามพูดเรื่องงานศพในงานแต่งงาน ไม่ให้พูดเรื่องอัปมงคลทั้งหลาย เหล่านี้เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป

2) พิธีอวมงคล เป็นพิธีล้างสิ่งที่ไม่ดีที่เรียกว่า เสนียดจัญไรที่เกิดขึ้นมาเอง เช่น งานศพ งานสะเดาะเคราะห์ต่างๆ อันสิ่งที่ไม่ดี ไม่เป็นมงคลนั้นไม่มีใครชอบ ไม่มีใครอยากได้ แต่มันก็เกิดขึ้นมาเอง บางอย่างก็ไม่มีทางป้องกันได้เลย เช่น ความตาย เรื่องความตายนี้ถือว่าเป็นเรื่องอวมงคลที่

ร้ายแรงมาก เพราะฉะนั้นเมื่อมีการตายเกิดขึ้นในบ้านเรือนใด จึงต้องทำพิธีกันเป็นพิเศษและพิธีเกี่ยวกับการตายนี้ มีกันอยู่ทุกชาติ ทุกภาษา แต่มีรายละเอียดแตกต่างกันไปตามความเจริญของมนุษย์ในท้องถิ่นนั้นๆ

องค์ประกอบของพิธีกรรม

ประธาน ทองภักดี (2520, น. 54 – 55) กล่าวถึงองค์ประกอบของพิธีกรรมว่ามี 6 อย่าง ดังนี้

1) ประธานของพิธี โดยปกติผู้ที่จะเป็นประธานในพิธีใดก็จะต้องเป็นผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือในสังคมนั้นๆ

2) ผู้ประกอบพิธี หมายถึง ผู้ที่เป็นหลักเป็นหัวใจ บันดาลให้พิธีดำเนินไปได้ ซึ่งย่อมแตกต่างกันไปสุดแต่ลักษณะของพิธี พิธีกรรมบางอย่างผู้เป็นประชาชนก็ประกอบพิธีเอง เช่น พิธีรดน้ำแต่งงานผู้เป็นประธานในพิธีนั้นมักจะเป็นผู้สวมมงคลเจิมคู่บ่าวสาว และรดน้ำเป็นคนแรก

3) ผู้ร่วมพิธี หมายถึง ผู้ที่มาร่วมในพิธีเป็นทางการ และจะร่วมในฐานะเป็นองค์ประกอบต่างๆของพิธี เช่น พิธีสังฆกรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งจำกัดจำนวนสงฆ์อย่างต่ำ 4 รูป หรืออาจจะเป็นผู้ร่วมพิธี โดยได้รับเชิญมาเป็นเกียรติ แต่ในบางพิธีซึ่งเป็นงานใหญ่ เช่น พิธีสาบานของทหาร ก็มักจะมีผู้มาชมอย่างคับคั่ง ทั้งที่ไม่ได้เชิญเป็นทางการหรือแม้แต่พิธีเล็กๆ บางอย่างหากทำในที่เปิดเผยก็มักจะมีผู้มาร่วมดูร่วมชมอยู่เสมอ เพราะมนุษย์เรามีความอยากรู้อยากเห็นเป็นปรกติวิสัย

4) สถานที่ประกอบพิธี โดยทั่วไปสถานที่ประกอบพิธี มักจะไม่ถือกฎเกณฑ์ตายตัว คงเลือกที่เหมาะสมแก่การจัดงานเป็นสำคัญ เช่น พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ก็คงใช้บ้านหลังนั้นนั่นเอง แต่ยังมีพิธีกรรมทางศาสนาบางอย่างซึ่งจำกัดเรื่องสถานที่ประกอบพิธี เช่น เรื่องการบวชพระ การทำอุโบสถสังฆกรรม ท่านจำกัดให้ทำในที่แห่งเดียวเรียกตามทางพระว่าสีมา ในเวลานี้ก็คือโบสถ์นั่นเอง พิธีกรรมอย่างนี้ทำที่อื่นไม่ได้ต้องทำในโบสถ์เท่านั้น

5) ระยะเวลาประกอบพิธี เนื่องจากการประกอบพิธีต่างๆ เกี่ยวกับคนบางคน โดยเฉพาะ คือผู้ร่วมพิธีเป็นทางการ การกำหนดวันเวลาจึงเป็นเรื่องสำคัญ และโดยทั่วไปหากพิธีนั้นเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลจัดขึ้นเอง ถ้าเป็นเรื่องของบุคคลนั้นจะกำหนดเองตามที่เขาเห็นว่าเหมาะสม แต่โดยมากเวลานี้เจ้าของพิธีมักจะไม่กล้ากำหนดเอง แต่ชอบไปให้ใครกำหนดวันเวลาให้เรียกว่าไปหาฤกษ์ ยังมีพิธีสำคัญบางอย่างซึ่งกำหนดวันเวลาไว้แน่นอนตายตัว ทั้งนี้เพราะพิธีที่จะจัดนั้นเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญของบ้านเมือง เช่น พิธีฉลองรัฐธรรมนูญ กำหนดวันที่ 10 ธันวาคมของทุกปี พิธีกรรมอีกอย่างหนึ่งที่ต้องกำหนดวันไว้ตายตัว คือ พิธีทางศาสนา เช่น การทำอุโบสถ ต้องทำทุกครึ่งเดือน คือ ขึ้น 15 ค่ำ แรม 15 ค่ำ วันเข้าพรรษา ต้องทำในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 เป็นต้น

6) อุปกรณ์ในการทำพิธี เรื่องนี้ก็มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของพิธี พิธีที่มุ่งไปในทางเป็นสิริมงคล ก็จะสรรหาสิ่งที่ถือว่าเป็นสิริมงคลมาเป็นอุปกรณ์ในพิธี เช่น พิธีไหว้ครู นอกจากจะมีอย่างอื่นเหมือนพิธีทั่วไปแล้ว โบราณยังกำหนดให้หาหญ้าแพรก ดอกมะเขือ มาใช้ในพิธีด้วย ถือว่าเป็นสิริมงคล พิธีกรรมบางอย่างต้องการความเด็ดขาด ความศักดิ์สิทธิ์ อุปกรณ์ของพิธีก็ต้องใช้สิ่งที่แสดงความเด็ดขาด หรือความศักดิ์สิทธิ์เข้าร่วมในพิธี เช่น พิธีสาบานตนของทหาร ก็ต้องใช้ขงที่มีลวดลายพิเศษ และคนถืออาวุธและบางทีก็มีการสวนสนามซึ่งมีทั้งคนถืออาวุธ และอาวุธเต็มรถ ผ่านฝูงชน หรือ พิธีดื่มน้ำพิพัฒน์สัตยา นอกจากมีอย่างอื่นแล้ว ก็ยังมีหอกดาบอันศักดิ์สิทธิ์เข้าร่วมในพิธีด้วย

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน ในชนบทไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรมนั้น การทำมาหากินอันเกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ชาวไร่ชาวนาต้องพึ่งพาผลผลิตจากธรรมชาติ ปราบกฎการณ์ทางธรรมชาติจึงเป็นวิถีชีวิตสำคัญของพวกเขา ดังนั้นจึงต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อเอาอกเอาใจ หรืออ่อนนออนต่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติเพื่อคลบันดาลให้มีน้ำเพียงพอกแก่การเพาะปลูก และให้มีผลผลิตอุดมสมบูรณ์ จึงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาและทำขวัญข้าวในช่วงเวลาต่างๆของการทำนา นอกจากนี้ในภาคเหนือที่มีภูเขามากมาย จึงมีความจำเป็นต้องควบคุมน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก ไม่ให้มีมากหรือน้อยจนเกินไปซึ่งเรียกว่า ระบบเหมืองฝาย เขาจึงต้องทำพิธีเลี้ยงผีฝาย หรือในภาคอีสานเมื่อมีความแห้งแล้งเกิดขึ้นในฤดูทำนาก็ต้องทำพิธีจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนจากพญาแถนเพราะต้องอาศัยน้ำฝน ส่วนชาวประมงในกลุ่มแม่น้ำโขงทางตอนเหนือเมื่อถึงฤดูกาลล่าปลาบึกก็ต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อขจัดอุปสรรคในการจับปลาในขณะที่คนทำนาเกลือแถบสมุทรสงคราม สมุทรสาครยังมีศาลผีประจำนาเกลือเป็นที่สักการบูชา เป็นต้นทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความมั่นใจในธรรมชาติที่อยู่เหนือการควบคุมของตนให้การทำมาหากินสะดวกปลอดภัยและได้ผลผลิตมากขึ้น (http://www.baanjomyut.com/culture_faith/02.html : online เมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2555)

พิธีกรรมในการทำนาประกอบด้วย พิธีกรรมก่อนการทำนา พิธีกรรมขณะทำนา พิธีกรรมเพื่อการเก็บเกี่ยว พิธีกรรมหลังการเก็บเกี่ยว ซึ่งมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในแต่ละขั้นตอนดังต่อไปนี้ (สภากาชาดวัฒนธรรมอำเภอลานกระบือ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร. 2552 ,น.70 – 71)

(1) พิธีกรรมก่อนการทำนา มีวัตถุประสงค์เพื่อ การบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบรรพบุรุษ ให้คุ้มครอง ป้องกันภัยอันตราย ตลอดจนขอความเชื่อมั่นในการดำรงชีพตลอดปี ให้มีความเป็นสิริมงคล มีความอุดมสมบูรณ์ ขอโอกาส และความสะดวกสบายในการทำนาในรอบปีนั้นๆ พิธีกรรมที่จัดขึ้นก่อนการทำนา ได้แก่ พิธีเลี้ยงผีปู่ตา พิธีขอฝน โดยการแห่นางแมว เทสน์พญาคนคาก สวดคาถาปลาค้อ พิธีบุญบั้งไฟ เป็นต้น

(2) พิธีกรรมขณะทำนา มีวัตถุประสงค์เพื่อขอร้องอ้อนวอน ผাগฝั่งผีหรือเทพให้ช่วยดูแลให้การทำนาในแต่ละปีนั้นๆเป็นไปด้วยดีและข้าวที่ปลูกให้เจริญงอกงามได้ผลดี พิธีกรรมในส่วนนี้ได้แก่ พิธีแรกนา พิธีเชิญแม่โพสพใส่ข้าวปลูก พิธีเชิญแม่โพสพลงนา พิธีเอาฝุ่นใส่ना เป็นต้น

(3) พิธีกรรมเพื่อการเก็บเกี่ยว มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ผลผลิต ให้คนปลอดภัยในการเก็บเกี่ยว และเพื่อแสดงความอ่อนน้อมต่อข้าวและสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้อง พิธีกรรมที่จัดขึ้นในช่วงนี้ได้แก่ พิธีเชิญขวัญข้าว พิธีทำลาน พิธีตั้งลอมข้าว พิธีขนข้าวขึ้นยุ้ง พิธีเปิดและปิดยุ้ง เป็นต้น

(4) พิธีกรรมหลังการเก็บเกี่ยว มีวัตถุประสงค์เพื่อเฉลิมฉลองผลผลิตที่ได้เก็บบนหรือเช่นสังเวทยเทพดาอารักษ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้คุ้มครองคน สัตว์ และบรรดาพืชพรรณธัญญาหารให้ได้ผลดี ตลอดจนเลี้ยงอาหารตอบแทนน้ำใจเพื่อนบ้าน ทั้งขมาลาโทษและขอโหสิกรรม ถ้าได้ล่วงเกินสิ่งใด ผู้ใด หรือสัตว์เลี้ยงที่ได้พึ่งพา และมีพิธีเลี้ยงอุทิศส่วนกุศลให้สิ่งศักดิ์ ปู่ย่าตายาย เจ้าที่เจ้าทาง เจ้ากรรมนายเวร เป็นการตอบแทนบุญคุณ พิธีกรรมที่จัดในช่วงนี้ได้แก่ พิธีบุญคุณลาน พิธีบุญกุ่มข้าวใหญ่ พิธีบุญข้าวจ้ เป็นต้น

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนาของคนไทยเป็นพิธีกรรมที่สืบเนื่องมาจากระบบความเชื่อดั้งเดิมแต่เมื่อคนไทยนับถือพุทธศาสนาและได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ จึงมีการผสมผสานระหว่างพิธีสงฆ์กับพิธีพราหมณ์เข้าไปในพิธีกรรมที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อดั้งเดิมได้อย่างกลมกลืนเหมาะสม พิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์ช่วยให้พิธีกรรมอันเนื่องด้วยข้าวมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น พิธีพราหมณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้าวมักเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และรัฐไม่ว่าจะเป็นพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีโล่เรือโล่น้ำ เป็นต้น พระราชพิธีต่างๆดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ไทยสมัยก่อนมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างกำลังใจแก่ประชาราษฎร์ในการปลูกข้าว ปัจจุบันพระราชพิธีอันเนื่องด้วยข้าวที่ยังเหลือปฏิบัติอยู่คือ พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งรัฐบาลกำหนดขึ้นเป็นประเพณีประจำปีในวันพืชมงคล เพื่อเป็นหลักชัยให้แก่เกษตรกร (มุลนิธิข้าวไทย.2547,น.49)

พิธีกรรมในการทำนาที่สำคัญ

พิธีกรรมในการทำนาที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้

1) การเลี้ยงพระภูมินา ก่อนการลงมือทำนาจะมีการประกอบพิธีกรรมอยู่ 2 พิธี พิธีหนึ่งเป็นการเลี้ยงตาแฮกส่วนอีกพิธีหนึ่งเป็นการเลี้ยงพระภูมิ ในแต่ละครอบครัวจะเลือกประกอบพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทำควบคู่กันไปทั้งสองพิธี ชาวนามีความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์มีอยู่ทุก

สถานที่ไม่ว่าจะเป็นในน้ำ ในดิน ก่อนจะทำอะไรต้องบอกกล่าว โดยชวานามีความคาดหวังว่าการทำนาจะได้ผลดีปราศจากภัยพิบัติต่างๆ

2) การปักข้าวแสด ชวานาจะเลือกวันปักดำข้าวที่เป็นมงคล จะต้องไม่เป็นวันจรม วันดับ และวันใหม่ จะต้องเลือกดูให้ตรงกับวันฟู ซึ่งจะต้องกระทำพิธีปลงพาวาน 4 พา (พาวานคือตำรับตำหรับให้วัวบูชาพระภูมินา ซึ่งประกอบด้วยน้ำตาล ข้าว ยาสูบ หมาก เป็นต้น และปลงในที่นี้หมายถึงการบอกกล่าวพระภูมินา)

3) การกำจัดโรคพืช เมื่อชวานาปักดำไปได้ระยะเวลาหนึ่ง ข้าวกล้าจะถูกรบกวนจากตัวปลวกที่อยู่ใต้ดิน ทำให้ต้นข้าวเปลี่ยนสีเป็นสีแดง ชวานามีความเชื่อว่าสาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะถูกช้างดินลงกินข้าว จึงทำให้ต้นข้าวไม่เจริญงอกงามเท่าที่ควรจึงต้องกระทำพิธีไล่ช้างดิน โดยผู้ออกไปไล่จะต้องถือดาบหรือขอออกไปด้วย พร้อมทั้งดูเวลาที่ช้างดินออกหากินตามช่วงเวลาในแต่ละวันดังนี้

วันอาทิตย์	ช้างดินออกหากินยามเที่ยง
วันอังคาร	ช้างดินออกหากินยามงายแก่ (สาย)
วันพุธ	ช้างดินออกหากินยามงาย (เช้า)
วันศุกร์ , วันเสาร์ , วันจันทร์	ช้างดินออกหากินยามค่ำ

วิธีการไล่ช้างดิน เมื่อรู้เวลาที่ช้างดินออกหากินยามใดก็ออกไปหาเวลานั้น ช้างดินตามความเชื่อนี้หมายถึง ศัตรูของต้นข้าวที่อยู่ใต้ดิน ผู้ออกไปไล่ช้างดินจะต้องใช้เสียงข่มขู่และถ้าหากไม่หนี่จะต้องถูกมีดตัดหัว เพราะไร่นาแห่งนี้ได้รับอนุญาตจากผู้เป็นใหญ่ให้เข้ามาทำนาซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องศัตรูของข้าว และวิธีปราบศัตรูข้าว โดยอุทยานภาพลึงศักดิ์สิทธิ์

4) การย้ายแม่ธรณี หลังจากที่เขาเนาเกี่ยวข้าวและขนข้าวมากองไว้ในลาน ก่อนทำพิธีปลงข้าวต้องทำพิธีย้ายนางธรณีเสียก่อน ผู้กระทำพิธีจะกล่าวคาถาวิงวอนขอให้นางธรณีย้ายออกไปอยู่นอกลานเสียก่อน

5) การปลงข้าว เมื่อย้ายแม่ธรณีเรียบร้อยแล้วจึงกระทำพิธีปลงข้าว โดยก่อนที่ชวานาจะเริ่มตีข้าวจะต้องทำพิธีขอโทษต่อแม่โพสพ เพราะจะต้องตีข้าว เหยียบย่ำข้าว ขอแม่โพสพอย่าได้ศอกใจและอย่าได้บิบนหินไปอยู่ที่อื่นแล้วจึงตีข้าว

6) การตัดข้าว เมื่อขนข้าวขึ้นแล้ว (ยุ้งฉาง) แล้วจะมีพิธีกรรมสู่ขวัญข้าวเสียก่อน จึงจะสามารถตัดข้าวไปตำหรือนำไปสีได้ เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลการตัดข้าวจึงมีเคล็ดลับและกรรมวิธีในการตัดข้าวที่ได้รับการสั่งสอนต่อกันมาซึ่งชวานาได้ยึดถือและปฏิบัติตามโดยตลอด โดยจะต้องนั่งคุกเข่าให้เรียบร้อยพร้อมทั้งกล่าววิงวอน ขอให้ข้าวของตนมีความอุดมสมบูรณ์ ขอให้มิ

กินมิใช่ตลอดคอกยาได้ขาดเงิน แม้ว่าจะตัดข้าวไปกินหรือไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น ก็ขอให้ข้าวยังเหลือเต็มถังฉางเหมือนเดิม

กล่าวโดยสรุป พิธีกรรมในการทำนาจัดทำขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ก็เพื่อ เป็นการเสียดาย ขอร้องอ้อนวอนและขออนุญาตสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในธรรมชาติเพื่อใช้สอยสิ่งนั้นๆ และให้ช่วยดูแลต้นข้าวให้เจริญงอกงามมีผลผลิตจำนวนมากตามความต้องการ และเป็นการขอขมาต่อธรรมชาติหรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติที่ได้ล่วงเกินไป เนื่องจากการทำนาชาวนาดึงพื้พื้ธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวนาไม่สามารถควบคุมได้ ดังนั้นชาวนาจึงต้องหาที่พึ่งทางใจนั้นก็คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้มีกำลังใจในการทำนาจึงเกิดเป็นพิธีกรรมต่างๆขึ้น ซึ่งจะจัดขึ้นเป็นระยะตลอดการทำนาในแต่ละปี ซึ่งได้แก่ พิธีกรรมก่อนการทำนา พิธีกรรมขณะทำนา พิธีกรรมเพื่อการเก็บเกี่ยว และพิธีกรรมหลังการเก็บเกี่ยว เป็นต้นจะเห็นได้ว่า ความเชื่อและพิธีกรรมกับการประอาชีพการทำนา มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งเริ่มตั้งแต่เริ่มลงมือปักดำจนกระทั่งเสร็จสิ้นการทำนา และการนำข้าวไปใช้ประโยชน์ต่างๆ อีกด้วย

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

สังคมมนุษย์มีลักษณะเช่นเดียวกันกับปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ คือ มีการเปลี่ยนแปลงบางสังคมเปลี่ยนแปลงช้าขณะที่บางสังคมเปลี่ยนเร็ว ในอดีตสังคมส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆจนเกือบไม่มีอะไรเปลี่ยนอย่างสำคัญในรอบร้อยปีแต่ในระยะประมาทร้อยปีที่แล้ว สังคมจำนวนหนึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างมาก จากสังคมแบบโบราณกลายเป็นสังคมสมัยใหม่ที่เห็นชัดเจนคือ การเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม จากสังคมแบบชนบทมาเป็นสังคมเมือง(โครงการวิทยานุกรณาการหมวดศึกษาทั่วไปมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2548 น. 239) จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผ่านมา เราจะพบว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นตลอดเวลา และการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ อาจเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เป็นผลก่อให้เกิดความก้าวหน้า ผู้คนให้การยอมรับ แต่บางครั้งอาจเป็นไปในทางลบเป็นผลให้สังคมหยุดชะงักหรือลดความก้าวหน้าลง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นแยกจากกันได้ยาก เพราะเป็นสิ่งที่เปรียบเสมือนชีวิตกับจิตใจในการศึกษานี้จึงกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไปพร้อมๆกัน (ณรงค์ เล็งประชา . มนุษย์กับสังคมฉบับปรับปรุงใหม่ . 2541,น.207)

ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

สังคมมนุษย์ไม่ได้อยู่ในสภาพที่หยุดนิ่ง หากแต่จะเคลื่อนไหวตลอดเวลา ดังนั้น แนวโน้มโดยทั่วไปของสังคมจึงอยู่ในสภาพที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยความหมายของการ

เปลี่ยนแปลงแล้วเราพิจารณาในลักษณะของการเปรียบเทียบความแตกต่างของสิ่งๆหนึ่งในเวลาต่างกัน การเปลี่ยนแปลงจึงเกี่ยวข้องกับเวลา หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนี้เราพิจารณาในแง่การเปรียบเทียบความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมหนึ่งในเวลาที่ผ่านไป

วิลเบอร์ มัวร์ ซึ่งสนใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นพิเศษ ได้ให้คำนิยามของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า “ เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของการกระทำและการปะทะสังสรรค์รวมทั้งผลของการกระทำและโครงสร้างที่ก่อให้เกิดปทัสถานอย่างเห็นได้ชัด ”

ฟองพันธุ์ มณีรัตน์ (2521), สนิท สมักรการ (2525) และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2528) ได้สรุปว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมองที่โครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคมที่ได้เปลี่ยนแปลงไป ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมองที่วิถีชีวิต ระเบียบ แบบแผนที่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เราอาจจะกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นการศึกษาเรื่องของปากฎการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม

อย่างไรก็ตามในเรื่องนี้ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนี้ เราอาจจำแนกได้เป็น 2 ประการ ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อการพิจารณารูปธรรมกล่าวคือ ถ้าพิจารณาในแง่ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social change) นั้นจะเกี่ยวข้องกับระดับพฤติกรรมเป็นสำคัญ ซึ่งหมายถึงเป็นการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติการแสดงออกต่างๆ ที่เกิดจากการปะทะสังสรรค์ของสมาชิกสังคม แต่ถ้าพิจารณาในแง่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural change) นั้นจะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับปทัสถาน (Norms) อันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของระบบกฎเกณฑ์ต่างๆที่ครอบคลุมสังคมนั้น และเมื่อพูดถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมก็จะครอบคลุมไปถึงระเบียบกฎเกณฑ์ ทักษะ ค่านิยม แบบแผนของความสัมพันธ์ สถานภาพและบทบาทกฎหมายต่างๆ ฯลฯ ซึ่งการประพฤติปฏิบัติไปตามปทัสถานเหล่านี้จะอยู่ในโครงสร้างของสังคม (ประพิมพ์พรรณ วรฉัตร. 2552, น.32- 33)

สังคมและวัฒนธรรมเป็นคนละสิ่งหรือละส่วน สังคม หมายถึง กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ส่วนวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้น วัฒนธรรมเป็นกรอบแห่งการปฏิบัติและการกระทำต่อกันทางสังคม (ณรงค์ เส็งประชา. มนุษย์กับสังคมฉบับปรับปรุงใหม่. 2541, น. 206)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมยังมีความหมายครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้วย เรียกว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้านวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ สิ่งก่อสร้าง ยานพาหนะ ฯลฯ และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

ที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ ภาษา เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ไม่อาจแยกออกจากกันเป็นคนละเรื่องอย่างชัดเจน เพราะโครงสร้างทางสังคมและพฤติกรรมทางสังคมย่อมมีวัฒนธรรม เช่น ความเชื่อ สัญลักษณ์ และสิ่งของต่างๆ เป็นองค์ประกอบเสมอ ในกรณีที่ต้องการเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในภาพรวม ควรเน้นการมองที่โครงสร้างทางสังคมที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง ระบบครอบครัว และระบบความคิดของคนส่วนใหญ่และของกลุ่มที่กุมอำนาจในสังคม เป็นจุดสำคัญมากกว่าเรื่องของพฤติกรรมทางสังคมเฉพาะด้าน หรือเรื่องขององค์ประกอบย่อยต่างๆ ของวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นไปได้ทั้งในทางบวกและทางลบ คือมีสิ่งใหม่เกิดขึ้นหรือเพิ่มขึ้น และสิ่งที่มีอยู่เดิมสิ้นสภาพหรือถูกทำลายไป การเปลี่ยนแปลงในทางที่มีสิ่งใหม่หรือเพิ่มขึ้นที่เห็นชัด ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของและเทคนิค วิธีการ จำนวนประชากรที่เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของเมือง การสื่อสารและการคมนาคมที่รวดเร็ว และสะดวก ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เป็นต้น ขณะเดียวกันก็ปรากฏว่าสิ่งของเครื่องใช้และวิธีการเก่าๆ หลายอย่างถูกยกเลิกหรือลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด เช่น การใช้เกวียน การใช้วัวควายไถนา การใช้หม้อดำแยทำคลอด การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชการบวชตามประเพณี เป็นต้น (โครงการวิจัยบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2548 ,น. 240 - 241)

ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

- 1) เกิดขึ้นอยู่เสมอตลอดเวลาแต่ละสังคมไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้
- 2) เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแล้วมีผลต่อคนจำนวนมากในสังคม
- 3) อาจมีหรือไม่มีทิศทางและเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงก็ได้ แต่สามารถทราบทิศทางของการเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าหากทราบถึงเป้าหมายและอุดมการณ์ของคนในสังคม
- 4) เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง และในระยะเวลาอันสั้นหรือใช้ระยะเวลานานก็ได้
- 5) อาจเป็นไปอย่างช้าๆ หรือเป็นไปอย่างรวดเร็วก็ได้ เพราะระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลงจะไม่เท่ากัน
- 6) อาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือเกิดจากเจตจำนงของมนุษย์ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับที่มาของการเปลี่ยนแปลง

7) เป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างหน้าที่ของสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และกลุ่มคน หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างหน้าที่และการกระทำต่อกันของบุคคลและกลุ่มคน และการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของคนในสังคม

8) พฤติกรรมฝืนสังคมหรือพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้น ถ้าคนส่วนใหญ่ในสังคมต้องปรับตัวตาม

9) พฤติกรรมของบุคคล จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ โดยเฉพาะผู้นำหรือผู้มีชื่อเสียงของสังคม

10) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเปรียบเสมือนภาพถ่ายปรากฏการณ์ทางสังคมในระยะหนึ่ง ซึ่งปรากฏการณ์นี้จะไม่ปรากฏซ้ำในรูปแบบเดิมอีก

องค์ประกอบที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

1) เจตคติ เป็นตัวกำหนดนิสัย บุคลิกภาพ และท่าทีในการแสดงออกของบุคคล เจตคติก่อรูปแบบในตัวคนในช่วงเวลาอันยาวนานจนฝังแน่น และยากต่อการเปลี่ยนแปลงแต่ก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ โดยขึ้นอยู่กับตัวแปรหลายประการ เช่น กระบวนการปลูกฝังวัฒนธรรมในช่วงเยาว์วัย กลุ่มที่บุคคลสังกัด ผู้นำ นวัตกรรมที่มาสาธิตให้รับ อย่างไรก็ตามตัวแปรของการอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนเจตคติของบุคคลเป็นอย่างมาก เพราะคนจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม และพึ่งพาอาศัยกัน การปรับตัวให้คล้ายคลึงกันคือการอยู่รอดของชีวิตนั่นเอง นอกจากนี้ความคล้ายคลึงกันของบุคคลทำให้มีความสนใจในสิ่งคล้ายๆกัน และอยากเป็นแบบเดียวกัน ทำให้เกิดการลอกเลียนแบบเดียวกัน ทำให้เกิดการลอกเลียนแบบอย่างพฤติกรรมกัน โดยสังเกตจากการแสดงออกของบุคคลในกลุ่มของตน อันเป็นที่มาของการเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลอีกทางหนึ่งซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในที่สุด

2) ค่านิยม เป็นส่วนประกอบสำคัญทางสังคม ความต้องการมีชื่อเสียง ความนับหน้าถือตา ทำให้บุคคลให้คุณค่ากับสิ่งกับสิ่งที่จะเป็นปัจจัยสร้างชื่อเสียงและหน้าตาให้ตน การจะให้คุณค่าแก่สิ่งใดขึ้นอยู่กับวัตถุนั้นๆ บางสังคมให้คุณค่าเงินตราสูงมาก บางสังคมให้คุณค่าโลหะธาตุ เช่น ทองคำ บางสังคมยึดถือศีลธรรมและความสวยงามเป็นค่านิยมหลักและผลประโยชน์เป็นค่านิยมรอง เป็นต้น ค่านิยมเป็นองค์ประกอบภายในสังคม ไม่มีกฎเกณฑ์กำหนดคุณค่าของตัวให้ค่านิยมแต่เป็นกระบวนการที่มีค่าในตัวเองและเป็นกระบวนการชี้แนะและกำหนดท่าทีและทิศทางของพฤติกรรมกลุ่ม เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงค่านิยมจึงจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมด้วย

3) บรรทัดฐานและพันธะทางสังคม คือ แนวทางที่สังคมวางไว้ให้สมาชิกในสังคมประพฤติปฏิบัติในแนวเดียวกัน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม มีความคล้ายคลึงกัน ส่วนพันธะทางสังคมไม่ได้เกิดจากบรรทัดฐาน แต่เกิดมาจากความผูกพันทางสังคมและทำที่อันดีต่อกัน เป็นข้อบังคับทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นโดยคนส่วนใหญ่ แต่บางครั้งมีข้อยกเว้นไม่ปฏิบัติตามก็ได้ เช่น การให้ของกันและผู้รับต้องให้กลับเป็นการตอบแทน แต่บางครั้งอาจไม่มีของตอบแทนกลับมาก็ได้ พันธะนี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายโดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์เป็นสำคัญ และส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเพราะทำให้คนคบกันง่าย มีไมตรีจิตต่อกันและนำไปสู่การปฏิบัติเหมือนกัน ส่วนบรรทัดฐานนั้นเป็นผลมาจากความคิดร่วมของคนในสังคมโดยพัฒนามาเป็นกฎระเบียบอย่างไม่รู้ตัวเป็นกฎสังคมที่แน่นอนและเป็น โครงสร้างของวัฒนธรรมที่อาจเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่ใช้เวลาในการเปลี่ยนแปลง และยกเลิกนานมาก มีการลงโทษผู้ฝ่าฝืนบรรทัดฐานอย่างแน่นอน (นิชพรรณ วรรณศิริ. 2531 ,น. 268 – 270)

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

สนธยา พลศรี (2545 :196 – 197) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่าเกิดจากสาเหตุสำคัญดังต่อไปนี้

1) การตั้งสมทางวัฒนธรรม หมายถึง การที่หน่วยต่างๆ ของสังคมได้ตั้งสมวัฒนธรรมติดต่อกันเป็นเวลานาน เช่น ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ เป็นเหตุให้วิทยาศาสตร์ในยุโรปเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเทคโนโลยี ทำให้สังคมในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมากมาย

2) ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมอื่น การรับและการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะสังคมที่อยู่ใกล้ชิดกัน โอกาสที่จะแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันมีมากขึ้น เช่น สังคมไทยอยู่ใกล้ชิดกับสังคมจีน การที่ไทยจะยอมรับเอาวัฒนธรรมจากจีนเป็นไปได้ง่ายและรวดเร็ว

3) การติดต่อกับวัฒนธรรมอื่น โดยตรง คือ การที่บุคคลในสังคมได้ติดต่อกับบุคคลในอีกสังคมหนึ่งทำให้บุคคลนั้นได้เรียนรู้สิ่งใหม่ แนวความคิดใหม่แล้วนำมาสู่สังคมของตน เช่น คนไทยไปต่างประเทศหรือคนต่างประเทศมาประเทศไทย ก็จะมีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม อันเป็นเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้

4) ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น ที่ตั้ง ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ถ้าสิ่งเหล่านี้เกิดการเปลี่ยนแปลงก็จะทำให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงด้วย

5) ปัจจัยทางประชากร การเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพ ขนาดของประชากร การเพิ่ม การลดจำนวนประชากร การย้ายถิ่น การเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนของเพศชายและหญิง อัตราส่วนของคนหนุ่มและคนสูงอายุ ซึ่งเพิ่มภาวะทางประชากรจะมีผลอย่างสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการจัดระเบียบทางสังคม การเปลี่ยนแปลงด้านขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ

6) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ คือ การผลิต การบริโภค การจำหน่าย และการแบ่งปันผลประโยชน์รวมทั้งระบบเศรษฐกิจและโครงสร้างทางเศรษฐกิจ มีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ สังคมและวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป

7) ปัจจัยทางการเมือง การเกิดสงคราม หรืออิทธิพลของผู้นำในสังคม เช่น คาร์ล มาร์ก เลนิน มหาตมะ คานธี เป็นต้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้

8) ปัจจัยศาสนาและอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์และศาสนาอาจเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงได้ เช่น จรรยาแบบ โปรเตสแตนต์ เป็นรากฐานของกำเนิดระบบทุนนิยมในยุโรปตะวันตก เป็นต้น

9) วิฤติการณ์ในสังคม การเกิดความวุ่นวายและยุ่งยากในสังคม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้แก่ เศรษฐกิจตกต่ำ ภัยธรรมชาติ โรคระบาด เป็นต้น

10) ความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้เกิดการศึกษาค้นคว้า วิจัย และประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ ขึ้นในสังคมเสมอ เป็นสาเหตุให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและในทุกๆด้าน ทั้งวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ

11) ปัจจัยทางจิตวิทยา นักจิตวิทยาเชื่อว่า สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เนื่องมาจากความรู้สึกของมนุษย์ในสังคมที่ชอบการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ชอบค้นคว้าสิ่งแปลกๆใหม่ๆ ชอบหาประสบการณ์ใหม่ จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้น

12) ความสนใจและความต้องการของคนส่วนใหญ่ในสังคม จนกลายเป็นประชาคมติหรือเสียงส่วนใหญ่ ก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ เช่น ประชาชนนัดประชุมกันเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลช่วยเหลือให้มีไฟฟ้า ประปา จนรัฐบาลต้องให้ความช่วยเหลือตามที่ต้องการ

(ณรงค์ เส็งประชา . 2541, น.212 - 213) สาเหตุที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงมาจากปัจจัยต่างๆมากมาย ตัวอย่างเช่น ญี่ปุ่นได้เปลี่ยนแปลงสังคมจากระบบเจ้าขุนมูลนาย ไปเป็นสังคมสมัยใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ก็ด้วยสาเหตุหลายประการ ประกอบกัน ความกดดันทางประชากร อุดมการณ์ของประเทศที่เปลี่ยนจากอุดมการณ์ทางทหารไปเป็นอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจ ความไม่เท่าเทียมกันภายใต้ระบบเจ้าขุนมูลนายทำให้ญี่ปุ่นหันมาใช้

ระบบประชาธิปไตย ฯลฯ ทำให้ญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลง ซึ่งปัจจัยต่างๆที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงจะมีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ดังนี้

ปัจจัยภายใน ได้แก่ จำนวนประชากร ประชากรที่เพิ่มขึ้น ย่อมทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป ปัจจัยภายในอื่นๆ เช่น การประดิษฐ์คิดค้นวิธีการผลิตใหม่ๆ เพื่อเลี้ยงประชากรที่เพิ่มขึ้น การขัดแย้งระหว่างกลุ่มเนื่องจากอุดมการณ์และความไม่เท่าเทียมกัน การนำการเปลี่ยนแปลงจากผู้นำของสังคม และความเจริญก้าวหน้าหรือเทคโนโลยีใหม่ๆที่ได้รับ ปัจจัยดังกล่าวย่อมทำให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง

ส่วนปัจจัยภายนอก จากการที่สังคมหนึ่งได้ติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่นๆ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนหิบบั่มทางวัฒนธรรม ยิ่งในยุคปัจจุบันที่การสื่อสารคมนาคมเจริญก้าวหน้า ผู้คนสามารถเดินทางได้วันละถึง 408,000 ไมล์โดยทางอากาศ ยิ่งช่วยสนับสนุนให้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ปัจจัยภายนอกนี้รวมถึงการรับเอาเทคโนโลยีจากภายนอก การที่ถูกสังคมภายนอกรุกราน ถูกปกครองโดยสังคมอื่น และสังคมนั้นได้เลียนแบบการดำเนินชีวิตจากอีกสังคมหนึ่ง เป็นต้น

ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ในหัวข้อนี้จะแยกพิจารณาเป็นสองส่วน ตอนแรกจะกล่าวถึง การพิจารณามูลเหตุของการเปลี่ยนแปลงในสายนักคิดต่างๆ ที่มีใช้ทางสังคมวิทยาหรือมานุษยวิทยา ตอนต่อไปจะพิจารณาปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงในทัศนะสังคมวิทยา

ในการพิจารณาปัจจัยอื่นเป็นมูลเหตุของการเปลี่ยนนักคิดและนักปรัชญา รวมทั้งคนทั่วไปมักกล่าวถึงปัจจัยต่างๆดังต่อไปนี้

1) ปัจจัยทางภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์ เช่น บางคนเชื่อว่าภูมิอากาศอบอุ่นทำให้สังคมพัฒนาอุตสาหกรรมได้สำเร็จ นักเขียนทางวิทยาศาสตร์บางคนอ้างว่าการโคจรของดวงดาว เช่น ดาวหางฮัลเลย์มีผลต่อสังคมมนุษย์ หรือบางคนก็มุ่งแสดงว่า การเกิดจุดดับในดวงอาทิตย์มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน เป็นต้น ความคิดดังกล่าวเช่นข้างต้นเคยเป็นที่นิยมอยู่บ้าง แต่เนื่องจากขาดประจักษ์หลักฐานที่คงเส้นคงวา ในทางวิชาการจึงมิได้ยึดถือกันอีกต่อไป

2) ปัจจัยทางชีววิทยาซึ่งรวมความถึง การถ่ายทอดทางพันธุกรรมของความสามารถทางปัญญา เช่น การกล่าวถึงบทบาทของกลุ่มเชื้อชาติบางชาติในการสร้างอารยธรรมของมนุษย์ ความเหนือกว่าและความด้อยกว่าของลักษณะทางชีววิทยาที่มีผลต่อความสามารถของสังคมในการเปลี่ยนแปลง เช่น ความเชื่อว่าเผ่าอารยันสามารถที่สุด ฯลฯ ปัจจุบันในทางวิชาการความสนใจต่อบัจจัยนี้แทบจะหมดความหมายไปแล้ว เพราะไม่มีพื้นฐานวิทยาศาสตร์ แต่บางครั้งก็มีความเชื่อแบบนี้แสดงออกมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีนโยบายของบางประเทศ เช่น นโยบายการปกครองกีด

กันแบ่งแยกผิว (Apartheid) ของรัฐบาลผิวขาวแห่งประเทศแอฟริกาใต้ นโยบายส่งเสริมการมีบุตร ในหมู่ปัญญาชน แต่คุมกำเนิดในหมู่ประชากรระดับการศึกษาต่ำของรัฐบาลสิงคโปร์ของ นายลีควนยู เป็นต้น

3) ปัจจัยทางการเมืองและการทหาร การศึกษาประวัติศาสตร์บางสำนักที่ผ่านมามักจะเน้นบทบาททางสงคราม การพิชิต บางทีก็เน้นการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดจากบทบาทของมหาบุรุษและผู้นำ การพิจารณาเช่นนี้มีจุดอ่อนมากเพราะถือเสมือนว่าสังคมเป็นสูญญากาศที่พลัดต่างๆ โดยลำพังจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้เองและละเลยการพิจารณาองค์ประกอบของสังคม เช่น กลุ่มค่านิยมทางสังคม สถาบันทางสังคมไป

4) ปัจจัยทางเทคโนโลยี เช่น การประดิษฐ์คิดค้นบางอย่างได้เกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลง เช่น การประดิษฐ์ เครื่องจักรไอน้ำ โดยเจมส์ วัตต์ โทรศัพท์ เครื่องพิมพ์ ระเบิดปรมาณู คอมพิวเตอร์ การใช้แสงเลเซอร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น โดยเฉพาะเทคโนโลยีสารสนเทศนั้น ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลในโลกยุคปัจจุบัน จนทำให้เรียกว่าเป็นโลกไร้พรมแดน

5) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมนุษย์จะต้องทำมาหากิน ด้วยเหตุความต้องการทางเศรษฐกิจเหล่านี้เองมนุษย์อาจก่อการเปลี่ยนแปลงได้ เช่น เกษตรกรรม และอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก

6) ปัจจัยศาสนาและอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์และศาสนา อาจเป็นปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็ได้ ตัวอย่างมักนิยมยกกันก็คือข้อที่ว่าจริยธรรมแบบโปรเตสแตนต์เป็นรากฐานของการกำเนิดระบบทุนนิยมในยุโรปตะวันตก

7) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ชีตจำกัดด้านทรัพยากรและระบบนิเวศ อุบัติภัยด้านอุตสาหกรรม

8) ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมระดับรากหญ้า (Grassroot Movement) ขบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรม

ในทางสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวการพิจารณาเหตุผลในด้านปัจจัยทางภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์ในด้านปัจจัยทางชีววิทยา พันธุกรรมอาจเคยเป็นที่นิยมอยู่พักหนึ่ง แต่การที่ขัดแย้งกับหลักฐานด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่อาศัยการให้เหตุผลที่รัดกุมทำให้การกล่าวถึงปัจจัยเหล่านี้มีปรากฏแต่ในวงการสื่อสารของเรื่องอิงนิยายแต่ในแวดวงวิชาการ ทฤษฎีที่เน้นเหตุผลเหล่านี้หมดความเชื่อถือทางวิชาการไปหมดแล้ว

ส่วนปัจจัยการเปลี่ยนแปลงอื่นๆ เช่น การเมือง การทหาร ศาสนา อุดมการณ์ เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีเหล่านี้ล้วนแต่เป็นปัจจัยที่มีความเกี่ยวพันเป็นส่วนหนึ่งของระบบความสัมพันธ์ในสังคมทั้งนั้น กล่าวคือ มองอีกแง่หนึ่ง ปัจจัยเหล่านี้ย่อมเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับสถาบันทางสังคมต่างๆ

ที่ดำรงอยู่ในสังคมนั้นๆ อีกประการหนึ่ง การที่มักเข้าใจกันว่าการเปลี่ยนแปลงสังคมมีปัจจัยหนึ่ง ปัจจัยใดเพียงปัจจัยเดียวเป็นมูลเหตุ (Mono-causal and Deterministic) ในสังคมวิทยามนุษย์แล้วถือว่านับเป็นความเข้าใจผิดข้อนี้ส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากความเข้าใจอย่างผิวเผินต่อทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมยุคต้น ทฤษฎีเหล่านั้นมักจะเน้นปัจจัยอย่างหนึ่งอย่างใด แต่มิได้สรุปอย่างลวกง่ายดังที่นิยมสรุปกัน แม้สเปนเซอร์ (Spencer) เน้นการจำแนกความแตกต่างในสังคมเป็นสำคัญ แต่เขาก็ยังกล่าวถึงว่าปัจจัยอื่น เช่น สงคราม ความรู้ และปัจจัยอื่นๆ ก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย แม้มาร์กซ์ (Marx) จะเน้นปัจจัยด้านเศรษฐกิจจนมีแนวโน้มการตีความงานเขียนของเขาเป็น “ ทฤษฎีตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ ”

อันที่จริงแล้วการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน (Multi-Causal) จะอาศัยปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง โดยลำพังย่อมไม่ได้ จริงอยู่สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงบางรูปแบบปัจจัยบางปัจจัยมีบทบาทมากกว่า ซึ่งในเรื่องนี้จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ตามสถานการณ์และเงื่อนไขความเป็นจริง มิใช่สามารถจะกำหนดเป็นกรอบตายตัวจากความเชื่อใดๆ ไว้ก่อน (APriori) ได้ ยิ่งกว่านั้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในส่วนประกอบหนึ่งของระบบสังคมก็อาจจะมิได้ส่งผลทำนองเดียวกันให้เกิดขึ้นในส่วนอื่นของระบบก็ได้ในเรื่องนี้วิลเลียม ออกเบิร์น (William Ogburn) ได้ชี้ว่า แม้การเปลี่ยนแปลงในทางพื้นฐานเศรษฐกิจของสังคมจะเกิดขึ้นแล้ว และทำให้การแบ่งงานทำในครอบครัวระหว่างสามีภรรยาเปลี่ยนแปลงก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงในความเชื่อเรื่องสถานการณ์และบทบาทของสตรีก็อาจจะมิได้เกิดขึ้นให้เห็นทันทีก็ได้ ซึ่งเรื่องนี้เขาเรียกว่าเป็นความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Culture Lag) การเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมอาจจะสอดคล้องไปทางเดียวกันกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หรือการเมืองหรือไม่จึงเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการพิจารณาพิเคราะห์สภาพความเป็นจริงเช่นกัน อย่างไรก็ดี เราคงต้องยอมรับว่า ความรู้และทฤษฎีของมนุษย์นั้นต้องติดตามหลังการเปลี่ยนแปลง และผลอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ยิ่งกว่านั้นประเด็นที่สำคัญในการแก้ปัญหาของแต่ละสังคม ก็ขึ้นอยู่กับขีดความสามารถของสังคมที่จะปรับตัว และแก้ไขผลที่มีได้คาดหมายที่เกิดขึ้นเป็นอย่างมาก ซึ่งปัญหาพื้นฐานที่สุดได้แก่ท่าทีในการเผชิญปัญหา กล่าวคือท่าทีดังกล่าวย่อมมีผลต่อการเผชิญปัญหาอย่างจริงจังหรือหลบเลี่ยง สามารถปรับตัวได้รวดเร็ว หรือล่าช้า

กล่าวโดยสรุป สังคมและวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน กล่าวคือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมคือองค์การทางสังคมและสถาบันทางสังคมส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวิถีชีวิตมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และในทำนองเดียวกันการ

เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็จะส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน นักสังคมวิทยาจึงนิยมเรียกรวมกันว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2. ทฤษฎี

ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น มีทฤษฎีที่อาจนำมาใช้เพื่ออธิบายถึงความเป็นมาและเป็นไปของสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งจะเปลี่ยนจากลักษณะหนึ่งไปเป็นอีก ลักษณะหนึ่งอยู่หลายทฤษฎีด้วยกัน แต่ในการศึกษาครั้งนี้จะกล่าวถึงทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไว้เพียง 4 ทฤษฎีเท่านั้น ได้แก่ ทฤษฎีวิวัฒนาการ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ทฤษฎีปฏิวัตินิยม และทฤษฎีภาวะทันสมัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionary Theory)

ทฤษฎีวิวัฒนาการ เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีวิวัฒนาการทางชีววิทยาของชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) ซึ่งกล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นขั้นตอนตามลำดับจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง ในลักษณะที่มีการพัฒนา และก้าวหน้ากว่าขั้นที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่มีรูปแบบเรียบง่ายไปสู่รูปแบบที่ซับซ้อนมากขึ้น และมีความเจริญก้าวหน้าไปเรื่อยๆจนเกิดเป็นสังคมที่มีความสมบูรณ์

ออคุสต์ ก็องท์ (Auguste Comte) เสนอว่าสังคมมนุษย์มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ผ่าน 3 ขั้นตอนตามลำดับคือ จากขั้นเทววิทยา (Theological stage) ไปสู่ขั้นอภิปรัชญา (Metaphysical stage) และไปสู่ขั้นวิทยาศาสตร์ (Positivistic stage)

เลwis เฮอร์นีย์ มอร์แกน (Lewis Henry Morgan) เสนอว่าสังคมจะมีขั้นของการพัฒนา 3 ขั้นคือ จากสังคมคนป่า (Savage) ไปสู่สังคมอนารยชน (Barbarian) และไปสู่สังคมอารยธรรม (Civilized)

เฮร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) เสนอว่า วิวัฒนาการของสังคมมนุษย์เป็นแบบสายเดี่ยว (Uni – linear) ที่ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลมีจุดกำเนิดมาจากแหล่งเดียวกัน และมารวมกันด้วยกระบวนการสังเคราะห์ (Synthesis) ทำให้เกิดพัฒนาการที่ก้าวหน้าขึ้นและซับซ้อนมากขึ้น การพัฒนาการของสังคมจะมีวิวัฒนาการเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ กล่าวคือ มนุษย์ที่มีความสามารถ ในการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมใหม่ๆ ได้เป็นอย่างดีจะมีชีวิตอยู่รอดตลอดไป และนำไปสู่การพัฒนาที่ดีขึ้นต่อไป

โรเบิร์ต เรดฟีลด์ (Robert Redfield) เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมจะเริ่มจากสภาพสังคมของสังคมชาวบ้าน (Folk) เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมแบบเมือง (Urban)

ต่อมาแนวความคิดในการสร้างทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบสายเดียว (Uni-linear) ที่เสนอว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต้องเปลี่ยนผ่านแต่ละขั้นที่กำหนดไว้ได้รับการโต้แย้งว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม น่าจะมีวิวัฒนาการแบบหลายสาย (Multi-linear) เพราะแต่ละสังคมมีจุดกำเนิดที่แตกต่างกัน มีรูปแบบของสังคมที่แตกต่างกัน หรือแม้ว่าสังคมที่มีรูปแบบที่เหมือนกัน แต่อาจจะมีสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันก็เป็นไปได้

(www.udru.ac.th/website/attachments/elearning/02/15.pdf :online เมื่อ 15 มีนาคม 2555)

สรุป ทฤษฎีวิวัฒนาการ เน้นว่าการเปลี่ยนแปลงจะดำเนินไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยมีการสะสมเพิ่มพูนทีละเล็กละน้อย เป็นไปในทิศทางที่เพิ่มความสลับซับซ้อน และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (ณรงค์ เล็งประชา . มนุษย์กับสังคมฉบับปรับปรุงใหม่ . 2541: 207)

2.2 ทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่ (Structural – Functional Theory)

แนวความคิดในการพัฒนาทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่ เป็นผลมาจากการนำเอาแนวความคิดทางด้านชีววิทยามาใช้โดยอุปมาว่า โครงสร้างของสังคมเป็นเสมือนร่างกายที่ประกอบไปด้วยเซลล์ต่างๆและมองว่าหน้าที่ของสังคมก็คือ การทำหน้าที่ของอวัยวะส่วนต่างๆของร่างกาย โดยแต่ละส่วนจะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเพื่อให้ระบบแต่ละระบบมีชีวิตดำรงอยู่ได้

โรเบิร์ต เค เมอร์ตัน (Robert K. Merton) ได้จำแนกหน้าที่ทางสังคมดังนี้ หน้าที่หลัก (Manifest) หน้าที่รอง (Latent) หน้าที่ที่ไม่พึงปรารถนา (Dysfunctional) หน้าที่ของบางโครงสร้างของสังคมอาจมีประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ แต่ในขณะเดียวกันคนบางส่วนอาจได้รับประโยชน์เพียงน้อยนิด หรืออาจไม่ได้รับผลประโยชน์เลย ซึ่งรวมไปถึงอาจจะมีคนบางกลุ่มหรือบางส่วนในสังคมได้รับผลเสียจากการทำงานของโครงสร้างทางสังคมนั้นก็ได้

เอมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) มีแนวความคิดว่า หน้าที่ของสังคมคือส่วนที่สนับสนุนให้สังคมดำรงอยู่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ Alfred Reginald , Radcliffe – Brown กับ Bronislaw Malinowski ที่มองว่าหน้าที่ทางสังคมเป็นส่วนสนับสนุนให้โครงสร้างสังคมคงอยู่อย่างต่อเนื่อง เพราะสังคมมีกระบวนการทางสังคมที่ทำให้สังคมเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น บรรทัดฐาน ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณี เป็นต้น

ทัลคิทท์ พาร์สันส์ (Talcott Parsons) มีแนวความคิดว่า สังคมเป็นระบบหนึ่งที่มีส่วนต่างๆมีความสัมพันธ์และสนับสนุนซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ที่คงที่ของแต่ละส่วนจะเป็นปัจจัยทำให้ระบบสังคมเกิดความสมดุล ส่วนในด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากความสมดุลถูกทำลายลง เพราะองค์ประกอบของสังคมคือ บุคลิกภาพ อินทรีย์ และวัฒนธรรม เกิดความแตกร้าง โดยมีสาเหตุมาจากทั้งสาเหตุภายในของระบบสังคม เช่น การเกิดสงคราม การแพร่กระจายของ

วัฒนธรรม เป็นต้น และสาเหตุที่เกิดจากภายในระบบสังคมที่เกิดจากความตึงเครียด เพราะความสัมพันธ์ของโครงสร้างบางหน่วย หรือหลายๆหน่วยทำงานไม่ประสานกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางประชากร การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เมื่อส่วนใดส่วนหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงจะเป็นสาเหตุให้ส่วนอื่นๆมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจเกิดขึ้นเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งหรือทั้งระบบก็ได้ Parsons เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมซึ่งรวมถึง ความเชื่อ บรรทัดฐาน และค่านิยมของสังคม คือตัวยึดเหนี่ยวให้สังคมมีการรวมตัวเข้าด้วยกันและเป็นตัวต้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม

สรุป แนวความคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของกลุ่มทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่ มีลักษณะดังนี้

- 1) สังคมทั้งหมดเป็นระบบหนึ่งที่แต่ละส่วนจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน
- 2) ความสัมพันธ์คือ สิ่งที่สนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล
- 3) ระบบสังคมเป็นการเคลื่อนไหวเข้าสู่ความสมดุล การปรับความสมดุลของระบบ

จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในระบบตามไปด้วย ความต่อเนื่องของกระบวนการของข่าวสารจากภายในและภายนอก นอกจากนี้ทฤษฎีระบบยังมองว่า ความขัดแย้ง ความตึงเครียดและความไม่สงบสุขภายในสังคมก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

(www.home.kku.ac.th/yenjth/structural%20theory.doc :online เมื่อ 15 มีนาคม 2555)

ดังนั้นทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่ จึงมองสังคมส่วนรวมว่า เป็นระบบหนึ่งซึ่งประกอบด้วยส่วนหรือระบบต่างๆหรือสถาบันต่างๆที่ยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กัน ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งเปลี่ยนส่วนอื่นๆก็จะมีผลกระทบไปด้วย (ณรงค์ เสงี่ยมประชา . มนุษย์กับสังคมฉบับปรับปรุงใหม่ . 2541, น.208)

2.3 ทฤษฎีปริวรรตนิยม (Exchange Theory)

ทฤษฎีปริวรรตนิยม หรือทฤษฎีแลกเปลี่ยน เป็นทฤษฎีหลักทฤษฎีหนึ่งของสังคมวิทยาที่สามารถนำแนวคิดไปใช้ได้กับความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลไปจนถึงระดับสังคม เป็นทฤษฎีที่เกิดจากการผสมผสานแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์เชิงอรรถประโยชน์นิยม มานุษยวิทยาเชิงหน้าที่ และจิตวิทยาเชิงพฤติกรรม แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ทฤษฎีปริวรรตนิยมพฤติกรรมและทฤษฎีปริวรรตนิยมเชิงโครงสร้าง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ .2540:87-88)

ประเภทของทฤษฎีปริวรรตนิยม

ทฤษฎีปริวรรตนิยมแบ่งกว้างๆได้เป็น 2 ประเภทคือ

1) ประเภทที่พัฒนามาจากความรู้ด้านจิตวิทยาพฤติกรรม เรียกว่า “ปริวรรตนิยมพฤติกรรม” (Exchange Behaviorism) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนระหว่างคนสองคนหรือกลุ่มคนขนาดเล็ก ได้ชื่อว่าเป็นการแลกเปลี่ยนระดับบุคคล (Individualistic Exchange)

2) ประเภทสืบสาวความคิดมาจากมานุษยวิทยา เรียกว่า “ปริวรรตนิยมเชิงโครงสร้าง” (Exchange Structuralism) ซึ่งการแลกเปลี่ยนประเภทนี้เป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างคนหมู่มาก คู่แลกเปลี่ยนไม่จำเป็นต้องเห็นหน้ากัน จึงอาจเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า การแลกเปลี่ยนรวมหมู่ (Collective Exchange)

ทฤษฎีปริวรรตนิยมพฤติกรรม

ทฤษฎีปริวรรตนิยมพฤติกรรม (Exchange Behaviorism Theory) เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนระหว่างคนสองคนหรือกลุ่มคนขนาดเล็ก เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทฤษฎีแลกเปลี่ยนระดับบุคคล” (Individualistic Exchange) ซึ่งพัฒนามาจากความรู้ด้านจิตวิทยาพฤติกรรมของนักจิตวิทยา นักทฤษฎีที่สำคัญคือ จอร์จ ซี. โฮมันส์ (George C. Homans) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน

ลักษณะทั่วไปของการแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคล

ก่อนที่โฮมันส์จะเสนอทฤษฎีการแลกเปลี่ยนระดับบุคคลนั้น เชื่อกันว่าการแลกเปลี่ยนระดับบุคคลมีลักษณะโดยทั่วไปดังนี้

- 1) ในสถานใดๆบุคคลจะมีพฤติกรรมที่ให้ผลตอบแทนมากที่สุด และให้ผลร้ายน้อยที่สุด
- 2) บุคคลจะมีพฤติกรรมซ้ำพฤติกรรมในอดีตที่ให้ผลตอบแทนงดงาม
- 3) บุคคลจะมีพฤติกรรมซ้ำพฤติกรรมกับสถานการณ์ที่คล้ายกับอดีต ซึ่งให้ผลตอบแทนงดงาม
- 4) สิ่งเร้าที่ให้ผลตอบแทนงดงามในอดีต จะก่อให้เกิดพฤติกรรมทำนองเดียวกับอดีตอีก
- 5) พฤติกรรมซ้ำจะเกิดขึ้นต่อไปเรื่อยๆ ถ้าหากยังได้รับผลตอบแทน
- 6) บุคคลจะไม่พึงพอใจ ถ้าหากพฤติกรรมนั้นเคยได้รับผลตอบแทนในอดีตแต่ไม่ได้รับผลตอบแทนในปัจจุบัน

7) บุคคลยิ่งได้รับรางวัลจากพฤติกรรมเฉพาะอย่างใดมากขึ้นเท่าใด พฤติกรรมนั้นก็จะมีมูลค่าเพียงนั้น และมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมอื่นเพื่อแสวงหารางวัลอย่างอื่นต่อไป

ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนระดับบุคคลของ จอร์จ ซี. โฮมันส์

จอร์จ ซี. โฮมันส์ ได้ทำการศึกษากรณีศึกษา 3 เรื่อง คือ กรณีศึกษา โรงไฟฟ้าตะวันตกของ Hawthorne กรณีศึกษา Norton Street Gang และ กรณีศึกษา Tikopia Family ซึ่งได้มีผู้ศึกษาไว้แล้วและพบว่าการแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลมีลักษณะ 10 ประการดังนี้

- 1) ถ้าความถี่ของการกระทำระหว่างกันของบุคคล 2 คน หรือมากกว่า 2 คนเพิ่มขึ้นระดับของความชอบพอกันก็จะสูงขึ้นหรือกลับตรงกันข้าม
- 2) การเพิ่มขึ้นของความรู้สึกรักชอบพอกของบุคคลจะแสดงออกด้วยการเพิ่มการกระทำระหว่างกันหรือกลับตรงกันข้าม
- 3) การกระทำระหว่างกันของบุคคลยิ่งบ่อยมากขึ้นเพียงใด ความคล้ายคลึงของการกระทำและความรู้สึกก็จะยิ่งเพิ่มขึ้น หรือกลับตรงกันข้าม
- 4) บุคคลมีตำแหน่งในกลุ่มสูงเพียงใด ก็จะยิ่งกระทำตามบรรทัดฐานของกลุ่มมากขึ้นเพียงนั้น หรือกลับตรงกันข้าม
- 5) บุคคลยังมีตำแหน่งทางสังคมสูงมากเพียงใด ก็ยังมีขอบเขตของการกระทำกว้างขวางมากขึ้นเท่านั้น
- 6) บุคคลยังมีตำแหน่งทางสังคมสูงมากเพียงใด จำนวนคนที่จะเป็นผู้ริเริ่มการกระทำให้เขาไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม ก็จะยิ่งมีมากขึ้นเพียงนั้น
- 7) บุคคลยังมีตำแหน่งทางสังคมสูงมากเพียงใด จำนวนคนที่เขาจะต้องริเริ่มกิจการให้โดยตรงหรือทางอ้อมก็ตามจะยิ่งเพิ่มมากขึ้นเพียงนั้น
- 8) บุคคลยังมีตำแหน่งทางสังคมใกล้เคียงกันมากเพียงใด ก็จะยิ่งมีการกระทำระหว่างกันบ่อยมากขึ้นเพียงนั้น
- 9) บุคคลยังมีการกระทำระหว่างกันถี่มากขึ้นเพียงใด ขณะที่ไม่มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้ริเริ่มการกระทำระหว่างกันมากกว่าใคร ความชอบพอกันก็จะยิ่งมีมากขึ้น และจะมีความสะดวกใจในการที่คนเหล่านี้จะรวมอยู่ในกลุ่มเดียวกัน
- 10) เมื่อบุคคลสองคนมีการกระทำระหว่างกัน หากคนหนึ่งทั้งสองยังเป็นผู้ริเริ่มการกระทำระหว่างกันให้อีกคนหนึ่งมากขึ้นเพียงใด อีกคนหนึ่งจะยิ่งเพิ่มความเคารพ (ศรัทธา) มากขึ้นเพียงนั้นและจะยิ่งพยายามลดความถี่ของการกระทำระหว่างกันให้น้อยลงเพียงนั้น

ทฤษฎีปฏิวรรตนิยมเชิงโครงสร้าง

ทฤษฎีปฏิวรรตนิยมเชิงโครงสร้าง (Exchange Structuralism Theory) เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนระหว่างคนหมู่มาก คู่แลกเปลี่ยนไม่จำเป็นต้องเห็นหน้ากันก็ได้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การแลกเปลี่ยนรวมหมู่ (Collective Exchange Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจากทฤษฎีทางมานุษยวิทยา และเศรษฐศาสตร์ นักทฤษฎีที่สำคัญคือ ปีเตอร์ เอ็ม. เบลาน (Peter M. Blau) นักทฤษฎีชาวอเมริกันซึ่งมีแนวความคิดที่สำคัญ 2 ประการคือ หลักการแลกเปลี่ยนรวมหมู่เบื้องต้น และทฤษฎีอำนาจ

หลักการแลกเปลี่ยนรวมหมู่เบื้องต้น (Basic Exchange Principles)

หลักการแลกเปลี่ยนรวมหมู่เบื้องต้น เป็นการมุ่งตอบคำถามว่า องค์การทางสังคมเกิดดำรงอยู่ เปลี่ยนแปลง และล่มสลายได้อย่างไร ซึ่งมีหลักการเบื้องต้น 7 ประการ ดังนี้

1) ยิ่งบุคคลคาดหวังว่าจะได้กำไรจากการกระทำกิจกรรมเฉพาะใด เขาก็ยังมีแนวโน้มจะกระทำกิจกรรมนั้นมากขึ้น ทำให้บุคคลเลือกทำกิจกรรมที่เขาคาดว่าจะได้รับรางวัลจากกิจกรรมนั้น ยิ่งหวังว่าจะได้กำไรมากเท่าไร ก็ยิ่งทำกิจกรรมนั้นเท่านั้น

2) ยิ่งบุคคลได้ทำการแลกเปลี่ยนรางวัลกับบุคคลอื่นบ่อยครั้งมากขึ้นเพียงใด โอกาสที่ความผูกพันระหว่างกันจะเกิดมากยิ่งขึ้นและความผูกพันนี้จะกำหนดกิจกรรมแลกเปลี่ยนของเขาทั้งสองที่จะติดตามมา รางวัลต่างค่าตอบแทนนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งเดียวกัน อาจจะแตกต่างกันได้แต่ทั้งสองฝ่ายต้องเห็นว่าเป็นสิ่งคู่ควรกันเมื่อแลกเปลี่ยนรางวัลกันนาน และบ่อยครั้งก็จะสร้างความผูกพันระหว่างกันหรือความผูกพันต่างตอบแทนขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปในสังคมจะมีบรรทัดฐานแห่งการตอบแทนกัน (Norm of Reciprocity) ที่บังคับให้บุคคลตอบแทนสิ่งที่ผู้อื่นให้อยู่แล้ว ทำให้ความสัมพันธ์นี้ยืนยาวยิ่งขึ้น

3) ยิ่งความผูกพันต่างตอบแทนถูกฝ่าฝืนมากขึ้นเพียงใด คู่สัมพันธ์ผู้เสียผลประโยชน์ก็จะยิ่งแสดงสิทธิขานุมัติทางลบมากยิ่งขึ้นเพียงนั้น กล่าวคือในความผูกพันต่างตอบแทนนี้ ถ้าหากคู่สัมพันธ์ฝ่ายหนึ่งไม่ได้ตอบแทนให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายที่ไม่ได้รับตอบแทนก็จะแสดงสิทธิขานุมัติทางลบ (Negative Sanction) มากยิ่งขึ้นเพียงนั้น เช่น แสดงความไม่เป็นมิตรแสดงความไม่พึงพอใจ ลดผลประโยชน์ลง เลิกสัมพันธ์แลกเปลี่ยนหรืออาจกลายเป็นศัตรูคู่แข่งกันก็ได้

4) บุคคลยิ่งได้รับรางวัลที่คาดหวังไว้จากการกระทำเฉพาะใดบ่อยมากขึ้นเพียงใด บุคคลก็ยิ่งลดคุณค่าของกิจกรรมเฉพาะนั้นลง พร้อมทั้งยังลดการกระทำกิจกรรมเฉพาะนั้นลงด้วย เป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าหรือราคาของกิจกรรมที่ขึ้นลงตามความถี่ของการได้รับรางวัล อันเนื่องมาจากกิจกรรมเฉพาะนั้นๆ ซึ่งเป็นไปตามหลักเศรษฐศาสตร์ เรื่องกฎอรรถประโยชน์หน่วยสุดท้าย (Law of Marginal Utility) ที่ว่าบุคคลได้รับรางวัลใดมากขึ้นบุคคลนั้นก็ยิ่งรู้สึกอึดอัดกับรางวัลนั้นคุณค่าของรางวัลนั้นก็ค่อยๆ ลดลง แต่จะเริ่มหารางวัลใหม่มาทดแทน ในขณะที่เดียวกัน ถ้าหากว่าเขาได้รับรางวัลน้อยก็จะถึงจุดอิ่มตัวอีกเช่นกัน

5) ยิ่งความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนมีความมั่นคงมากขึ้นเพียงใด ความเป็นไปได้ที่จะใช้บรรทัดฐานแห่งการแลกเปลี่ยนอย่างยุติธรรมก็จะยิ่งมากขึ้นเพียงนั้น ความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนที่มั่นคง หมายถึง ความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนที่คู่สัมพันธ์ไม่ว่าจะเป็นเพียงสองคนหรือมากกว่า ขอมริบว่ามีอยู่ต่างได้ทดแทนแลกเปลี่ยนรางวัลต่อกันเป็นเวลานาน จนกลายเป็นเรื่องปกติ ความสัมพันธ์แบบนี้จะทำให้เกิดบรรทัดฐานหรือมาตรฐานสังคมในการแลกเปลี่ยนอย่างยุติธรรมมากขึ้น

6) ยังมีการปฏิบัติตามบรรทัดฐานแห่งความยุติธรรมในการแลกเปลี่ยนน้อยลงไปเท่าใด กลุ่มสัมพันธ์ที่ไม่ได้รับความยุติธรรมในการแลกเปลี่ยนก็จะยิ่งใช้สิทธิขานุมัติทางลบต่ออีกฝ่ายหนึ่งมากขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะต่อเนื่องจากหลักการในข้อที่ 3 ซึ่งกล่าวมาแล้ว

7) ยิ่งความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเกิดความสมดุลและมั่นคงขึ้นในบางหน่วยสังคม ก็ยิ่งเป็นไปได้มากกว่าความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนในหน่วยสังคมอื่นจะไม่สมดุลและมั่นคง เป็นหลักการที่ต่อเนื่องจากหลักการข้อ 6 กล่าวคือ หากการแลกเปลี่ยนของบางหน่วยสังคม เช่น สถาบันการเมือง การปกครอง มีความสมดุลและมั่นคง ความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนของอีกบางหน่วยสังคมในสังคมเดียวกัน เช่น เศรษฐกิจ ครอบครัว ศาสนาจะไม่สมดุลและมั่นคง ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากการทุ่มเททรัพยากรและความเอาใจใส่น้อยกว่าสถาบันการเมืองการปกครอง

(<http://www.udru.ac.th/website/attachments/elearning/02/15.pdf>.online เมื่อ 29 มีนาคม 2555)

โดยสรุป ตัวแบบแลกเปลี่ยนของทฤษฎีนี้มีสมมุติฐานสำคัญว่า มนุษย์แต่ละคนมีความต้องการอะไรหลายๆอย่างในชีวิต แต่ตัวเองไม่สามารถจะตอบสนองความต้องการของตนด้วยตนเองทั้งหมดได้ จะต้องอาศัยผู้อื่นมาช่วยสนองความต้องการเหล่านั้นด้วยจึงจะครบ นอกจากนั้น มนุษย์แต่ละคนยังต้องการผลตอบแทนจากการแลกเปลี่ยนสิ่งต่างๆระหว่างกันให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เนื่องจากมนุษย์ต้องการสิ่งต่างๆจากผู้อื่นจึงต้องเข้าสู่สัมพันธ์หรือติดต่อกับผู้อื่น และเนื่องจากแต่ละคนต้องการผลประโยชน์ตอบแทนมากที่สุดจากสิ่งที่ตนนำไปแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น จึงจำต้องสร้างกฎเกณฑ์หรือระเบียบแบบแผนในการแลกเปลี่ยนที่ดีมีความยุติธรรมขึ้น ความต้องการกันและกันจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกัน กฎระเบียบที่ช่วยกันสร้างขึ้นจะควบคุมความประพฤติของกันและกันกฎระเบียบที่อำนวยความสะดวกสูงสุด จะช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพให้ดำรงอยู่ได้นานและมั่นคง สิ่งที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนอาจเป็นวัตถุสิ่งของ เช่น ข้าวปลาอาหาร ของใช้ เครื่องมือ เครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องประดับ เป็นต้น และสิ่งที่ไม่เป็นวัตถุสิ่งของ เช่น ความรัก ความเห็นอกเห็นใจ ความห่วงใยความปรารถนาดี มิตรภาพ ความรู้ความคิด ข่าวสารข้อมูลและคำปรึกษา เป็นต้น มนุษย์ทุกคนต้องการสิ่งเหล่านี้ทุกอย่าง ของที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุเหล่านี้ มีความสำคัญต่อมนุษย์ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน จึงเป็นสิ่งบังคับให้มนุษย์ต้องติดต่อสัมพันธ์และดำรงความสัมพันธ์เอาไว้ตราบเท่าที่ความสัมพันธ์ยังอำนวยความสะดวกมากที่สุด ความสัมพันธ์ทางสังคมตามแนวทฤษฎีนี้ได้ตั้งแต่มนุษย์สองคนซึ่งให้และรับผลตอบแทนต่อกันโดยตรง ไปจนถึงระหว่างคนหลายคน ซึ่งการให้และรับเป็นไปโดยอ้อม ความสัมพันธ์ซับซ้อนและเข้าใจได้ยาก แต่บุคคลที่อยู่ในความสัมพันธ์ก็มีความเชื่อศรัทธาจึงได้คงอยู่ในความสัมพันธ์และปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม เพราะคาดว่าจะได้รับผลตอบแทนจากความสัมพันธ์นั้น สังคมจึงดำรงอยู่ได้

2.4 ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

ทฤษฎีภาวะทันสมัย เป็นทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งนักเศรษฐศาสตร์ นักรัฐศาสตร์ และนักสังคมวิทยา ทั้งในยุโรปและอเมริกา เช่น เดวิด แมคเคลีแลนด์ อเล็กซ์ อิงเคลเฮส และเคเน็ลล เลอร์เนอร์ เป็นต้น ทฤษฎีนี้เกิดจากความสำเร็จในโครงการมาร์แชลล์ ที่อเมริกาช่วยเหลือประเทศต่างๆในยุโรป เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และสังคมวิทยา ได้ประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมโดยมีสาระสำคัญดังนี้ (สนธยา พลศรี.หลักสังคมวิทยา. 2545,น.211 – 213)

1) การพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัย เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ยังไม่เจริญก้าวหน้า มีระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมล่าหลัง ไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และมีเทคโนโลยีระดับสูงเช่นเดียวกับประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ (แสวง รัตนมงคลมาส . 2534 ,น. 43)

2) เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และชีวิตส่วนตัวของบุคคลในแต่ละประเทศ จะมีภาวะแตกต่างกัน 2 ประการ คือ ภาวะเก่าแก่โบราณ ที่ล่าหลังกับภาวะทันสมัยที่มีความเจริญก้าวหน้า ต้องสร้างความทันสมัยแทนที่ความล่าหลังโบราณประเทศจึงเจริญก้าวหน้า

3) ประเทศที่พัฒนาแล้วสามารถก้าวเข้าสู่ภาวะทันสมัยได้ด้วยตัวเอง แต่ประเทศด้อยพัฒนาไม่สามารถที่จะดำเนินการได้สำเร็จ อาจสร้างความทันสมัยได้เพียงบางส่วนเท่านั้นทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองขึ้น

4) กระบวนการสร้างภาวะทันสมัยของประเทศด้อยพัฒนา ต้องเป็น ไปเช่นเดียวกับลักษณะการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น และการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจ ซึ่งความเจริญก้าวหน้าตามลำดับขั้นนี้เกิดจากการที่สังคมยอมรับเทคโนโลยีทันสมัยในแต่ละขั้นโดยไม่ข้ามขั้นตอน

5) ภาวะทันสมัยทางเศรษฐกิจ คือ การมีโครงสร้างเศรษฐกิจที่ทันสมัยแบบสังคมอุตสาหกรรม และการสร้างชุมชนเมืองให้เกิดขึ้น โดยกระบวนการที่สำคัญคือการกลายเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) และการกลายเป็นเมือง (Urbanization)

6) ภาวะทันสมัยในทางการเมือง คือการนำการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยมีตัวแทน (Representative Democracy)ตามแบบกลุ่มประเทศในยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือมาใช้

7) ภาวะทันสมัยทางวัฒนธรรม คือ การใช้แนวความคิดแบบสมเหตุสมผลเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินระบบค่านิยม บรรทัดฐาน เจตคติและเป้าหมายของสังคม โดยการวางข้อกำหนด

เกี่ยวกับกิจกรรมทางสังคมของบุคคล และการจัดรูปองค์กรของสถาบันต่างๆเป็นองค์กรขนาดใหญ่ (Bureaucracy) แบบตะวันตก

8) บุคลิกภาพของสมาชิกในสังคมทันสมัย เช่น มีความรับผิดชอบ มุ่งความสำเร็จเป็นสำคัญ มีระบบค่านิยมและการเรียนรู้เกี่ยวกับการเข้ามีส่วนร่วม ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective Participation)

9) ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างภาวะทันสมัย คือ ผู้เชี่ยวชาญทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองแบบตะวันตกซึ่งอาจจะเป็นคนในประเทศหรือต่างประเทศก็ได้

10) รัฐต้องมีบทบาทในการวางแผนเพื่อผลักดันให้เกิดภาวะทันสมัย ด้วยการจัดตั้งองค์กรต่างๆขึ้นดำเนินงานอย่างจริงจัง ขอความช่วยเหลือจากประชาชนในประเทศและความร่วมมือกับต่างประเทศ ทั้งในด้านเงินทุน เทคโนโลยี การตลาดและผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ (ปกรณ์ ปรียากร . 2528 ,น. 29 – 31)

ลักษณะที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลง ไปสู่ความทันสมัยประกอบด้วย (พัชรินทร์ สิริสุนทรณ์.2547,น.92)

1) การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและเทคโนโลยีในการดำรงชีวิตจากแบบเรียบง่ายในสังคมจารีตไปสู่การดำรงชีวิตที่อาศัยอาศัยความรู้และเทคโนโลยีระดับสูงมีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น

2) เปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากเกษตรกรรมแบบยังชีพหรือการทำกรเกษตรในที่ดินแปลงเล็กเพื่อการบริโภคในครัวเรือน เป็นการผลิตขนาดใหญ่เพื่อขาย มีการจ้างแรงงานภายนอกครอบครัว หรือชุมชนแทนการใช้แรงงานในครอบครัว

3) มีระบบอุตสาหกรรมในโรงงานและการใช้เครื่องจักรกลเพิ่มมากขึ้น

4) วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการเป็นแบบเป็นทางการ

5) เกิดเมืองเพิ่มขึ้นและมีการขยายตัวของสังคมเมือง

6) มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน สาธารณูปโภค โรงเรียน โรงพยาบาล

7) เกิดชนชั้นกลางและผู้ประกอบการเพิ่มขึ้น

8) มีการเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อของคนจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ครอบครัวและชุมชนนิยม เป็นความคิดเชิงเหตุผล ปัจเจกชนนิยมและวัตถุนิยม

9) โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว

10) สถาบันทางสังคมต่างๆมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น

11) การจัดระเบียบทางสังคมใช้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เป็นลายลักษณ์อักษรมากขึ้น แทนที่บรรทัดฐาน และวิถีประเพณีที่ฝังกัน ในสังคมจารีต

แนวคิดทฤษฎีภาวะทันสมัยแบ่งสังคมออกเป็น 2 รูปแบบ กล่าวคือสังคมประเพณีที่ค่อยพัฒนา กับสังคมทันสมัยที่พัฒนาแล้ว ดังนั้นการพัฒนาจึงเป็นกระบวนการสร้างความทันสมัย เป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางเดียว และเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไปเพื่อให้ระบบต่างๆ ในสังคมมีโอกาสได้ปรับตัวไปพร้อมกับการรักษาสมดุลภาพ และความมั่นคงของสังคม ซึ่งรูปจำลองของการพัฒนาก็คือรูปแบบของสังคมเมืองที่ทันสมัยและพุ่งประเด็นไปที่เป้าหมายแรกของการพัฒนานั้นก็คือ ความเจริญทางเศรษฐกิจ โดยใช้ดัชนีชี้วัดที่สำคัญของการพัฒนาก็คือรายได้ประชาชาติ สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาแต่เฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นเท่านั้นจึงจะเรียกว่า การพัฒนา ซึ่งต้องเกิดมาจากการวางแผน และการกำหนดทิศทางการเปลี่ยนที่พึงประสงค์ และต้องสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยกระบวนการสร้างความทันสมัย โดยมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นสองระดับคือ ระดับสังคมและระดับบุคคล

โดยสรุป ทฤษฎีภาวะทันสมัยเป็นทฤษฎีการพัฒนาสังคมที่เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่ยังไม่เจริญซึ่งมีระบบเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมยังล้าหลังเปลี่ยนไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและมีเทคโนโลยีระดับสูงตามแบบประเทศยุโรปตะวันตก และในอเมริกาเหนือ (Westernization) โดยผู้ที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงของประเทศคือกลุ่มชนชั้นนำของประเทศเหล่านั้น (National Elites) แนวคิดนี้เชื่อว่าสังคมเป็นระบบและมีความสมดุล แต่ในความสมดุลก็ยังไม่มีการพัฒนาหรือความเจริญอย่างเต็มที่ ซึ่งตามหลักแนวคิดของทฤษฎีนี้ เชื่อว่าถ้าต้องการให้สังคมมีความเจริญก็จำเป็นต้องนำสิ่งที่เจริญแล้วเข้ามาสู่สังคม จากการนำสิ่งที่ทันสมัยกว่าเข้ามาสู่สังคมนั้น ในสังคมที่ล้าสมัยก็จะมีขบวนการปรับเปลี่ยนหรือโยกย้าย และผสมผสานกลมกลืนกัน ปรับสภาวะของสังคมให้มีรูปแบบตามสิ่งที่นำเข้ามาเพื่อให้ขบวนการปรับเปลี่ยน โยกย้ายและผสมผสานสังคมล้าสมัยให้เปลี่ยนเป็นสังคมทันสมัยตามสิ่งที่นำเข้ามา จึงเน้นการสร้างสถาบันเพื่อเป็นแหล่งสร้างความทันสมัย ตามแนวคิดและกลไกการพัฒนา จะเห็นได้ว่าแนวความคิดของทฤษฎีภาวะทันสมัย เกิดจากการผสมผสานหลักการของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม กับระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมของประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ ทฤษฎีนี้เชื่อว่าเมื่อสังคมมีการพัฒนาความยากจนก็จะลดลง

3. วิธีการทำนาของชาวอีสาน

การทำนา หมายถึง การปลูกข้าวและดูแลรักษาต้นข้าวในนา ตั้งแต่ปลูกไปจนถึงเกี่ยว การปลูกข้าวในแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันออกไปตามสภาพของดินฟ้าอากาศและสังคมของท้องถิ่นนั้นๆ ในแหล่งที่ต้องอาศัยน้ำจากฝนเพียงอย่างเดียวก็ต้องระยะเวลาการปลูกข้าวให้เหมาะสมกับช่วงที่มีฝนตกสม่ำเสมอ และเกี่ยวเกี่ยวในช่วงที่ฤดูฝนหมดพอดี เนื่องจากแต่ละท้องถิ่นมีสภาพดินฟ้าที่แตกต่างกัน

การทำนาของชาวอีสานตามแบบแผนประเพณีมีขั้นตอนต่างๆดังต่อไปนี้

การเตรียมดิน : เมื่อถึงเดือนหกหลังประเพณีเลี้ยงปู่ตาแล้ว หัวหน้าครัวเรือนก็จะทำพิธีเลี้ยงผีตาแฮก หรือแฮกนา แล้วเอาไถไถตลอดความยาวของนาตนหนึ่งรอบเพื่อเป็นสิริมงคลในนาของตนเอง ถ้าพื้นที่เป็นที่ดอนเกษตรกรจะลงมือขุดหรือไถดินปล่อยให้แดดเผา แล้วนำเมล็ดข้าวไปปลูกโดยวิธีปักหล่งหรือใส่ข้าวไร่ แต่ถ้าหากเป็นที่ลุ่มเกษตรกรเริ่มลงมือไถจะ ซ่อมแซมคันนาที่อาจจะขาดหรือรื้อไว้ให้เรียบร้อย เตรียมอุปกรณ์ทำนาให้พร้อมลงมือไถอีกเป็นครั้งที่สองเรียกว่า ไถแปรก็ประมาณเดือนกรกฎาคม – ถึงเดือนกันยายนเป็นระยะหว่านดำ

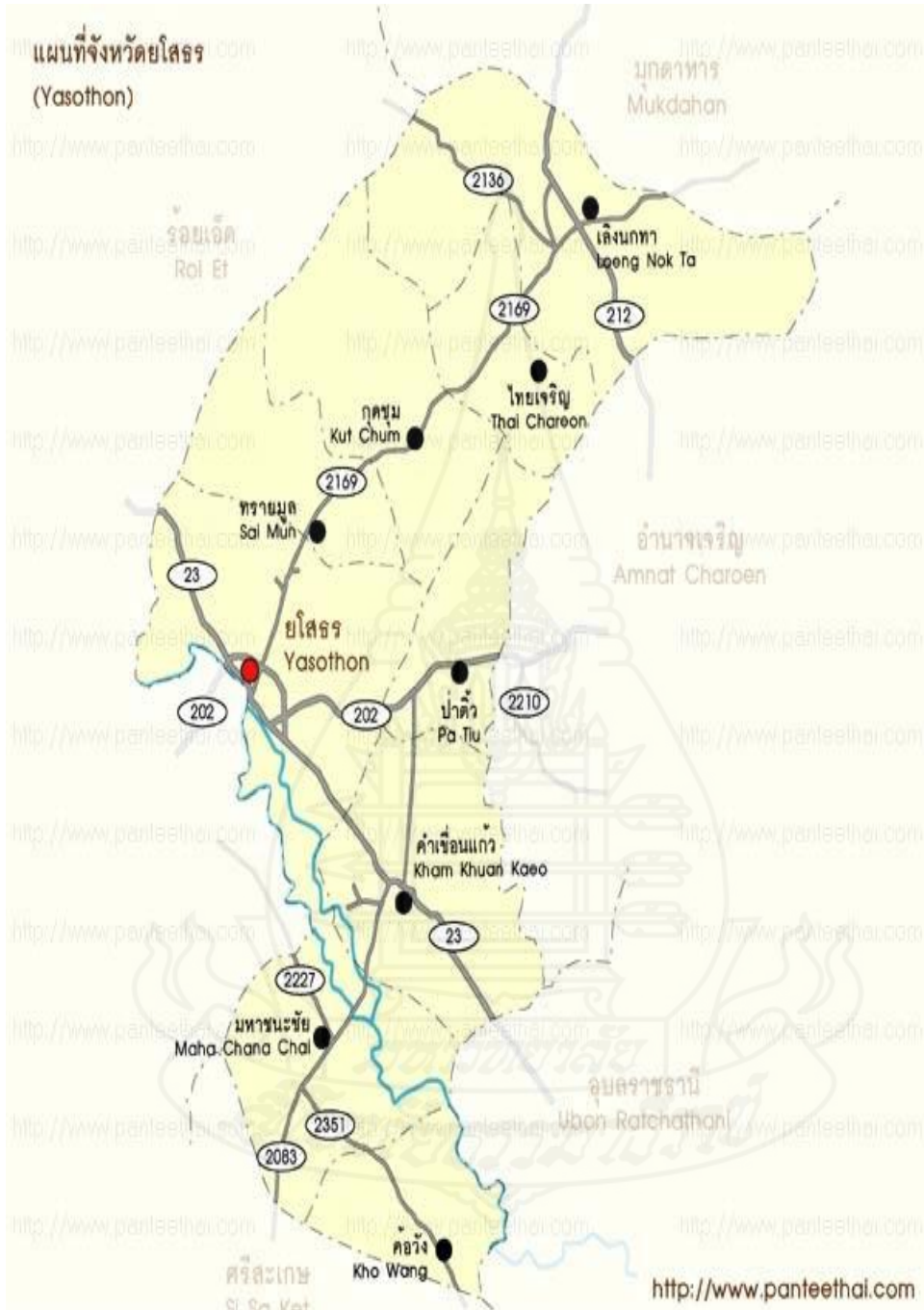
การตกกล้า : การเตรียมดินจะมี 2 ประเภท ประเภทแรกคือการเตรียมไว้เพื่อตกกล้า อีกประเภทหนึ่งคือ เตรียมไว้ปักดำ 2 แปลงนี้ต้องไถตะไถแปร คราดเหมือนกันแต่แปลงที่ตกกล้าต้องพิถีพิถันมาก กล่าวคือ ดินที่คราดแล้วต้องเรียบเสมอกันเป็นโคลน หนุ่ยบางส่วนจะเน่าตายไปเพราะไถตะไถทิ้งไว้หลายวันหรือถูกควายขย้ำจนโคลนไป ถ้ายังมีเหลือจะถูกคราดเอามาไว้บนคันนา แปลงตกกล้าต้องทำร่องน้ำไว้โดยรอบและกลางแปลงป้องกันน้ำขัง ถ้าน้ำขังเวลาหว่านข้าว ข้าวจะเน่าตายสำหรับพันธุ์ข้าวปลูกเนื่องจากชวานาต้องการกระจายแรงงานเวลาเกี่ยวมิให้ข้าวต้องสุกในเวลาเดียวกัน พันธุ์ข้าวที่ใช้จึงมีทั้งข้าวหนัก ข้าวกลาง ข้าวเบา โดยข้าวเบาจะเกี่ยวเร็วที่สุดไม่ต้องใช้น้ำมาก ข้าวกลางเกี่ยวช้าและต้องการน้ำปานกลาง ส่วนข้าวหนักเกี่ยวช้าที่สุดต้องการน้ำมากที่สุด แต่จะเกี่ยวเร็วอย่างไรก็ตามจะต้องหลังเดือนกันยายน เพราะพันธุ์ข้าวพื้นเมืองอีสานเป็นข้าวไวแสงต้องผ่านช่วงแสงสั้นที่สุดในเดือนกันยายนเสียก่อนข้าวจึงจะสุก พันธุ์ข้าวนี้ชวานาจะเก็บไว้จากปีก่อน แยกไว้ต่างหากจากข้าวที่เอาไว้กินนำข้าวที่นำไปแช่น้ำไว้ 1-2 คั้น แล้วนำขึ้นมาใส่กระสอบใบลานอีก 1 คั้นจึงเอาไปหว่านในแปลงตกกล้าต้องหว่านให้เสมอกัน และปริมาณข้าวที่หว่านต้องให้เกินปริมาณที่ใช้ดำนาทุกแปลงเล็กน้อย เพื่อเอาไว้ดำเสริมกรณีที่ปุ๋มกักตุนข้าวตาย พอข้าวแตกหน่อสูง 1-2 นิ้วก็ปล่อยน้ำเข้าพอไม่ให้ท่วมยอด เพราะถ้าท่วมยอดกล้าจะเน่าตาย ทิ้งกล้าให้โตมีอายุประมาณ 3-4 สัปดาห์และไม่เกิน 40 วัน หรือสูงราว 10-12 นิ้วถ้าจีนปล่อยให้ยาวกว่านี้ต้นข้าวจะเกิดปล้องเอาไปปักดำไม่ได้เพราะมันจะไม่ค่อยแตกกอ หลังหว่านกล้าเจ้าของนาจะเอาไม้ผูกเศษผ้าไว้ที่ปลายไม้ นำไปปักไว้รอบๆแปลงตกกล้าเพื่อไม่ให้นกมากินข้าว

การปักดำ : ในแปลงปักดำการไถแปรและคราดจะช่วยกำจัดหญ้าและวัชพืชที่ยังไม่ตาย ตอนไถก็จะตายตอนนี้จนเกือบหมด ช่วงไถกับไถแปรจะห่างกันเป็นสัปดาห์ ตอนไถแปรและคราดจะทำเมื่อตอนจะปักดำเท่านั้น ปกติคนที่ไถจะเป็นชายใช้ควายไถ และไถที่ใช้ก็เป็นไถไม้ ผลิตด้วยเหล็ก เดือนที่ไถแปร คราดและปักดำจะอยู่ระหว่างเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม ต้นกล้าที่ถอนมาก็จะถอนให้พอดีกับแปลงที่ไถแปรและคราดไว้เท่านั้น โดยปกติผู้หญิงจะเป็นฝ่ายถอนต้นกล้าและตัดยอดเอาไว้ ผู้ชายจะเป็นคนไถและคราดจะทำพร้อมๆกันกับการถอนกล้าแต่แยกกันทำ พอรุ่งเช้าอีกวันทั้งชายและหญิงก็จะช่วยกันปักดำให้เสร็จในตอนเช้าก่อนจะเที่ยงวัน ในตอนบ่ายก็จะเริ่มไถและคราดในนาแปลงใหม่ จะไม่มีการไถและคราดไ่ว้มากๆหรือเพื่อเอาไว้หลายๆวัน เพราะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีดินทรายปนอยู่มาก จะปักดำยากมากถ้าหากไถและคราดเอาไว้ล่วงหน้าหลายวันการปักดำปกติระยะห่างของกอข้าวจะห่างกัน 1 สอกขึ้นอยู่กับดิน และข้าว 1 กอจะมีต้นกล้าประมาณ 3 ต้น

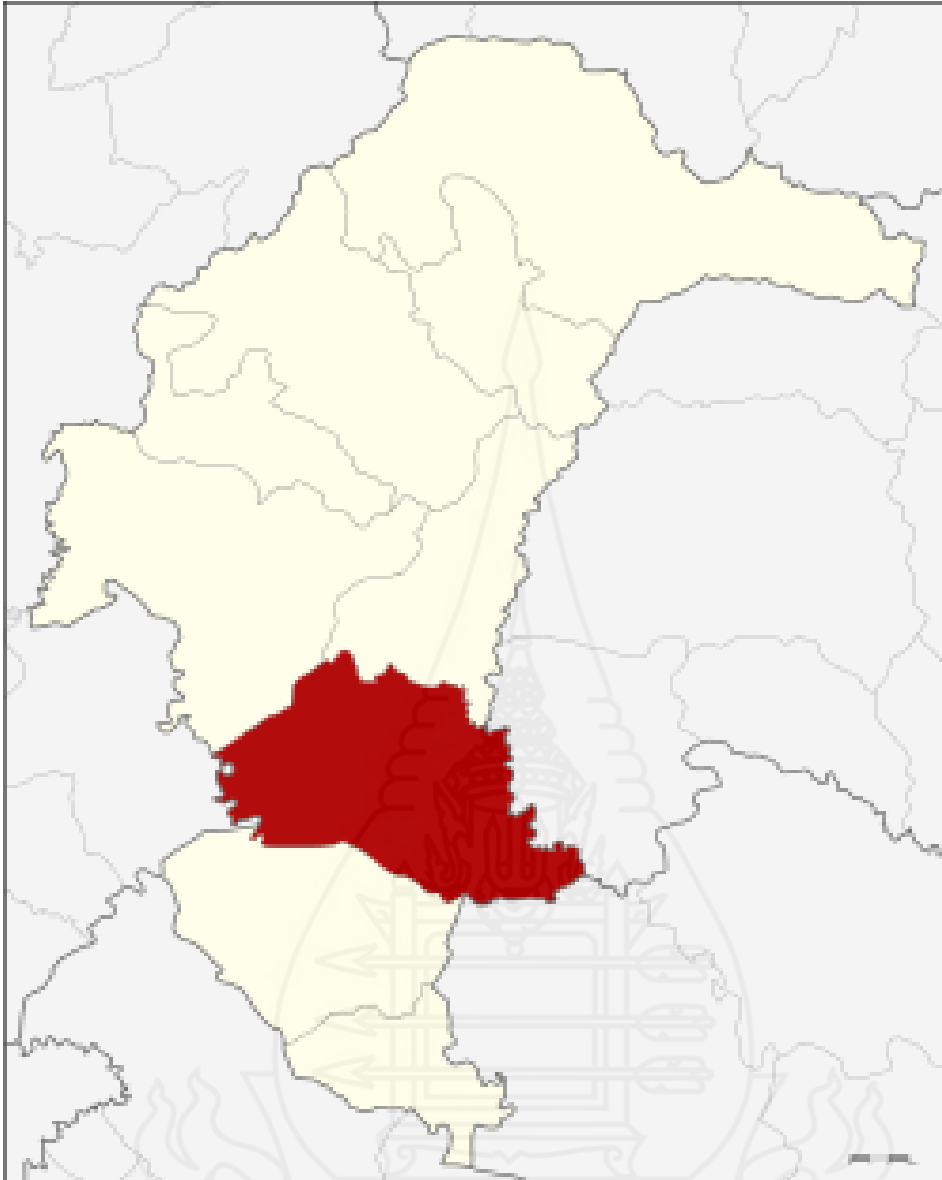
การดูแลรักษาระหว่างรอเก็บเกี่ยว : ผู้ชายจะต้องคอยไปดูน้ำในนาข้าวทุกวันเพราะถ้าคันน้ำร่วนน้ำอาจจะไหลออกหมด และถ้าน้ำแห้งก็จะใช้คันโซวิดน้ำจากห้วยหรือหนองเข้ามา ถ้ามีปูมากัดต้นข้าวก็ต้องระบายน้ำออกให้หมดทิ้งไว้สัก 2-3 วันปูก็จะหนีไปจึงค่อยปล่อยน้ำจากแปลงนาที่มีระดับสูงกว่า หรือวิดน้ำด้วยคันโซเข้ามาใหม่ ต้องหมั่นคอยดูแลระดับน้ำและต้นข้าวในนา เพื่อรอเวลาเก็บเกี่ยว

การเก็บเกี่ยว : ดังที่กล่าวมาแต่ต้นแล้วว่าข้าวเบาจะเกี่ยวก่อนประมาณเดือนตุลาคม และจะทยอยเกี่ยวมาเรื่อยๆตามที่ข้าวสุกจนถึงปลายมกราคม เมื่อเกี่ยวแต่ละแปลงเสร็จจะตากข้าวไว้ประมาณ 2-3 วันให้ข้าวแห้ง พอถึงวันที่จะมัดเป็นฟอนจะต้องตื่นแต่เช้าไปมัดตอนที่น้ำค้างยังเปียกข้าวอยู่ข้าวจะไม่กรอบมดง่าย ข้าวจะได้ไม่ตกหล่นเสียหายมัดแล้วขนโดยใช้ “ขานกยาง” หาบไปกองรวมไว้ในลานซึ่งเตรียมไว้แล้ว ลานนวดข้าวถ้าอยู่ในหมู่บ้านมากก็จะทำใกล้ๆนาหรือในนาก็ได้ ลานนวดข้าวจะทาด้วยมูลควายผสมกับน้ำและทิ้งไว้ 1 แดกก็จะใช้การได้แล้วพอลานนวดข้าวใช้การได้ เจ้าของข้าวจะทำการนวดข้าว (ฟาดหรือตีข้าว) และมักจะทำให้เสร็จภายในวันเดียวแล้วขนข้าวใส่ยุ้งฉางหรือเล้า ซึ่งถ้าข้าวน้อยก็จะหาบเอา แต่ถ้าข้าวมากก็จะใช้ล้อหรือรถลาก หรือเกวียนขนเข้ามาเก็บที่ยุ้งฉางแทน ปัจจุบันมักใช้รถขนเพราะได้ครั้งละมากๆและเสร็จเร็วอีกด้วย และในปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนจากแรงงานสัตว์เป็นเครื่องมือที่ทันสมัยเช่น รถไถนา รถแทรกเตอร์ ปูยเคมีแทนแบบดั้งเดิมซึ่งจะกล่าวถึงในกรณีศึกษา

4. ประวัติความเป็นมาของตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ที่ตั้งอาณาเขต

ภาพที่ 2.1 แผนที่จังหวัดยโสธร ที่มา <http://www.panteethai.com>

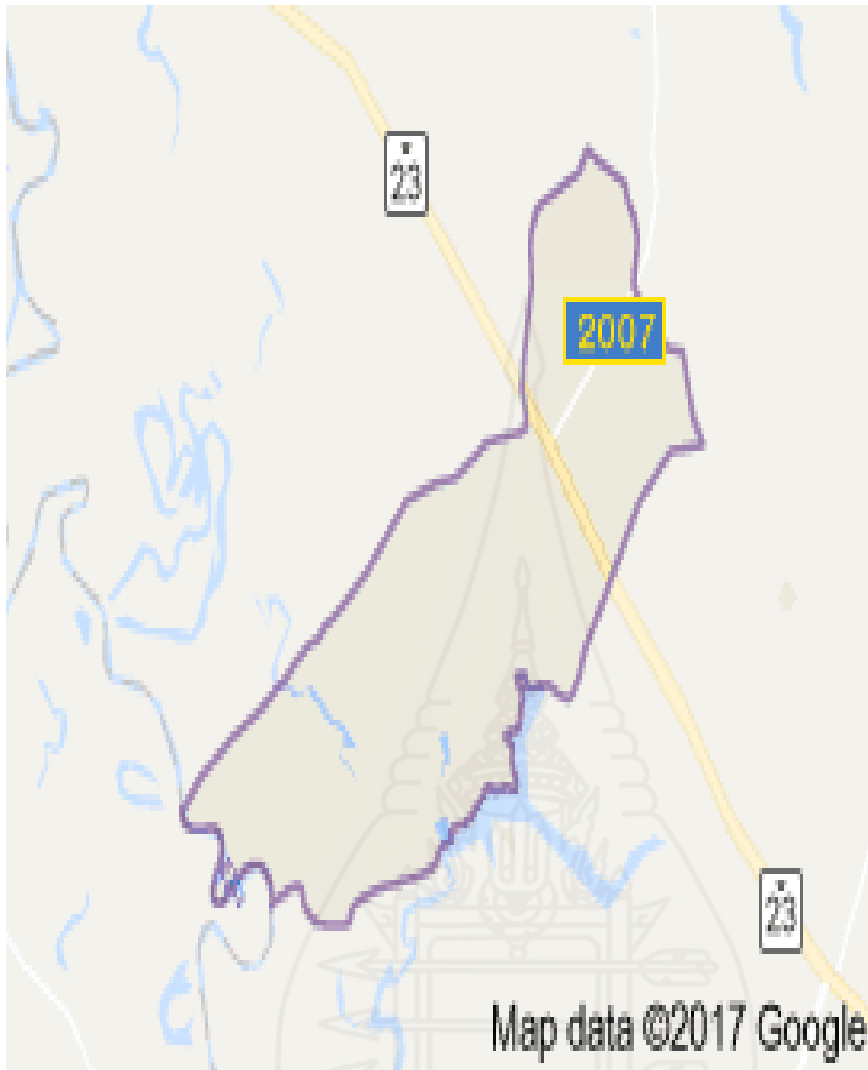
ภาพที่ 2.2 แผนที่อำเภอคำเขื่อนแก้ว ที่มา <http://www.panteethai.com>
 อำเภอคำเขื่อนแก้วตั้งอยู่ทางตอนกลาง ก่อนไปทางใต้ของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับ
 เขตการปกครองข้างเคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอป่าดัว

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอหัวตะพาน (จังหวัดอำนาจเจริญ)

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเขื่องใน (จังหวัดอุบลราชธานี) และอำเภอมหาชนะชัย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอพนมไพร (จังหวัดร้อยเอ็ด) และอำเภอเมืองยโสธร

ภาพที่ 2.3 แผนที่ตำบลย่อ ที่มา [www.google map.com](http://www.google.com/maps)

ตำบลย่อตั้งอยู่ระหว่างเขตรอยต่ออำเภอเมืองกับอำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ห่างจากอำเภอคำเขื่อนแก้วประมาณ 9 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดยโสธรประมาณ 13 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลทุ่งมน อำเภอคำเขื่อนแก้ว

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลสงเปือยและตำบลโพนทัน อำเภอคำเขื่อนแก้ว

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลคงเจริญ อำเภอคำเขื่อนแก้ว

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลชุมเงินและตำบลตาตอง อำเภอเมือง

ตำบลยอมีพื้นที่ทั้งหมด 38 ตารางกิโลเมตรหรือ 23,750 ไร่ ประกอบด้วยหมู่บ้าน 11 หมู่บ้านด้วยกันได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านยอ

หมู่ที่ 2 บ้านยอเหนือ

หมู่ที่ 3 บ้านหนองแสง

หมู่ที่ 4 บ้านสว่าง

หมู่ที่ 5, 7 บ้านคำม่วง

หมู่ที่ 6 บ้านโคกป่าจิก

หมู่ที่ 8 บ้านคำกลาง

หมู่ที่ 9 บ้านคอนคู

หมู่ที่ 10 บ้านหนองปลา

หมู่ที่ 11 บ้านเจริญสุข

ประชากรทั้งสิ้น 6,579 คนแยกเป็นชาย 3,301 คน หญิง 3,275 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 173.13 คน /ตารางกิโลเมตร

ประวัติความเป็นมาและการตั้งชุมชนตำบลยอ

จากการศึกษาพบว่าชื่อของหมู่บ้านยอ แต่เดิมเรียกว่า หมู่บ้านเฝ้ายอ คำว่ายอเป็นชื่อของชนเผ่าหนึ่งที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตจังหวัดลำปางทางตอนเหนือของประเทศไทย และยังมีชนเผ่าอีกหนึ่งหนึ่งชื่อ เผ่ากุลา เผ่ากุลาอาศัยอยู่ในเขตเมืองหงสาวดี ประเทศพม่า ต่อมาชนเผ่ากุลาได้อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทย เพื่อหาที่อยู่ใหม่ที่อุดมสมบูรณ์ และได้อพยพผ่านมาบริเวณที่ชนเผ่ายออาศัยอยู่จึงได้ชักชวนเอาเผ่ายอร่วมเดินทางอพยพมาด้วยกัน ชนเผ่าทั้งสองได้เดินทางรอนแรมจากตอนเหนือของประเทศไทยผ่านพื้นที่หลายต่อหลายจังหวัดก็ยังไม่พบที่ใจไม่ได้ จนมาถึงพื้นที่อีสานตอนล่างผ่านท้องทุ่งที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ ชนเผ่าทั้งสองเดินทางมาถึงท้องทุ่งแห่งนี้ในช่วงเวลานั้นก็ได้เกิดฝนตกหนักและเกิดฟ้าผ่าหลายครั้งถูกผู้คนล้มตายมากมาย ผู้คนที่ล้มตายส่วนใหญ่จะเป็นชนเผ่ากุลา เพราะชนเผ่ากุลาชอบสวมใส่เครื่องประดับที่ทำจากทองคำ ซึ่งโบราณเชื่อกันว่าสายฟ้าจะผ่าตรงที่มีสายแร่หรือทองคำจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวกุลาล้มตายเป็นจำนวนมาก ชนเผ่ากุลาที่ยังมีชีวิตอยู่เสียใจมากพากันร้องไห้คร่ำครวญให้แทบขาดใจ เพราะได้สูญเสียพวกพี่น้องของตนเป็นจำนวนมากจนกลายเป็นที่มาของชื่อท้องทุ่งนั้นว่า ทุ่งกุลา ร้องไห้ กลุ่มชนทั้งสองเผ่ายังคงเดินทางเรื่อยมาจนถึงดงใหญ่แห่งหนึ่งซึ่งเรียกว่า ดงลำขวง เป็นป่าใหญ่มีสัตว์มากมายมีดินและน้ำอุดมสมบูรณ์มากทั้งสองเผ่าจึงได้สร้างหลักปักฐานอยู่ที่ดงลำขวงแห่งนี้ และเนื่องจากชนเผ่ายอมีมากกว่าชนเผ่ากุลา ทำ

ให้คนที่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียงเรียกหมู่บ้านแห่งนั้นใหม่ว่า “ บ้านเผ่าช้อ ” อยู่ในเขตปกครองของอำเภอ โสธร จังหวัดอุบลราชธานี ในปัจจุบันคำว่า “ช้อ” เขียนมาเป็นคำว่า “ช่อ”หมู่บ้านจึงมีชื่อว่า “บ้านช่อ” จนถึงทุกวันนี้และอยู่ในเขตปกครองของ อำเภอกำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร (ชาวบ้านช่อที่เป็นลูกหลานชนเผ่ากลายังคงมีอยู่จนถึงทุกวันนี้สังเกตได้จากนามสกุล เช่น คำวงษ์ คำวัง กันยะ อินตา สุริวงษ์ เป็นต้น)

ลักษณะภูมิประเทศ ที่ตั้ง และประวัติความเป็นมาของชื่อหมู่บ้านแต่ละแห่ง

หมู่ที่ 1 บ้านช่อ ภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบสูงมีสภาพดินเป็นดินร่วนปนทรายไม่อุ้มน้ำ สภาพอากาศตลอดปีค่อนข้างร้อนและแห้งแล้งเป็นส่วนใหญ่ ส่วนหน้าฝนฝนจะทิ้งช่วงและมีฝนตกหนักในเดือนกันยายน-ตุลาคม ซึ่งก่อให้เกิดน้ำท่วมในบางปี และหน้าหนาวจะมีช่วงสั้นๆ ที่ตั้งของหมู่บ้านนี้ ติดถนนแจ้งสนิทหมายเลขที่ 23 ห่างจากตัวจังหวัดยโสธร 11 กิโลเมตร และห่างจากอำเภอกำเขื่อนแก้ว 8 กิโลเมตร อาณาเขตทิศเหนือจรดบ้านช่อเหนือ ทิศใต้จรดบ้านคำม่วง ทิศตะวันออกจรดบ้านเจริญสุข และทิศตะวันตก จรดกับบ้านสะแนนตำบลชุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร หมู่บ้านมีพื้นที่ทั้งหมด 14,000 ไร่ และมีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 1,300 ไร่มีประชากรทั้งหมด 4,983 คนแยกเป็นชาย 2,519 คน เป็นหญิง 2,464 คน

ที่มาของชื่อหมู่บ้าน ผู้ผู้แก่สมัยโบราณได้เล่าขานสืบต่อกันมาว่ามีชนอยู่ 2 เผ่าคือ เผ่าช้อ กับเผ่ากลา ได้ร่วมกันเดินทางอพยพมาด้วยกัน อยู่มาวันหนึ่งฝนตกหนักท้องฟ้ามีครีเม่เกิดฟ้าร้องฟ้าผ่าและลูกชนเผ่ากลาล้มตายมากมายทำให้ชนเผ่ากลาร้องไห้เสียใจมาก จึงเป็นที่มาของท้องทุ่งเรียกว่าทุ่งกลาร้องไห้ คนทั้งสองเดินทางเรื่อยมาจนถึงดงลำขวงเป็นป่าใหญ่อุดมสมบูรณ์มากทั้งสองเผ่าจึงได้สร้างหลักปักฐานอยู่ที่ดงลำขวง เนื่องจากชนเผ่าช้อมีมากกว่าชนเผ่ากลาคนในหมู่บ้านใกล้เคียงจึงเรียกว่าบ้านเผ่าช้อ อำเภอยโสธร จังหวัดอุบลราชธานี ปัจจุบันเขียนมาเป็นช่อ จึงเรียกเป็นบ้านช่อจนถึงทุกวันนี้อยู่ในเขตปกครองอำเภอกำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

หมู่ที่ 2 บ้านช่อเหนือ ภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มล้อมรอบด้วยทุ่งนาและป่า สภาพภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมมี 3 ฤดูคือ ฤดูร้อน ฤดูฝนและฤดูหนาว ที่ตั้งของบ้านช่อเหนือนี้ มีอาณาเขตติดต่อกับทิศตะวันออกจรดบ้านช่อหมู่ที่ 1 ทิศเหนือ จรดบ้านดอนคูหมู่ที่ 9 ทิศใต้จรดบ้านคำม่วง หมู่ที่ 5 และทิศตะวันตกจรดบ้านตาตอง ตำบลตาตอง อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร มีพื้นที่ทั้งหมด 2,365 ไร่ และมีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 2,217 ไร่มีประชากรทั้งหมด 934 คนแยกเป็นชาย 472 คน เป็นหญิง 462 คน

ที่มาของชื่อหมู่บ้าน ผู้ผู้แก่สมัยโบราณได้เล่าขานสืบต่อกันมาว่ามีชนอยู่ 2 เผ่าคือ เผ่าช้อ กับเผ่ากลา ได้ร่วมกันเดินทางอพยพมาด้วยกัน คนทั้งสองเดินทางเรื่อยมาจนถึงดงลำขวงเป็นป่าใหญ่อุดมสมบูรณ์มากทั้งสองเผ่าจึงได้สร้างหลักปักฐานอยู่ที่ดงลำขวง เนื่องจากชนเผ่าช้อมีมากกว่าชน

เผ่ากุลาคคนในหมู่บ้านใกล้เคียงจึงเรียกว่าบ้านเผ่าย้อ อำเภอโยธธร จังหวัดอุบลราชธานี ปัจจุบันเพี้ยนมาเป็นย่อ จึงเรียกเป็นบ้านย่อจนถึงทุกวันนี้อยู่ในเขตปกครองอำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร และบ้านย่อหมู่ที่ 2 ได้แยกจากหมู่ที่ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2497

หมู่ที่ 3 บ้านหนองแสง ภูมิประเทศทั่วไป เป็นที่ราบลุ่มล้อมรอบด้วยทุ่งนาและป่า สภาพภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมมี 3 ฤดูคือ ฤดูร้อน ฤดูฝนและฤดูหนาว ที่ตั้งของหมู่บ้านนี้มีอาณาเขตติดต่อกับทิศตะวันออกติดต่อกับ บ้านน้ำเกลือตำบล โพนทัน อำเภอคำเขื่อนแก้ว ทิศเหนือ บ้านทุ่งมน ตำบลทุ่งมน ทิศตกติดต่อกับ บ้านคำกลางหมู่ที่ 8 และทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านโคกป่าจิก มีพื้นที่ทั้งหมด 981 ไร่ และมีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 811 ไร่มีประชากรทั้งหมด 391 คนแยกเป็นชาย 194 คน เป็นหญิง 197คน

ที่มาของชื่อหมู่บ้าน บ้านหนองแสงก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2463 โดยนายผู้ป้อง โสห์ ซึ่งเป็นชาวอุบลราชธานี ได้อพยพครอบครัวมาทำไร่ฝ้ายในบริเวณหนองน้ำ ซึ่งต่อมาได้เรียกหนองน้ำแห่งนี้ว่า หนองแสงและต่อมามีชาวบ้านจากตำบลอพยพมาอยู่รวมกันจนเป็นชุมชนขนาดย่อมและได้ตั้งชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่า บ้านหนองแสง ตามชื่อหนองน้ำสาธารณะ

หมู่ที่ 4 บ้านสว่าง ภูมิประเทศทั่วไป เป็นที่ราบลุ่มล้อมรอบด้วยทุ่งนาและป่าสภาพภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมมี 3 ฤดูคือ ฤดูร้อน ฤดูฝนและฤดูหนาว ที่ตั้งของหมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ในตำบลย่อ ระยะทางห่างจากอำเภอคำเขื่อนแก้ว ประมาณ 12 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 20 นาที ระยะทางห่างจากตัวจังหวัดยโสธร ประมาณ 15 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 25 นาที มีพื้นที่ทั้งหมด 2,757 ไร่ และมีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 1,924 ไร่มีประชากรทั้งหมด 599 คนแยกเป็นชาย 316 คน เป็นหญิง 283 คน

ที่มาของชื่อหมู่บ้าน ทราบจากผู้เฒ่าผู้แก่ที่บ้านสว่างนี้ได้แยกตัวออกมาจากบ้านโชนเมื่อประมาณพ.ศ. 2419 โดยมีนายพระราชเป็นคนที่ชักชวนญาติพี่น้องมาปลูกบ้านสร้างเรือนอยู่ก่อนแล้ว เพื่อให้สะดวกต่อการทำมาหากินและการทำไร่ แต่เดิมถนนหนทางไม่สะดวกต้องเดินทางด้วยเท้าลัดเลาะตามป่า และสมัยนั้นสัตว์ป่าที่ดุร้ายยังอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาทำไร่ เพื่อให้สะดวกต่อการมาประกอบอาชีพชาวบ้านจึงได้มาปลูกบ้านสร้างเรือนบริเวณนี้นับตั้งแต่นั้นมา เหตุที่ตั้งชื่อว่าบ้านสว่างนี้ เพราะเนื่องจากชาวบ้านจะต้องออกเดินทางจากบ้านโชนตั้งแต่เข้ามีดเพื่อมาทำนา ทำไร่ และเมื่อถึงบริเวณนี้ก็สว่างพอดีจึงตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า บ้านสว่าง

หมู่ที่ 5, 7 บ้านคำม่วง ภูมิประเทศทั่วไป เป็นที่ราบลุ่ม มีป่าดงดิบ สภาพภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมมี 3 ฤดูคือ ฤดูร้อน ฤดูฝนและฤดูหนาว ที่ตั้งของหมู่บ้านนี้มีอาณาเขตติดต่อกับทิศตะวันออกจรดบ้านหนองปลาหมู่ที่ 10 ทิศเหนือ จรดบ้านย่อหมู่ที่ 1 ทิศใต้จรดบ้านดอนขะยอม ตำบล สงเปือย และทิศตะวันตกจรดบ้านคุยดับเต่า ตำบลขุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร มีพื้นที่

ทั้งหมดของบ้านคำม่วงหมู่ที่ 5 คือ 2,480 ไร่ และมีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 2,100 ไร่มีประชากรทั้งหมด 450 คนแยกเป็นชาย 226 คน เป็นหญิง 224 คน และมีพื้นที่ทั้งหมดของบ้านคำม่วงหมู่ที่ 7 คือ 3,200 ไร่ และมีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 2,700 ไร่มีประชากรทั้งหมด 521 คนแยกเป็นชาย 227 คน เป็นหญิง 254 คน

ที่มาของชื่อหมู่บ้าน “คำม่วง” เป็นชื่อที่ได้มาจากสองสิ่งคือ คำว่า “คำ” กับ “ม่วง” รวมกันเป็นคำม่วง “คำ” ในที่นี้หมายถึง น้ำซับ ซึ่งเป็นน้ำที่ไหลออกมาจากดินตลอดเวลา ชาวบ้านในท้องถิ่นเรียกน้ำคำหรือหนองคำ อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน “ม่วง” หมายถึง ต้นมะม่วงที่มีขนาดใหญ่เป็นต้นมะม่วงป่าซึ่งอยู่ห่างจากน้ำคำประมาณ 1 เส้นหรือ 40 เมตรปัจจุบันไม่เหลือร่องรอยไว้ให้เห็นแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านพอจะชี้จุดให้ดูได้ ผู้ที่เข้ามาจัดตั้งหมู่บ้านได้มองเห็นน้ำคำและต้นมะม่วงป่าขนาดใหญ่จึงได้ตั้งชื่อว่าบ้านคำม่วง

หมู่ที่ 6 บ้านโคกป่าจิก ภูมิประเทศทั่วไป เป็นที่ราบลุ่มล้อมรอบด้วยทุ่งนาและป่า สภาพภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมมี 3 ฤดูคือ ฤดูร้อน ฤดูฝนและฤดูหนาว ที่ตั้งของหมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ในตำบลย่อ ระยะทางห่างจากอำเภอคำเขื่อนแก้ว ประมาณ 16 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 35 นาที ระยะทางห่างจากตัวจังหวัดยโสธร ประมาณ 20 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 50 นาทีลักษณะบ้านเรือนตั้งอยู่รวมกันเป็นกระจุก มีประชากรทั้งหมด 140 ครัวเรือนแยกเป็นชาย 241 คน หญิง 248 คนรวมประชากรทั้งหมด 489 คน

ที่มาของชื่อหมู่บ้าน บ้านโคกป่าจิกก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณ 150 ปีมาแล้ว จากตำนานในอดีตที่ผ่านมากคนเฒ่าคนแก่บอกเล่าต่อกันมาว่าเมื่อ 100 ปีก่อน เดิมที่แห่งนี้มีหนองน้ำใหญ่และมีต้นจิกอยู่เป็นจำนวนมาก ผู้ก่อตั้งหมู่บ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านตามลักษณะของสภาพพื้นที่ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจึงเรียกหมู่บ้านแห่งนี้ว่าบ้านโคกป่าจิก

หมู่ที่ 8 บ้านคำกลาง ภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มล้อมรอบด้วยทุ่งนา หนองน้ำและป่า สภาพภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมมี 3 ฤดูคือ ฤดูร้อน ฤดูฝนและฤดูหนาว ที่ตั้งของหมู่บ้านนี้มีอาณาเขตติดต่อกับทิศตะวันออกจรดบ้านหนองแสง ทิศเหนือ จรดบ้านโฆง ตำบลทุ่งมน ทิศใต้จรดบ้านโคกป่าจิก และทิศตะวันตกจรดบ้านเจริญสุข มีพื้นที่ทั้งหมด 1,105 ไร่ และมีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 1,038 ไร่มีประชากรทั้งหมด 514 คนแยกเป็นชาย 252 คน เป็นหญิง 262 คน

ที่มาของชื่อหมู่บ้าน บ้านคำกลางแต่เดิมเรียกว่า “บ้านใหม่” ซึ่งเป็นหมู่บ้านตั้งขึ้นมาใหม่ที่แยกตัวออกมาจากบ้านย่อ เมื่อประมาณพ.ศ. 2481 เพราะเดิมบ้านย่อเป็นหมู่บ้านใหญ่ และในช่วงหลังรัฐบาลมีการจัดทำแปลนบ้านใหม่ มีการตัดถนนหลายสายในหมู่บ้าน ให้บ้านเรือนของชาวบ้านถูกตัดขาด ชาวบ้านไร่ที่อยู่อาศัยรัฐบาลจึงจัดสรรที่ปลูกบ้านให้ชาวบ้านให้ชาวบ้านคนละ 1 ไร่ จนถึงปี พ.ศ.2510 มีการประชุมตั้งชื่อหมู่บ้านขึ้นใหม่ เรียกว่าบ้านคำกลาง มาจนถึงปัจจุบัน

หมู่ที่ 9 บ้านคอนคู ภูมิประเทศทั่วไป เป็นที่ราบลุ่มล้อมรอบด้วยทุ่งนาและป่า สภาพภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมมี 3 ฤดูคือ ฤดูร้อน ฤดูฝนและฤดูหนาว ที่ตั้งของหมู่บ้านนี้มีอาณาเขตติดต่อกับทิศตะวันออกจรด บ้านโฆง ตำบลทุ่งมน จรดบ้านสว่าง ทิศใต้จรดบ้านยอหมู่ที่ 2 และทิศตะวันตกจรด บ้านชุมเงิน ตำบลชุมเงิน อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร มีประชากรทั้งหมด 333 คนแยกเป็นชาย 156คน เป็นหญิง 177 คน

ที่มาของชื่อหมู่บ้าน เมื่อประมาณปี พ.ศ.2449 มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งอพยพมาจากบ้านยอหมู่ที่ 2 ได้มาลงป่าไม้แห่งหนึ่งเพื่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัย สาเหตุที่ชาวบ้านกลุ่มนี้ย้ายจากหมู่บ้านเดิมนั้น ก็เพราะอยู่ในที่ที่ใกล้ที่ทำมาหากินเพื่อสะดวกในการทำไร่ทำนาของตนเอง และเนื่องจากป่าไม้ที่ชาวบ้านตัดนั้น ส่วนใหญ่เป็นไม้ประดู่ ชาวบ้านกลุ่มนี้ก็เลยถือเอาชื่อต้นไม้ประดู่มาเป็นชื่อหมู่บ้านของตน และเรียกว่าบ้านคอนคูตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

หมู่ที่ 10 บ้านหนองปลา ภูมิประเทศทั่วไป เป็นที่ราบลุ่มล้อมรอบด้วยทุ่งนาและป่า สภาพภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมมี 3 ฤดูคือ ฤดูร้อน ฤดูฝนและฤดูหนาว ที่ตั้งของหมู่บ้านนี้มีอาณาเขตติดต่อกับทิศเหนือจรดบ้านยอหมู่ที่ 1 ทิศตะวันออกจรดบ้านโคกป่าจิก ทิศตะวันตกจรดบ้านคำม่วงหมู่ที่ 5 และทิศตะวันตกจรดบ้านชะยอม ตำบลสงเปือย มีประชากรทั้งหมด 218 คนแยกเป็นชาย 115 คน เป็นหญิง 103 คน

ที่มาของชื่อหมู่บ้าน เมื่อประมาณปีพ.ศ.2459 มีครอบครัวหนึ่งอพยพย้ายถิ่นฐานมาเป็นครอบครัวแรกมาจากบ้านคำม่วง แล้วได้ตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่าบ้านท่าสมอ เพราะมีต้นสมอใหญ่อยู่ที่ทำน้ำท้ายหมู่บ้าน แต่ก็อยู่ในการปกครองของบ้านโคกป่าจิกหมู่ 6 ต่อมาหมู่บ้านได้ขยายใหญ่พอสมควร ปีพ.ศ. 2539 จึงได้ขอแยกหมู่บ้านตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่นี้ว่า บ้านหนองปลา เนื่องจากมีหนองน้ำคูบ้านตั้งอยู่ท้ายหมู่บ้าน

หมู่ที่ 11 บ้านเจริญสุข ภูมิประเทศทั่วไป เป็นที่ราบลุ่มล้อมรอบด้วยทุ่งนาและป่า สภาพภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมมี 3 ฤดูคือ ฤดูร้อน ฤดูฝนและฤดูหนาว ที่ตั้งของหมู่บ้านนี้มีอาณาเขตติดต่อกับทิศเหนือจรดบ้านยอหมู่ที่ 1 ทิศเหนือ จรดบ้านคำกลาง ทิศใต้จรดบ้านโคกป่าจิก และทิศตะวันตกจรดบ้านคำม่วง มีพื้นที่ทั้งหมด 560 ไร่ และมีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 360 ไร่มีประชากรทั้งหมด 252 คนแยกเป็นชาย 118 คน เป็นหญิง 134 คน

ที่มาของชื่อหมู่บ้าน เดิมหมู่บ้านแห่งนี้เมื่อก่อนก็คือบ้านยอหมู่ที่ 1 เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นจึงได้ขอแยกออกมาเป็นหมู่บ้านอีกหมู่บ้านหนึ่งโดยตั้งชื่อว่าบ้านเจริญสุขมาจนถึงปัจจุบัน

สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชาชนในตำบลยี่ล่อส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพ เกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักคือการทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา ผักและผลไม้ เป็นต้น และบางส่วนประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง ทำธุรกิจส่วนตัวซึ่งได้แก่ โรงสีข้าว บิมน้ำมันและแก๊ส เป็นต้น บางส่วนก็ไปประกอบอาชีพต่างถิ่นหลังฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จ

พื้นที่เพาะปลูกข้าวในตำบลยี่ล่อมีทั้งหมด 16,400 ไร่

สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

ประชาชนส่วนใหญ่ในตำบลยี่ล่อนับถือศาสนาพุทธ ในแต่ละหมู่บ้านจะมีวัดเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมทุกอย่างของคนในแต่ละหมู่บ้าน เช่น งานประจำปี ประเพณีต่างๆ ตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่ โดยชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านจะใช้เวลาสามัคคีกันของคนในหมู่บ้านนั้นๆ ช่วยกันจัดงานและประเพณีต่างๆ ให้ผ่านไปด้วยดี งานประเพณีที่จัดขึ้นทำให้ชาวบ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียงกันได้มาร่วมสนุกสนานเช่น ประเพณีบุญบั้งไฟจะจัดขึ้นเพื่อถวายสักการะดอนปู่ตา ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์ประจำหมู่บ้าน และเป็นความสามัคคีของคนในแต่ละหมู่บ้านในการขอฝน และเพื่อความสนุกสนาน ซึ่งจะจัดในช่วงเดือนห้าถึงเจ็ดของทุกปี

ประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่

ฮีตสิบสอง มาจากคำสองคำคือ ฮีต กับ สิบสอง ฮีตมาจากคำว่า จาริต หมายถึงสิ่งที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่ดั่งใจชาวอีสานเรียกว่า จาฮีต หรือ ฮีตสิบสองในหนึ่งปี

คองสิบสี่ หมายถึง ครอบธรรม 14 อย่าง เป็นกรอบหรือแนวทางที่ใช้ปฏิบัติระหว่างกันของผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง พระสงฆ์และระหว่างบุคคลทั่วไปเพื่อความสงบสุขร่มเย็นของบ้านเมือง

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสานที่ดำรงชีพอยู่ในสังคมเกษตรกรรม ตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่แห้งแล้งกันดารนั้น ในความเชื่อต่อการดำเนินชีวิตที่มีความผาสุกและเจริญรุ่งเรืองเกิดขึ้นแก่ครอบครัวและบ้านเมืองก็ต้องมีการประกอบพิธีกรรม มีการเช่นสรวงบูชาสิ่งศักดิ์ทั้งหลายและร่วมทำบุญตามประเพณีทางพุทธศาสนาด้วย ทุกๆเดือนในรอบปีนั้นมีการจัดงานบุญพื้นบ้าน ประเพณีพื้นเมืองกันเป็นประจำ จึงได้ถือเป็นประจำ 12 เดือนที่เรียกกันว่า ฮีตสิบสอง ถือกันว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน คติความเชื่อในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เกี่ยวพันกับการเกษตรกรรม เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจต่อการดำรงชีวิต ชาวอีสานจึงมีงานบุญพื้นบ้านมากมายจนได้ชื่อว่า เป็นภูมิภาคที่มีงานประเพณีพื้นบ้านมากที่สุดในประเทศ ฮีตสิบสองเดือนหรือประเพณีสิบสองเดือน ที่ชาวอีสานร่วมกันประกอบพิธีนั้นมีรายละเอียดของแต่ละเดือนดังนี้

เดือนอ้าย (บุญเข้ากรรม) การทำบุญเข้ากรรม กำหนดเดือนอ้ายเป็นบุญที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ พระภิกษุสงฆ์ต้องอาบัติสังฆานิสเสสที่สงฆ์ตัวเองว่าจะต้องหรืออาบัติจริงๆแล้วต้องเข้ากรรมอยู่มา 6 ราตรี สำหรับภคิพัสถ์ที่พระภิกษุสงฆ์เข้ากรรมอยู่นั้น ก็จะพากันทำบุญร่วมกันและคอยรับใช้ท่านแล้วถวายจตุปัจจัยไทยธรรมจนกว่าพระภิกษุจะออกจากกรรม

เดือนยี่ (บุญอุณฺณ) ประเพณีเดือนยี่ เมื่อผู้ใดทำนาได้ข้าวมากๆก่อนจะนำข้าวขึ้นยุ้งฉางก็จะทำบุญมีพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์และถวายภัตตาหารที่ลานข้าว เพื่อเป็นสิริมงคล เพิ่มความมั่งมีศรีสุขแก่ตนและครอบครัว

เดือนสาม (บุญข้าวจี) ประเพณีบุญเดือนสาม บุญข้าวจี จะกระทำในโอกาสการทำบุญวันมาฆบูชา หรือวันใดก็ได้ในเดือนสาม ข้าวจีเป็นอาหารอย่างหนึ่งโดยการนำข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้ว บั่นเป็นก้อนโตประมาณผลมะตูม ย่างไฟอีกรอบยัดด้วยน้ำอ้อยขนาดเท่าหัวแม่มือ แล้วนำไปถวายพระในวันที่กำหนดการทำบุญ

เดือนสี่ (บุญพะเหวด หรือ บุญมหาชาติ) ประเพณีบุญเดือนสี่ บุญพะเหวดหรือบุญมหาชาติเกิดขึ้นจากคัมภีร์มัลลยหิมันมัลลยแสน เชื่อว่าผู้ใดต้องการพบพระศรีอริยเมตไตรยหรือเข้าถึงพระพุทธเจ้าแล้วจงอย่าได้ทำบาปหนัก การทำบุญพะเหวด หรือทำบุญมหาชาติชาวบ้านจะจัดงาน 3 วัน จะเป็นการฟังเทศน์ตามคตินิยม โดยมีความเชื่อที่ว่าถ้าผู้ใดฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดร ให้จบภายในวันเดียวจะได้พบพระศรีอริยเมตไตรย โดยผู้ที่ถวายภัตตาหารจะมีเจตนาที่จะถวายจตุปัจจัยเป็นหลัก

เดือนห้า (บุญสงน้ำหรือเทศกาลสงกรานต์) ตามประเพณีจัดงานสงกรานต์ต้นน้ำบางแห่งจัดกัน 3 วัน บางแห่ง 7 วัน แล้วแต่กำหนดมีการทำบุญถวายภัตตาหารคาวหวาน หรือถวายจันทน์เข้า – เพล ตลอดจนเทศกาล ตอนบ่ายมีสงน้ำพระ รดน้ำดำผู้เฒ่าผู้แก่ และก่อเจดีย์ทราย

เดือนหก (บุญบั้งไฟ) ชาวอีสานจัดงานบุญบั้งไฟ (บุญขอฝน) งานจะจัดขึ้นวันไหนแล้วแต่กรรมการหมู่บ้านเป็นคนกำหนดการจัดงานบุญบั้งไฟนี้ถือเป็นการทำบุญบูชาแถน (เทวดา) เพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล และความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารในปีต่อไป ประเพณีบุญบั้งไฟนี้ชาวคำเขื่อนแก้วถือเป็นประเพณีสำคัญและปฏิบัติติดต่อกันมาซึ่งเป็นการจัดงานตามความเชื่อในเรื่องของการขอฝน บูชาพญาแถนขอให้ช่วยคลบบันดาลให้ฝนตกในช่วงฤดูการทำนา มีการจัดประกวดบุญบั้งไฟ ก่อนที่จะจุดแข่งขันก็จะมีจุดบั้งไฟเสี่ยงทายก่อน ถ้าจุดแล้วขึ้นสูงเชื่อว่าปีนั้นฝนจะตกต้องตามฤดูกาล น้ำทำนาจะอุดมสมบูรณ์แต่ถ้าบั้งไฟจุดไม่ขึ้นหรือแตกพวยการณว่าปีนั้นน้ำทำนาจะขาดแคลน ครั้นถึงวันเพ็ญเดือนหก (วันวิสาขบูชา) ประเพณีสำคัญทางพุทธศาสนามีการทำบุญฟังเทศน์และเวียนเทียนเพื่อผลแห่งอานิสงส์ในภพหน้า

เดือนเจ็ด (บุญชำระ) ในเดือนเจ็ดเป็นบุญที่ถือว่าทำความสะอาดเพื่อชำระล้างสิ่งที่เป็นเสียดจัญไร อันจะทำความเดือดร้อนให้แก่บ้านเมืองไม่ไห้บ้านเมืองมีเหตุเภทภัยต่างๆมาแล้วเชื่อว่า จะทำให้ฝนตกและบ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข

เดือนแปด (งานบุญเข้าพรรษา) ตามประเพณีที่ยึดถือตั้งแต่พุทธกาลที่ไห้พระภิกษุอยู่ประจำที่หรือเข้าพรรษาเป็นเวลา 3 เดือนเพื่อมิไห้ภิกษุสงฆ์เข้าไปเหยียบข้าวในนาของชาวบ้านและสัตว์ต้งเล็กๆในหน้าฝนไห้ภิกษุถือโอกาสเล่าเรียนธรรมวินัยต่างๆเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา บิดา มารดาจึงนิยมบวชลูกหลานเป็นภิกษุช่วงเข้าพรรษาเพื่อไห้มีโอกาศศึกษาธรรมวินัย และมีการทำบุญถวายภัตตาหาร เครื่องไทยทานและผ้าอาบน้ำฝน เพื่อพระสงฆ์จะได้นำไปใช้ตลอดเทศกาลเข้าพรรษา

เดือนเก้า (บุญข้าวประดับดิน) เป็นบุญที่ถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ หรือชาวบ้านจะจัดอาหารคาวหวาน หมากพลูบุหรืใส่กระทงเล็ก ๆนำไปวางไว้ตามลานบ้านไต้ต้นไม้อ้างพระอุโบสถ เพื่อไห้วิญญาณหรือผีที่เป็นญาติที่ได้รับความทรมานในนรก และเปรตหรือวิญญาณที่ตกทุกข์ได้ยาก ได้รับการปลดปล่อยไห้มารับของกินในวันนี้ ตอนสายมีการทำบุญที่วัดฟังเทศน์เป็นอันสงฆ์

เดือนสิบ (บุญข้าวสาก หรือ สลากภัทร) เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไห้แก่พวกที่ล่วงลับไปแล้วอีกครั้ง มีการจัดงานในวันเพ็ญเดือน 10 นำสำรับคาวหวานพร้อมกับข้าวสากไปทำบุญที่วัด ถวายผ้าอาบน้ำฝนและเครื่องไทยทาน โดยผู้ถวายเขียนชื่อของตนไว้ในภาชนะที่ใส่ลงในบาตรแต่ก่อนที่จะถวายนั้นจะทำสลากคิดไว้ เมื่อภิกษุสามเณรรูปใดจับสลากได้ของใครผู้นั้นจะนำมาถวายจากเจ้าของสำรับนั้นเมื่อพระฉันเสร็จแล้วจะมีการฟังเทศน์และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไห้ญาติ มิตรที่ล่วงลับไปแล้ว

เดือนสิบเอ็ด (บุญออกพรรษา) ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 ในตอนเช้าชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญตักบาตรฟังเทศน์ ถวายผ้าจำพรรษา พระสงฆ์จะร่วมกันทำพิธีออกวัสสาปวารณาคือเปิดโอกาสไห้มีการว่ากล่าวตักเตือนกันได้ กลางคืนจะมีมหรสพจุดประทีปโคมไฟตามหน้าบ้าน รุ่งก่าแพงวัด ก่อนถึงวันออกพรรษา 1 วันชาวบ้านถือเป็นการทำบุญที่สำคัญที่จะถวายภัตตาหารและบริขารต่างๆแก่พระภิกษุสงฆ์และสามเณรที่วัดเป็นพิเศษประกอบกับเป็นช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา ชาวบ้านจึงถือโอกาสทำบุญออกพรรษา

เดือนสิบสอง (บุญกฐิน) บุญกฐินสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ โดยมีพุทธบัญญัติไห้พระภิกษุแสวงหาผ้าและรับกฐินไ้ได้ตามกำหนดเวลา แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

1) กฐินหลวง คือกฐินที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องกฐิน

2) กฐินราษฎร์ คือกฐินที่ประชาชนจัดขึ้นมีเจ้าภาพเพียงคนเดียว

3) กฎินสามัคคี คือกฎินที่ราษฎรร่วมกันจัดทำขึ้น

กองสิบสี่ สำหรับกองสิบสี่ตามคติการถือปฏิบัติของชาวอีสานนั้นถือเป็นหลักธรรมในการครองบ้านครองเรือนที่ควรปฏิบัติ ซึ่งหากใครที่ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดแล้วนับเป็นบุคคลที่อยู่ในศีลในธรรมเป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไปหลักปฏิบัติ 14 ข้อหรือ 14 ประการ ได้แก่

1) หูเมืองเป็นราชทูตต่างหน้าแทนบ้านเมือง หมายถึง เป็นบุคคลพูดจาไพเราะอ่อนหวาน พุดจริง

2) ตาเมือง เป็นนักปราชญ์มีความรอบรู้ในวิชาการบ้านเมือง รู้หลักธรรม

3) แก่นเมือง เป็นผู้ทรงคุณธรรม ยุติธรรม

4) ประตุมืองเป็นผู้มีความสามารถในการใช้ศาสตราวุธยุทธโศปกรณ์

5) รากเมือง เป็นผู้รอบรู้ทางด้านโหราศาสตร์ ดาราศาสตร์

6) เหว้าเมือง เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์

7) ขางเมือง เป็นผู้ชำนาญในการออกแบบ ชำนาญในการศึก

8) ซ้อเมือง เป็นผู้มีตระกูลเป็นนักปราชญ์ผู้กล้าหาญ

9) แเปเมือง เป็นผู้มึศีลธรรมอันดี ตัดสินคดีความเที่ยงธรรม

10) เขตเมือง เป็นผู้ทำหน้าที่พิทักษ์เขตเมือง รักษาดินแดนบ้านเมือง

11) ใจเมือง เป็นผู้ทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองที่ดี

12) ค่าเมือง เป็นผู้พิทักษ์รักษาให้บ้านเมืองมีค่า มีเงินทอง ติดต่อกำขาย

13) สติเมือง เป็นผู้รู้จักการรักษาพยาบาล หมอยา

14) เมฆหมอกเมือง เป็นผู้ทำหน้าที่ทำหน้าที่ประจุกเทพอารักษ์พิทักษ์เมืองเป็นหลักเมือง การถือครองสิบสี่ประการนี้นับเป็นการรักษาบ้านครองเรือนมีศีลธรรม มีทศพิธราชธรรม

โดยสรุป สิบสี่สิบสองเป็นพิธีกรรมการทำบุญตามปฏิทินในรอบปี และกองสิบสี่เป็นแนวปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันที่มีการถือปฏิบัติกันเป็นประจำ

5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนา

สุรศักดิ์ ศรี (2532) ได้ศึกษาลักษณะชุมชน คติความเชื่อและพิธีกรรมตลอดจนวิธีการทำนา และการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการทำนาในบ้านดอนคู้ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ในปริญญาานิพนธ์เรื่อง “ วัฒนธรรมการทำนาของชาวอีสาน กรณีศึกษา บ้านดอนคู้ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ” พบว่าบ้านดอนคู้เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก มีความสัมพันธ์สูงทางเครือญาติ ความเชื่อและประเพณีคล้ายชาวอีสานทั่วไป ชาวบ้านส่วน

หนึ่งยังเชื่อเรื่องผี มีการประกอบพิธีกรรมเพื่ออ่อนนวยและขอความคุ้มครองจากผี เช่น พิธีเลี้ยงปู่ตา พิธีเลี้ยงตาแสด เป็นต้น ส่วนอีกพวกหนึ่งเรียนทางธรรมไม่เชื่อเรื่องผี จึงทำนาโดยที่ไม่ต้องประกอบพิธีกรรมใดๆ ส่วนวิถีชีวิตยังมีความเชื่อในชะล่ำที่เกี่ยวกับข้าว เช่น การดำข้าว ตักข้าว กินข้าว เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา การแก้ปัญหาฝนแล้ง โดยการแห่นางแมว และการเต้าเซียงซ้อง ยังคงมีปฏิบัติกันอยู่ ส่วนพิธีกรรมที่เลิกไปแล้วคือ บุญคุณลาน และบุญกุ่มข้าวใหญ่ เพราะมีการทำนาโดยนำเทคโนโลยี เช่น รถยนต์มาขนข้าวเข้าบ้านไม่ต้องกองไว้ในลาน การใช้ปุ๋ยและสารเคมีแม้ทำให้ได้ผลผลิตมาก แต่ก็เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดปัญหาหนี้สินตามมา นอกจากนี้ยังทำให้เกิดปัญหาดินจืด ดินเสื่อมคุณภาพ อีกทั้งผลพลอยได้อย่างแกลบและรำข้าวที่สามารถนำมาเลี้ยงสัตว์และใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้ก็ต้องสูญไปด้วย

สุเมธ คงสวัสดิ์ (2531) ได้ศึกษา “ ความเชื่อของชาวบ้านพลวง ตำบลก้งแอน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ” พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นชาวมอญ อาชีพหลักคือการทำนา ปราบกฐินมีความเชื่อเกี่ยวกับการทำนา เช่น ความเชื่อในเรื่องผี ชาวบ้านนับถือผีปู่ตา ในวันแรม 15 ค่ำเดือน 10 ของทุกปีมีการเช่นผีตายตาเรียววันแชน โคนตาหรือวันสารทเมมร มีการเช่นผีปู่ตาก่อนลงมือทำนา และหลังการเก็บเกี่ยว ประมาณเดือนพฤษภาคมจะประกอบพิธีเช่นผีที่กระท่อมตา เพื่อเป็นการขอพรให้การทำนาประสบผลสำเร็จ ชาวบ้านส่วนมากใช้ควายในการไถนา เก็บเกี่ยวโดยใช้เคียวและนวดข้าวด้วยไม้่นวดข้าว ปัญหาที่พบมากคือปุ๋ยมีราคาแพงแต่ข้าวเปลือกกราคาค่ำ ผลผลิตต่ำ ชาวบ้านจึงร่วมกันตั้งธนาคารข้าวขึ้น ด้วยการลงหุ้นรายละ 4 ถัง เพื่อให้สมาชิกกู้ข้าวของตนเองไปใช้ในยามขาดแคลน ไม่มีการลงแขกใช้การว่าจ้างแรงงานทั้งการเกี่ยวข้าว นวดข้าว และเลี้ยงควาย

นาถฤดี สีม่วง (2545) ได้ศึกษาเรื่อง “ การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวของชาวนาภาคกลางและภาคอีสานใต้ ” พบว่าชาวนาภาคกลางนับถือแม่โพสพว่าเป็นเทพธิดาแห่งข้าว ดังนั้นไม่ว่าจะประกอบพิธีกรรมใดๆพิธีกรรมนั้นจึงทำเพื่อแม่โพสพเป็นสำคัญ รวมทั้งความเชื่อที่จะปฏิบัติต่อแม่โพสพด้วยความนับถือ ชาวนาภาคกลางมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เช่น นาค พระภูมิเจ้าที่ ทั้งยังมีความเชื่อในสัตว์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับฝน เช่น แมว กบ เขียด อึ่งอ่าง เป็นต้น นอกจากนี้ฤกษ์ยามก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ชาวนาทัวไปให้ความเชื่อถือและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดพิธีกรรมที่ชาวนาภาคกลางปฏิบัติเป็นการบวงสรวง อ่อนนวย เลี้ยงทายเป็นบูชาเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพบุรุษเพื่อขอให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายที่ชาวนาอาจได้รับในการทำนา ทั้งยังช่วยให้ต้นข้าวให้ผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ด้วย พิธีกรรมที่ชาวนาภาคกลางในปัจจุบันที่ยังคงยึดถือปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ได้แก่ พิธีกว่นข้าวทิพ พิธีรับขวัญแม่โพสพ พิธีทำบุญกลางบ้าน และหลังบ้าน ส่วนชาวอีสานมีความเชื่อและเคารพนับถือผีบรรพบุรุษที่เรียกว่า ผีปู่ตา พิธีกรรมใดก็ตามจะถือผีปู่ตาเป็นหลัก ในเรื่องนับถือ

ศาสนาก็มีความเชื่อทางไสยศาสตร์เข้ามาปะปนด้วย ชาวนาในภาคอีสานเชื่อถือในฤกษ์ยามและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ผู้ที่มีความสำคัญในการกำหนดเรื่องฤกษ์ยามคือ อาจารย์ผู้ประกอบพิธีกรรม ด้านพิธีกรรมที่ชาวนาอีสานได้ปัจจุบันยังคงปฏิบัติเป็นไปตามความเชื่อ โดยแบ่งออกเป็นสามกลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มแรกประกอบพิธีกรรมเพราะเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สามารถดลบันดาลให้ได้ผลผลิตดี กลุ่มที่สองเชื่อว่ามิสิ่งศักดิ์เหนือธรรมชาติแต่เนื่องจากตนเองไม่ได้รับส่วนแบ่งที่นาที่มีพระภูมินาหรือปู่ตาอยู่จึงไม่ประกอบพิธีกรรม กลุ่มสุดท้ายไม่เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติแม้แต่ปู่ตา จึงใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์แทนการประกอบพิธีกรรม

ประสพสุข ฤทธิเดช (2537) ได้ศึกษาเรื่อง “ พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ” พบว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรเกิดจากความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อในพุทธศาสนา และความเชื่อเรื่องภูตผี พิธีกรรมทางการเกษตรมี 2 ประเภทคือ พิธีกรรมในภาวะปรกติและพิธีกรรมในภาวะวิกฤต พิธีกรรมในภาวะปรกติ ได้แก่ พิธีทำบุญเบิกบ้านและพิธีบุญบั้งไฟ พิธีกรรมในการทำนา เช่น พิธีแฮกนา ปักข้าวแฮก และสู่วัวขี้ขาว พิธีกรรมในการเลี้ยงสัตว์ เช่น พิธีตัดกรรมตัดเวรการเลี้ยงไหม และพิธีบั้งสกุลวัวควาย ส่วนพิธีกรรมที่ทำขึ้นเมื่อชาวบ้านประสบปัญหาทางการเกษตรคือภัยแล้งหรือโรคระบาด คือ พิธีกรรมในภาวะวิกฤต ได้แก่ พิธีกรรมขอฝน เช่น พิธีเต่าเซียงซ้อง การดึงครกดึงสาก การแห้วพันก้อน และการสวดคาถาปลาต่อ พิธีกรรมทำนา ทำพิธีรดน้ำมนต์ต้นข้าว พิธีกรรมทำสวนและทำไร่มีพิธีสวดคาถาญาณี ส่วนพิธีกรรมเลี้ยงสัตว์มีพิธีกรรมต่อกระดูกขาที่หักของวัวควาย จุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรในภาวะปรกติและภาวะวิกฤต เพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งจะส่งผลดีต่ออาชีพทางการเกษตร เพื่อป้องกันศัตรูพืชและสัตว์ และเพื่อแสดงออกถึงความขอบคุณต่อเทพและผีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร บทบาทพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรมีผลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านทั้งต่อปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวม พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรมีผลต่อปัจเจกบุคคลคือทำให้บุคคลคลายความวิตกกังวลเกิดความบันเทิงในจิตใจ และมีกำลังใจในการประกอบอาชีพการเกษตรจึงส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร พิธีกรรมการเกษตรมีผลต่อสังคมส่วนรวมคือ ทำให้คนในสังคมมีความประพฤติดี ซึ่งจะทำให้สังคมมีความสุข นอกจากนี้ยังพบว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรมีความสัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรมเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งอาศัยน้ำฝน และพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรทำให้เกิดการพัฒนาสิ่งสาธารณูปโภคในชุมชนตนเอง ตลอดจนชาวบ้านมีสุขภาพอนามัยดีขึ้นด้วย

ผลจากการวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นแสดงให้เห็นถึง คติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตร วิถีชีวิตของชาวชนบทและชาวนาในภาคอีสาน ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่มีประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ศุวิทย์ ชีรสาศวัต และคณะ (2533) ได้ศึกษาเรื่อง “ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้านอีสาน ” พบว่า พ.ศ. 2500 หมู่บ้านทั้ง 4 มีระบบการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นหลักโดยการทำนา ปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวไร่ พืชผักสวนครัวเล็กน้อย หาผักป่า สัตว์ป่าและสัตว์น้ำ การแลกเปลี่ยนค้าขายกับหมู่บ้านอื่นและเมืองมีน้อยมาก เทคโนโลยีเป็นแบบดั้งเดิม ต่อมาเมื่อมีการนำพืชไร่ เช่น ปอ ข้าวโพด มันสำปะหลัง ถั่วต่างๆ เข้ามาปลูกเพื่อขาย เทคโนโลยีการผลิตก็เปลี่ยนไป โดยใช้เทคโนโลยีที่ช่วยประหยัดเวลา เช่น รถไถใหญ่ เครื่องสีข้าวโพด รถไถเดินตาม และใช้เทคโนโลยีที่ช่วยเพิ่มผลผลิต เช่น พันธุ์พืชใหม่ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ซึ่งเทคโนโลยีเหล่านี้หมู่บ้านต้องซื้อจากภายนอกทั้งสิ้น ทำให้เกษตรกรต้องกู้เงินจากนายทุนในเมืองมาลงทุน นายทุนจึงได้ประโยชน์อย่างมากจากเกษตรกรทั้งดอกเบี้ยเงินกู้ กำไรจากการซื้อขายพืชไร่ กำไรจากการขายเทคโนโลยีเหล่านี้ ต่อมา มี ช.ก.ส. หรือสหกรณ์การเกษตร เกษตรกรก็หันมากู้จากแหล่งใหม่นี้ เพราะดอกเบี้ยต่ำกว่าแต่ก็ยังต้องกู้จากนายทุนด้วย เพราะเงินที่ได้จากการขายผลผลิตไม่พอใช้หนี้ ช.ก.ส. หรือสหกรณ์การเกษตรความสามารถในการใช้หนี้ของเกษตรกรขึ้นอยู่กับภาวะดินฟ้าอากาศ และราคาผลผลิตที่ขายได้เป็นสำคัญ เมื่อเปรียบเทียบหมู่บ้านเทคโนโลยีก้าวหน้ากับหมู่บ้านเทคโนโลยีดั้งเดิมพบว่าหมู่บ้านประเภทแรก ทำไร่มากกว่าทำนา หมู่บ้านประเภทหลังทำนาอย่างเดียวหรือทำนาและทำไร่เล็กน้อย ประเภทแรกมีรายได้มากกว่า รายได้ส่วนใหญ่มาจากการเกษตรมีหนี้สินมากกว่า มีหนี้สินมากกว่า และใช้เทคโนโลยีมากกว่า โดยเฉพาะเทคโนโลยีที่ช่วยประหยัดเวลา

ชอบ ศีสวน โลก และคณะ (2529) ได้ศึกษาเรื่อง “ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำชี ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2526 : กรณีสามหมู่บ้านในจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ และขอนแก่น” พบว่า หมู่บ้านทั้งสามที่ตั้งในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันคือตอนต้น – กลางรัชกาลที่ 5 การผลิตในช่วงก่อนมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 มีลักษณะเหมือนกันทั้งสามหมู่บ้านคือ หมู่บ้านมีการผลิตแบบยังชีพและปัจจัยที่สามารถหาได้จากบริเวณรอบๆหมู่บ้าน มีการใช้เงินตราน้อยมาก มีความสัมพันธ์กับเมืองและรัฐน้อยในด้านการค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้านมีน้อยส่วนใหญ่เป็นการแลกเปลี่ยนของในปีที่เกิดฝนแล้งหรือน้ำท่วมจะมีการนำปลาหรือของป่าต่างๆ ไปแลกข้าวจากหมู่บ้านที่ทำนาได้ผลดี ถ้าปีไหนที่ฝนฟ้าปกติจะมีการแลกเปลี่ยนน้อยมากเพราะจะมีแต่สินค้าที่หมู่บ้านผลิตไม่ได้ เช่น เกลือ เข็มเย็บผ้า และเครื่องมือเหล็กบางชนิดซึ่งพ่อค้าญวน กูลา นำมาขายให้ชาวบ้าน สำหรับการค้าแบบสะสมทุนมีน้อยและไม่ชัดเจน นอกจากนี้ทั้งสามหมู่บ้านยังมีการค้าขายวัว ควายให้พวกนายฮ้อยด่อนไปขายภาคกลางปีละครั้ง หลังจากมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติแล้วมีการเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านทั้งสามเป็นอันมาก ความแตกต่างทางฐานะเศรษฐกิจระหว่างหมู่บ้านทั้ง

สามเห็นได้ชัด ช่องว่างระหว่างคนจน คนรวยมีมากขึ้นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมี 3 ประการคือ ประการแรกความไม่สมดุลระหว่างการเพิ่มประชากรกับทรัพยากรธรรมชาติ ประการที่สองเกิดจากการนำพืชเศรษฐกิจคือ ปอและมันสำปะหลังมาปลูก ทำให้เกิดการผลิตเพื่อขายนำหมู่บ้านไปผูกพันกับตลาดโลก และยังเป็นตัวการทำลายสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะป่าและแหล่งน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของพวกเขาทำให้ชาวบ้านมีรายจ่ายทางด้านอาหารสูงขึ้นขณะที่รายรับไม่แน่นอน ประการที่สาม บทบาทของรัฐบาลที่สร้างพลังกั้นน้ำทำให้การปลูกข้าวได้ผลผลิตดี การสร้างถนนและไฟฟ้าหมู่บ้านทั้งสาม ทำให้หมู่บ้านต้องพึ่งพาเมืองและเสียเปรียบเมืองมากขึ้น กล่าวคือเมืองอุตสาหกรรมทั้งพืชเศรษฐกิจและแรงงานราคาถูกออกไปจากหมู่บ้าน ในขณะที่เดียวกันหมู่บ้านก็ซื้อเทคโนโลยีทางการเกษตรและสินค้าสำเร็จรูปต่างๆซึ่งมีราคาแพงจากเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้เกิดหนี้สินอย่างไม่เคยมีมาก่อน

เณรมาลัย ราชภัฏวารักษ์ (2520) ได้ศึกษาเรื่อง “ พัฒนาการเกษตรกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย พ.ศ.2435-2475 (ค.ศ.1892-1932)” ได้วิจัยจากเอกสารเพื่อศึกษาผลของการพัฒนาการเกษตรที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในระยะเวลา 40 ปี พบว่าประการแรกผลของการพัฒนาการเกษตรทำให้เกิดการจำแนกแตกต่างในกิจกรรมทาง เนื่องจากระบบการผลิตเปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวมาเป็นเศรษฐกิจแบบการค้าทำให้เกิดการจ้างแรงงานทางการเกษตรกรรม การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง เกิดปัญหาการเอารัดเอาเปรียบในระบบความสัมพันธ์ระหว่างชาวนา พ่อค้าคนกลาง และโรงสี ประการที่สองเกิดการรวมกลุ่มของโครงสร้างที่หน้าทีในรูปแบบสหกรณ์ และประการที่สามผลของการไม่สืบเนื่องในเรื่องระยะเวลา และการขยายตัวระหว่างการจำแนกความแตกต่างของกรรมกรทางเศรษฐกิจกับการรวมตัวในรูปของสหกรณ์ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมในลักษณะของความยากจนจัดสนเกิดขึ้นกับชาวนา

บุญมา นครินทร์ (2515) ได้ศึกษาเรื่อง “ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมบางประการของชาวชนบทไทย ” ได้ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชนบทไทยค่อยๆเปลี่ยนไป กล่าวคือสังคมชนบทไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งแต่เดิมระบบความสัมพันธ์ทั้งในการผลิต และในด้านครอบครัวมีความใกล้ชิด ช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ความสำคัญต่อหัวหน้าครอบครัว แต่ตัวอย่างเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยมีปัจจัยที่ช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ประการแรกคือ ปัจจัยทางด้านความเจริญทางเทคโนโลยีซึ่งได้แก่เครื่องทุ่นแรงใช้แทนแรงงานคนและสัตว์ ทำให้คนมีเวลาว่างพอที่จะไปหางานทำนอกบ้าน นอกจากนั้นระบบการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ประเพณีการลงแขกก็ได้เปลี่ยนไปเป็นการจ้างแรงงานแทน ทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับการทดแทนบุญคุณได้ลดความสำคัญลง ประการที่สองสถาบันครอบครัวไม่อาจสนองความต้องการของบุคคลใน

ครอบครัวได้ทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องช่วยตนเอง ลักษณะความสัมพันธ์บางอย่างเปลี่ยนไป เช่น อำนาจของพ่อในลักษณะprimary authority ลดลง สถานภาพของพ่อและแม่เป็นเพียงศูนย์รวมทางด้านจิตใจของสมาชิกในครอบครัวมากกว่า

ชอบ ดิสวน โลก และคณะ (2532) ได้ศึกษาเรื่อง “ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูลตั้งแต่ พ. ศ. 2475ถึงปัจจุบัน ” พบว่า ระบบเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูลตั้งแต่ก่อนปี 2475จนถึงประมาณทศวรรษ 2495 เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพอยังชีพความสมดุลระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในเกณฑ์ที่สูงมาก ประชาชนสามารถแสวงหาปัจจัยสี่จากธรรมชาติที่อยู่รอบๆหมู่บ้าน การแลกเปลี่ยนค้าขายมีน้อยมากเพราะทุกครอบครัวสามารถแสวงหาสิ่งที่ต้องการได้จากทรัพยากรธรรมชาตินั้นอย่างเพียงพอ การแลกเปลี่ยนค้าขายมีเฉพาะสิ่งที่คนในครอบครัวนั้นๆไม่สามารถผลิตได้เองจริงๆซึ่งส่วนใหญ่มักมีเป็นฤดูกาลจากภัยธรรมชาติ เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วม เกิดข้าวขาดมากแพง หรือสิ่งนั้นผลิตเองไม่ได้ เช่น เหล็ก เหลือ เป็นต้น ความจำเป็นสูงสุดเหล่านี้ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนค้าขาย ส่วนใหญ่กระทำกันเฉพาะหน้าแล้งโดยอาศัยการเดินทางด้วยเท้าและเกวียน หน้าฝนการคมนาคมไม่สะดวก การค้าขายในหน้าฝนมีบ้างและอาศัยการขนส่งเดินทางโดยทางเรือล่องขึ้นไปตามลำแม่น้ำมูล สินค้าแลกเปลี่ยนส่วนใหญ่ได้แก่ ข้าว ปลา ฝ้าย น้ำอ้อย น้ำตาล ของป่า และหม้อ ต่อมาเมื่อการคมนาคมสะดวกมีทางรถไฟเข้าสู่ภาคอีสานแถบลุ่มแม่น้ำมูล(2441-2473) มีทางรถยนต์เข้าสู่ภาคอีสานเชื่อมหมู่บ้านกับเมืองให้ติดต่อกัน ประการที่หนึ่ง ความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์และสาธารณสุขเข้าถึงประชาชนจนทำให้อัตราการเกิดเพิ่มขึ้น อัตราการตายลดลงจำนวนประชากรหนาแน่นขึ้น ประการที่สองการนำพืชเศรษฐกิจเข้ามาปลูกเพื่อเพิ่มรายได้แก่เกษตรกร อันได้แก่ การปลูกปอและมันสำปะหลังเป็นต้น ประการที่สามการเจริญเติบโตของการสื่อสารและการโทรคมนาคมอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ปัจจัยทั้งหมดที่เกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกันเมื่อสองทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายของการผลิตเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภคในครอบครัวมาเป็นการผลิตเพื่อขายด้วย การเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากสาเหตุทั้งสี่นี้ทำให้เกิดผลกระทบต่อความเป็นอยู่และสภาพแวดล้อมของชาวบ้านอย่างรุนแรง 6 ประการคือ (1) ความสมดุลทางธรรมชาติถูกทำลาย (2) ความเป็นอิสระในการดำรงชีวิตสิ้นสุดลงเมื่อทรัพยากรธรรมชาติรอบๆหมู่บ้านหมดไป (3) รายจ่ายสูงขึ้นและการก่อภาวะหนี้สินก็ตามมาเนื่องจากความต้องการให้ผลผลิตคงที่หรือมากขึ้นกว่าเดิม (4) แหล่งที่มาของรายได้จากการเกษตรไม่เพียงพอเพื่อการบริโภคก่อนหนี้สินมากขึ้น ต้องหาทางอยู่รอดโดยการออกขายแรงงานตามหัวเมืองในประเทศและต่างประเทศ (5) สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในแต่ละครอบครัว ในแต่ละหมู่บ้านในภาคอีสานมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดระหว่างคนรวยกับคนจน และ(6) จากปัจจัยทั้งหมดที่กล่าวมามีผลทำให้หมู่บ้านห้วยชะบูลย์ถูกสร้างขึ้นมาเจริญก้าวหน้าในช่วงที่รถไฟ

เข้าถึงระยะแรกๆ แต่เมื่อมีทางรถยนต์เข้ามาถึงอีกกิจการต่างๆที่เคยเจริญรุ่งเรืองกลับซบเซาลงเป็นเพียงทางผ่านเท่านั้น ส่วนบ้านม่วงใต้ บ้านไพรขลาเป็นหมู่บ้านยากจน มีการต้มเหล้าเถื่อนขาย เป็นต้น ต่อมาได้ค่อยๆเจริญขึ้นมาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของรัฐ การต้มเหล้าเถื่อนขาย การลักเล็กขโมยน้อยก็ค่อยๆหมดไป

สุจิตรา ประยูรพิทักษ์ (2520) ได้ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางสังคมของชาวเขาเผ่าเข้าบ้านผาเคื่อ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย” พบว่า (1) การปรับตัวในทางเศรษฐกิจ ได้มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงกว่าทุกๆด้าน ทั้งนี้เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่ง ผลการดำเนินชีวิตและความคงอยู่ของชาวเขา (2) การปรับตัวในทางการเมือง ได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านการปกครองเพียงเล็กน้อย เนื่องจากรัฐบาลเป็นผู้กำหนดให้มีขึ้น จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงเพียงรูปแบบภายนอก ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ และการจัดการปกครองแบบดั้งเดิมบ้างในบางด้านเท่านั้น (3) การปรับตัวในทางสังคมและวัฒนธรรม ได้มีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยเนื่องจากขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาวเขาส่วนใหญ่ยังทำหน้าที่สนองความต้องการที่สำคัญบางอย่างให้แก่ชาวเขาได้ดี (4) การปรับตัวในด้านอนามัย ได้มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยส่งเสริมหลายประการเช่น หน่วยงานต่างๆของรัฐบาลและเอกชนที่ให้ความช่วยเหลือในด้านนี้ (5) การปรับตัวในด้านการศึกษา ได้มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก เนื่องจากมีปัจจัยส่งเสริมที่มาจากการศึกษาจากศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงราย (6) การปรับตัวในด้านศาสนาและความเชื่อ มีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวน้อยมาก หรือแทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลงเลย ทั้งนี้เพราะศาสนาและความเชื่อของชาวเขายังคงทำหน้าที่สนองความต้องการส่วนใหญ่ของชาวเขาได้เป็นอย่างดี

ผลจากการวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นแสดงให้เห็นถึงลักษณะ ปัจจัยและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในระดับหมู่บ้านทั้งที่เป็นชาวชนบททั่วไปและชนชาติพันธุ์ต่างๆมีเนื้อหาสาระที่เป็นแนวทางในการศึกษามีประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเรื่อง “คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน: กรณีศึกษาตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ” โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อ พิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อ พิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงคติความเชื่อ พิธีกรรมในการทำนาที่มีผลต่อวิถีชีวิตชาวนาอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากตำรา เอกสาร วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดรูปแบบของการวิจัย โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยดังนี้

1.1 การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นการรวบรวมข้อมูล และการค้นคว้าจากเอกสาร ได้แก่

1.1.1 เอกสาร ตำรา บทความ วารสารหรือเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับ คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลต่อคติความเชื่อพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลต่อคติความเชื่อพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงคติความเชื่อพิธีกรรมในการทำนา ที่มีผลต่อวิถีชีวิตชาวนาอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

1.1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาจากวิทยานิพนธ์ เรื่องความเชื่อต่างๆเพื่อเป็นพื้นฐานที่จะช่วยในการกำหนดกรอบความคิดในการศึกษา และใช้ประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์

1.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview) ผู้รู้เกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำของคนอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ผู้นำท้องถิ่น และชานนาในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร รวมทั้งสิ้น 44 คน

การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นการสัมภาษณ์โดยผู้เก็บข้อมูล หรือผู้สัมภาษณ์จะต้องพูดคุยซักถาม หรือสนทนากับผู้ตอบหรือผู้ให้ข้อมูล ตามข้อคำถามที่กำหนดไว้ในการสัมภาษณ์ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกทั้งแบบที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) และไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview)

1.3 การสังเกตการณ์ (Observation) เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้รวบรวมข้อมูลจะเข้าไปทำการสังเกตพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยเฝ้าสังเกตอยู่วงนอก เป็นบุคคลภายนอกที่ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่กลุ่มตัวอย่างกระทำอยู่ ใช้วิธีการนี้ในการศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของกลุ่มตัวอย่าง เช่น สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน สถานที่หรือบริเวณที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในช่วงต่างๆ สังเกตความสัมพันธ์ของกลุ่มตัวอย่างกับคนในชุมชนในขณะที่ทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งข้อมูลต่างๆเหล่านี้จะมีผลในการนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Population and Sampling Procedures)

การกำหนดกลุ่มตัวอย่างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการคัดเลือกผู้ที่จะให้ข้อมูลหลัก ได้แก่

- 1) ผู้รู้เกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำของคนอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัด ยโสธรจำนวน 11 คน
 - 2) ผู้นำท้องถิ่นจำนวน 11 คน
 - 3) ชานนาในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 22 คน
- รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 44 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

- 1) แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ทั้งแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง
- 2) แบบสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม

การดำเนินการสร้างเครื่องมือในการวิจัยในครั้งนี้แบ่งเป็นขั้นตอน ได้ดังนี้

- 1) ศึกษาจากวารสาร เอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) กำหนดขอบข่ายการสร้างเครื่องมือ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 3) สร้างแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ทั้งแบบที่มีโครงสร้างและแบบที่ไม่มีโครงสร้าง

โดยเตรียมแนวคำถามไว้ล่วงหน้า ใช้การสัมภาษณ์ 2 แบบดังนี้

(1) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกหรือการสัมภาษณ์แบบมีจุดสนใจเฉพาะ เป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้สัมภาษณ์มีจุดสนใจอยู่แล้ว โดยคำถามจะมุ่งประเด็นที่เกี่ยวกับตัวผู้ให้ข้อมูล คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร โดยให้ผู้ให้ข้อมูลเล่าเหตุการณ์ไปเรื่อยๆ

(2) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีอิสระที่จะเล่าเรื่องต่างๆ ผู้วิจัยจะใช้แนวคำถามนี้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำท้องถิ่น และชาวนาในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ซึ่งจะถามเกี่ยวกับ คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานมีผลต่อวิถีชีวิตของชาวนาอีสาน ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

(ก) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น เสนอต่อคณะกรรมการที่ปรึกษางานวิจัย และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) และสำนวนภาษาในแบบสัมภาษณ์

(ข) นำร่างแบบสัมภาษณ์มาแก้ไขปรับปรุงตามที่อาจารย์ที่ปรึกษา หรือผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนะ แล้วนำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

(ค) เรียบเรียงและจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ แล้วนำแบบสัมภาษณ์ไปเก็บข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) โดยดำเนินการดังนี้

ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆที่ได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ เพื่อนำมาศึกษาตามขอบเขตของเนื้อหา

ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากภาคสนามทั้งหมดจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยการบันทึกคำสัมภาษณ์ลงในเทปบันทึกเสียง หรือจดบันทึกตามความเหมาะสม ส่วนการสังเกตการณ์จะใช้วิธีจดบันทึกหรือการถ่ายภาพประกอบ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) นำแบบสังเกตการณ์และแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ที่ตรวจสอบและแก้ไขเรียบร้อยแล้วลงเก็บข้อมูลในภาคสนาม

2) รวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

3) นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดไปวิเคราะห์

การจัดทำข้อมูล มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาจัดระบบหมวดหมู่ ตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา

2) นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์ และการจดบันทึกมาสรุปสาระสำคัญตามขอบเขตด้านเนื้อหา

3) ถอดความจากการสัมภาษณ์ ที่บันทึกไว้ในเทปบันทึกเสียงโดยสรุปสาระสำคัญตามขอบเขตด้านเนื้อหา

4) ตรวจสอบความสมบูรณ์ของภาพที่ถ่ายและจำแนกภาพตามขอบเขตด้านเนื้อหา

การตรวจสอบข้อมูล

โดยคำนึงถึงคุณภาพของข้อมูลและเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้องและสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลเพื่อหาความเชื่อถือได้ของข้อมูล และตรวจสอบความครบถ้วนและคุณภาพของข้อมูลรวมทั้งผลสรุปของการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Method) ซึ่งมีวิธีการตรวจสอบข้อมูล 2 วิธีดังนี้

1) การตรวจสอบสามเส้าด้านเวลา (Time Triangulation) โดยการนำข้อมูลที่ได้จากภาคสนามการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และข้อมูลที่ได้จากเอกสารหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างเวลา โดยหากเวลาแตกต่างกันข้อมูลที่เก็บได้จะเหมือนกันหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อยืนยันความเที่ยงตรงของข้อมูล

2) การตรวจสอบสามเส้าด้านระเบียบวิธีการ (Methodological Triangulation) โดยใช้เทคนิควิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านต่างๆหลายๆวิธี เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน สำหรับการศึกษาวิจัยนี้ ใช้เทคนิควิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การทำไคอะแกรมชี้ว่าหรือทราบถึงภูมิหลังของประชากรกลุ่มตัวอย่าง หรือผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งหากข้อมูลที่ได้มามีความแตกต่างหรือขัดแย้งกัน ผู้วิจัยจะเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลและเข้าไปคลุกคลีในชุมชนหลายๆครั้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกันกับช่วงแรก และหากข้อมูลที่ได้ทำการตรวจสอบแล้วปรากฏว่าเป็นข้อมูลที่เหมือนกันและน่าเชื่อถือ ถือว่าเป็นข้อมูลที่ถูกต้องแล้ว หลังจากนั้นนำผล

การศึกษามานำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ในลักษณะของการเขียนรายงานการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 ก่อนจะทำกรวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดนั้น ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งหมดมาอย่างถูกต้องครบถ้วน หลากหลายและเพียงพอสำหรับเรื่องที่วิจัย และนำไปวิเคราะห์ต่อไป

5.2 พิจารณาแหล่งที่มาของข้อมูล เช่น พิจารณาความสม่ำเสมอของข้อมูลที่ได้มาใช้เวลาต่างกันแต่เรื่องเดียวกัน และแหล่งรวบรวมข้อมูลอื่นๆซึ่งเป็นแหล่งที่มาของข้อมูลที่สำคัญๆเพื่อใช้ในการวิเคราะห์

5.3 ช่วงเวลาที่เก็บข้อมูล โดยการตรวจสอบการเก็บข้อมูลในแต่ละช่วงเวลา เพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยขั้นตอนแรกโดยการจัดระบบของข้อมูล แล้วทำการแยกประเภทของข้อมูลตามประเด็นของกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยที่กำหนดไว้ และทำความเข้าใจข้อมูลต่างๆที่ได้รวบรวมมาได้ โดยวิเคราะห์จากเนื้อหาที่ได้จากการศึกษามาอย่างละเอียดตามการวิเคราะห์ดังนี้ คือ การนำข้อมูลเชิงคุณภาพ อันได้แก่ ข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์เอกสาร ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In- depth Interview) ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์โดยการจำแนกประเภทข้อมูลจากการเปรียบเทียบข้อมูล เป็นต้น

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน: กรณีศึกษาตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (In-depth Interview) ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยสัมภาษณ์แบบเจาะลึกหรือสัมภาษณ์แบบมีจุดสนใจเฉพาะเป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้สัมภาษณ์มีจุดสนใจอยู่แล้ว โดยผู้วิจัยจะใช้แนวคำถามนี้กับ ผู้รู้เกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีอิสระที่จะเล่าเรื่องต่างๆ ผู้วิจัยจะใช้แนวคำถามนี้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำท้องถิ่นในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน และชาวนาในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 22 คนรวมประชากรและกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 44 คน โดยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

- 1.1 ผู้รู้เกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน
- 1.2 ผู้นำท้องถิ่นในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน
- 1.3 ชาวนาในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 22 คน

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย

- 2.1 คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
- 2.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1(พ.ศ.2504) – พ.ศ.2556 โดยแบ่งเป็นช่วงเวลา 2 ช่วงเวลาดังนี้ เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ. 2504 – พ.ศ. 2544) และช่วงหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556

2.3 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) – พ.ศ.2556

2.4 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวนาอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1(พ.ศ.2504) –พ.ศ.2556

ตอนที่ 3 ข้อสรุปที่ได้จากการค้นพบ ประกอบด้วย

3.1 คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

3.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่1 (พ.ศ.2504) – พ.ศ.2556 โดยแบ่งเป็นช่วงเวลา 2 ช่วงเวลาดังนี้ เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ. 2504 – พ.ศ. 2544) และช่วงหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556

3.3 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – พ.ศ.2556

3.4 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวนาอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – พ.ศ.2556

โดยมีรายละเอียดของแต่ละตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ผู้รู้เกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้วจังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน

1.1.1 **พ่อหนูหลัง นามแก้ว** อายุ 78 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่ เลขที่ 109 หมู่ที่ 1 บ้านย่อ ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- อาชีพหลัก เกษตรกร

- ตำแหน่งหน้าที่ในหมู่บ้าน ผู้ประกอบพิธีกรรม (เฒ่าจ้ำ) ในหมู่บ้านย่อหมู่ที่ 1 บ้านย่อเหนือหมู่ที่ 2 บ้านคำกลางหมู่ที่ 8 และบ้านเจริญสุขหมู่ที่ 11

- รายได้ (ต่อเดือน) ไม่ระบุ
- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
- สถานภาพการสมรส สมรส
- บทบาทของผู้ประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้าน เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม

ต่างๆ

- ประสบการณ์การทำงานของผู้ประกอบพิธีกรรม 12 ปี เริ่มจากมาเป็นผู้ช่วยของผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อน โดยเรียนรู้เรื่องราวและการประกอบพิธีกรรมต่างๆจากผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อนและโดยการศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง หลังจากนั้นก็ได้ได้รับความไว้วางใจจากคนในหมู่บ้านให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมแทนคนเก่าที่หมดวาระประมาณปี 2547 จนถึงปัจจุบัน

- ความพึงพอใจต่อการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม พึงพอใจเป็นอย่างมาก
- ประโยชน์ที่ได้รับจากการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม เป็นการสร้างบุญสร้างกุศล มีคนรู้จักและเคารพนับถือมากขึ้นในฐานะที่ทำงานให้สังคมส่วนรวม มีชื่อเสียงเกียรติยศมากขึ้น และที่สำคัญคือผลบุญแห่งการทำความดีเหล่านี้จะย้อนกลับมาหาตนเองและครอบครัวให้โชคดี ประสบแต่ความสุขความเจริญ

- ค่าตอบแทนจากการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม ไม่มี (ผู้ประกอบพิธีกรรมประจำหมู่บ้านจะไม่มีเงินเดือนและค่าตอบแทน) มาทำหน้าที่ด้วยความศรัทธา แต่จะมีค่าตอบแทนในกรณีที่ชาวบ้านบางคนให้ทำพิธีกรรมบางอย่างให้ เช่น การบวชบาน ศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน และการแก้บน เป็นต้น

- ระยะเวลาในการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม นานที่สุดเท่าที่จะสามารถทำหน้าที่ได้

- วันที่สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.1.2 พ่อ มี ป็องโล่ (เต่าจ๋า) อายุ 77 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่ เลขที่ 2 หมู่ที่ 3 บ้านหนองแสง ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- อาชีพหลัก เกษตรกร
- ตำแหน่งหน้าที่ในหมู่บ้าน ผู้ประกอบพิธีกรรม (เต่าจ๋า) บ้านหนองแสงหมู่ที่ 3
- รายได้ (ต่อเดือน) ไม่ระบุ
- ระดับการศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
- สถานภาพการสมรส สมรส

- บทบาทของผู้ประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้าน เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ

- ประสบการณ์การทำงานของผู้ประกอบพิธีกรรม เริ่มจากมาเป็นผู้ช่วยของผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อน โดยเรียนรู้เรื่องราวและการประกอบพิธีกรรมต่างๆจากผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อนและโดยการศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง หลังจากนั้นก็ได้รับความไว้วางใจจากคนในหมู่บ้านให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมแทนคนเก่าที่หมดวาระจนถึงปัจจุบัน

- ความพึงพอใจต่อการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม พึงพอใจเป็นอย่างมาก

- ประโยชน์ที่ได้รับจากการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม เป็นการสร้างบุญสร้างกุศล มีคนรู้จักและเคารพนับถือมากขึ้นในฐานะที่ทำงานให้สังคมส่วนรวม มีชื่อเสียงเกียรติยศมากขึ้น และที่สำคัญคือผลบุญแห่งการทำความดีเหล่านี้จะย้อนกลับมาหาตนเองและครอบครัวให้โชคดี ประสบแต่ความสุขความเจริญ

- ค่าตอบแทนจากการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรมไม่มี (ผู้ประกอบพิธีกรรมประจำหมู่บ้านจะไม่มีเงินเดือนและค่าตอบแทน) มาทำหน้าที่ด้วยความศรัทธา แต่จะมีค่าตอบแทนในกรณีที่ชาวบ้านบางคนให้ทำพิธีกรรมบางอย่างให้ เช่น การบอบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน และการแก้บน เป็นต้น

- ระยะเวลาในการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม นานที่สุดเท่าที่จะสามารถทำหน้าที่ได้

- วันที่สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.1.3 ท่อสุทิน นามแก้ว (ไวทยากร) อายุ 82 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่ เลขที่ 76 หมู่ที่ 4 บ้านสว่าง ตำบลย่อ อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร

- อาชีพหลัก เกษตรกร

- ตำแหน่งหน้าที่ในหมู่บ้าน ผู้ประกอบพิธีกรรม (เต่าจ้ำ) ในหมู่บ้านสว่างหมู่ที่ 4

- รายได้ (ต่อเดือน) 800 บาท (เงินเดือน ผู้สูงอายุ)

- ระดับการศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

- สถานภาพการสมรส สมรส (เป็นหม้าย ภรรยาเสียชีวิต)

- บทบาทของผู้ประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้าน เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ

- ประสบการณ์การทำงานของผู้ประกอบพิธีกรรม เริ่มจากมาเป็นผู้ช่วยของผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อน โดยเรียนรู้เรื่องราวและการประกอบพิธีกรรมต่างๆจากผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อนและโดยการศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเองจากหนังสือ ตำราต่างๆ หลังจากนั้นก็ได้รับ

ความไว้วางใจจากคนในหมู่บ้านให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมแทนคนเก่าที่หมดวาระประมาณปีพ.ศ. 2505 จนถึงปัจจุบัน

- ความพึงพอใจต่อการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม พอใจเป็นอย่างมาก
- ประโยชน์ที่ได้รับจากการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม เป็นการสร้างบุญสร้างกุศล มีคนรู้จักและเคารพนับถือมากขึ้นในฐานะที่ทำงานให้สังคมส่วนรวม มีชื่อเสียงเกียรติยศมากขึ้น และที่สำคัญคือผลบุญแห่งการทำความดีเหล่านี้จะย้อนกลับมาหาตนเองและครอบครัวให้โชคดี ประสบแต่ความสุขความเจริญ
- ค่าตอบแทนจากการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม ไม่มี (ผู้ประกอบพิธีกรรมประจำหมู่บ้านจะไม่มีเงินเดือนและค่าตอบแทน) มาทำหน้าที่ด้วยความศรัทธา แต่จะมีค่าตอบแทนในกรณีที่ชาวบ้านบางคนให้ทำพิธีกรรมบางอย่างให้ เช่น การขนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน และการเก็บน ทำขวัญนาค ขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน เป็นต้น
- ระยะเวลาในการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม นานที่สุดเท่าที่จะสามารถทำหน้าที่ได้
- วันที่สัมภาษณ์ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.1.4 พ่ออำคา สุนุกคำ (เฒ่าจ๋า) อายุ 66 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่ เลขที่ 109 หมู่ที่ 7 บ้านคำม่วง ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- อาชีพหลัก เกษตรกร
- ตำแหน่งหน้าที่ในหมู่บ้าน ผู้ประกอบพิธีกรรม (เฒ่าจ๋า) ในหมู่บ้านคำม่วงหมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 7
- รายได้ (ต่อเดือน) ไม่ระบุ
- ระดับการศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
- สถานภาพการสมรส สมรส (หม้าย ภรรยาเสียชีวิต)
- บทบาทของผู้ประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้าน เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ
- ประสบการณ์การทำงานของผู้ประกอบพิธีกรรม เริ่มจากมาเป็นผู้ช่วยของผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อน โดยเรียนรู้เรื่องราวและการประกอบพิธีกรรมต่างๆจากผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อนและโดยการศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง หลังจากนั้นก็ได้รับความไว้วางใจจากคนในหมู่บ้านให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมแทนคนเก่าที่หมดวาระจนถึงปัจจุบัน
- ความพึงพอใจต่อการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม พึงพอใจเป็นอย่างยิ่ง

- ประโยชน์ที่ได้รับจากการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม เป็นการสร้างบุญสร้างกุศล มีคนรู้จักและเคารพนับถือมากขึ้นในฐานะที่ทำงานให้สังคมส่วนรวมมีชื่อเสียงเกียรติยศมากขึ้น และที่สำคัญคือผลบุญแห่งการทำความดีเหล่านี้จะย้อนกลับมาหาตนเอง และครอบครัวให้โชคดี ประสบแต่ความสุขความเจริญ

- ค่าตอบแทนจากการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม ไม่มี (ผู้ประกอบพิธีกรรมประจำหมู่บ้านจะไม่มีเงินเดือนและค่าตอบแทน) มาทำหน้าที่ด้วยความศรัทธา แต่จะมีค่าตอบแทนในกรณีที่ชาวบ้านบางคนให้ทำพิธีกรรมบางอย่างให้ เช่น การบวชบวชศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน และการแก้บน เป็นต้น

- ระยะเวลาในการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม นานที่สุดเท่าที่จะสามารถทำหน้าที่ได้

- วันที่สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.1.5 พ่ออ่อน ทวีแสง (เฒ่าจ๋า) อายุ 81 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่ เลขที่ 21 หมู่ที่ 6 บ้านโคกป่าจิก ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- อาชีพหลัก เกษตรกร

- ตำแหน่งหน้าที่ในหมู่บ้าน ประกอบพิธีกรรม (เฒ่าจ๋า) ในหมู่บ้านโคกป่าจิกหมู่ที่ 6 และ บ้านหนองปลาหมู่ที่ 10

- รายได้ (ต่อเดือน) ไม่ระบุ

- ระดับการศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

- สถานภาพการสมรส สมรส

- บทบาทของผู้ประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้าน เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ประสบการณ์การทำงานของผู้ประกอบพิธีกรรม 30 ปี เริ่มจากมาเป็นผู้ช่วยของผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อน โดยเรียนรู้เรื่องราวและการประกอบพิธีกรรมต่างๆจากผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อนและโดยการศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง หลังจากนั้น ก็ได้รับความไว้วางใจจากคนในหมู่บ้านให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมแทนคนเก่าที่หมดวาระประมาณปีพ.ศ. 2529 จนถึงปัจจุบัน

- ความพึงพอใจต่อการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม พอใจเป็นอย่างยิ่ง

- ประโยชน์ที่ได้รับจากการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม เป็นการสร้างบุญสร้างกุศล มีคนรู้จักและเคารพนับถือมากขึ้นในฐานะที่ทำงานให้สังคมส่วนรวมมีชื่อเสียงเกียรติยศมากขึ้น และที่สำคัญคือผลบุญแห่งการทำความดีเหล่านี้จะย้อนกลับมาหาตนเอง และครอบครัวให้โชคดี ประสบแต่ความสุขความเจริญ

- ค่าตอบแทนจากการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม ไม่มี (ผู้ประกอบพิธีกรรมประจำหมู่บ้านจะไม่มีเงินเดือนและค่าตอบแทน) มาทำหน้าที่ด้วยความศรัทธา แต่จะมีค่าตอบแทนในกรณีที่ชาวบ้านบางคนให้ทำพิธีกรรมบางอย่างให้ เช่น การขนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน และการแก้บน เป็นต้น

- ระยะเวลาในการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม นานที่สุดเท่าที่จะสามารถทำหน้าที่ได้

- วันที่สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.1.6 พิธีพิเศษ แก่นของ (เต่าเจ้า) อายุ 60 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 18 หมู่ที่ 9 บ้านคอนคู่อำเภอลำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- อาชีพหลัก เกษตรกร

- ตำแหน่งหน้าที่ในหมู่บ้าน ผู้ประกอบพิธีกรรม (เต่าเจ้า) ในหมู่บ้านคอนคู่อำเภอ 9

- รายได้ (ต่อเดือน) ไม่ระบุ

- ระดับการศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

- สถานภาพการสมรส สมรส

- บทบาทของผู้ประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้าน เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ประสบการณ์การทำงานของผู้ประกอบพิธีกรรม โดยเรียนรู้เรื่องราวและการประกอบพิธีกรรมต่างๆจากพระครูดาว สุนทรโณ วัดยางตลาดในตำบล และ โดยการศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง หลังจากนั้นก็ได้ได้รับความไว้วางใจจากคนในหมู่บ้านให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมแทนคนเก่าที่หมดวาระจนถึงปัจจุบัน

- ความพึงพอใจต่อการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม พึงพอใจเป็นอย่างยิ่ง ประโยชน์ที่ได้รับจากการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม เป็นการสร้างบุญสร้างกุศล มีคนรู้จักและเคารพนับถือมากขึ้นในฐานะที่ทำงานให้สังคมส่วนรวมมีชื่อเสียงเกียรติยศมากขึ้น และที่สำคัญคือผลบุญแห่งการทำความดีเหล่านี้จะย้อนกลับมาหาตนเอง และครอบครัวให้โชคดี ประสบแต่ความสุขความเจริญ

- ค่าตอบแทนจากการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม ไม่มี (ผู้ประกอบพิธีกรรมประจำหมู่บ้านจะไม่มีเงินเดือนและค่าตอบแทน) มาทำหน้าที่ด้วยความศรัทธา แต่จะมีค่าตอบแทนในกรณีที่ชาวบ้านบางคนให้ทำพิธีกรรมบางอย่างให้ เช่น การขนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน และการแก้บน ทำขวัญนาค ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

- ระยะเวลาในการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม นานที่สุดเท่าที่จะสามารถทำหน้าที่ได้

- วันที่สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.1.7 แม่ผาย โสภ(ผู้รู้) อายุ 82 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 133 หมู่ที่ 4 ตำบลย่อ อำเภอลำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- อาชีพหลัก เกษตรกร
- รายได้ (ต่อเดือน) ไม่ระบุ
- ระดับการศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
- สถานภาพการสมรส สมรส (หม้าย)
- วันที่สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.1.8 พ่อแสง หลักทอง(ผู้รู้) อายุ 79 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 61 หมู่ที่ 8 ตำบลย่อ อำเภอลำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- อาชีพหลัก เกษตรกร
- รายได้ (ต่อเดือน) ไม่ระบุ
- ระดับการศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
- สถานภาพการสมรส สมรส
- วันที่สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.1.9 แม่คำผุ นามแก้ว(ผู้รู้) อายุ 71 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 140 หมู่ที่ 1 ตำบลย่อ อำเภอลำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- อาชีพหลัก เกษตรกร
- รายได้ (ต่อเดือน) ไม่ระบุ
- ระดับการศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
- สถานภาพการสมรส สมรส
- วันที่สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.1.10 แม่พวง พิจารณ์(ผู้รู้) อายุ 76 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 79 หมู่ที่ 4 ตำบลย่อ อำเภอลำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- อาชีพหลัก เกษตรกร
- รายได้ (ต่อเดือน) ไม่ระบุ
- ระดับการศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
- สถานภาพการสมรส สมรส

- วันที่สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.1.11 พ่อไพบุลย์ สว่างแสง (ผู้รู้) อายุ 56 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่ เลขที่ 101 หมู่ที่ 4 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- อาชีพหลัก เกษตรกร
- รายได้ (ต่อเดือน) 30,000 บาท
- ระดับการศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
- สถานภาพการสมรส สมรส
- บทบาท และความสำคัญกับคนในหมู่บ้าน เป็นอดีตผู้นำในท้องถิ่นและผู้รู้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการทำนา

- วันที่สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

สรุป ข้อมูลจากสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ประกอบพิธีกรรมหรือผู้รู้เกี่ยวกับคติความเชื่อ และพิธีกรรมในการทำนา จำนวน 11 คน โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

เพศ	เป็นเพศชาย 8 คน เป็นเพศหญิง 3 คน
อายุ	อายุเฉลี่ย เท่ากับ 73.4 ปี อายุต่ำสุด 56 ปี อายุสูงสุด 82 ปี
ระดับการศึกษา	จบชั้นประถมศึกษา 10 คน จบชั้นมัธยมศึกษา 1 คน
อาชีพ	เกษตรกรทั้ง 11 คน
ศาสนา	นับถือศาสนาพุทธทั้ง 11 คน

ประสบการณ์การทำงานของผู้ประกอบพิธีกรรม

- กลุ่มตัวอย่างทั้ง 6 คน (ผู้ประกอบพิธีกรรม) ให้ความเห็นเหมือนกันว่าตนเองเริ่มจากการมา เป็นผู้ช่วยของผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อน โดยเรียนรู้เรื่องราวและการประกอบพิธีกรรมต่างๆจากผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อนและโดยการศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง หลังจากนั้นก็ได้รับความไว้วางใจจากคนในหมู่บ้านให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมแทนคนเก่าที่หมดวาระไป

- กลุ่มตัวอย่างทั้ง 5 คน (ผู้รู้) ให้ความเห็นเหมือนกันว่าได้รับการถ่ายทอดความรู้ความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆมาจากบรรพบุรุษและจากการสั่งสมประสบการณ์ การศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

บทบาทของผู้ประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้าน เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในแต่ละหมู่บ้าน 6 คน เป็นผู้รู้เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนา 5 คน

บทบาท และความสำคัญกับคนในหมู่บ้าน กลุ่มตัวเป้าหมายทั้ง 11 คน เป็นคนที่ชาวบ้านให้ความเคารพ นับถือและศรัทธา ไม่ว่าชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมในเรื่องใดๆก็จะมาขอคำแนะนำและความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 11 คนก่อนเสมอ

ความพึงพอใจต่อการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรมกลุ่มตัวอย่างทั้ง 11 คน มีความพึงพอใจเป็นอย่างมากที่ได้ทำหน้าที่ให้กับคนในชุมชน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้รู้ กลุ่มตัวอย่างทั้ง 11 คน ให้ความเห็นเหมือนกันว่า เป็นการสร้างบุญสร้างกุศล มีคนรู้จักและ เคารพนับถือมากขึ้นในฐานะที่ทำงานให้สังคมส่วนรวม มีชื่อเสียงเกียรติยศมากขึ้นและที่สำคัญคือผลบุญแห่งการทำมาดีเหล่านี้จะย้อนกลับมาหาตนเองและครอบครัวให้โชคดี ประสบแต่ความสุขความเจริญ

ค่าตอบแทนจากการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม กลุ่มตัวอย่างทั้ง 11 คนไม่ได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินเดือนแต่จะมีค่าตอบแทนให้แก่ผู้ประกอบพิธีกรรมในบางครั้งที่หมู่บ้านมาขอให้ช่วยทำพิธีกรรมในเรื่องอื่นๆให้

ระยะเวลาในการทำหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีกรรม กลุ่มตัวอย่างทั้ง 11 คน ให้ความเห็นเหมือนกันว่าจะอยู่ทำหน้าที่นี้ให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้

1.2 ผู้นำท้องถิ่นในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน

1.2.1 นายสมชัย ขันสัมฤทธิ์ อายุ 47 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 250 หมู่ที่ 1 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 3
- อาชีพ เกษตรกร
- ตำแหน่งหน้าที่ กำนันตำบลย่อ
- รายได้(ต่อเดือน) 15,000 บาท
- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น และจาก

การศึกษาเพิ่มเติมด้วยตัวเองการมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างจึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.2.2 นายสกลิต พะวงษ์ อายุ 47 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 192 หมู่ที่ 2 ตำบลย่อ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 6
- อาชีพ เกษตรกร
- ตำแหน่งหน้าที่ ผู้ใหญ่บ้าน
- รายได้(ต่อเดือน) 8,000 บาท

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้งที่มีการจัดพิธีกรรมขึ้น

- วันที่สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.2.3 พ่อเด่นชัย หาญกล้า อายุ 51 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 103 หมู่ที่ 3 ตำบลย่อ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6
- อาชีพ เกษตรกร
- ตำแหน่งหน้าที่ ผู้ใหญ่บ้าน
- รายได้(ต่อเดือน) 10,000 บาท

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.2.4 นายทองคำ ทองทศ อายุ 44 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 3 หมู่ที่ 4 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส โสด
- ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6 (ก.ศ.น)
- อาชีพ เกษตรกร
- ตำแหน่งหน้าที่ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
- รายได้(ต่อเดือน) 8,000 บาท
- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่าง ๆ นอกจากนั้นยังศึกษาเพิ่มเติมด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้งที่มีการทำพิธีกรรม
- วันที่สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.2.5 นายสมจิตร จันทร์อ่อน อายุ 54 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 50 หมู่ที่ 5 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
- อาชีพ เกษตรกร
- ตำแหน่งหน้าที่ ผู้ใหญ่บ้าน
- รายได้(ต่อเดือน) 8,000 บาท
- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง
- วันที่สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.2.6 นายปัญญา แก้วพิลึก อายุ 48 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 177 หมู่ที่ 6 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6

- อาชีพ เกษตรกร

- ตำแหน่งหน้าที่ ผู้ใหญ่บ้าน

- รายได้(ต่อเดือน) 8,000 บาท

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนาในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ เข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.2.7 นายประสิทธิ์ เกื้อกุล อายุ 60 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 43 หมู่ที่ 7 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส

- ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 3

- อาชีพ เกษตรกร

- ตำแหน่งหน้าที่ ผู้ใหญ่บ้าน

- รายได้(ต่อเดือน) 8,000 บาท

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆการมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนาในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.2.8 นายจรูญ สมจิตร อายุ 55 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 14 หมู่ที่ 8 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส

- ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 3

- อาชีพ เกษตรกร

- ตำแหน่งหน้าที่ ผู้ใหญ่บ้าน

- รายได้(ต่อเดือน) 10,000 บาท

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการ

เข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.2.9 นางบังอร ภาคแก้ว อายุ 51 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 11 หมู่ที่ 9 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6
- อาชีพ เกษตรกร
- ตำแหน่งหน้าที่ ผู้ใหญ่บ้าน
- รายได้(ต่อเดือน) 8,000 บาท
- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราว

เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆและศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองการมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.2.10 นายมานะศักดิ์ ทองหิน อายุ 53 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่ เลขที่ 4 หมู่ที่ 10 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา ปริญญาตรี (รัฐศาสตรบัณฑิต การบริหาร)
- อาชีพ เกษตรกร
- ตำแหน่งหน้าที่ ผู้ใหญ่บ้าน
- รายได้(ต่อเดือน) 8,000 บาท
- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราว

เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเพิ่มเติมการมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนาในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆจึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.2.11 นายบัวแก้ว สมจิตร อายุ 56 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 31 หมู่ที่ 11 ตำบลย่อ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6
- อาชีพ เกษตรกร
- ตำแหน่งหน้าที่ ผู้ใหญ่บ้าน
- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้งที่มีการจัดพิธีกรรม

- วันที่สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

สรุป ข้อมูลจากสถานภาพของกลุ่มตัวอย่างคือ ผู้นำท้องถิ่นในตำบลย่อ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จำนวน 11 คน โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

เพศ เป็นเพศชาย 10 คน

เป็นเพศหญิง 1 คน

อายุ อายุเฉลี่ย เท่ากับ 51.4 ปี

อายุต่ำสุด 44 ปี

อายุสูงสุด 60 ปี

ระดับการศึกษา จบชั้นประถมศึกษา 2 คน

จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 3 คน

จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 5 คน

จบระดับปริญญาตรี 1 คน

อาชีพ เกษตรกรทั้ง 11 คน

ศาสนา นับถือศาสนาพุทธทั้ง 11 คน

การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา กลุ่มตัวอย่างทั้ง 11 คน ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก

คำบอกเล่าของบรรพบุรุษสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นและจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ นอกจากนั้นยังมีการศึกษาหาความรู้ในเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อ ที่เกี่ยวกับการทำนาเพิ่มเติมอีกด้วย

การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา กลุ่มตัวเป้าหมายทั้ง 11 คนให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ในฐานะของคนที่เป็นผู้นำชุมชนและเป็นลูกหลานที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆจึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้งที่มีการจัดพิธีกรรม

1.3 ชาวนาในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 22 คน

1.3.1 นายสมพงศ์ บุญบุษผา อายุ 69 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 175 หมู่ที่ 1 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
- อาชีพ เกษตรกร
- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ
- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราว

เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.2 นางทับทิม บุญบุษผา อายุ 65 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 175 หมู่ที่ 1 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
- อาชีพ เกษตรกร
- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ
- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราว

เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนาใน

ฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุก
ครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.3 นางพลั่ว นามแก้ว อายุ 84 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 105 หมู่ที่ 2 ตำบลย่อ
อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
- อาชีพ เกษตรกร
- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราว
เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น และจากการ
เข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ใน
ฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุก
ครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.4 นางคำบัว นามแก้ว อายุ 65 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 36 หมู่ที่ 2 ตำบลย่อ
อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
- อาชีพ เกษตรกร
- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราว
เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการ
เข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ใน
ฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุก
ครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.5 นายกุล นามนนท์ อายุ 67 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 60 หมู่ที่ 3 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
- อาชีพ เกษตรกร
- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ
- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนารับรู้เรื่องราว

เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาค จากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาคต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาคต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.6 นางอรรณ สุขเทศ อายุ 41 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 24 หมู่ที่ 3 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส หย่าร้าง
- ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6
- อาชีพ เกษตรกร
- รายได้(ต่อเดือน) 9,000 บาท
- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนารับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาค จากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น

และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาคต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาคต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.7 นางสุพิศ ไสภา อายุ 65 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 9 หมู่ที่ 4 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส (หม้าย)
- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
- อาชีพ เกษตรกร

- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.8 นางจวง พิจารณ์ อายุ 69 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 53 หมู่ที่ 4 ตำบลย่อ อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส

- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

- อาชีพ เกษตรกร

- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.9 นางละม้าย ช่างเกวียน อายุ 60 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 70 หมู่ที่ 5 ตำบลย่อ อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส

- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

- อาชีพ เกษตรกร

- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ใน

ฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.10 นางคำพิ กุชัย อายุ 78 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 29 หมู่ที่ 5 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส (หม้าย)

- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

- อาชีพ เกษตรกร

- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.11 นายกัน แก้วพิลึก อายุ 78 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 69 หมู่ที่ 6 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส

- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

- อาชีพ เกษตรกร

- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.12 นางสาวอารณ์ ช่างษา อายุ 50 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 168 หมู่ที่ 6 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส โสด
- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
- อาชีพ เกษตรกร
- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ
- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา รับรู้เรื่องราว

เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.13 นางวิริยา ประสงค์ศรี อายุ 45 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 56 หมู่ที่ 7 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 6
- อาชีพ เกษตรกร
- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ
- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา

รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.14 นางคำพวย ศิวเหล็ก อายุ 70 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 105 หมู่ที่ 7 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
- อาชีพ เกษตรกร

- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา
รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น
และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำ
นา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วม
พิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.15 นางวิไลวัลย์ สมจิตร อายุ 57 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 90 หมู่ที่ 8 ตำบลย่อ
อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส

- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

- อาชีพ เกษตรกร

- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา
รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการ
เข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆการมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา
ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุก
ครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.16 นางหวัน ขอสุข อายุ 68 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 15 หมู่ที่ 8 ตำบลย่อ
อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส

- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

- อาชีพ เกษตรกร

- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา
รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการ
เข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา

ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.17 นายวิชัย วงษ์พิลา อายุ 63 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 37 หมู่ที่ 9 ตำบลย่อ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
- อาชีพ เกษตรกร
- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนารับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนาในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.18 นางสาวสมร วรรณภักดิ์ อายุ 60 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่ เลขที่ 2 หมู่ที่ 9 ตำบลย่อ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
- อาชีพ เกษตรกร
- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ

- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนารับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนาในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

- วันที่สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.19 นางพิกุล สมหวัง อายุ 60 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 37/1 หมู่ที่ 10 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
 - ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
 - อาชีพ เกษตรกร
 - รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ
 - การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับ พิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา
- รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง
- วันที่สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.20 นายสุนทร บุญวรรณ อายุ 39 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 26 หมู่ที่ 10 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
 - ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 6
 - อาชีพ เกษตรกร
 - ตำแหน่งหน้าที่ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
 - รายได้(ต่อเดือน) 5,000 บาท
 - การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับ พิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา
- รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนาในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง
- วันที่สัมภาษณ์ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.21 นางพยอม แก่นทอง อายุ 64 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 5 หมู่ที่ 11 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

- อาชีพ เกษตรกร
- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ
- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา
รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น
และจากการเข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆใน
การทำนาในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ
จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง
- วันที่สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

1.3.22 นางกิม สุขแสง อายุ 67 ปี ศาสนาพุทธ ที่อยู่เลขที่ 29 หมู่ที่ 11 ตำบลย่อ
อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

- สถานภาพทางการสมรส สมรส
- ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 6
- อาชีพ เกษตรกร
- รายได้(ต่อเดือน) ไม่ระบุ
- การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนา
รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาจาก คำบอกเล่าของบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น และจากการ
เข้าร่วมพิธีกรรมในการทำนาต่างๆการมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำนา
ในฐานะที่เป็นคนรุ่นหลังที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำนาต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรม
ทุกครั้ง
- วันที่สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2559

สรุป ข้อมูลจากสถานภาพของกลุ่มตัวอย่างคือ ชาวนาในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว
จังหวัดยโสธร จำนวน 22 คนโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

- เพศ** เป็นเพศชาย 5 คน
เป็นเพศหญิง 17 คน
- อายุ** อายุเฉลี่ยเท่ากับ 56.2 ปี
อายุต่ำสุด 39 ปี
อายุสูงสุด 84 ปี
- ระดับการศึกษา** จบชั้นประถมศึกษาทั้ง 22 คน
- อาชีพ** เกษตรกรทั้ง 22 คน

ศาสนา นับถือศาสนาพุทธทั้ง 22 คน

การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำงาน กลุ่มตัวอย่างทั้ง 11 คน ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อในการทำงานจากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และจากการเข้าร่วม พิธีกรรมในการทำต่างๆ

การมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆในการทำงาน กลุ่มตัวอย่างทั้ง 11 คนให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ในฐานะของคนที่เป็นผู้นำชุมชนและเป็นลูกหลานที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมในการทำงานต่างๆ จึงเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการค้นคว้าจากเอกสารตำราว่าการที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับ

2.1 คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

2.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1(พ.ศ.2504) – พ.ศ.2556 โดยแบ่งเป็นช่วงเวลา 2 ช่วงเวลาดังนี้

- เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1- ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544)

- ช่วงหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556

2.3 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) – พ.ศ.2556

2.4 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวนาอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) – พ.ศ.2556

2.1 คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

2.1.1 ความเชื่อในการทำงานของคนในตำบลย่อ

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ชาวอีสานในตำบลย่อมีความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ถึงแม้ชาวบ้านในตำบลย่อจะนับถือศาสนาพุทธก็จริง แต่ก็มี ความเชื่อ ความศรัทธาในเรื่องเทวดาและภูตผี เทวดามักจะเกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติฝ่ายดีที่อยู่บนสวรรค์ซึ่งจะคอยช่วยเหลือหรือลดบันดาลพหุแต่เรื่องดีๆ ประสบแต่ความสำเร็จ ส่วนความเชื่อในเรื่องภูตผีโดยเฉพาะผีบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วนั้นชาวอีสานในตำบลย่อยังเชื่อว่าดวงวิญญาณเหล่านั้น ยังคงทำหน้าที่คอยปกป้องคุ้มครองแก่ภักย์ต่างๆ ให้แก่ลูกหลาน ดังนั้นไม่ว่าจะประกอบพิธีกรรมใดๆ ก็ตามจะต้องบอกกล่าวผีบรรพบุรุษให้รับทราบก่อนเสมอ

ผีและสิ่งศักดิ์เหนือธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับข้าวและการทำงานของชาวอีสานในตำบลย่อที่สำคัญๆ ได้แก่

1) *แม่โพสพ* ชาวอีสานในตำบลย่อเชื่อว่าข้าวมีเทพประจำอยู่เป็นเทพธิดาเรียกว่าแม่โพสพมีอิทธิฤทธิ์สามารถลดบันดาลความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ทุ่งนาและผู้ปฏิบัติดีดีก่อนาง ถ้าผู้ใดปฏิบัติไม่ดีก่อนางก็จะเกิดผลตรงข้าม คือทำให้ครอบครัววิบัติ และได้ผลผลิตข้าวน้อย ชาวบ้านจึงให้ความเคารพและทำการสู่ขวัญเป็นประจำทุกปี อาหารของแม่โพสพคือเผือกและมัน แม่โพสพจะไม่กินข้าวเพราะถือว่าข้าวเป็นเลือดเนื้อของตนเอง

ภาพที่ 4.1 แม่โพสพ ที่มาจาก talk.mthai.com

2) *พระภูมินา* ชาวอีสานในตำบลย่อมีความเชื่อว่าพระภูมินาเป็นเทพเจ้าแห่งพื้นดินก่อนจะไถนาหรือปลูกข้าวต้องขออนุญาตพระภูมินา ซึ่งมีลักษณะเป็นมูลดินหรือกองดินอยู่บริเวณ

หัวคันทามุมใดมุมหนึ่ง ทำหน้าที่คอยปกป้องรักษาข้าวในนาไม่ให้ศัตรูต่างๆมาเบียดเบียน และการทำนาดำเนินไปด้วยความราบรื่นตลอดฤดูกาล

3) *ผีปู่ตา* ชาวอีสานในตำบลย่อเมื่อมีการสร้างหมู่บ้านจะต้องมีการสร้างศาลปู่ตาไว้ในที่แห่งใดแห่งหนึ่งแล้วทำพิธีอัญเชิญปู่ตามาสถิต เพื่อให้การคุ้มครองคน สัตว์เลี้ยง และพืชพันธุ์ในหมู่บ้านให้ปลอดภัย ไม่มีสัญลักษณ์ใดๆแทนปู่ตาเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมใช้การเรียกขานเพียงเท่านั้น ศาลปู่ตานั้นจะสร้างให้ยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตรหลังคามุงด้วยสังกะสีตีฝ้าเพดานด้วยกระเบื้องแผ่นเรียบ ภายในมีหุ่นไม้แกะสลักเป็นรูปคน(แทนปู่ตา)มีไอน้ำเล็กๆ กระจ่างรูป หุ่นเทวดา หุ่นช้างหุ่นม้า (บริวารของปู่ตา)วางอยู่กับพื้น หันหน้าศาลไปทางทิศตะวันออก การเลี้ยงปู่ตาที่เกี่ยวกับการทำนาปกติจะมีปีละ 2 ครั้งคือก่อนลงมือทำนาประมาณต้นเดือนหกและเมื่อจะเก็บเกี่ยวประมาณต้นเดือนยี่หรือเดือนสาม อาหารที่นำไปเลี้ยงจะเป็น ไก่ต้มและเห็ดเป็นหลัก นอกนั้นจะเป็นอาหารคาวหวานอื่นๆ มักมีการเลี้ยงทวยกระดุกคางไก่เพื่อดูความอุดมสมบูรณ์ในปีนั้นๆด้วย เมื่อเช่นไหว้ปู่ตาเสร็จแล้วจะมีการรับเศษจากปู่ตา (เศษคืออาหารที่เชื่อว่าเหลือจากปู่ตากินแล้ว) นั้นมากินกันเพราะถือว่าเป็นอาหารวิเศษที่ผ่านการประกอบพิธีกรรมมาแล้ว เมื่อรับประทานแล้วหากคิดไม่ดีต่อคนอื่นจะต้องพบกับความวิบัติ แต่ถ้าประพฤติดนเป็นคนดีจะทำให้ประสบแต่ความสุข ความเจริญในทุกๆด้านที่สำคัญเชื่อว่าจะทำให้มีสุขภาพที่แข็งแรง

ภาพที่ 4.2 เฒ่าจ้ำกำลังทำพิธีเลี้ยงปู่ตาในเดือนหกของทุกปี

4) *นาค* ชาวอีสานในตำบลด้อยเชื่อว่านาคอาศัยอยู่ที่เมืองบาดาลมีหน้าที่ทำให้ฝนตก เกี่ยวข้องกับการทำนาคือนาคทำให้เกิดน้ำฝนทำให้ชาวนาทำการเพาะปลูกข้าวได้ เมื่อมีการทำพิธี แรกนาชาวนาจะต้องควน เดือน ปี และทิศที่จะไถนาจะต้องไม่ไถไปในทิศที่ทวนเกล็ดนาคหรือ เสาะเกล็ดนาค ตามปกติสัตว์ทั้งหลายที่มีเกล็ด เกล็ดจะเรียงจากหัวไปทางหางเสมอ ในการไถนา ชาวนาต้องเริ่มเหยียบจากทิศที่นาคหันหัวไปหาทิศที่เป็นหางนาค ไม่เหยียบหางไปหาหัวเพราะ ชาวนาในตำบลด้อยมีความเชื่อว่านาคก็เหมือนงูตัวๆ ไปถ้าเหยียบหางนาคจะแว้งกัดทำอันตรายได้ ในทางปฏิบัตินั้นจะทำให้การทำนาในปีนั้นประสบอุปสรรคและปัญหามากมาย ชาวนาในตำบลด้อย มีความเชื่อว่า เดือนหกนาจะหันหัวไปทางทิศตะวันออก เดือนเจ็ดและเดือนแปดจะหันหัวไปทาง ทิศใต้ นาคจะมีลักษณะรูปร่างคล้ายงูใหญ่ แต่ในการประกอบพิธีกรรมไม่ต้องมีรูปสัญลักษณ์ใดๆ เพียงกล่าวชื่อนั้น

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์อื่นๆ อีก เช่น(1) กบ ถ้าบร็องแสดงว่าฝนจะตกให้ ชาวนาเตรียมตัวทำนาได้(2) ถ้าเห็นมดคาบไข่เดินเป็นแถวยาวแสดงว่าในอีก 2-3วันฝนจะตก(3) ไก่ ชาวอีสานในตำบลด้อยเชื่อว่าไก่เป็นสัญลักษณ์ที่เลี้ยงไว้เป็นอาหาร แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของ อาหารการกินในปีนั้นๆ จึงนำมาเป็นเครื่องเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์เมื่อมีการเลี้ยงปูตา โดยดึง กระจุกคางไก่ออกมาถ้ากระจุกโค้งงอสวยงามดีข้าวปลาจะอุดมสมบูรณ์ แต่ถ้ากระจุกคางไก่กาง ออกหรือบิดเบี้ยวการทำนาในปีนั้นจะมีปัญหา ผลของการเสี่ยงทายถ้าออกมาดีจะเป็นการสร้างขวัญ และกำลังใจให้ชาวนา แต่ถ้าคำเสี่ยงทายไม่ดีผู้ประกอบพิธี(เต่าจ้ำ) ผู้ทำนายจะขอให้ชาวนาขยัน และอดทนและจะบอกกล่าวปูตาทุกครั้งที่มีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้ปูตาคอยช่วยเหลือ

ชาวนาในตำบลด้อยมีความเชื่อที่ว่า การปฏิบัติต่อแม่โพสพ พระภูมินา ผีปูตา และนาค โดย ให้ความเคารพนับถือ ไม่หมิ่นประมาทหรือด่าว่า ต้องกระทำและร่วมพิธีกรรมด้วยความเคารพ ผู้ใด ละเลยก็จะประสบแต่สิ่งที่เป็นอุปมงคลเกิดความเดือดร้อนทั้งต่อตนเองและครอบครัว หากให้การ ปฏิบัติบาที่ดีก็จะทำให้ได้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ตลอดจนประสบความมั่งคั่งและสมบูรณ์พูนสุข

นอกจากจะเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆแล้วชาวนาในตำบลด้อยยังมีความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม ในการทำนาอีกด้วยตัวอย่างฤกษ์ดีในการทำนา ได้แก่

- วัน 2 (จันทร์) 4 (พุธ) ให้เกี่ยวข้าวคืนักแล
- วัน 4(พุธ) วัน 6 (ศุกร์) เร่งให้เอาข้าวเข้าลานคืนักแล
- วัน 2 (จันทร์) ให้ถากลานคืนักแล
- วัน 2 (จันทร์) วัน 7 (เสาร์) เร่งให้เอาข้าวเข้าลอม(กองฟ่อนข้าวที่เกี่ยวเสร็จแล้ว นำมากองสุมเข้าเป็นกองสูงขึ้นไป โดยมีไม้ปักเป็นแกนกลาง) คืนักแล
- วัน 2 (จันทร์) วัน 7 (เสาร์) ให้ทำขวัญข้าวจงหนัก

- วัน 1 (อาทิตย์) วัน 3 (อังคาร) เร่งไถนาแล
- วัน 6 (ศุกร์) ให้โรยข้าว
- วัน 3 (อังคาร) วัน 6 (ศุกร์) วัน 7 (เสาร์) เร่งให้เอาข้าวขึ้นยุ้งแล

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องฤกษ์ยามเหล่านี้เป็นเวลาที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาจะต้องตรวจดูเรื่องเหล่านี้ให้ตรงกับเวลาที่เป็นสิริมงคลให้มากที่สุดหรือไม่ดีน้อยที่สุด ชาวนาในตำบลย่อประกอบอาชีพทำนาโดยอาศัยธรรมชาติเป็นสำคัญ ดังนั้นเมื่อสภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงเช่นเกิดฝนแล้งขึ้นชาวนาในตำบลย่อจึงมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่าสาเหตุที่ทำให้ฝนแล้งหรือเกิดเภทภัยนั้นเกิดจากคนในชุมชนประพฤติตนไม่ดีทำผิดศีลธรรม หรือไปล่วงเกินสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีป่า ผีฟ้า ผีแถน ที่คอยคุ้มครองคนในชุมชน สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้จึงลงบันดาลให้เกิดฝนแล้งหรือเภทภัยขึ้น ชาวนาในตำบลย่อจึงมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบวงสรวงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกิดขึ้น เช่น การแห่นางแมว การเต้าเซียงซ้อง การสวดคาถาปลาช่อน และพิธีแห่ข้าวพันก้อน เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

1) *ความเชื่อก่อนการทำนา* กลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมและกลุ่มผู้รู้ มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผีบรรพบุรุษตามฤกษ์ยามที่เป็นสิริมงคล โดยความเชื่อเหล่านี้ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นในครอบครัวตนเอง และในบางรายก็มีการศึกษาจากหนังสือมนต์พิธี เพิ่มเติมด้วยตนเอง ความเชื่อหลักๆที่เกี่ยวข้องกับการทำนาได้แก่ พิธีเลี้ยงปู่ตา พิธีเลี้ยงพระภูมิเจ้าที่ พิธีเลี้ยงผีตาแฮก พิธีบุญบังไฟ เป็นต้น

ภาพที่ 4.3 พิธีกรรมการทำตาแฮก ที่มาจากwww.baanmaha.com

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้รู้เกี่ยวกับศรัทธาความเชื่อในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย้อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว พ่อมี ป๋องโล่ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สุนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นของ แม่ผาย โสกา พ่อแสง หลักทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับการทำนาไว้ดังนี้

พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว กล่าวว่า ความเชื่อก่อนการทำนานั้นในสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่จะมีความเชื่อและศรัทธาในพิธีกรรมต่างๆมากมาย ผู้คนมีความเชื่อและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของคนรุ่นก่อนอย่างเคร่งครัดมากและตนเองก็ได้รับสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อน

พ่อสุทิน นามแก้ว กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส โดยเฉพาะพิธีกรรมการเลี้ยงปู่ตา การเลี้ยงทายจากกระดูกไก่เพื่อดูปริมาณของน้ำฝน ที่ผลของคำทำนายแม่นยำ พ่อได้ร่วมพิธีกรรมตั้งแต่เด็กๆตนเองก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้นเป็นต้นมา

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 9 คนก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลย้อยอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทรอ่อน นายปัญญา แก้วพิลิกนายประสิทธิ์ เกื้อกุลนายจรูญ สมจิตรนางบังอร ภาคแก้วนายมานะศักดิ์ ทองหินนายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องความเชื่อก่อนการทำนา ดังนี้

นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรม โดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้น

นายทองคำ ทองทด กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พ่อได้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้น

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 9 คน ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ชาวนา ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางปลั่ง นามแก้ว นางคำเบา นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ คุ ชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวรวงษา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิว เหลืองนางวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญ วรรณนางพยอม แก่นทอง นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องความเชื่อของการทำนา ดังนี้

นางคำเบา นามแก้ว กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่ และผู้ประกอบพิธีกรรมโดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้น

นายวิชัย วงษ์พิลา กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติ พิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้น

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 20 คน ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

2) *ความเชื่อในขณะที่ทำนา* ชาวนาในตำบลย่อมีความเชื่อว่า ถ้าขอร้องอ่อนวอน ผากฝั่ง ผีหรือเทพให้ช่วยดูแลให้การทำนาในแต่ละปีนั้นๆเป็นไปด้วยดีและข้าวที่ปลูกให้เจริญงอกงาม ได้ผลดี

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้รู้เกี่ยวกับคติความเชื่อ ในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว พ่อมี ป้องไล่ห์ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สุนุก้า พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นทอง แม่ผาย โสภา พ่อแสง หลักทอง แม่คำผู นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับการทำนาได้ให้ความเห็นที่สอดคล้องกัน ดังนี้

แม่ผาย โสภา กล่าวว่า ความเชื่อก่อนการทำนานั้นในสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่จะมีความเชื่อและศรัทธาในพิธีกรรมต่างๆมากมาย ผู้คนมีความเชื่อและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของคนรุ่นก่อนอย่างเคร่งครัดมากและตนเองก็ได้รับสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อน

พ่อแสง หลักทอง กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติ

พิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้ร่วมพิธีกรรมตั้งแต่เด็กๆตนเองก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้นเป็นต้นมา

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 9 คนก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทร์อ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องความเชื่อก่อนการทำนา ดังนี้

นายปัญญา แก้วพิลึก กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมโดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้น

นางบังอร ภาคแก้ว กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้น

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 9 คน ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงษ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางปลั่ง นามแก้ว นางคำเป้า นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรวรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ กุชชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอารชงษา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลืองนางวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นทอง นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องความเชื่อของการทำนา ดังนี้

นางวิไลวัล สมจิตร กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมโดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้น

นางคำพิ กุชชัย กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้น

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 20 คน ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

3) **ความเชื่อในขณะที่เก็บเกี่ยว** ชาวนาในตำบลยี่ล่อมีความเชื่อว่า เพื่อให้ได้ผลผลิต ให้คนปลอดภัยในการเก็บเกี่ยว และเพื่อแสดงความอ่อนน้อมต่อข้าวและสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้อง จึงจำเป็นต้องมีการจัดพิธีกรรมเพื่อเป็นการบวงสรวงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวนาให้ความเคารพ พิธีกรรมที่จัดขึ้นในช่วงนี้ได้แก่ พิธีเชิญขวัญข้าว พิธีทำลาน พิธีตั้งลอมข้าว พิธีขนข้าวขึ้นยุ้ง พิธีเปิดและปิดยุ้ง เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธีกรรมและผู้รู้เกี่ยวกับคติความเชื่อในการทำนาของชาวอีสานในตำบลยี่ล่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว พ่อมี ป้องโล่ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นของ แม่ผาย โสกา พ่อแสง หลักทอง แม่คำผู นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับการทำนาได้ให้ความเห็นที่สอดคล้องกันดังนี้

แม่พวง พิจารณ์ กล่าวว่า ความเชื่อก่อนการทํานานั้น ในสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่จะมีความเชื่อและศรัทธาในพิธีกรรมต่างๆ มากมาย ผู้คนมีความเชื่อและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของคนรุ่นก่อนอย่างเคร่งครัดมากและตนเองก็ได้รับสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อน

พ่อวิเศษ แก่นของ กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้ร่วมพิธีกรรมตั้งแต่เด็กๆ ตนเองก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้นเป็นต้นมา

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 9 คนก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลยี่ล่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทรอ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องความเชื่อในขณะทำนาดังนี้

นายมานะศักดิ์ ทองหิน กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมโดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้น

นายจรูญ สมจิตร กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้น กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 9 คน ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ชาวนาในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางปลั่ง นามแก้ว นางคำเป้า นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรวรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ กุชชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวราชงษา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นทอง นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องความเชื่อของการทำนาดังนี้

นางพิกุล สมหวัง กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมโดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้น

นางละม้าย ช่างเกวียน กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้น

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 20 คน ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

4) *ความเชื่อหลังการเก็บเกี่ยว* ชาวนาในตำบลย่อมีความเชื่อที่ว่าหลังการเก็บเกี่ยวจะต้องมีการจัดงานเฉลิมฉลองผลผลิตที่ได้เก็บหรือ เช่น ลังเวย เทพยดาอารักษ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้คุ้มครองคน สัตว์ และบรรดาพืชพรรณธัญญาหารให้ได้ผลดี ตลอดจนถึงอาหารตอบแทนน้ำใจเพื่อนบ้าน ทั้งขมาลาโทษและขอโหสิกรรม ถ้าได้ล่วงเกินสิ่งใด ผู้ใด หรือสัตว์เลี้ยงที่ได้พึ่งพา และมีพิธีเลี้ยงอุทิศส่วนกุศลให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปูย่าตายาย เจ้าที่เจ้าทาง เจ้ากรรมนายเวร เป็นการตอบแทนบุญคุณ พิธีกรรมที่จัดในช่วงนี้ได้แก่ พิธีบุญคุณลาน พิธีบุญกุ่มข้าวใหญ่ พิธีบุญข้าวจี เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้รู้เกี่ยวกับคติความเชื่อในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย้อ อำเภอลำเชียง จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว พ่อมี ป๋องโล่ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นของ แม่ผาย โสกา พ่อแสง หลักทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับการทำนาได้ให้ความเห็นที่สอดคล้องกันดังนี้

พ่อแสง หลักทอง กล่าวว่า ความเชื่อก่อนการทำนานั้น ในสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่จะมีความเชื่อและศรัทธาในพิธีกรรมต่างๆมากมาย ผู้คนมีความเชื่อและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของคนรุ่นก่อนอย่างเคร่งครัดมากและตนเองก็ได้รับสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อน

พ่ออ่อน ทวีแสง กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใสพอได้ร่วมพิธีกรรมตั้งแต่เด็กๆ ตนเองก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 9 คนก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ผู้นำท้องถิ่นในตำบลย้อ อำเภอลำเชียง จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทร์อ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องความเชื่อหลังการเก็บเกี่ยวดังนี้

นายสถิต พะวงษ์ กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมโดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้น

นายประสิทธิ์ เกื้อกุล กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่นั้น

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 9 คน ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ชาวนาในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางพลั่ว นามแก้ว นางคำเข้า นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ คุ ชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวรวงษา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิว เหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นทอง นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องความเชื่อของการ ทำนาดังนี้

นางอรรณ สุขเทศ กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่ และผู้ประกอบพิธีกรรม โดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้น

นางวิริยา ประสงค์ศรี กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตาม พ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติ พิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้น

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 20 คน ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนที่ต่างได้รับการ สืบทอดความ เชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่ เด็กลงโดยไม่เคยถามเหตุผล

2.1.2 พิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำนา ได้กล่าวว่าชนบท ไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม การทำมาหากินอันเกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ชาวนาต้องพึ่งพาผลผลิตจากธรรมชาติ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติจึงเป็นวิถีชีวิตสำคัญของพวกเขา ดังนั้นจึงต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อเอาอกเอาใจ หรืออ่อนน้อมต่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติเพื่อลด บันดาลให้มีน้ำเพียงพอแก่การเพาะปลูก และให้มีผลผลิตอุดมสมบูรณ์ จึงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการ ทำนาและทำขวัญข้าวในช่วงเวลาต่างๆของการทำนา ในภาคอีสานเมื่อมีความแห้งแล้งเกิดขึ้นใน ฤดูทำนาก็ต้องทำพิธีจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนจากพญาแถนเพราะต้องอาศัยน้ำฝน

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนาของคนไทยเป็นพิธีกรรมที่สืบเนื่องมาจาก ระบบความเชื่อดั้งเดิมแต่เมื่อคนไทยนับถือพุทธศาสนาและได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ จึงมี การผสมผสานระหว่างพิธีสงฆ์กับพิธีพราหมณ์เข้าไปในพิธีกรรมที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อแบบ ดั้งเดิมได้อย่างกลมกลืนเหมาะสม พิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์ช่วยให้พิธีกรรมอันเนื่องด้วยข้าวมี ความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น พิธีพราหมณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้าวมักเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ และรัฐ ไม่ว่าจะเป็นพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีไถ่ เรือไถ่น้ำ เป็นต้น พระราชพิธีต่างๆดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ไทยสมัยก่อนมีบทบาท

สำคัญในการเสริมสร้างกำลังใจแก่ประชาราษฎร์ในการปลูกข้าว ปัจจุบันพระราชพิธีอันเนื่องมาจากข้าวที่ยังเหลือปฏิบัติอยู่คือ พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งรัฐบาลกำหนดขึ้นเป็นประจำในวันพืชมงคล เพื่อเป็นหลักชัยให้แก่เกษตรกร (มุลนิธิข้าวไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์.ข้าว ขวัญของแผ่นดิน.2547:49)

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

1) *พิธีกรรมก่อนการทำนา* มีวัตถุประสงค์เพื่อการบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบรรพบุรุษให้คุ้มครอง ป้องกันภัยอันตราย ตลอดจนขอความเชื่อมั่นในการดำรงชีพตลอดปี ให้มีความเป็นสิริมงคล มีความอุดมสมบูรณ์ ขอโอกาส และความสะดวกสบายในการทำนาในรอบปี นั้นๆพิธีกรรมที่จัดขึ้นก่อนการทำนา ได้แก่ พิธีเลี้ยงผีปู่ตา พิธีขอฝนโดยการแห่นางแมว เทศน์พญาคนคาก สวดคาถาปลาต่อ พิธีบุญบังไฟ เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธีกรรมและผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลยอ อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว พ่อมี ป๋องไล่ห์ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นของ แม่ผาย โสภา พ่อแสง หลักทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า

พ่ออำคา สนุกคำ กล่าวว่า พิธีกรรมก่อนการทำนานั้นในสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่จะมีความเชื่อและศรัทธาในพิธีกรรมต่างๆมากมาย ผู้คนมีความเชื่อและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของคนรุ่นก่อนอย่างเคร่งครัดมากและตนเองก็ได้รับสืบทอดพิธีกรรม ความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อน เช่น “พิธีเลี้ยงผีปู่ตา” ชาวอีสานในตำบลยอเมื่อมีการสร้างหมู่บ้านจะต้องมีการสร้างศาลปู่ตาไว้ในที่แห่งใดแห่งหนึ่งแล้วทำพิธีอัญเชิญปู่ตามาสถิต เพื่อให้การคุ้มครองคนสัตว์เลี้ยง และพืชพันธุ์ในหมู่บ้านให้ปลอดภัย ไม่มีศัตรูภัยใดๆแทนปู่ตาเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมใช้การเรียกขานเพียงเท่านั้น ศาลปู่ตานั้นจะสร้างให้ยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตรหลังคามุงด้วยสังกะสี ติฝ้าเพดานด้วยกระเบื้องแผ่นเรียบ ภายในมีหุ่นไม้แกะสลักเป็นรูปคน(แทนปู่ตา)มีโองน้ำเล็กๆ กระจ่างรูป หุ่นเทวดา หุ่นช่างหุ่นม้า (บริวารของปู่ตา)วางอยู่กับพื้น หันหน้าศาลไปทางทิศตะวันออก การเลี้ยงปู่ตาที่เกี่ยวกับการทำนาปกติจะมีปีละ 2 ครั้งคือก่อนลงมือทำนาประมาณต้นเดือนหกและเมื่อจะเก็บเกี่ยวประมาณต้นเดือนยี่หรือเดือนสาม อาหารที่นำไปเลี้ยงจะเป็นไก่ต้มและเหล้าเป็นหลัก นอกนั้นจะเป็นอาหารคาวหวานอื่นๆ มักมีการเสี่ยงทายกระดูกคงไก่เพื่อดูความอุดมสมบูรณ์ในปีนั้นๆด้วย เมื่อเช่นไหว้ปู่ตาเสร็จแล้วจะมีการรับเศษจากปู่ตา (เศษคืออาหารที่เชื่อว่าเหลือจากปู่ตากินแล้ว) นั้นมากินกันเพราะถือว่าเป็นอาหารวิเศษที่ผ่านการประกอบพิธีกรรมมาแล้ว เมื่อรับประทานแล้วหากคิดไม่ดีต่อคนอื่นจะต้องพบกับความวิบัติ แต่ถ้าประพฤติตนเป็นคนดีจะทำให้ประสบแต่ความสุข ความเจริญในทุกๆด้านที่สำคัญเชื่อว่าจะทำให้มีสุขภาพที่แข็งแรง

ภาพที่ 4.4 พิธีเลี้ยงปู่ตาของชาวบ้านในตำบลย่อ

แม่คำผู นามแก้ว กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใสพอได้ร่วมพิธีกรรมตั้งแต่เด็กๆ ตนเองก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้นเป็นต้นมา แม่คำผูได้กล่าวถึง “พิธีกรรมการแห่นางแมว” ว่าเป็นพิธีการขอฝนของชาวบ้านพิธีนี้มาจากความเชื่อที่ว่า แมวเป็นสัตว์ที่เกลียดฝนและทำให้เกิดความแห้งแล้ง ถ้าฝนตกลงมาแมวจะร้องทันทีดังนั้นชาวบ้านจึงถือเคล็ดที่ว่า ต้องช่วยกันสานน้ำมากให้แมвр้องมากๆ ฝนจะได้ตก แมวที่ใช้ในการประกอบพิธีจะต้องเป็นแมวสีดำเพราะสีดำเป็นสีแห่งความโศกเศร้าและโชคร้าย

พ่อสุทิน นามแก้ว กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดพิธีกรรม ความเชื่อ และความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรม โดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น พ่อสุทินได้กล่าวถึง “พิธีกรรมแห่ข้าวพันก้อน” ว่าเป็นพิธีการในงานบุญพระเวสและในการทำพิธีขอฝนในช่วงระยะเวลาที่ฝนไม่ตก ความเป็นมาของพิธีแห่ข้าวพันก้อนพ่อสุทินได้อธิบายไว้ว่า การแห่ข้าวพันก้อนมีสองครั้งคือ แห่ในงานบุญพระเวสและแห่ในเวลาฝนไม่ตก พิธีการแห่ข้าวพันก้อนมีจุดมุ่งหมายในการแห่อยู่สองประการคือ เพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล และเพื่อบูชาพระอุปคุตในงานบุญพระเวส และบูชาเทวดาประจำซ่งทั้งแปดทิศในงานบุญพระเวสการทำพิธีแห่ข้าวพันก้อนจะทำพิธีในตอนย่ำรุ่งคือ ช่วงเวลาประมาณ 02.00 - 03.00 น. ทางวัดจะลั่นฆ้องเป็นสัญญาณให้ชาวบ้านทราบว่าได้ถึงเวลาแห่ข้าวพันก้อนแล้ว ชาวบ้านก็จะนำข้าวเหนียวมาปั้นเป็นก้อนเล็กๆ ประมาณนิ้วหัวแม่มือ 4 ก้อน พร้อมเครื่องบูชา ดอกไม้ รูปเทียน ใส่ถาดหรือจานเตรียมเข้าร่วมขบวนแห่ข้าวพันก้อน เฒ่าจ้ำ เป็นผู้ประกอบพิธีที่จะเดินนำหน้าขบวนถือถาดข้าวพันก้อนที่เตรียม

ไว้ หลังจากนั้นก็จะมีคนหามฆ้องหรือกลองออกมาตีนำขบวน ไปตามถนนทุกสายในหมู่บ้าน ในขณะที่ขบวนแห่เคลื่อนที่ไปตามถนนในหมู่บ้าน ชาวบ้านที่ได้ยินเสียงฆ้องเสียงกลองก็จะทยอยถือถาดบูชาข้าวพันก้อนที่เตรียมไว้มาร่วมในขบวนแห่ไปยังบริเวณวัด เมื่อถึงวัดแล้วเดินรอบศาลาการเปรียญสามรอบ ก็นำข้าวพันก้อน ไปบูชาหอพระอุทิศ ที่มีพระอุทิศประดิษฐานอยู่ และกล่าวคำบูชาข้าวพันก้อน เมื่อถวายข้าวพันก้อนที่หอพระอุทิศแล้ว ก็ขึ้นศาลาการเปรียญทำพิธีการวะพระพุทธรูปแล้วอธิฐานขอฟ้าฝนจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เสร็จพิธีก็แยกย้ายกันกลับบ้าน

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 8 คนก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อ พิธีกรรม ความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทรอ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรรยา สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อก่อนการทํานาดังนี้

นายบัวแก้ว สมจิตร กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดพิธีกรรม ความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมโดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้น

พ่อเด่นชัย หาญกล้า กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้น

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 9 คน ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อ พิธีกรรม ความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางพลั่ว นามแก้ว นางคำเบา นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรวรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ คุชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวารชงษา นางวิสัยวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสายสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นทอง นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อก่อนการทํานาดังนี้

นางพลั่ว นามแก้ว กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดพิธีกรรม และความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรม โดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้น

นางคำพวย ผิวเหลือง กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้น

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 20 คน ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

2) **พิธีกรรมขณะทำนา** มีวัตถุประสงค์เพื่อขอร้องอ้อนวอน ผักฟ้าผีหรือเทพให้ช่วยดูแลให้การทำนาในแต่ละปีนั้นๆเป็นไปด้วยดีและข้าวที่ปลูกให้เจริญงอกงามได้ผลดี พิธีกรรมในส่วนนี้ได้แก่ พิธีแรกนา พิธีเชิญแม่โพสพใส่ข้าวปลูก พิธีเชิญแม่โพสพลงนา พิธีเอาฝุ่นใส่เนา เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรม ในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลัง นามแก้ว พ่อมี ป้องโล่ห์ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นของ แม่ผาย โสภา พ่อแสง หลักทอง แม่คำฟู นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า

พ่อไพบูลย์ สว่างแสง กล่าวว่าพิธีกรรมและความเชื่อในขณะทำนาในสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่จะมีความเชื่อและศรัทธาในพิธีกรรมต่างๆมากมาย ผู้คนมีความเชื่อและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของคนรุ่นก่อนอย่างเคร่งครัดมากและตนเองก็ได้รับสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อน พ่อไพบูลย์ได้กล่าวถึง “พิธีเอาฝุ่นใส่เนา” ว่ามีที่มาจากความเชื่อที่ว่า ในเดือนสามออกใหม่ (ต้นเดือน) ขึ้นสามค่ำเป็นวันที่ “กบมีปากนกบมีรูจี” หมายถึงในเวลา นั้น(ประมาณ 04.30 – 05.30 น.) ปากของกบจะมีเยื่อบางๆมาหุ้มทำให้กินอาหารไม่ได้ และตั้งแต่เวลา 05.30 – 06.00 น. ตัวนาจะไม่มีรูถ่ายของเสีย ชาวบ้านจึงเชื่อว่าเป็นวันที่มนุษย์มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุด เพราะกบและนาไม่กินไม่ถ่าย ชาวนาจะนำปุ๋ยซึ่งได้จากมูลวัวมูลควาย มาใส่ในท้องนาพอประมาณเพื่อเป็นการเพิ่มแร่ธาตุอาหารในดินด้วยความเชื่อที่ว่าจะทำให้พื้นดินอุดมสมบูรณ์เมื่อทำนาจะได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย

แม่พวง พิจารณ์ กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใสพอได้ร่วมพิธีกรรมตั้งแต่เด็กๆตนเองก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้นเป็นต้นมา แม่พวงได้กล่าวถึง “พิธีรับขวัญแม่โพสพ”ว่าหลังจากทำนาไปได้ 2-3 เดือน ต้นข้าว

จะเริ่มตั้งท้องชานามีความเชื่อว่าแม่โพสพกำลังตั้งท้อง เรียกว่า ข้าวกัถทางปลาทุ หรือ ข้าวแตงตัว คือระยะต้นข้าวสร้างช่อดอกอ่อนแต่ช่อนั้นยังไม่โผล่พ้นกาบใบออกมา ทำให้ใบข้าวฉีกออกเป็นสองแฉกเหมือนหางปลาทุ และปล้องสุดท้ายของลำต้นจะป่องออกเช่นเดียวกับท้องของหญิงมีครรภ์ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าคนตั้งท้องมักชอบแตงตัวให้สวยงามเพื่อลูกที่เกิดมาจะได้สวยงามตามไปด้วย การกำหนดระยะเวลาในการทำขวัญแม่โพสพจะอยู่ในช่วงระหว่างเดือนสิบเอ็ดถึงเดือนสิบสอง เพราะเป็นช่วงที่ข้าวตั้งท้องและออกรวง วันที่ทำพิธีเป็นวันศุกร์ เพราะชื่อวันฟังเสียงกับคำว่า สุขคือความสุข ชาวบ้านเชื่อว่าถ้าใช้วันนี้ทำการมงคลจะทำให้ประสบความสำเร็จและพบแต่ความสุข เวลาที่ทำพิธีจะเป็นช่วงบ่ายระหว่างเวลา 15.00 – 17.00น. เครื่องสังเวยจะประกอบด้วยผลไม้เปรี้ยวๆเช่น มะขามเปียก มะขามอ่อน มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำว่า 1 ผลตัดเป็นชิ้นๆ อ้อยควั่น 1 กระทง นำเครื่องสังเวยทั้งหมดใส่ในชะลอมเล็กๆผูกติดกับไม้หลักบนปากชะลอม (การแขวนหรือจัดไว้ในที่สูงกว่าพื้นดิน เพื่อเป็นการเคารพต่อแม่โพสพ) นำแป้งหอม น้ำมันใส่ผม กรรไกรตัดผม ด้าย เข็ม ผ้าชิ้น หมากพลู ดอกไม้รูปเทียน และหวี 1 เล่มพร้อมน้ำมันตรีนิสารจัดใส่พานไปวางไว้ เครื่องสังเวยเหล่านี้มีความหมายเปรียบได้กับผลไม้ที่หญิงแพ้อท้องส่วนใหญ่ชอบกิน และใช้ประกอบการแต่งกายซึ่งเปรียบเทียบต้นข้าวเป็นสัญลักษณ์แทนแม่โพสพที่กำลังตั้งท้อง

ภาพที่ 4.5 เครื่องเซ่นไหว้แม่โพสพ ที่มาจาก www.prapayneethai.com

ภาพที่ 4.6 การทำขวัญข้าวตอนข้าวตั้งท้อง ที่มาจาก www.prapayneethai.com

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 9 คนก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทรอ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันในเรื่องพิธีกรรมขณะทำนา การทำนาดังนี้

นายทองคำ ทองทด กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมโดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้น

นายประสิทธิ์ เกื้อกุล กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้น

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 9 คน ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางพลั่ว นามแก้ว นางคำเป้า นามแก้ว นายกุล

นามนนท์ นางอรรวรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ คูนชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวารชงษา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นของ นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องความเชื่อในขณะทำนาคดังนี้

นางอรรวรรณ สุขเทศ กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมโดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้น

นางวิริยา ประสงค์ศรี กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้น

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 20 คน ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

3) **พิธีกรรมเพื่อการเก็บเกี่ยว** มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ผลผลิต ให้คนปลอดภัยในการเก็บเกี่ยว และเพื่อแสดงความอ่อนน้อมต่อข้าวและสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้อง พิธีกรรมที่จัดขึ้นในช่วงนี้ได้แก่ พิธีเชิญขวัญข้าว พิธีทำลาน พิธีตั้งลอมข้าว พิธีขนข้าวขึ้นยุ้ง พิธีเปิดและปิดยุ้งฉาง เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรม ในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย้อ อำเภอบ้านฝาง จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว พ่อมี ป็องโล่ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นของ แม่ผาย โสภา พ่อแสง หลักทอง แม่คำผู นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า

พ่อแสง หลักทอง กล่าวว่า พิธีกรรมและความเชื่อในการเก็บเกี่ยวในสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่ จะมีความเชื่อและศรัทธาในพิธีกรรมต่างๆมากมาย ผู้คนมีความเชื่อและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของคนรุ่นก่อนอย่างเคร่งครัดมากและตนเองก็ได้รับสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อน พ่อแสง ได้กล่าวถึง “พิธีแรกเกี่ยวข้าว” ว่าเมื่อข้าวสุกจนถึงเวลาเก็บเกี่ยวได้ ชาวนาจะทำพิธีแรกเกี่ยวโดยส่วนมากจะเลือกวันศุกร์ เพราะชื่อวันมีความหมายดีหรือเลือกวันดีตามปฏิทินหลวง เมื่อถึงเวลาชาวนาจะนำข้าวทั้งหมดมามัดรวมไว้ด้วยกันกล่าวเชิญแม่โพสพ ขอบมาว่าจะทำการเก็บเกี่ยวแล้วขออย่าได้โกรธหรือลงโทษ แล้วจึงถือเกี่ยวออกไปทุ่งนาเพื่อแรกเกี่ยวข้าว เมื่อจะเกี่ยวต้องยกมือไหว้ สำหรับครอบครัวพ่อแสง หลักทอง จะสวดมนต์บทชุมนุมเทวดา ส่วนครอบครัวอื่นอาจใช้คาถาอื่นตามความเชื่อของแต่ละครอบครัว บอกขอขมาแม่โพสพอีกครั้งเวลาเกี่ยวอย่าให้แม่โพสพตกใจ จึงลงมือเกี่ยวโดยเลือกข้าวที่ใกล้จะสุก ใช้มือซ้ายจับ

ต้นข้าวมือขวาถือเคียวแล้วกลั่นใจกล่าวแต่สิ่งดีๆ สมัยก่อนชาวนาจะเกี่ยวข้าวใกล้สุกมา 3 กำแล้วนำกลับบ้านเพื่อเก็บไว้รับประทาน ส่วนหนึ่งเก็บไว้เป็นตัวอย่าง พ่อแสดกล่าวว่า การสวดบทชุมนุมเทวดาแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านเป็นผู้มีสัมมาคารวะต่อสิ่งที่ตนให้ความเคารพ ส่วนการใช้ข้าวใกล้สุก 3 กำนั้น เพราะจำนวน 3 เป็นจำนวนที่เป็นมงคล หมายถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือ พระรัตนตรัย ชาวบ้านจึงเชื่อว่าถ้าเก็บเกี่ยวมาเป็นพิธีเพียง 3 รวงแล้วจะทำให้ข้าวทั้งหมดได้ผลดีไม่ได้รับความเสียหายจากอันตรายใดๆ

พ่ออ่อน ทวีแสด กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใสพอได้ร่วมพิธีกรรมตั้งแต่เด็กๆ ตนเองก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้นเป็นต้นมา พ่ออ่อนได้กล่าวถึง “พิธีการรับขวัญข้าวเข้าลาน” ไว้ว่าการรับขวัญแม่โพสพจากทุ่งนาสู่ลานนวดซึ่งถือกันว่าแม่โพสพได้ไปอยู่ในท้องนามาระยะหนึ่งแล้วควรรับกลับเข้าบ้าน จึงมีการทำพิธีกรรมหลังจากที่ขนฟ่อนข้าวมาเก็บไว้ในลานนวดเป็นที่วิเศษสุดท้าย เวลาในการประกอบพิธีในเย็นวันศุกร์ เดือนยี่ จะตกอยู่ประมาณเดือนมกราคมถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ ขึ้นอยู่กับระยะเวลาข้าวสุกจนถึงเก็บเกี่ยวเสร็จ และขนข้าวเข้าลานเป็นที่วิเศษสุดท้ายแล้ว

การกำหนดระยะเวลาให้เป็นเวลาเย็นวันศุกร์ เพราะชื่อของวันมีความหมายดี วันศุกร์คือวันสุข และใช้เวลาเย็นเพราะเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านขนข้าวเสร็จในวันสุดท้าย เครื่องสังเวทเหมือนกับกรับขวัญทั่วไปคือ ขนมัดมัดแดง ขนมัดมัดขาว ขนมัดมัดอย่างละครึ่ง กลัยน้ำว่า 1 หวี ไข่ต้มผ่าซีก 1 ฟอง ข้าวปากหม้อ 1 ปั้น เครื่องแต่งตัวใหม่ 1 ลำรับเมื่อไปถึงที่นาผู้ทำพิธีจะคลี่ผ้าห่มปูบนพื้นดินบอกเชิญแม่โพสพมารับเครื่องสังเวท หลังจากนั้นผู้ทำพิธีจะเกี่ยวข้าวมา 3 รวง หรือเก็บเมล็ดข้าวที่ตกหล่นอยู่ในนา พร้อมกับดินในแปลงนา 3 ก้อน ใส่ในกระบุง ระหว่างที่เก็บจะกล่าวข้อความในทำนองเชิญให้แม่โพสพกลับเข้าลานบ้าน เพื่อเลี้ยงลูกเลี้ยงหลานต่อไป แล้วนำผ้าชิ้นคลุมปากกระบุง นำไปเก็บไว้ที่ลานนวด ทิ้งเครื่องสังเวทไว้ที่ทุ่งนา พร้อมข้าวที่เกี่ยวแล้วเพื่อเป็นทานแก่คน กาบ้าง ระหว่างที่เดินจากนามาสู่ลานบ้านห้ามหันไปมองข้างหลัง เมื่อถึงลานแล้วผ้าถุงห่มบนกองฟ่อนข้าว แล้วเอาเครื่องสังเวทอีกชุดหนึ่งบูชา พร้อมกับกล่าวคำที่เป็นมงคลในการทำมาหากินเป็นเสร็จพิธี แต่ถ้าปีใดไม่สะดวกชาวนาจะทำพิธีอย่างเรียบง่าย โดยเก็บรวงข้าวหรือเมล็ดข้าวที่ร่วงใส่ห่อผ้า นำมาเสียบกับไม้คานหลาวที่ปักอยู่บนฟ่อนข้าว และปักธงขาวหรือธงแดงเป็นสัญลักษณ์ว่าได้เก็บเกี่ยวข้าวเป็นที่เรียบร้อยแล้ว การเลือกใช้ธงขาวหรือแดงเพราะสีขาวหรือแดงเป็นสีที่มองเห็นได้ในระยะไกลๆ จึงเป็นที่สังเกตได้ว่าข้าวเหล่านั้นได้เก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 9 คนก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทร์อ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันในเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเก็บเกี่ยวดังนี้

นายสถิต พะวงษ์ กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมโดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้น

นายประสิทธิ์ เกื้อกุล กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้น

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 9 คน ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางปลั่ง นามแก้ว นางคำเป้า นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรวรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ กุชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวารชงษา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นทอง นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันในเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเก็บเกี่ยว ดังนี้

นางอรวรรณ สุขเทศ กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมโดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้น

นางวิริยา ประสงค์ศรี กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้น

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 20 คน ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

4) **พิธีกรรมหลังการเก็บเกี่ยว** มีวัตถุประสงค์เพื่อเฉลิมฉลองผลผลิตที่ได้เก็บนหรือ เช่นสังเวทยเพชดาอารักษ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้คุ้มครองคน สัตว์ และบรรดาพืชพรรณธัญญาหารให้ได้ผลดี ตลอดจนถึงอาหารตอบแทนน้ำใจเพื่อนบ้าน ทั้งขมาลาโทษและขอโทษกรรม ถ้าได้ล่วงเกินสิ่งใด ผู้ใด หรือสัตว์เลี้ยงที่ได้พึ่งพา และมีพิธีเลี้ยงอุทิศส่วนกุศลให้สิ่งศักดิ์ ปู่ย่าตายาย เจ้าที่เจ้าทาง เจ้ากรรมนายเวร เป็นการตอบแทนบุญคุณ พิธีกรรมที่จัดในช่วงนี้ได้แก่ พิธีบุญคุณลาน พิธีบุญกุ่มข้าวใหญ่ พิธีบุญข้าวจี เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธีกรรมและผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรม ในการทำงานของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว พ่อมิ ป็องโล่ห์ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นทอง แม่ผาย โสภา พ่อแสง หลีกทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า

พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว กล่าวว่า พิธีกรรมและความเชื่อในการทำหลังการเก็บเกี่ยว ในสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่จะมีความเชื่อและศรัทธาในพิธีกรรมต่างๆมากมาย ผู้คนมีความเชื่อและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของคนรุ่นก่อนอย่างเคร่งครัดมากและตนเองก็ได้รับสืบทอดความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรมคนก่อน พ่อหนูหลิ่ง ได้กล่าวถึง “ พิธีบุญกุ่มข้าวใหญ่ ” ว่าพิธีการทำบุญกุ่มข้าวใหญ่ จะเริ่มจากที่ชาวบ้านประชุมตกลงกันว่าจะทำบุญกันวันไหนพอได้วันเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะนัดกันเอาข้าวไปรวมกันที่วัด ส่วนการจะนำข้าวไปบริจาคมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับศรัทธาและฐานะของแต่ละครอบครัว ครอบครัวที่ทำนาได้ดีก็บริจาคมาก ครอบครัวที่ทำนายน้อยก็จะบริจาคลดหลั่นกันลงไปตามสัดส่วน โดยในวันรวมชาวบ้านจะช่วยกันทำขนมจีน อาหารคาวหวาน ไวก้อยตอนรับพี่น้องที่เดินทางมาร่วมทำบุญ กลางคืนจะมีมหรสพสมโภช พอรุ่งเช้าจะมีถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์ แล้วทำพิธีถวายข้าวเปลือกให้กับวัดเป็นเสร็จพิธี ซึ่งทางวัดจะตั้งคณะกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่งเพื่อขายข้าวเปลือก แล้วนำเงินที่ได้มาใช้จ่ายในการบำรุงวัด และกิจการอื่นๆ การที่หมู่บ้านใดได้ทำบุญกุ่มข้าวใหญ่แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหาร และที่สำคัญชาวบ้านได้ทำบุญด้วยข้าวที่เป็นผลผลิตจากน้ำพักน้ำแรงของตน ซึ่งมีความเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์อย่างมากและอานิสงส์นั้นจะส่งผลให้การทำงานในปีต่อไปได้ผลงอกเงยยิ่งขึ้นกว่าเดิม

พ่อมิ ป็องโล่ห์ กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรม

กันอย่างเลื่อมใสพอได้ร่วมพิธีกรรมตั้งแต่เด็กๆตนเองก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้นเป็นต้นมา พ่อมี ป๋องโล่ ได้กล่าวถึง “พิธีเซ่นข้าวขึ้นเฒ่า หรือพิธีปิดเฒ่า-เปิดเฒ่า” ชาวบ้านส่วนใหญ่เชื่อว่ในเฒ่าข้าวมีเทวดารักษา แต่ไม่มีผู้ใดทราบว่าเป็นเทวดาคงศ์ใด บางคนบอกว่าเป็นวิญญาณบรรพบุรุษหรือปู่ตานั้นเอง เมื่อจะเปิดปิดเฒ่าข้าวจะต้องบอกกล่าวเทวดาก่อน หลังการเก็บเกี่ยวเสร็จทั้งหมู่บ้านแล้วประมาณเดือนยี่ถึงเดือนสาม วันที่นิยมทำกันคือ วันจันทร์ วันพฤหัสบดี วันศุกร์ ประมาณบ่ายสามโมงถึงห้าโมงเย็น สาเหตุที่ชาวบ้านนิยมทำพิธีปิดเฒ่าเปิดเฒ่าในเวลาบ่ายจนถึงเย็นเมื่อทำพิธีเสร็จสมาชิกในครอบครัวจะได้นำอาหารที่เซ่นมารับประทานได้ พิธีกรรมนี้จัดที่ศาลปู่ตาและเฒ่าข้าวของชาวบ้าน เริ่มด้วยการกำหนดเวลาโดยเฒ่าเจ้าผู้ประกอบพิธีในหมู่บ้านเป็นผู้กำหนดฤกษ์ยาม แล้วบอกกล่าวชาวบ้านให้ทราบมักกำหนดเอาวันที่ชาวบ้านเก็บข้าวขึ้นเฒ่าเสร็จ เป็นพิธีกรรมที่แสดงถึงความขอบคุณแม่โพสพ ที่ช่วยให้ได้อาหารคือข้าวเปลือกจากการทำนา การเช่นจะเช่นที่ศาลปู่ตาก่อน เสร็จแล้วจึงมาเช่นที่เฒ่าของแต่ละครอบครัว ในเฒ่าข้าวของแต่ละครอบครัวจะปูเสื่อ วางหมอน ปูฟูกบนเสื่อ ลาดทับด้วยผ้าขาววาง นำใบคูณ ใบยอ และใบเก็ดลิ้นไปปักไว้ที่ประตูเฒ่าข้าว และที่เสาเฒ่าด้านหน้าปล่อยไว้เงินแห้งหรือรวงหลูดไปเอง ที่ประกอบพิธีกรรมนี้เพาชาวบ้านเชื่อว่าในเฒ่าข้าวมีเทวดารักษา เมื่อจะเปิดหรือปิดเฒ่าข้าวต้องบอกกล่าวก่อน เมื่อทำการเช่นไหว้เสร็จจึงจะดักข้าวได้ เพื่อเป็นการตอบแทนเทวดาที่รักษาเฒ่าข้าวและข้าวเปลือก ชาวบ้านจะดักข้าวเปลือกใส่กระดองเต่าวางไว้บนชื้อ บอกกล่าวว่าเป็นค่าตอบแทนที่ช่วยรักษาข้าวเปลือกและเฒ่าข้าวให้ปลอดภัย ทำให้มีข้าวพอกินพอใช้ตลอดปี เมื่อปิดเฒ่าข้าวต้องดักข้าวเก็บไว้นอกชื้อจนประมาณ 1-2 กระสอบเพื่อรอฤกษ์ที่จะเปิดชื้อจนเพราะเมื่อปิดเฒ่าข้าวแล้วจะดักข้าวอีกไม่ได้จนกว่าจะได้ฤกษ์เปิดเฒ่า วันเปิดเฒ่าข้าว คือวันแรกที่ดักข้าวจากเฒ่ามาขายหรือบริโภคน ต้องดูฤกษ์ดีตามตำรา หัวหน้าครอบครัวจะขึ้นไปยืนที่ประตูเฒ่าข้าวแล้ว กล่าวว่าน โม 3 จบแล้วจึงกล่าวคำเปิดประตูเฒ่า จากนั้นจึงดักข้าวออกมาตาก มาตำแล้วนำไปทำบุญ และนำข้าวสารใหม่ไปให้คนเฒ่าคนแก่ การทำบุญครั้งนี้ต้องกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่แม่โพสพ และผีปู่ตา เมื่อเปิดเฒ่าแล้วถ้าเป็นวันไม่ดีหรือวันพระจะไม่ดักข้าวออกจากเฒ่า สาเหตุที่ไม่ดักข้าวในวันพระเพราะชาวบ้านจะต้องไปทำบุญที่วัด ในวันไม่ดี ชาวบ้านจะเรียกว่าวันจมน ชาวบ้านจะไม่ดักข้าวออกจากเฒ่า เพราะเชื่อว่าจะทำให้ข้าวในเฒ่าเหลือไม่พอกิน อาจจากถูกคนขโมยหรือมอด ปลวกทำลายให้ได้รับความเสียหาย

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 9 คนก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆโดยไม่เคยถามเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ผู้นำท้องถิ่นในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทอด นายสมจิตร จันทร์อ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบิ่งอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อหลังการเก็บเกี่ยวดังนี้

นายสถิต พะวงษ์ กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรม โดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้น

นายประสิทธิ์ เกื้อกุล กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้น

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 9 คน ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางปลิว นามแก้ว นางคำเข้า นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรวรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ กุชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวราชงษา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นของ นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อหลังการเก็บเกี่ยวดังนี้

นางอรวรรณ สุขเทศ กล่าวว่า ตนเองได้รับสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อความศรัทธามาจากพ่อแม่และผู้ประกอบพิธีกรรม โดยการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้น

นางวิริยา ประสงค์ศรี กล่าวว่า ตนเองเริ่มมีความเชื่อในเรื่องนี้ก็เมื่อตอนยังเป็นเด็กตามพ่อแม่ไปทำพิธีกรรมต่างๆ ได้เห็นความศรัทธาของชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติพิธีกรรมกันอย่างเลื่อมใส พอได้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยก็เริ่มเชื่อและศรัทธามาตั้งแต่ตอนนั้น

กลุ่มตัวอย่างอีกทั้งหมด 20 คน ก็ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ทุกคนก็ต่างได้รับการสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อความศรัทธามาจากคนรุ่นก่อนทั้งหมด ทุกคนเชื่อและปฏิบัติตามมาตั้งแต่เด็กๆ โดยไม่เคยถามเหตุผล ในการประกอบพิธีกรรม

จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบล ย่อ ผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านในตำบลย่อยังมีความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมในการทำนาอยู่ เช่นพิธีกรรมในการ เลี้ยงปู่ตาประจำของแต่ละหมู่บ้านชาวบ้านจะประกอบพิธีกันอย่างเคร่งครัด และพิธีกรรมนี้ใน ตำบลย่อบุคคลหมู่บ้านจะยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

สรุป จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารในเรื่องคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของ ชาวอีสานในตำบลย่อบ จากการศึกษาแบบเจาะลึก และจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม พบว่า

1) กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คนให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าความเชื่อและพิธีกรรมในการทำ นาของชาวอีสานในตำบลย่อบได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากการบอกเล่าจากรุ่นสู่รุ่นสืบทอดต่อกัน มาในแต่ละครอบครัว

2) กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คนให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ความเชื่อและพิธีกรรมในการทำ นาของชาวอีสานในตำบลย่อบกับการประกอบอาชีพการทํานานั้น ตั้งแต่เริ่มลงมือจนกระทั่งเสร็จสิ้น การทํานามีความสัมพันธ์กันซึ่งกัน และเชื่อว่าพิธีกรรมเหล่านี้จะทำให้ได้ผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ชาวนา สัตว์เลี้ยง พืชพันธุ์ และพื้นที่ในการเพาะปลูก ทำให้ต้นข้าว ปลอดภัยทำให้ได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย ไม่ประมาทในขณะที่ทํานา ทุกขั้นตอนของพิธีกรรม แสดงถึงความเคารพทักทายต่อข้าวและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้าว เช่น แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่นา ผีปู่ตา เป็นต้น

2.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อบ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) – พ.ศ.2556 โดยแบ่งเป็นช่วงเวลา 2 ช่วงเวลาดังนี้

- เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1- ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544)

- ช่วงหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นไปได้อย่าง ทั้งในทางบวกและทางลบ คือมีสิ่งใหม่เกิดขึ้นหรือเพิ่มขึ้น และสิ่งที่มีอยู่เดิมสิ้นสภาพหรือถูกทำลาย ไป การเปลี่ยนแปลงในทางที่มีสิ่งใหม่หรือเพิ่มขึ้นที่เห็นชัด ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ต่างๆทั้งที่เป็นวัตถุ สิ่งของและเทคนิค วิธีการ จำนวนประชากรที่เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของเมือง

การสื่อสารและการคมนาคมที่รวดเร็วและสะดวก ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เป็นต้น ขณะเดียวกันก็ปรากฏว่าสิ่งของเครื่องใช้ และวิธีการต่างๆหลายอย่างถูกยกเลิกหรือลดน้อยลง อย่างเห็นได้ชัด เช่น การใช้เกวียน การใช้วัวควายไถนา การใช้หมอดำเย็บทำคลอด การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช การบวชตามประเพณี เป็นต้น (โครงการวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.2548 ,น. 240 - 241)

สังคมและวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาก กล่าวคือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมคือองค์การทางสังคมและสถาบันทางสังคมส่วน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวิถีชีวิตมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และในทำนองเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็จะส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน นักสังคมวิทยาจึง นิยมเรียกรวมกันว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่1- ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544)

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลัง นามแก้ว พ่อ มิ ป็องโล่ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นของ แม่ผาย โสภา พ่อแสง หลีกทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ด้านสังคม ชาวนาชนบทอีสานเป็นสังคมที่มีอาชีพเกษตรกรรม วัฒนธรรมการผลิตเป็นไปเพื่อการเลี้ยงตนเอง โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลัก ความสัมพันธ์ของหมู่บ้านอันเกิดจากการผลิตมีมากเพราะอาศัยการแลกเปลี่ยนสิ่งของเจือจกัน ในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่ มักจะผลิตเอง โดยแต่ละครอบครัวจะทำนา ทำไร่ ทอผ้า และทำเครื่องจักรสาน และระบบการผลิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติไม่อาจควบคุมให้อยู่ในภาวะสมดุลได้ จึงมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตมากมายเช่น การทำบุญบั้งไฟ การแห่นางแมว การเข้าเซียงข้อง การแห่ข้าวพันก้อน เป็นต้น พิธีกรรมต่างๆเหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องผี และอำนาจเหนือธรรมชาติของชาวอีสานด้าน วัฒนธรรม ชาวอีสานในอดีตเป็นสังคมที่เคร่งครัดและยึดมั่นในประเพณีตามฮีตสิบสองของชาวอีสาน ซึ่งนอกจากจะมีประเพณีเกี่ยวกับชีวิตต่างๆเช่น ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีเกี่ยวกับการตายแล้ว ยังมีพิธีกรรมและความเชื่อต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการทำนา ตลอดจนมีการทำบุญตามประเพณีควบคู่ไปพร้อมๆกับการประกอบอาชีพการทำนาตลอดทั้งปี

พ่อวิเศษ แก่นของ ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า ชาวนาอีสานเป็นสังคมที่มีอาชีพเกษตรกรรม วัฒนธรรมการผลิตเป็นไปเพื่อการเลี้ยงตนเอง โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลักในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่มักจะผลิตเอง โดยแต่ละครอบครัวจะทำนา ทำไร่ ทอผ้า และทำเครื่องจักรสาน และระบบการผลิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติไม่อาจควบคุมให้อยู่ในภาวะสมดุลได้ จึงมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตมากมาย เช่น การทำบุญบั้งไฟ การแห่นางแมว การเต้าเซียงซ้อง การแห่ข้าวพันก้อน เป็นต้น พิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องผี และอำนาจเหนือธรรมชาติของชาวอีสาน ด้านวัฒนธรรม ชาวอีสานในอดีตเป็นสังคมที่เคร่งครัดและยึดมั่นในประเพณีตามฮีตสิบสองของชาวอีสาน

จากการสัมภาษณ์ ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเคนชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทรอ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ชาวนาอีสานเป็นสังคมที่มีอาชีพเกษตรกรรม วัฒนธรรมการผลิตเป็นไปเพื่อการเลี้ยงตนเอง โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลัก ความสัมพันธ์ของหมู่บ้านอันเกิดจากการผลิตมีมากเพราะอาศัยการแลกเปลี่ยนสิ่งของเอื้อกัน ในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่มักจะผลิตเองจึงมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตมากมาย เช่น การทำบุญบั้งไฟ การแห่นางแมว การเต้าเซียงซ้อง การแห่ข้าวพันก้อน เป็นต้น พิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องผี และอำนาจเหนือธรรมชาติของชาวอีสานด้านวัฒนธรรม ชาวอีสานในอดีตเป็นสังคมที่เคร่งครัดและยึดมั่นในประเพณีตามฮีตสิบสองของชาวอีสาน ซึ่งนอกจากจะมีประเพณีเกี่ยวกับชีวิตต่างๆ มีพิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำนา ตลอดจนมีการทำบุญตามประเพณีควบคู่ไปพร้อมๆ กับการประกอบอาชีพการทำนาตลอดทั้งปี

นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า ชาวนาอีสานมีอาชีพเกษตรกรรม วัฒนธรรมการผลิตเป็นไปเพื่อการเลี้ยงตนเอง โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลัก ในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่มักจะผลิตเองจึงมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตมากมาย เช่น การทำบุญบั้งไฟ การแห่นางแมว การแห่ข้าวพันก้อน เป็นต้น พิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องผี และอำนาจเหนือธรรมชาติของชาวอีสาน ด้านวัฒนธรรม ชาวอีสานในอดีตเป็นสังคมที่เคร่งครัดและยึดมั่นในประเพณีตามฮีตสิบสองของชาวอีสาน

จากการสัมภาษณ์ ชาวนา ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางพลั่ว นามแก้ว นางคำเบ้า นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรรรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ คู

ชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอารชงชา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นทอง นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ชาวนาอีสานเป็นสังคมที่มีอาชีพเกษตรกรรม วัฒนธรรมการผลิตเป็นไปเพื่อการเลี้ยงตนเอง โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลัก ความสัมพันธ์ของหมู่บ้านอันเกิดจากการผลิตมีมาก เพราะอาศัยการแลกเปลี่ยนสิ่งของเจือจกัน ในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่มักจะผลิตเองจึงมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตมากมาย เช่น การทำบุญบั้งไฟ การแห่นางแมว การเข้าเซียงข้อง การแห่ข้าวพันก้อน เป็นต้น พิธีกรรมต่างๆเหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องผี และอำนาจเหนือธรรมชาติของชาวอีสาน ด้านวัฒนธรรม ชาวอีสานในอดีตเป็นสังคมที่เคร่งครัดและยึดมั่นในประเพณีตามฮีตสิบสองของชาวอีสาน ซึ่งนอกจากจะมีประเพณีเกี่ยวกับชีวิตต่างๆมีพิธีกรรมและความเชื่อต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการทำนา ตลอดจนมีการทำบุญตามประเพณีควบคู่ไปพร้อมๆกับการประกอบอาชีพการทำนาตลอดทั้งปี

นางพล้ว นามแก้ว ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 21 คนว่า ชาวนาอีสานมีอาชีพเกษตรกรรมวัฒนธรรมการผลิตเป็นไปเพื่อการเลี้ยงตนเอง โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลักในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่มักจะผลิตเองจึงมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเช่น การทำบุญบั้งไฟ การแห่นางแมว พิธีกรรมต่างๆเหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องผี และอำนาจเหนือธรรมชาติของชาวอีสาน ด้านวัฒนธรรม ชาวอีสานในอดีตเป็นสังคมที่เคร่งครัดและยึดมั่นในประเพณีตามฮีตสิบสองของชาวอีสาน

ช่วงหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธีกรรมและผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย้อย อำเภอลำเชียงแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว พ่อมี ป้องโล่ห้ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สุนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นทอง แม่ผาย โสกา พ่อแสง หลักทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาจากนาคามาเป็นนาหว่านทำให้ขั้นตอนในการทำนาเปลี่ยนไป พิธีกรรมและความเชื่อก็จะค่อยๆหายไป ปัจจุบันชาวบ้านไม่ได้ร้อฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรมในการทำนาแล้ว และไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนา เพราะคนในสมัยนี้ไม่ค่อยเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เหนือธรรมชาติแต่จะเชื่อในเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ที่ทันสมัยแทน

พ่อไพฑูย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า ชาวนามีความเชื่อเรื่องพิธีกรรมในการทำนายน้อยลงแต่ก็ยังมีบางพิธีกรรมที่ยังคงปฏิบัติแต่ระยะเวลาในการประกอบพิธีจะสั้นลงเป็นแบบรวบรัดแทน บางพิธีกรรมก็ไม่ได้เคร่งครัดฤกษ์ยามเหมือนแต่ก่อน อาศัยฤกษ์สะดวกของแต่ละคนแทน บางพิธีก็ไม่มีคนทำแล้ว เช่นพิธีแฮกนาเพราะในช่วงนี้เริ่มมีเทคโนโลยีใหม่ๆเข้ามา

จากการสัมภาษณ์ ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทร์อ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาคมาเป็นนาหว่านทำให้ขั้นตอนในการทำนาคเปลี่ยนไปพิธีกรรมและความเชื่อก็จะค่อยๆหายไป ปัจจุบันชาวบ้านไม่ได้ร้อฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรมในการทำนาคแล้ว และไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาคเพราะคนในสมัยนี้ไม่ค่อยเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เหนือธรรมชาติแต่ละเชื่อในเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ที่ทันสมัยแทน

นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า ชาวนามีความเชื่อเรื่องพิธีกรรมในการทำนายน้อยลงแต่ก็ยังมีบางพิธีกรรมที่ยังคงปฏิบัติแต่ระยะเวลาในการประกอบพิธีจะสั้นลงเป็นแบบรวบรัดแทน บางพิธีกรรมก็ไม่ได้เคร่งครัดฤกษ์ยามเหมือนแต่ก่อน อาศัยฤกษ์สะดวกของแต่ละคนแทน เพราะสังคมในยุคนี้กลายมาเป็นสังคมการผลิตเพื่อขาย

จากการสัมภาษณ์ ชาวนา ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางปลั่ง นามแก้ว นางคำบัว นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรวรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ กุชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอารชงชา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นทอง นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาคมาเป็นนาหว่านทำให้ขั้นตอนในการทำนาคเปลี่ยนไปพิธีกรรมและความเชื่อก็จะค่อยๆหายไป ปัจจุบันชาวบ้านไม่ได้ร้อฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรมในการทำนาคแล้ว และไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาคเพราะคนในสมัยนี้ไม่ค่อยเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เหนือธรรมชาติแต่ละเชื่อในเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ที่ทันสมัยแทน

นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 21 คนว่า ชาวนามีความเชื่อเรื่องพิธีกรรมในการทำนายน้อยลงแต่ก็ยังมีบางพิธีกรรมที่ยังคงปฏิบัติแต่ระยะเวลาในการประกอบ

พิธีจะสั้นลงเป็นแบบรวบรัดแทน บางพิธีกรรมก็ไม่ได้เคร่งครัดฤกษ์ยามเหมือนแต่ก่อน อาศัยฤกษ์สะดวกของแต่ละคนแทน

สรุป จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและจากการสังเกตในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) – พ.ศ.2556 พบว่า

1) *กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คน* ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องตรงกันว่า ช่วงเวลาเริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544) นั้นว่าด้านสังคม ชวนาชนบทอีสานเป็นสังคมที่มีอาชีพเกษตรกรรม วัฒนธรรมการผลิตเป็นไปเพื่อการเลี้ยงตนเอง โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลัก ความสัมพันธ์ของหมู่บ้านอันเกิดจากการผลิตมีมากเพราะอาศัยการแลกเปลี่ยนสิ่งของเจือจกัน ในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่มักจะทำผลิตเอง โดยแต่ละครอบครัวจะทำนา ทำไร่ ทอผ้า และทำเครื่องจักรสาน และระบบการผลิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติไม่อาจควบคุมให้อยู่ในภาวะสมดุลได้ จึงมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตมากมายเช่น การทำบุญบั้งไฟ การแห่นางแมว การเข้าเซียงซ้อง การแห่ข้าวพันก้อน เป็นต้น พิธีกรรมต่างๆเหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องผี และอำนาจเหนือธรรมชาติของชาวอีสาน ด้านวัฒนธรรม ชาวอีสานในอดีตเป็นสังคมที่เคร่งครัดและยึดมั่นในประเพณีตามฮีตสิบสองของชาวอีสาน ซึ่งนอกจากจะมีประเพณีเกี่ยวกับชีวิตต่างๆเช่น ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีเกี่ยวกับการตายแล้ว ยังมีพิธีกรรมและความเชื่อต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการทำนา ตลอดจนมีการทำบุญตามประเพณีควบคู่ไปพร้อมๆกับการประกอบอาชีพการทำนาตลอดทั้งปี

2) *กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คน* ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า ในช่วงหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556 ชาวอีสานเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาจากนาดำมาเป็นนาหว่านทำให้ขั้นตอนในการทำนาเปลี่ยนไป ชาวนามีความเชื่อเรื่องพิธีกรรมในการทำนายน้อยลงแต่ก็ยังมีบางพิธีกรรมที่ยังคงปฏิบัติแต่ระยะเวลาในการประกอบพิธีจะสั้นลงเป็นแบบรวบรัดแทน บางพิธีกรรมก็ไม่ได้เคร่งครัดฤกษ์ยามเหมือนแต่ก่อน อาศัยฤกษ์สะดวกของแต่ละคนแทน เป็นผลทำให้พิธีกรรมและความเชื่อก็จะค่อยๆหายไป ปัจจุบันชาวบ้านไม่ได้รูดฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรมในการทำนาแล้ว และไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาเพราะคนในสมัยนี้ไม่ค่อยเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เหนือธรรมชาติแต่จะเชื่อและใช้เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ที่ทันสมัยแทน

2.3 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคตินิยมเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) –พ.ศ. 2556

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีที่มาจากทั้งปัจจัยภายนอกสังคมและภายในสังคมกล่าวคือ

1. ปัจจัยภายนอก ได้แก่

(1) การหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก หรือวัฒนธรรมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเรียบง่ายไม่ซับซ้อน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้และรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา

(2) การเปรียบเทียบวัฒนธรรมตะวันตกที่ไม่ซับซ้อน กับวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นซึ่งสลับซับซ้อน ลึกซึ้ง เข้าใจยาก ส่งผลให้ละเลยและหลงลืมวัฒนธรรมดั้งเดิม เด็กยุคใหม่หลงลืมวัฒนธรรม มารยาทไทยซึ่งเป็นสิ่งดีงามแต่กลับไปเลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตกแทน

(3) ความเจริญทางเทคโนโลยีที่เข้ามาเช่น การพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ นับเป็นสื่อสำคัญที่ทำให้ชุมชนได้รับข่าวสารเรื่องราวต่างๆ จนเกิดการเรียนรู้ ยอมรับและปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยมุ่งเน้นความทันสมัย ไม่คำนึงถึงรากฐานทางวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม

2. ปัจจัยภายใน ได้แก่

(1) ความเจริญทางด้านสังคมและชุมชน เกิดจากการที่จังหวัดได้มีการวางแผนโครงการในด้านต่างๆ ทำให้ท้องถิ่นเกิดความเจริญมีความสะดวกสบายในด้านต่างๆ

(2) เมื่อสังคมและชุมชนมีการขยายตัวอย่างกว้างขวาง ผู้คนหันไปให้ความสนใจกับเศรษฐกิจมากขึ้น เกิดการแข่งขัน ทำให้เกิดการหลงลืมวัฒนธรรมท้องถิ่น

(3) ความไม่เข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม ไม่ได้ศึกษาทำให้ต่อการปฏิบัติและขาดความกล้าในการที่จะปฏิบัติตามวัฒนธรรมเดิม รวมถึงเรื่องการแต่งกาย ภาษาพูด และขนบธรรมเนียมประเพณี

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

การเปลี่ยนแปลงที่มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายนอกของระบบสังคม

1) ปัจจัยทางด้านสาธารณูปโภค

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการและผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลัง นามแก้ว พ่อ

มี ป็องโล่ห์ ฟอสุทิน นามแก้ว ฟ่ออำคา สนุกค้า ฟ่ออ่อน ทวีแสง ฟ่อวิเศษ แก่นของ แม่ผาย โสภา ฟ่อแสง หลักทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ ฟ่อไฟบุญลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกัน ว่าการที่ภาครัฐได้พยายามสร้างความเจริญในด้านต่างๆให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่นการสร้างถนน การสร้างรางรถไฟ การสร้างสนามบินทำให้การคมนาคมสะดวกสบายขึ้นมีผลทำให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้น ผู้คนในหมู่บ้านหันไปสนใจเทคโนโลยีใหม่ๆจนลืมวิถีชีวิตเก่าๆจนเกือบหมดที่ปู่ย่าตายายเคยทำมา

แม่พวง พิจารณ์ ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง10คนว่า การที่ ภาครัฐได้พยายามสร้างความเจริญในด้านต่างๆให้ครอบคลุมทั่วประเทศ ทำให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้นผู้คนในหมู่บ้านหันไปสนใจเทคโนโลยีใหม่ๆจนลืมวิถีชีวิตเก่าๆจนเกือบหมดที่ปู่ย่าตายายเคยทำมา

จากการสัมภาษณ์ ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ ฟ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทร์อ่อน นายปัญญา แก้วพิลิก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาค แก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหินนายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าการที่ภาครัฐได้ พยายามสร้างความเจริญในด้านต่างๆให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้าง พื้นฐานต่างๆทำให้การคมนาคมสะดวกสบายขึ้นมีผลทำให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยเข้ามา ในหมู่บ้านมากขึ้นผู้คนในหมู่บ้านหันไปสนใจเทคโนโลยีใหม่ๆจนลืมวิถีชีวิตเก่าๆจนเกือบหมด

นายประสิทธิ์ เกื้อกุล ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง10คนว่าภาครัฐ ได้สร้างความเจริญในด้านต่างๆ โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆทำให้การคมนาคม สะดวกสบายขึ้น มีผลทำให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้นผู้คนใน หมู่บ้านหันไปสนใจเทคโนโลยีใหม่ๆจนลืมวิถีชีวิตเก่าๆจนเกือบหมด

จากการสัมภาษณ์ ชาวนา ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงษ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางพลั่ว นามแก้ว นางคำบัว นามแก้ว นาย กุล นามนนท์ นางอรรธรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ คุชัย นายกัน แก้วพิลิก นางสาวอวรวงษ์ชา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิว เหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นของ นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า การพัฒนาโครงสร้าง พื้นฐานต่างๆทำให้การคมนาคมสะดวกสบายขึ้นมีผลทำให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยเข้ามา ในหมู่บ้านมากขึ้นผู้คนในหมู่บ้านหันไปสนใจเทคโนโลยีใหม่ๆจนลืมวิถีชีวิตเก่าๆจนเกือบหมด

นางสายสมร วรรณภักดี ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 21 คนว่าการพัฒนาของภาครัฐทำให้การคมนาคมสะดวกสบายขึ้นมีผลทำให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้นผู้คนในหมู่บ้านหันไปสนใจเทคโนโลยีใหม่ๆจนลืมวิถีชีวิตเก่าๆจนเกือบหมด

2) ปัจจัยการเผยแพร่ทางสังคม

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธีกรรมและผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลอ้อ อำเภอลำเชียงแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว พ่อมี ป็องโล่ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สุนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นของ แม่ผาย โสกา พ่อแสง หลักทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าการที่ชุมชนรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามาทำให้คนรุ่นใหม่เชื่อในความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น จึงทำให้มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

แม่คำผุ นามแก้ว ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่าการที่ชาวบ้านในหมู่บ้านรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามาในหมู่บ้าน ทำให้คนรุ่นใหม่มีความเชื่อในความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น จึงทำให้มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

จากการสัมภาษณ์ ผู้นำท้องถิ่นในตำบลอ้อ อำเภอลำเชียงแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทรอ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าการที่ชุมชนรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามาทำให้คนรุ่นใหม่เชื่อในความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น จึงทำให้มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องมลาย

นางบังอร ภาคแก้ว ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า คนรุ่นใหม่เชื่อในความเป็นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีใหม่ๆมากขึ้น ทำให้มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องมลาย

จากการสัมภาษณ์ ชาวนาในตำบลอ้อ อำเภอลำเชียงแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางพลั่ว นามแก้ว นางคำเป้า นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรวรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสกา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิศุขัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวราชงษา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสายสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นของ นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าการที่ชุมชนรับเอาอารย

ธรรมชาติวันตกเข้ามามากทำให้คนรุ่นใหม่เชื่อในความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น จึงทำให้มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง เพราะเห็นว่างมงายไม่น่าเชื่อถือ

นายกุล นามนนท์ ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 21 คนว่า การที่คนในหมู่บ้านรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามา มีส่วนทำให้คนรุ่นใหม่เชื่อในเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ ทำให้มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง เพราะเห็นว่างมงายไม่น่าเชื่อถือ

3) ปัจจัยจากนโยบายรัฐ

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการและผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรม ในการทำงานของชาวอีสานในตำบลยอ อำเภอคำเขื่อนพอสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สุนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นของ แม่ผาย โสภา พ่อแสง หลักทอง แม่คำฟู นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ภาครัฐส่งเสริมด้านการเกษตรน้อยมากกล่าวคือในด้านกระบวนการผลิตรายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย คนในชุมชนจึงออกไปหางานทำนอกชุมชนทำให้มีผลกระทบต่อพิธีกรรมและความเชื่อในการทำงานคือ ไม่เข้าร่วมในพิธีกรรมที่จัดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันเหมือนแต่ก่อน

พ่อสุทิน นามแก้ว ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า รัฐส่งเสริมในด้านกระบวนการผลิตน้อย รายได้ชาวบ้านไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย จึงจำเป็นต้องออกไปหางานทำนอกชุมชนทำให้มีผลกระทบต่อพิธีกรรมและความเชื่อในการทำงานคือ ไม่เข้าร่วมในพิธีกรรมที่จัดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันเหมือนแต่ก่อน

จากการสัมภาษณ์ ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลยอ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทร์อ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ภาครัฐส่งเสริมด้านการเกษตรน้อยมากกล่าวคือในด้านกระบวนการผลิต รายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย คนในชุมชนจึงออกไปหางานทำนอกชุมชนทำให้มีผลกระทบต่อพิธีกรรมและความเชื่อในการทำงานคือ ไม่เข้าร่วมในพิธีกรรมที่จัดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันเหมือนแต่ก่อน

นายสถิต พะวงษ์ ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า รัฐส่งเสริมด้านการเกษตรน้อยทำให้รายได้ของชาวบ้านไม่พอกับรายจ่าย ดังนั้นคนในหมู่บ้านจึงต้องออกไปหางานทำนอกหมู่บ้านทำให้ไม่สามารถมาเข้าร่วมในพิธีกรรมที่จัดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันเหมือนในอดีต

จากการสัมภาษณ์ ชาวนา ในตำบลยอ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงษ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางพลั่ว นามแก้ว นางคำเป้า นามแก้ว นาย

กุล นามนนท์ นางอรวรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ
 คูชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอารชงษา นางวิไลวัลย์ สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิว
 เหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร
 บุญวรรณ นางพยอม แก่นทอง นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า รายได้ไม่เพียงพอต่อ
 การใช้จ่าย คนในชุมชนจึงออกไปหางานทำนอกชุมชนทำให้มีผลกระทบต่อพิธีกรรมและความเชื่อ
 ในการทำนาคือ ไม่เข้าร่วมในพิธีกรรมที่จัดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันเหมือนแต่ก่อน เนื่องจากไม่มี
 เวลาในการเข้าร่วมพิธีกรรม

นางทับทิม บุญบุษผา ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 21 คนว่า รายได้
 ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย คนในหมู่บ้านออกไปหางานทำนอกชุมชน จึงไม่สามารถมาเข้าร่วมใน
 พิธีกรรมที่จัดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันเหมือนในอดีต

4) ปัจจัยทางด้านการเมือง

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการและผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำนาของชาว
 อีสานในตำบลย้อ อำเภอกำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว พ่อ
 มี ป้องโล่ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นทอง แม่ผาย โสภา
 พ่อแสง หลักทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกัน
 ว่าปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วง
 โครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544) ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนา
 ของคนในชุมชนการทำนาก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทำนาเพื่อเลี้ยงชีพใน
 คราวเรือน แต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556 เนื่องจากวิธีการทำนา
 ที่เปลี่ยนไปชาวนานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมา
 เป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำนามีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อ
 และพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

พ่อมี ป้องโล่ ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คน ว่าช่วงแรก
 ปัจจัยทางการเมือง ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในชุมชน การทำนาก็
 ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทำนาเพื่อเลี้ยงชีพในคราวเรือน แต่ช่วงระยะเวลาหลัง
 โครงการอีสานเขียว เนื่องจากวิธีการทำนาที่เปลี่ยนไปชาวนานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตาม
 นโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรม
 ในการทำนามีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

จากการสัมภาษณ์ ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลย้อ อำเภอกำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
 จำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด

นายสมจิตร จันทรอ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544) ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในชุมชนการทำนาก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทำนาเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือน แต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556 เนื่องจากวิธีการทำนาที่เปลี่ยนไปชาวนานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำนามีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

นายจรูญ สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คน ว่า ปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงแรกๆ ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในชุมชน การทำนาก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทำนาเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือน ชาวบ้านก็ยังมี ความเชื่อและประกอบพิธีกรรมอยู่ แต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียวเนื่องจากวิธีการทำนาที่เปลี่ยนไปชาวนานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำนามีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

จากการสัมภาษณ์ ชาวนา ในตำบลล่อ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐมจำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางพลั่ว นามแก้ว นางคำบัว นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรวรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิศุขชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวรวงษ์ชา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นทอง นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544) ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในชุมชนการทำนาก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทำนาเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือน แต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556 เนื่องจากวิธีการทำนาที่เปลี่ยนไปชาวนานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำนามีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

นางคำพวย ผิวเหลือง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 21 คนว่า ปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงแรกๆ ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของคนในชุมชน การทำนาก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทำนาเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือน แต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียว เนื่องจากวิธีการทำนาที่เปลี่ยนไปชาวนานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำงานมีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆ สูญหายไป

การเปลี่ยนแปลงที่สาเหตุมาจากภายในของระบบสังคม

1) ปัจจัยทางธรรมชาติ

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว พ่อมี ป้องโล่ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สุนุกค้า พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นของ แม่ผาย โสภภาพ่อแสง หลีกทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าปัจจัยทางธรรมชาติมีผลต่อความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวนาในตำบลย่อกล่าวคือ ชาวนาอีสานเป็นสังคมที่มีอาชีพเกษตรกรรม โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลัก ชาวนาอีสานมีความเชื่อที่ว่าทั้งน้ำ ทั้งดินเป็นสิ่งไม่แน่นอน คาดเดาไม่ได้ว่าปีนี้จะดีหรือร้ายเหมือนมีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นคนกำหนดให้เป็นไป จะต้องอ่อนน้อมสิ่งเหนือธรรมชาติ จนทำให้เกิดพิธีกรรมและความเชื่อสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า ชาวนาอีสานมีอาชีพเกษตรกรรม พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นหลัก ชาวนาอีสานมีความเชื่อที่ว่าทั้งน้ำ ทั้งดินเป็นสิ่งไม่แน่นอน คาดเดาไม่ได้ว่าปีนี้จะดีหรือร้ายเหมือนมีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นคนกำหนดให้เป็นไปจึงจำเป็น จะต้องอ่อนน้อมสิ่งที่เหนือธรรมชาติ จนทำให้เกิดพิธีกรรมและความเชื่อสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์ **ผู้นำท้องถิ่น** ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสติต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทร์อ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ชาวนาอีสานเป็นสังคมที่มีอาชีพเกษตรกรรม โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลัก ชาวนาอีสานมีความเชื่อที่ว่าทั้งน้ำ ทั้งดินเป็นสิ่งไม่แน่นอน คาดเดาไม่ได้ว่าปีนี้จะดีหรือร้ายเหมือนมีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นคน

กำหนดให้เป็นไป จะต้องอ้อนวอนสิ่งเหนือธรรมชาติ จนทำให้เกิดพิธีกรรมและความเชื่อสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พ่อเด่นชัย หาญกล้า ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า ชาวนาอีสานมีความเชื่อที่ว่าทั้งน้ำ ทั้งดินเป็นสิ่งไม่แน่นอน คาดเดาไม่ได้ว่าปีนี้จะดีหรือร้ายเหมือนมีคนกำหนดให้เป็นไป จะต้องอ้อนวอนสิ่งเหนือธรรมชาติ จนทำให้เกิดพิธีกรรมและความเชื่อสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์ ชาวนา ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางปลัว นามแก้ว นางคำเป้า นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรวรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ กุชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวารชงชา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นของ นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ชาวนาอีสานเป็นสังคมที่มีอาชีพเกษตรกรรม โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลัก ชาวนาอีสานมีความเชื่อที่ว่าทั้งน้ำ ทั้งดินเป็นสิ่งไม่แน่นอน คาดเดาไม่ได้ว่าปีนี้จะดีหรือร้ายเหมือนมีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นคนกำหนดให้เป็นไป จะต้องอ้อนวอนสิ่งเหนือธรรมชาติ จนทำให้เกิดพิธีกรรมและความเชื่อสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

นางพยอม แก่นของ ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 21 คนว่า ชาวนาอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรม พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก ชาวนามีความเชื่อที่ว่าทั้งน้ำ ทั้งดินเป็นสิ่งไม่แน่นอน คาดเดาไม่ได้เหมือนมีคนกำหนดให้เป็นไป จะต้องอ้อนวอนสิ่งเหนือธรรมชาติ จนทำให้เกิดพิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2) ปัจจัยทางด้านประชากร

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลัง นามแก้ว พ่อมี ป้องโล่ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นของ แม่ผาย โสภา พ่อแสง หลักทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบุลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าการเปลี่ยนแปลงในชุมชนจากการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาของคนในชุมชนที่อื่นเป็นเหตุให้ความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมกล่าวคือมีความเชื่อและพิธีกรรมใหม่ๆ เข้ามาในชุมชน

แม่ผาย โสภา ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า จากการที่มีผู้คนอพยพย้ายถิ่นฐานจากที่อื่นเข้ามาในหมู่บ้านเป็นเหตุให้ความเชื่อที่มีอยู่ในหมู่บ้านค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเริ่มมีความเชื่อและพิธีกรรมใหม่ๆเข้ามาในหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์ ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทรอ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า การเปลี่ยนแปลงในชุมชนจากการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาของคนในชุมชนที่อื่นเป็นเหตุให้ความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

นายมานะศักดิ์ ทองหิน ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านสืบเนื่องมาจากการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาของคนในหมู่บ้านที่อื่นเป็นสาเหตุให้ความเชื่อที่มีอยู่ในหมู่บ้านค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

จากการสัมภาษณ์ ชาวนา ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางปลั่ง นามแก้ว นางคำบัว นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรวรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ กุชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวรวงษา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสายสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นทอง นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า การเปลี่ยนแปลงในชุมชนจากการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาของคนในชุมชนที่อื่นเป็นเหตุให้ความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

นางหวัน ขอสุข ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 21 คนว่า การเปลี่ยนแปลงของความเชื่อของคนในหมู่บ้านเกิดจากการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาของคนในหมู่บ้านที่อื่นเป็นสาเหตุให้ความเชื่อที่มีอยู่ในหมู่บ้านค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

3) ปัจจัยทางด้านครอบครัว

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการและผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรม ในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลัง นามแก้ว พ่อมิ ป็องโล่ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นทอง แม่ผาย โสภา พ่อแสง หลักทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าหากครอบครัวใดมีความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่คอยดูแลปกป้องคนในชุมชนและประกอบพิธีกรรมตามแบบอย่างของคนรุ่นก่อนอย่างเคร่งครัด ครอบครัวนั้นจะมีส่วนในการ

สร้างเสริมความเชื่อ ความศรัทธาให้สมาชิกในครอบครัว แต่ในครอบครัวปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือต้องดิ้นรนหารายได้จนเงือครอบครัวยุคใหม่ในบางครั้งจึงไม่มีเวลาพาสมาชิกในครอบครัวมาเข้าร่วมในพิธีกรรมต่างๆที่ชุมชนจัดขึ้น ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการปลูกฝังความเชื่อและพิธีกรรมให้แก่คนรุ่นใหม่

พ่อแสง หล้าทอง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า ในอดีตครอบครัวมีส่วนในการสร้างเสริมความเชื่อ ความศรัทธาให้สมาชิกในครอบครัว แต่ในครอบครัวปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือต้องดิ้นรนหารายได้จนเงือครอบครัวยุคใหม่ในบางครั้งจึงไม่มีเวลาพาสมาชิกในครอบครัวมาเข้าร่วมในพิธีกรรมต่างๆที่หมู่บ้านจัดขึ้น ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการปลูกฝังความเชื่อและพิธีกรรมให้แก่คนรุ่นใหม่

จากการสัมภาษณ์ ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทรอ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ครอบครัวมีส่วนสำคัญในการอบรมสั่งสอน และปลูกฝังความเชื่อ ความศรัทธาและพิธีกรรมในการทำนาให้แก่สมาชิกในครอบครัว แต่ปัจจุบันครอบครัวเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปการปฏิบัติดังเช่นในอดีตเริ่มมีน้อยลง

นายจรูญ สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า ครอบครัวมีส่วนสำคัญในการอบรมสั่งสอน และปลูกฝังความเชื่อ ความศรัทธาและพิธีกรรมในการทำนาให้แก่สมาชิกในครอบครัว แต่ปัจจุบันครอบครัวเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปการปฏิบัติดังเช่นในอดีตเริ่มมีน้อยลง

จากการสัมภาษณ์ ชาวนา ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางปลั่ง นามแก้ว นางคำบัว นามแก้ว นายกุล นามนันทน์ นางอรวรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภานางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ กุชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวารชงชา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสายสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นทอง นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ครอบครัวมีส่วนสำคัญในการอบรมสั่งสอน และปลูกฝังความเชื่อ ความศรัทธาและพิธีกรรมในการทำนาให้แก่สมาชิกในครอบครัว แต่ปัจจุบันการปฏิบัติดังเช่นในอดีตเริ่มมีน้อยลง จึงทำให้เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้

นางละม้าย ช่างเกวียน ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 21 คนว่า ครอบครัวมีส่วนสำคัญในการอบรมสั่งสอน และปลูกฝังความเชื่อ ความศรัทธาและพิธีกรรมในการ

ทำนาให้แก่สมาชิกในครอบครัว แต่ปัจจุบันการปฏิบัติดังเช่นในอดีตเริ่มมีน้อยลง จึงทำให้เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้

จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า ในอดีตสมัยผู้วิจัยเคยติดตามคุณตาและคุณยายไปประกอบพิธีกรรมในการทำนาในทุกๆครั้งนั้นคุณตาและคุณยายของผู้วิจัยจะต้องดูแลคุณยายในการประกอบพิธีก่อนเสมอและพอถึงขั้นตอนการทำพิธีคุณตาก็จะประกอบพิธีกรรม ส่วนคุณยายก็จะคอยแนะนำและอธิบายให้ผู้วิจัยฟังถึงขั้นตอนต่างๆของพิธีกรรม แต่ในปัจจุบันพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก เนื่องจากเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นจึงไม่ค่อยเห็นภาพตา และยายคอยอบรมสั่งสอนลูกหลานเหมือนในอดีต

4) ปัจจัยทางด้านผู้นำ

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการและผู้เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลัง นามแก้ว พ่อมี ป้องโล่ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สุนุก้า พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นของ แม่ผาย โสภา พ่อแสง หลีกทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า พฤติกรรมของผู้นำ คณะกรรมการ เจ้าหน้าที่ในชุมชนมีผลต่อการจัดพิธีกรรมต่างๆในรอบปีของชาวบ้าน เช่นการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟที่ต้องจัดทุกปีในช่วงเดือนหกถึงเดือนเจ็ด แต่ปัจจุบันต้องจัดตามประกาศของทางราชการเท่านั้น

พ่ออำคา สุนุก้า ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า พฤติกรรมของผู้นำ คณะกรรมการ เจ้าหน้าที่ในหมู่บ้านมีผลต่อการจัดพิธีกรรมต่างๆในรอบปีของชาวบ้าน เช่นการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟที่ต้องจัดทุกปีในช่วงเดือนหกถึงเดือนเจ็ด แต่ปัจจุบันต้องจัดตามประกาศของทางราชการเท่านั้น

จากการสัมภาษณ์ ผู้นำท้องถิ่นในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทร์อ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า พฤติกรรมของผู้นำ คณะกรรมการ เจ้าหน้าที่ในชุมชนมีผลต่อการจัดพิธีกรรมต่างๆในรอบปีของชาวบ้าน เช่นการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟที่ต้องจัดทุกปีในช่วงเดือนหกถึงเดือนเจ็ด แต่ปัจจุบันต้องจัดตามประกาศของทางราชการเท่านั้น

นายสถิต พะวงษ์ ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า ผู้นำ คณะกรรมการ เจ้าหน้าที่ในหมู่บ้านมีผลต่อการจัดพิธีกรรมต่างๆในรอบปีของชาวบ้าน เช่นการจัด

งานประเพณีบุญบั้งไฟที่ต้องจัดทุกปีในช่วงเดือนหกถึงเดือนเจ็ด แต่ปัจจุบันต้องจัดตามประกาศของทางราชการเท่านั้น

จากการสัมภาษณ์ ชาวนาในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางปลั่ง นามแก้ว นางคำเบา นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรรธรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ กุชชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวรวงษา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นของ นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า พฤติกรรมของผู้นำ คณะกรรมการ ในหมู่บ้านมีผลต่อการจัดพิธีกรรมต่างๆในรอบปีของชาวบ้าน เช่นการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟที่ต้องจัดทุกปีในช่วงเดือนหกถึงเดือนเจ็ด แต่ปัจจุบันต้องจัดตามประกาศของทางราชการเท่านั้น

นางคำเบา นามแก้ว ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 21 คนว่า ผู้นำหมู่บ้าน คณะกรรมการ ในหมู่บ้านมีผลต่อการจัดพิธีกรรมต่างๆในรอบปีของชาวบ้าน เช่นการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟที่ต้องจัดทุกปีในช่วงเดือนหกถึงเดือนเจ็ด แต่ปัจจุบันต้องจัดตามประกาศของทางราชการเท่านั้น

5) ปัจจัยทางการศึกษา

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว พ่อมี ป็องโล่ห์ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นของ แม่ผาย โสภา พ่อแสง หลักทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า การเปลี่ยนแปลงชนชั้นที่มีระดับการศึกษาสูง กลาง ต่ำ ทำให้ความเชื่อ ความศรัทธาและพิธีกรรมในการทำงานเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากเมื่อได้รับการศึกษาสูงขึ้นจะทำให้ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

พ่อวิเศษ แก่นของ ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า ความเชื่อ ความศรัทธาและพิธีกรรมในการทำงานเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากเมื่อได้รับการศึกษาสูงขึ้นจะทำให้ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

จากการสัมภาษณ์ ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทร์อ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า การเปลี่ยนแปลงชนชั้นที่มี

ระดับการศึกษาสูงขึ้น ทำให้ความเชื่อ ความศรัทธาและพิธีกรรมในการทำนาเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากเมื่อได้รับการศึกษาสูงขึ้นจะทำให้ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

นางบึงอร ภาคแก้ว ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า การที่คนในหมู่บ้านมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ทำให้ความเชื่อ ความศรัทธาและพิธีกรรมในการทำนาเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากเมื่อได้รับการศึกษาสูงขึ้นจะทำให้ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

จากการสัมภาษณ์ ชาวนา ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางปลั่ง นามแก้ว นางคำเบา นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรวรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิศ คุ้มชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวรวงษา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นทอง นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า การเปลี่ยนแปลงชนชั้นที่มีระดับการศึกษาที่สูง ทำให้ความเชื่อ ความศรัทธาและพิธีกรรมในการทำนาเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากเมื่อได้รับการศึกษาสูงขึ้นจะทำให้ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

นายวิชัย วงษ์พิลา ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 21 คนว่า การที่คนในหมู่บ้านมีระดับการศึกษาที่สูงขึ้นเป็นสาเหตุที่ทำให้ความเชื่อ ความศรัทธาและพิธีกรรมในการทำนาเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากเมื่อได้รับการศึกษาสูงขึ้นจะทำให้ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

6) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธีกรรมและผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรม ในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว พ่อมี ป้องไล่ห์ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สุนุก้า พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นทอง แม่ผาย โสภา พ่อแสง หลักทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมีผลกระทบอย่างมากต่อความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนา กล่าวคือ หากเศรษฐกิจดีจะมีการจับจ่ายใช้สอยเรื่องเครื่องเซ่นไหว้เป็นจำนวนมาก ในทางตรงกันข้ามหากเศรษฐกิจตกต่ำจะมีการจับจ่ายใช้สอยในเรื่องนี้ลดลง

พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมีผลกระทบอย่างมากต่อความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนา กล่าวคือ หากเศรษฐกิจดีจะมีการจับจ่ายใช้สอยเรื่องเครื่องเซ่นไหว้เป็นจำนวนมาก ในทางตรงกันข้ามหากเศรษฐกิจตกต่ำจะมีการจับจ่ายใช้สอยในเรื่องนี้ลดลง

จากการสัมภาษณ์ ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทร์อ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบิ่งอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมีผลกระทบอย่างมากต่อความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนา กล่าวคือ หากเศรษฐกิจดีจะมีการจับจ่ายใช้สอยเรื่องเครื่องเช่นไห้เป็นจำนวนมาก ในทางตรงกันข้ามหากเศรษฐกิจตกต่ำจะมีการจับจ่ายใช้สอยในเรื่องนี้ลดลง

นายประสิทธิ์ เกื้อกุล ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10คนว่า ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมีผลกระทบอย่างมากต่อความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนา กล่าวคือ หากเศรษฐกิจดีจะมีการจับจ่ายใช้สอยเรื่องเครื่องเช่นไห้เป็นจำนวนมาก ในทางตรงกันข้ามหากเศรษฐกิจตกต่ำจะมีการจับจ่ายใช้สอยในเรื่องนี้ลดลง

จากการสัมภาษณ์ ชาวนา ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางปลัว นามแก้ว นางคำเป้า นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรวรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ กุชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวารชงษา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นของ นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมีผลกระทบอย่างมากต่อความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนา กล่าวคือ หากเศรษฐกิจดีจะมีการจับจ่ายใช้สอยเรื่องเครื่องเช่นไห้เป็นจำนวนมาก ในทางตรงกันข้ามหากเศรษฐกิจตกต่ำจะมีการจับจ่ายใช้สอยในเรื่องนี้ลดลง

นางพิกุล สมหวัง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 21คนว่า ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมีผลกระทบอย่างมากต่อความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนา กล่าวคือ หากเศรษฐกิจดีจะมีการจับจ่ายใช้สอยเรื่องเครื่องเช่นไห้เป็นจำนวนมาก ในทางตรงกันข้ามหากเศรษฐกิจตกต่ำจะมีการจับจ่ายใช้สอยในเรื่องนี้ลดลง

7) ปัจจัยทางการเมือง

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการและผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรม ในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว พ่อมี ป็องโล่ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นของ แม่ผาย โสภา พ่อแสง หลักทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วง

โครงการอีสานเขียว ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านการทํานาก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทํานาเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือน แต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียว เนื่องจากวิธีการทํานาที่เปลี่ยนไปชาวนานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำนามีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

แม่ผาย โสกา ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า ในช่วงแรกๆ ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้าน การทํานาก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทํานาเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือน พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทํานาบ้านก็ยังคงประกอบพิธีกรรมตามบรรพบุรุษเช่นเดิม แต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียว เนื่องจากวิธีการทํานาที่เปลี่ยนไปชาวนานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำนามีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

จากการสัมภาษณ์ ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทร์อ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรรยา สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544) ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านการทํานาก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทํานาเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือน แต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556 เนื่องจากวิธีการทํานาที่เปลี่ยนไปชาวนานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำนามีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า ปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านการทํานาก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทํานาเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือน และคนในหมู่บ้านยังประกอบพิธีกรรมตามที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนปลูกฝังไว้เหมือนเดิม แต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียว เนื่องจากวิธีการทํานาที่เปลี่ยนไปชาวนานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ

การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำนามีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

จากการสัมภาษณ์ ชาวนา ในตำบลย้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงศ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางพลั่ว นามแก้ว นางคำเบา นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรรธรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภา นางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ กุ ชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวาร์ชงชา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิว เหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นทอง นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ปัจจัยในเรื่องการเมือง ในช่วงแรกๆ ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านการทำนาก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทำนาเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือน แต่ช่วงระยะเวลาหลัง โครงการ อีสานเขียว เนื่องจากวิธีการทำนาที่เปลี่ยนไปชาวนานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำนามีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

นางสาวอวาร์ชงชา ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 21 คนว่า ปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงแรกๆ ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านการทำนาก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทำนาเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือน แต่ช่วงระยะเวลาหลัง โครงการ อีสานเขียว เนื่องจากวิธีการทำนาที่เปลี่ยนไปชาวนานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำนามีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

8) ปัจจัยจากหน่วยงานราชการ

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำนาของชาว อีสานในตำบลย้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลิ่ง นามแก้ว พ่อ มิ ป็องโล่ห์ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สุนุกค้า พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นทอง แม่ผาย โสภา พ่อแสง หลักทอง แม่คำผุ นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าการเปลี่ยนแปลงของหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นมีผลกระทบต่อนิติกรรมในการทำนาของชาวนาในตำบลย้อยคือ หากหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นเข้ามาส่งเสริมกิจกรรม และสนับสนุน เรื่องการเงินในการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลต่างๆก็จะมีคนรู้จักประเพณีของคนในหมู่บ้านมากขึ้น

พ่อสุทิน นามแก้ว ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า หากหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นเข้ามาส่งเสริมกิจกรรม และสนับสนุนเรื่องการเงินในการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลต่างๆ ก็จะมีคนรู้จักประเพณีของคนในหมู่บ้านมากขึ้น

จากการสัมภาษณ์ ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทร์อ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกุล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าการเปลี่ยนแปลงของหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นมีผลกระทบต่อพิธีกรรมในการทำนาของชาวนาในตำบลย่อคือ หากหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นเข้ามาส่งเสริมกิจกรรม และสนับสนุนเรื่องการเงินในการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลต่างๆ ก็จะมีคนรู้จักประเพณีของคนในหมู่บ้านมากขึ้น

นายบัวแก้ว สมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า ถ้าหากหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นเข้ามาส่งเสริมกิจกรรมช่วยกันประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ และสนับสนุนเรื่องการเงินในการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลต่างๆ ก็จะมีคนรู้จักประเพณีของคนในหมู่บ้านมากขึ้น

จากการสัมภาษณ์ ชาวนา ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงษ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางปลั่ง นามแก้ว นางคำบัว นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรรธรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภานางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ กุชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวราชงษา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นทอง นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าการเปลี่ยนแปลงของหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นมีผลกระทบต่อพิธีกรรมในการทำนาของชาวนาในตำบลย่อคือ หากหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นเข้ามาส่งเสริมกิจกรรม และสนับสนุนเรื่องการเงินในการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลต่างๆ ก็จะมีคนรู้จักประเพณีของคนในหมู่บ้านมากขึ้น

นางจวง พิจารณ์ ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 21 คนว่า หากหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นเข้ามาส่งเสริมกิจกรรม และสนับสนุนเรื่องการเงินในการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลต่างๆ ก็จะมีคนรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในหมู่บ้านมากขึ้น

สรุป จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และจากการสังเกตในเรื่อง ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) – พ.ศ.2556 พบว่า การเปลี่ยนแปลงองค์กรทางสังคมซึ่ง

เป็นการเปลี่ยนแปลงกลุ่มสังคม ครอบครัว ชุมชน สหกร มีสาเหตุการเปลี่ยนแปลงที่มาจากทั้งปัจจัยภายนอกสังคมและภายในสังคมคือ

1. ปัจจัยภายนอก ได้แก่

1.1 *ปัจจัยทางด้านสาธารณูปโภค* กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คนให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าการที่ภาครัฐได้พยายามสร้างความเจริญในด้านต่างๆให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่นการสร้างถนน การสร้างรางรถไฟ การสร้างสนามบิน ทำให้การคมนาคมสะดวกสบายขึ้น มีผลทำให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้น ผู้คนในหมู่บ้านหันไปสนใจเทคโนโลยีใหม่ๆจนลืมวิถีชีวิตเก่าๆจนเกือบหมด

1.2 *ปัจจัยการเผยแพร่ทางวัฒนธรรม* กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คนให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าการที่ชุมชนรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามาทำให้คนรุ่นใหม่เชื่อในความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น จึงทำให้มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

1.3 *ปัจจัยจากนโยบายของรัฐ* กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คนให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าการที่รัฐส่งเสริมด้านการเกษตรน้อยมากกล่าวคือในด้านกระบวนการผลิต รายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย คนในชุมชนจึงออกไปหางานทำนอกชุมชนทำให้มีผลกระทบต่อพิธีกรรมและความเชื่อในการทำงานคือ ไม่เข้าร่วมในพิธีกรรมที่จัดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันเหมือนแต่ก่อน

1.4 *ปัจจัยทางการเมือง* กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คนให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544)ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของคนในชุมชนการทำงานก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทำงานเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือน การประกอบพิธีกรรมก็ยังทำเหมือนในอดีต แต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556 เนื่องจากวิธีการทำงานที่เปลี่ยนไปชาวนานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำงานมีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

2. ปัจจัยภายใน ได้แก่

2.1 *ปัจจัยทางธรรมชาติ* กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คนให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าชาวอีสานเป็นสังคมที่มีอาชีพเกษตรกรรม โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลัก ชาวอีสานมีความเชื่อที่ว่าทั้งน้ำ ทั้งดินเป็นสิ่งไม่แน่นอน คาดเดาไม่ได้ว่าปีนี้จะดีหรือร้ายเหมือนมีใครเป็นคนกำหนดให้เป็นไป จะต้องอ่อนน้อมสิ่งเหนือธรรมชาติ จนทำให้เกิดพิธีกรรมและความเชื่อสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.2 *ปัจจัยทางด้านประชากร* กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คนให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าการเปลี่ยนแปลงในชุมชนจากการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาของคนในชุมชนที่อื่นเป็นเหตุให้ความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมกล่าวคือมีความเชื่อและพิธีกรรมใหม่ๆเข้ามาในชุมชน

2.3 *ปัจจัยทางด้านครอบครัว* กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คนให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าหากครอบครัวใดมีความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่คอยดูแลปกป้องคนในชุมชนและประกอบพิธีกรรมตามแบบอย่างของคนรุ่นก่อนอย่างเคร่งครัด ครอบครัวนั้นจะมีส่วนในการสร้างเสริมความเชื่อ ความศรัทธาให้สมาชิกในครอบครัว แต่ในครอบครัวปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือต้องดิ้นรนหารายได้จุนเจือครอบครัวในบางครั้งจึงไม่มีเวลาพาศมาชิกในครอบครัวมาเข้าร่วมในพิธีกรรมต่างๆที่ชุมชนจัดขึ้น ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการปลูกฝังความเชื่อและพิธีกรรมให้แก่คนรุ่นใหม่

2.4 *ปัจจัยทางด้านผู้นำ* กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คนให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าพฤติกรรมของผู้นำ คณะกรรมการ เจ้าหน้าที่ในชุมชนมีผลต่อการจัดพิธีกรรมต่างๆในรอบปีของชาวบ้าน เช่นการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟที่ต้องจัดทุกปีในช่วงเดือนหกถึงเดือนเจ็ด แต่ปัจจุบันต้องจัดตามประกาศของทางราชการเท่านั้น

2.5 *ปัจจัยทางการศึกษา* กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คนให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าการเปลี่ยนแปลงชนชั้นที่มีระดับการศึกษาสูง กลาง ต่ำ ทำให้ความเชื่อ ความศรัทธาและพิธีกรรมในการทำนาเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากเมื่อได้รับการศึกษาสูงขึ้นจะทำให้ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

2.6 *ปัจจัยทางเศรษฐกิจ* กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คนให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมีผลกระทบอย่างมากต่อความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนา กล่าวคือ หากเศรษฐกิจดีจะมีการจับจ่ายใช้สอยเรื่องเครื่องเช่น ไห้เป็นจำนวนมาก ในทางตรงกันข้ามหากเศรษฐกิจตกต่ำจะมีการจับจ่ายใช้สอยในเรื่องนี้ลดลง

2.7 *ปัจจัยทางการเมือง* กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คนให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544) ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในชุมชนการทำนาก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทำนาเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือน การประกอบพิธีกรรมก็ยังทำเหมือนในอดีต แต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556 เนื่องจากวิธีการทำนาที่เปลี่ยนไปชาวนานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ

การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำนา มีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

2.8 *ปัจจัยจากหน่วยงานราชการ* กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คนให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า การเปลี่ยนแปลงของหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นมีผลกระทบต่อพิธีกรรมในการทำนาของชาวนาในตำบลยี่คือ หากหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นเข้ามาส่งเสริมกิจกรรม ประชาสัมพันธ์ และสนับสนุนเรื่องการเงินในการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลต่างๆก็จะมีคนรู้จักประเพณีของคนในหมู่บ้านมากขึ้น

2.4 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวนาอีสานในตำบลยี่ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) – พ.ศ.2556

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำนาจากแบบดั้งเดิมเป็นแบบสมัยใหม่ มีผลให้พฤติกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป เช่น เดิมชาวนาจะมีการลงแขกเกี่ยวข้าวเป็นวิธีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันในท้องถิ่นแบบพี่แบบน้อง ก็หันมานิยมการว่าจ้างแรงงานหรือใช้เครื่องจักรกลแทน โดยให้ความสำคัญกับเงินตราและการทำงานทุกอย่างมุ่งเป้าหมาย เพื่อการให้ได้เงินมากกว่าเพื่อการบริโภคโดยตรง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือเครื่องใช้แบบพื้นบ้านมาเป็นแบบสมัยใหม่ ได้ทำให้คติความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไปและบางอย่างก็ได้สูญหายไปด้วยเช่น พิธีแรกนา พิธีเตรียมลาน พิธีเช่นข้าวขึ้นเต้า เป็นต้น เมื่อชาวนาเริ่มไม่เห็นคุณค่าเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนาแบบดั้งเดิม ก็พลอยลืมเลือนพิธีกรรมและคติความเชื่อต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมือเครื่องใช้เหล่านั้นไปด้วย

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธีกรรมและผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำนาของชาวนาอีสานในตำบลยี่ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐมจำนวน 11 คน ได้แก่ พ่อหนูหลัง นามแก้ว พ่อมี ป้องโล่ พ่อสุทิน นามแก้ว พ่ออำคา สนุกคำ พ่ออ่อน ทวีแสง พ่อวิเศษ แก่นของ แม่ผาย โสภา พ่อแสง หลีกทอง แม่คำผู นามแก้ว แม่พวง พิจารณ์ พ่อไพบูลย์ สว่างแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าสังคมชาวอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งแต่เดิมระบบความสัมพันธ์ทั้งในการผลิต และในด้านครอบครัวมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ความสำคัญต่อหัวหน้าครอบครัว แต่ตัวอย่างเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยมีปัจจัยที่ช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปคือ ความเจริญทางเทคโนโลยีซึ่งได้แก่ เครื่องทุนแรงใช้แทนแรงงานคนและสัตว์ ทำให้คนมีเวลาว่างพอที่จะไปทำงานทำนอกรับจ้าง นอกจากนั้นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ประเพณีการลงแขกก็ได้เปลี่ยนไปเป็นการจ้างแรงงานแทน ทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับการทดแทนบุญคุณได้ลดความสำคัญลง

พอมิ ป็องโล ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่า สังคมชาวอิสานเป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งแต่เดิมระบบความสัมพันธ์ทั้งในการผลิต และในด้านครอบครัวมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ความสำคัญต่อหัวหน้าครอบครัว แต่ตัวอย่างเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยมีปัจจัยที่ช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปคือ ความเจริญทางเทคโนโลยีซึ่งได้แก่ เครื่องทุ่นแรงใช้แทนแรงงานคนและสัตว์ ทำให้คนมีเวลาว่างพอที่จะไปหางานทำนอกบ้าน นอกจากนั้นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ประเพณีการลงแขกก็ได้เปลี่ยนไปเป็นการจ้างแรงงานแทน

จากการสัมภาษณ์ ผู้นำท้องถิ่น ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน ได้แก่ นายสมชัย ชันสัมฤทธิ์ นายสถิต พะวงษ์ พ่อเด่นชัย หาญกล้า นายทองคำ ทองทด นายสมจิตร จันทร์อ่อน นายปัญญา แก้วพิลึก นายประสิทธิ์ เกื้อกูล นายจรูญ สมจิตร นางบังอร ภาคแก้ว นายมานะศักดิ์ ทองหิน นายบัวแก้วสมจิตร ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากอยู่อย่างพอเพียงในอดีตกลายเป็นดิ้นรน เอาเงินเป็นมาตรฐานในการตัดสินความเจริญของแต่ละคน ทำให้เกิดการขาดความสามัคคีในหมู่บ้าน มีการคอร์ปชั่นตั้งแต่ระดับล่างไปจนถึงระดับผู้บริหาร ประชาชนในหมู่บ้านแบ่งเป็นพรรคพวกไม่ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน การทำนาของชาวนาในอดีตจนถึงปัจจุบัน การทำนายังทำกันแบบขาดการพัฒนาความรู้ การให้การสนับสนุนจากภาครัฐไม่ต่อเนื่องและไม่แสดงผลชัดเจนทำให้ชาวนาเกิดความรู้สึกขาดที่พึ่ง ยิงเงินทุนที่ใช้ในการประกอบอาชีพทำนาสูงขึ้น และต้องใช้จำนวนมากขึ้น ผลผลิตที่ได้ไม่เคยพอเพียงกับรายจ่าย เทคโนโลยีใหม่ที่ชาวนาใช้ในการทำนา แม้จะทำให้ชาวนาได้รับความสะดวกมากขึ้น แต่ก็ต้องจ่ายค่าใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้น รายได้ที่ได้สูงขึ้นก็เป็นเพียงแต่จำนวนเงินมากขึ้น แต่ข้าวของก็ราคาสูงขึ้นไปตามรายได้ จนกลายเป็นหนี้สิน

นายปัญญา แก้วพิลึก ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 10 คนว่าวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากอยู่อย่างพอเพียงในอดีต ในปัจจุบันชาวบ้านในหมู่บ้าน เอาเงินเป็นมาตรฐานในการตัดสินความเจริญของแต่ละคน ทำให้เกิดการขาดความสามัคคีในหมู่บ้าน แบ่งเป็นพรรคพวกไม่ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน การทำนาของชาวนาในอดีตจนถึงปัจจุบัน การทำนายังทำกันแบบขาดการพัฒนาความรู้ การให้การสนับสนุนจากภาครัฐไม่ต่อเนื่องและไม่แสดงผลชัดเจนทำให้ชาวนาเกิดความรู้สึกขาดที่พึ่ง ยิงเงินทุนที่ใช้ในการประกอบอาชีพทำนาสูงขึ้น และต้องใช้จำนวนมากขึ้น ผลผลิตที่ได้ไม่เคยพอเพียงกับรายจ่ายเทคโนโลยีใหม่ที่ชาวนาใช้ในการทำนา แม้จะทำให้ชาวนาได้รับความสะดวกมากขึ้น แต่ก็ต้องจ่ายค่าใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้น รายได้ที่ได้สูงขึ้นก็เป็นเพียงแต่จำนวนเงินมากขึ้น แต่ข้าวของก็ราคาสูงขึ้นไปตามรายได้ จนกลายเป็นหนี้สิน

จากการสัมภาษณ์ ชาวนา ในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 22 คน ได้แก่ นายสมพงษ์ บุญบุษผา นางทับทิม บุญบุษผา นางปลั่ง นามแก้ว นางคำเบ้า นามแก้ว นายกุล นามนนท์ นางอรวรรณ สุขเทศ นางสุพิศ โสภานางจวง พิจารณ์ นางละม้าย ช่างเกวียน นางคำพิ กุชัย นายกัน แก้วพิลึก นางสาวอวรงค์ชา นางวิไลวัล สมจิตร นางวิริยา ประสงค์ศรี นางคำพวย ผิวเหลือง นางหวัน ขอสุข นายวิชัย วงษ์พิลา นางสาวสมร วรรณภักดี นางพิกุล สมหวัง นายสุนทร บุญวรรณ นางพยอม แก่นทอง นางกิม สุขแสง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากอยู่อย่างพอเพียงในอดีตกลายเป็นค้ำคินรอน เอาเงินเป็นมาตรฐานในการตัดสินความเจริญของแต่ละคนทำให้เกิดการขาดความสามัคคีในหมู่บ้าน มีการคอร์ปชั่นตั้งแต่ระดับล่างไปจนถึงระดับผู้บริหาร ชาวบ้านในหมู่บ้านแบ่งเป็นพรรคพวกไม่ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน คนที่ด้อยโอกาสส่วนใหญ่จะไม่ชวนขายกลับเป็นคนคิดเหลา เป็นคนเกียจคร้าน แม้คนที่เคยมีโอกาสก็หลงไปกับการพัฒนาที่รวดเร็ว ต้องการมีรถมอเตอร์ไซด์มีรถปิคอัพ จึงขายที่ดินทำกินเพื่อซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้แล้วจนกลายเป็นหนี้สิน หมดที่ทำกิน

นางสุพิศ โสภานาง ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 21 คนว่า วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากอยู่อย่างพอเพียงในอดีตกลายเป็นค้ำคินรอน เอาเงินเป็นมาตรฐานในการตัดสินความเจริญของแต่ละคนทำให้เกิดการขาดความสามัคคีในหมู่บ้าน ประชาชนในหมู่บ้านแบ่งเป็นพรรคพวกไม่ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน ผู้คนหลงไปกับการพัฒนาที่รวดเร็ว ต้องการความสะดวกสบาย มีรถมอเตอร์ไซด์ มีรถปิคอัพ จึงขายที่ดินทำกินเพื่อซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้จนกลายเป็นหนี้สิน หมดที่ทำกิน

สรุป จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนามีผลต่อวิถีชีวิตของชาวนาอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) – พ.ศ. 2556 และจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พบว่า

1) *กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คน* ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า สังคมชาวอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งแต่เดิมระบบความสัมพันธ์ทั้งในการผลิต และในด้านครอบครัวมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ความสำคัญต่อหัวหน้าครอบครัว แต่ตัวอย่างเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยมีปัจจัยที่ช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปคือ ความเจริญทางเทคโนโลยีซึ่งได้แก่ เครื่องทุนแรงใช้แทนแรงงานคนและสัตว์ ทำให้คนมีเวลาว่างพอที่จะไปหางานทำนอกร้าน นอกจากนั้นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ประเพณีการลงแขกก็ได้เปลี่ยนไปเป็นการจ้างแรงงานแทน ทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับการทดแทนบุญคุณ ได้ลดความสำคัญลง

2) *กลุ่มตัวอย่างทั้ง 44 คน* ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่าวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากอยู่อย่างพอเพียงในอดีตกลายเป็นดิ้นรน เอาเงินเป็นมาตรฐานในการตัดสินความเจริญของแต่ละคน ทำให้เกิดการขาดความสามัคคีในหมู่บ้าน มีการคอร์รัปชั่นตั้งแต่ระดับล่างไปจนถึงระดับผู้บริหารประชาชนในหมู่บ้านแบ่งเป็นพรรคพวก ไม่ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน

ตอนที่ 3 ข้อสรุปที่ได้จากการค้นพบ ประกอบด้วย

3.1 คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน และจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม พบว่า

1) ความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากการบอกเล่าจากรุ่นสู่รุ่นสืบทอดต่อกันมาในแต่ละครอบครัว

2) ความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ กับการประกอบอาชีพการงานนั้น ตั้งแต่เริ่มลงมือจนกระทั่งเสร็จสิ้นการทำงานมีความสัมพันธ์กันซึ่งกัน และเชื่อว่าพิธีกรรมเหล่านี้จะทำให้ได้ผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ชาวนา สัตว์เลี้ยง พืชพันธุ์ และพื้นที่ในการเพาะปลูก ทำให้ดินข้าวปลอดภัยทำให้ได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย ไม่ประมาทในขณะที่ทำนา ทุกขั้นตอนของพิธีกรรมแสดงถึงความเคารพกตัญญูต่อข้าวและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้าว เช่น แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่นา ผีปู่ตา เป็นต้น

3.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) – พ.ศ.2556 โดยแบ่งเป็นช่วงเวลา 2 ช่วงเวลาดังนี้

1) *ช่วงเวลาเริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว(พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544)* นั้นพบว่า ด้านสังคม ชาวนาชนบทอีสานเป็นสังคมที่มีอาชีพเกษตรกรรม วัฒนธรรมการผลิตเป็นไปเพื่อการเลี้ยงตนเอง โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลัก ความสัมพันธ์ของหมู่บ้านอันเกิดจากการผลิตมีมากเพราะอาชีพการแลกเปลี่ยนสิ่งของเื้อจกัน ในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่มักจะผลิตเอง โดยแต่ละครอบครัวจะทำนา ทำไร่ ทอผ้า และทำเครื่องจักรสาน และระบบการผลิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติไม่อาจควบคุมให้อยู่ในภาวะสมดุลได้ จึงมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตมากมายเช่น การทำบุญบั้งไฟ การแห่นางแมว การ

เด้าเซียงซ็อง การแห่ข้าวพันก้อน เป็นต้น พิธีกรรมต่างๆเหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องผี และอำนาจเหนือธรรมชาติของชาวอีสาน ด้านวัฒนธรรม ชาวอีสานในอดีตเป็นสังคมที่เคร่งครัดและยึดมั่นในประเพณีตามฮีตสิบสองของชาวอีสาน ซึ่งนอกจากจะมีประเพณีเกี่ยวกับชีวิตต่างๆเช่น ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีเกี่ยวกับการตายแล้ว ยังมีพิธีกรรมและความเชื่อต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการทำนา ตลอดจนมีการทำบุญตามประเพณีควบคู่ไปพร้อมๆกับการประกอบอาชีพการทำนาตลอดทั้งปี

2) *ช่วงหลัง โครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556* พบว่า ชาวอีสานเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาจากนาดำมาเป็นนาหว่านทำให้ขั้นตอนในการทำนาเปลี่ยนไป ชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องพิธีกรรมในการทำนายน้อยลงแต่ก็ยังมีบางพิธีกรรมที่ยังคงปฏิบัติแต่ระยะเวลาในการประกอบพิธีจะสั้นลงเป็นแบบรวบรัดแทน บางพิธีกรรมก็ไม่ได้เคร่งครัดดุจขี้ยามเหมือนแต่ก่อน อาศัยฤกษ์สะดวกของแต่ละคนแทน พิธีกรรมและความเชื่อก็ค่อยๆหายไป ปัจจุบันชาวบ้านไม่ได้รอฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรมในการทำนาแล้ว และไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาเพราะคนในสมัยนี้ไม่ค่อยเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เหนือธรรมชาติแต่จะเชื่อและใช้เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ที่ทันสมัยแทน

3.3 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคคิความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – พ.ศ.2556 พบว่าการเปลี่ยนแปลงองค์กรทางสังคมซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงกลุ่มสังคม ครอบครัว ชุมชน สหจร มีสาเหตุการเปลี่ยนแปลงที่มาจากทั้งปัจจัยภายนอกสังคมและภายในสังคมคือ

1) *ปัจจัยภายนอก* ได้แก่

(1) *ปัจจัยทางด้านสาธารณูปโภค* พบว่า การที่ภาครัฐได้พยายามสร้างความเจริญในด้านต่างๆให้ครอบคลุมทั้งประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่นการสร้างถนน การสร้างรางรถไฟ การสร้างสนามบิน ทำให้การคมนาคมสะดวกสบายขึ้น มีผลทำให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้นผู้คนในหมู่บ้านหันไปสนใจเทคโนโลยีใหม่ๆจนลืมวิถีชีวิตเก่าๆจนเกือบหมด

(2) *ปัจจัยการเผยแพร่ทางวัฒนธรรม* พบว่า การที่ชุมชนรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามาทำให้คนรุ่นใหม่เชื่อในความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น จึงทำให้มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

(3) *ปัจจัยจากนโยบายของรัฐ* พบว่า ภาครัฐส่งเสริมด้านการเกษตรน้อยมาก กล่าวคือในด้านกระบวนการผลิต รายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย คนในชุมชนจึงออกไปหางานทำ

นอกชุมชนทำให้มีผลกระทบต่อพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาคือ ไม่เข้าร่วมในพิธีกรรมที่จัดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันเหมือนแต่ก่อน

(4) *ปัจจัยทางด้านการเมือง* พบว่า ปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544) ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาคของคนในชุมชนการทำนาก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทำนาเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือน และยังคงประกอบพิธีกรรมเหมือนในอดีต แต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556 เนื่องจากวิธีการทำนาที่เปลี่ยนไป ชาวานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐการผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทนจึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำนามีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

2) *ปัจจัยภายใน* ได้แก่

(1) *ปัจจัยทางธรรมชาติ* พบว่า ชาวานอีสานเป็นสังคมที่มีอาชีพเกษตรกรรม โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลัก ชาวานอีสานมีความเชื่อที่ว่าทั้งน้ำ ทั้งดินเป็นสิ่งไม่แน่นอน ดาดเดาไม่ได้ว่าปีนี้จะดีหรือร้ายเหมือนมีใครเป็นคนกำหนดให้เป็นไป จะต้องอ่อนวอนสิ่งเหนือธรรมชาติ จนทำให้เกิดพิธีกรรมและความเชื่อสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

(2) *ปัจจัยทางด้านประชากร* พบว่า การเปลี่ยนแปลงในชุมชนจากการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาของคนในชุมชนที่อื่นเป็นเหตุให้ความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนค่อยๆเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมกล่าวคือมีความเชื่อและพิธีกรรมใหม่ๆเข้ามาในชุมชน

(3) *ปัจจัยทางด้านครอบครัว* พบว่า หากครอบครัวใดมีความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่คอยดูแลปกป้องคนในชุมชนและประกอบพิธีกรรมตามแบบอย่างของคนรุ่นก่อนอย่างเคร่งครัด ครอบครัวนั้นจะมีส่วนในการสร้างเสริมความเชื่อ ความศรัทธาให้สมาชิกในครอบครัว แต่ในครอบครัวปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ก็ต้องดิ้นรนหารายได้จุนเจือครอบครัวในบางครั้งจึงไม่มีเวลาพาสมาชิกในครอบครัวมาเข้าร่วมในพิธีกรรมต่างๆที่ชุมชนจัดขึ้น ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการปลูกฝังความเชื่อและพิธีกรรมให้แก่คนรุ่นใหม่

(4) *ปัจจัยทางด้านผู้นำ* พบว่า พฤติกรรมของผู้นำ คณะกรรมการ เจ้าหน้าที่ในชุมชนมีผลต่อการจัดพิธีกรรมต่างๆในรอบปีของชาวบ้าน เช่นการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟที่ต้องจัดทุกปีในช่วงเดือนหกถึงเดือนเจ็ด แต่ปัจจุบันต้องจัดตามประกาศของทางราชการเท่านั้น

(5) *ปัจจัยทางด้านการศึกษา* พบว่า การเปลี่ยนแปลงชนชั้นที่มีระดับการศึกษาสูง กลาง ต่ำ ทำให้ความเชื่อ ความศรัทธาและพิธีกรรมในการทำนาเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากเมื่อได้รับการศึกษาสูงขึ้นจะทำให้ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

(6) *ปัจจัยทางเศรษฐกิจ* พบว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมีผลกระทบอย่างมากต่อความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนา กล่าวคือ หากเศรษฐกิจดีจะมีการจับจ่ายใช้สอยเรื่องเครื่องเช่นไห้เป็นจำนวนมาก ในทางตรงกันข้ามหากเศรษฐกิจตกต่ำจะมีการจับจ่ายใช้สอยในเรื่องนี้ลดลง

(7) *ปัจจัยทางด้านการเมือง* พบว่า ปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544) ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในชุมชนการทำนาก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทำนา เพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือน แต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ. 2545) – พ.ศ.2556 เนื่องจากวิธีการทำนาที่เปลี่ยนไปชวานานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำนามีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

(8) *ปัจจัยจากหน่วยงานราชการ* พบว่า การเปลี่ยนแปลงของหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นมีผลกระทบต่อพิธีกรรมในการทำนาของชาวนาในตำบลยี่คือ หากหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นเข้ามาส่งเสริมกิจกรรม ประชาสัมพันธ์ และสนับสนุนเรื่องการเงินในการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลต่างๆก็จะมีคนรู้จักประเพณีของคนในหมู่บ้านมากขึ้น

3.4 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวนาอีสานในตำบลยี่ อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดยโสธร

ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – พ.ศ.2556 พบว่า

1) *สังคมชาวอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรม* ซึ่งแต่เดิมระบบความสัมพันธ์ทั้งในการผลิต และในด้านครอบครัวมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ความสำคัญต่อหัวหน้าครอบครัว แต่ตัวอย่างเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยมีปัจจัยที่ช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปคือ ความเจริญทางเทคโนโลยีซึ่งได้แก่ เครื่องทุ่นแรงใช้แทนแรงงานคนและสัตว์ ทำให้คนมีเวลาว่างพอที่จะไปหางานทำนอกบ้าน นอกจากนั้นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ประเพณีการลงแขกก็ได้เปลี่ยนไปเป็นการจ้างแรงงานแทน ทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับการทดแทนบุญคุณได้ลดความสำคัญลง

2) *ผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาทำให้หมู่บ้านที่เคยมีสภาพความเป็นอยู่แบบง่าย ๆ และมีเศรษฐกิจแบบยังชีพ กลายมาเป็นหมู่บ้านที่เน้นการผลิตเพื่อจำหน่าย* ซึ่งกลายเป็นระบบเศรษฐกิจแบบการค้า จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้หมู่บ้านเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยทางด้านวัตถุมากขึ้นวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากอยู่อย่างพอเพียงในอดีตกลายเป็นคั่งร่น เอาเงินเป็นมาตรฐานในการตัดสินความเจริญของแต่ละคนทำให้เกิดการขาดความสามัคคีในหมู่บ้าน มีการคอร์ปชั่นตั้งแต่

ระดับลงไปจนถึงระดับผู้นำ ประชาชนในหมู่บ้านแบ่งเป็นพรรคพวกไม่ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสาน : กรณีศึกษาตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

1. สรุปการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.1.1 เพื่อศึกษาคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสานในตำบลย่ออำเภอคำเขื่อนแก้วจังหวัดยโสธร

1.1.2 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสานในตำบลย่ออำเภอคำเขื่อนแก้วจังหวัดยโสธร

1.1.3 เพื่อศึกษาปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสานในตำบลย่ออำเภอคำเขื่อนแก้วจังหวัดยโสธร

1.1.4 เพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานที่มีผลต่อวิถีชีวิตชาวอีสานในตำบลย่ออำเภอคำเขื่อนแก้วจังหวัดยโสธร

1.2 วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะเป็นการรวบรวมข้อมูลและการค้นคว้าจากเอกสารวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

1.2.1 ประชากรที่ศึกษา ประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1) ผู้รู้เกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน

2) ผู้นำท้องถิ่นในแต่ละหมู่บ้านของตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 11 คน

3) ชาวบ้านในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรจำนวน 22 คน

1.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ทั้งแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง

2) แบบสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม

3) การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือนำแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและแบบสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมที่พัฒนาขึ้น ไปหาความจริงเชิงเนื้อหาก่อนส่งให้ผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ประเมิน และตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย

4) การวิเคราะห์ข้อมูล ในการศึกษาครั้งนี้จะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยการนำข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม จะใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการจำแนกข้อมูล

1.3 ผลการวิจัยพบว่า

1.3.1 สถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง

1) ผู้ประกอบพิธีกรรมหรือผู้รู้เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมทำนา จำนวน 11 คน

เพศ เป็นเพศชาย 8 คน
เป็นเพศหญิง 3 คน
อายุ อายุเฉลี่ย เท่ากับ 73.4 ปี
อายุต่ำสุด 56 ปี
อายุสูงสุด 82 ปี
ระดับการศึกษา จบชั้นประถมศึกษา 10 คน
จบชั้นมัธยมศึกษา 1 คน
อาชีพ เกษตรกรทั้ง 11 คน
ศาสนา นับถือศาสนาพุทธทั้ง 11 คน

2) ผู้นำท้องถิ่นในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้วจังหวัดยโสธร จำนวน 11 คน

เพศ เป็นเพศชาย 10 คน
เป็นเพศหญิง 1 คน
อายุ อายุเฉลี่ย เท่ากับ 51.4 ปี
อายุต่ำสุด 44 ปี
อายุสูงสุด 60 ปี

ระดับการศึกษา จบชั้นประถมศึกษา 2 คน
 จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 3 คน
 จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 5 คน
 ระดับปริญญาตรี 1 คน
 อาชีพ เกษตรกรทั้ง 11 คน
 ศาสนา นับถือศาสนาพุทธทั้ง 11 คน

3) ชาวนาในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จำนวน 22 คน

เพศ เป็นเพศชาย 5 คน
 เป็นเพศหญิง 17 คน
 อายุ อายุเฉลี่ย เท่ากับ 56.2 ปี
 อายุต่ำสุด 39 ปี
 อายุสูงสุด 84 ปี
 ระดับการศึกษา จบชั้นประถมศึกษาทั้ง 22 คน
 อาชีพ เกษตรกรทั้ง 22 คน
 ศาสนา นับถือศาสนาพุทธทั้ง 22 คน

1.3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วยประเด็นสำคัญ ได้แก่

1) คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนา ของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) –พ.ศ.2556 โดยแบ่งเป็นช่วงเวลา 2 ช่วงเวลา ดังนี้

- เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่1- ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544)

- ช่วงหลังโครงการอีสานเขียว(พ.ศ.2545) –พ.ศ.2556

3) ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) – พ.ศ.2556

4) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวนาอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504)–พ.ศ.2556

สรุปการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญ ดังนี้

(1) คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

ก) ความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากการบอกเล่าจากรุ่นสู่รุ่นสืบทอดต่อกันมาในแต่ละครอบครัว

ข) ความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ กับการประกอบอาชีพการทำนานั้น ตั้งแต่เริ่มลงมือจนกระทั่งเสร็จสิ้นการทำนามีความสัมพันธ์กันซึ่งกันและเชื่อว่าพิธีกรรมเหล่านี้จะทำให้ได้ผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ชาวนา สัตว์เลี้ยง พืชพันธุ์ และพื้นที่ในการเพาะปลูก ทำให้ต้นข้าวปลอดภัยทำให้ได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย ไม่ประมาทในขณะทำนา ทุกขั้นตอนของพิธีกรรมแสดงถึงความเคารพศรัทธาต่อข้าวและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้าว เช่น แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่นา ผีปู่ตา เป็นต้น

(2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) –พ.ศ.2556 โดยแบ่งเป็นช่วงเวลา 2 ช่วงเวลาดังนี้

ก) *เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1– ช่วง โครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ.2544)* ด้านสังคม ชาวนาชนบทอีสานเป็นสังคมที่มีอาชีพเกษตรกรรม วัฒนธรรมการผลิตเป็นไปเพื่อการเลี้ยงตนเอง โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลัก ความสัมพันธ์ของหมู่บ้านอันเกิดจากการผลิตมีมากเพราะอาศัยการแลกเปลี่ยนสิ่งของเพื่อนกัน ในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่จะผลิตเอง โดยแต่ละครอบครัวจะทำนา ทำไร่ ทอผ้า และทำเครื่องจักรสาน และระบบการผลิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติไม่อาจควบคุมให้อยู่ในภาวะสมดุลได้ จึงมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตมากมายเช่น การทำบุญบั้งไฟ การแห่นางแมว การเต้าเซียงข้อง การแห่ข้าวพันก้อน เป็นต้น พิธีกรรมต่างๆเหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องผี และอำนาจเหนือธรรมชาติของชาวอีสานด้านวัฒนธรรม ชาวอีสานในอดีตเป็นสังคมที่เคร่งครัดและยึดมั่นในประเพณีตามฮีตสิบสองของชาวอีสาน ซึ่งนอกจากจะมีประเพณีเกี่ยวกับชีวิตต่างๆเช่น ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีเกี่ยวกับการตายแล้ว ยังมีพิธีกรรมและความเชื่อต่างๆที่

เกี่ยวข้องกับการทำงาน ตลอดจนมีการทำบุญตามประเพณีควบคู่ไปพร้อมๆกับการประกอบอาชีพการทำงานตลอดทั้งปี

ข) *ช่วงหลัง โครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556* ชาวนาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานจากนาดำมาเป็นนาหว่านทำให้ขั้นตอนในการทำงานเปลี่ยนไปชาวนามีความเชื่อเรื่องพิธีกรรมในการทำงานน้อยลงแต่ก็ยังมีบางพิธีกรรมที่ยังคงปฏิบัติแต่ระยะเวลาในการประกอบพิธีจะสั้นลงเป็นแบบรวบรัดแทน บางพิธีกรรมก็ไม่ได้เคร่งครัดดุจดั่งยามเหมือนแต่ก่อน อาศัยฤกษ์สะดวกของแต่ละคนแทน ทำให้พิธีกรรมและความเชื่อค่อยๆหายไป ปัจจุบันชาวบ้านไม่ได้รูดฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรมในการทำงานแล้ว และไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำงานเพราะคนในสมัยนี้ไม่ค่อยเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เหนือธรรมชาติ แต่จะเชื่อและใช้เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ที่ทันสมัยแทน

(3) ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสานในตำบลยอ อำเภอลำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1(พ.ศ.2504) –พ.ศ.2556

การเปลี่ยนแปลงองค์กรทางสังคมซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงกลุ่มสังคม ครอบครัว ชุมชน สหกร มีสาเหตุการเปลี่ยนแปลงที่มาจากทั้งปัจจัยภายนอกสังคมและภายในสังคม คือ

1. ปัจจัยภายนอก ได้แก่

1.1 ปัจจัยทางด้านสาธารณูปโภค พบว่า การที่ภาครัฐได้พยายามสร้างความเจริญในด้านต่างๆให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่นการสร้างถนน การสร้างรางรถไฟ การสร้างสนามบิน ทำให้การคมนาคมสะดวกสบายขึ้น มีผลทำให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้นผู้คนในหมู่บ้านหันไปสนใจเทคโนโลยีใหม่ๆจนลืมวิถีชีวิตเก่าๆจนเกือบหมด

1.2 ปัจจัยการเผยแพร่ทางวัฒนธรรม พบว่าการที่ชุมชนรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามาทำให้คนรุ่นใหม่เชื่อในความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น จึงทำให้มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

1.3 ปัจจัยจากนโยบายของรัฐ พบว่าภาครัฐส่งเสริมด้านการเกษตรน้อยมาก กล่าวคือในด้านกระบวนการผลิต รายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย คนในชุมชนจึงออกไปหางานทำนอกชุมชนทำให้มีผลกระทบต่อพิธีกรรมและความเชื่อในการทำงานคือ ไม่เข้าร่วมในพิธีกรรมที่จัดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันเหมือนแต่ก่อน

1.4 ปัจจัยทางการเมือง พบว่า ปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544) ไม่

มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของคนในชุมชนการทำงานก็ยังเป็นแบบแรงงานคน และสัปดาห์อยู่เป็นการทำงานเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือนและยังประกอบพิธีกรรมต่างๆเหมือนในอดีต แต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556 เนื่องจากวิธีการทำงานที่เปลี่ยนไป ชาวานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำงานมีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

2. ปัจจัยภายใน ได้แก่

2.1 ปัจจัยทางธรรมชาติ พบว่าชาววนอีสานเป็นสังคมที่มีอาชีพเกษตรกรรม โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลัก ชาววนอีสานมีความเชื่อที่ว่าทั้งน้ำ ทั้งดินเป็นสิ่งไม่แน่นอน ดาดเดาไม่ได้ว่าปีนี้จะดีหรือร้ายเหมือนมีใครมาเป็นคนกำหนดให้เป็นไป จะต้องอ่อนวอนสิ่งเหนือธรรมชาติ จนทำให้เกิดพิธีกรรมและความเชื่อสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.2 ปัจจัยทางด้านประชากร พบว่าการเปลี่ยนแปลงในชุมชนจากการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาของคนในชุมชนที่อื่นเป็นเหตุให้ความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนค่อยๆเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมกล่าวคือมีความเชื่อและพิธีกรรมใหม่ๆเข้ามาในชุมชน

2.3 ปัจจัยทางด้านครอบครัว พบว่า หากครอบครัวใดมีความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่คอยดูแลปกป้องคนในชุมชนและประกอบพิธีกรรมตามแบบอย่างของคนรุ่นก่อนอย่างเคร่งครัด ครอบครัวนั้นจะมีส่วนในการสร้างเสริมความเชื่อ ความศรัทธาให้สมาชิกในครอบครัว แต่ในครอบครัวปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือต้องดิ้นรนหารายได้ จุนเจือครอบครัวในบางครั้งจึงไม่มีเวลาพาสมาชิกในครอบครัวมาเข้าร่วมในพิธีกรรมต่างๆที่ชุมชนจัดขึ้น ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการปลูกฝังความเชื่อและพิธีกรรมให้แก่คนรุ่นใหม่

2.4 ปัจจัยทางด้านผู้นำ พบว่าพฤติกรรมของผู้นำ คณะกรรมการ เจ้าหน้าที่ในชุมชนมีผลต่อการจัดพิธีกรรมต่างๆในรอบปีของชาวบ้าน เช่นการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟที่ต้องจัดทุกปีในช่วงเดือนหกถึงเดือนเจ็ด แต่ปัจจุบันต้องจัดตามประกาศของทางราชการเท่านั้น

2.5 ปัจจัยทางการศึกษา พบว่าการเปลี่ยนแปลงชนชั้นที่มีระดับการศึกษาสูง กลาง ต่ำ ให้ความเชื่อ ความศรัทธาและพิธีกรรมในการทำงานเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากเมื่อได้รับการศึกษาสูงขึ้นจะทำให้ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

2.6 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ พบว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมีผลกระทบอย่างมากต่อความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงาน กล่าวคือ หากเศรษฐกิจดีจะมีการจับจ่ายใช้สอยเรื่อง

เครื่องเช่นใหม่เป็นจำนวนมาก ในทางตรงกันข้ามหากเศรษฐกิจตกต่ำจะมีการจับจ่ายใช้สอยในเรื่องนี้ลดลง

2.7 ปัจจัยทางด้านการเมือง พบว่าปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว(พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544)ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของคนในชุมชนการทำงานก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทำงานเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือนและยังประกอบพิธีกรรมต่างๆเหมือนในอดีต แต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556 เนื่องจากวิธีการทำงานที่เปลี่ยนไป ชาวานานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำงานมีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆ สูญหายไป

2.8 ปัจจัยจากหน่วยงานราชการ พบว่า การเปลี่ยนแปลงของหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นมีผลกระทบต่อพิธีกรรมในการทำงานของชาวานาในตำบลยอคือ หากหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นเข้ามาส่งเสริมกิจกรรมประชาสัมพันธ์ และสนับสนุนเรื่องการเงินในการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลต่างๆก็จะมีคนรู้จักประเพณีของคนในหมู่บ้านมากขึ้น

(4) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางความคิดความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวานาอีสานในตำบลยอ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) –พ.ศ.2556

ก) สังคมชาวาอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งแต่เดิมระบบความสัมพันธ์ทั้งในการผลิต และในด้านครอบครัวมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ความสำคัญต่อหัวหน้าครอบครัว แต่ตัวอย่างเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยมีปัจจัยที่ช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปคือ ความเจริญทางเทคโนโลยีซึ่งได้แก่ เครื่องทุนแรงใช้แทนแรงงานคนและสัตว์ ทำให้คนมีเวลาว่างพอที่จะไปหางานทำนอกบ้าน นอกจากนั้นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ประเพณีการลงแขกก็ได้เปลี่ยนไปเป็นการจ้างแรงงานแทน ทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับการทดแทนบุญคุณได้ลดความสำคัญลง

ข) ผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาทำให้หมู่บ้านที่เคยมีสภาพความเป็นอยู่แบบง่าย ๆ และมีเศรษฐกิจแบบยังชีพ กลายเป็นหมู่บ้านที่เน้นการผลิตเพื่อจำหน่าย ซึ่งกลายเป็นระบบเศรษฐกิจแบบการค้า จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้หมู่บ้านเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยทางด้านวัตถุมากขึ้น วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากอยู่อย่างพอเพียงในอดีตกลายเป็นดิ้นรน เอาเงินเป็นมาตรฐานในการตัดสินความเจริญของแต่ละคนทำให้เกิดการขาดความสามัคคีในหมู่บ้าน มีการ

คอร์ปชั่นตั้งแต่ระดับล่างไปจนถึงระดับผู้บริหาร ประชาชนในหมู่บ้านแบ่งเป็นพรรคพวกไม่ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน

2. อภิปรายผล

การอภิปรายผลในการศึกษาครั้งนี้ จะขอแบ่งผลการอภิปรายออกเป็น 4 ประเด็นดังนี้

2.1 คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

2.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) –พ.ศ.2556 โดยแบ่งเป็นช่วงเวลา 2 ช่วงเวลาดังนี้

- เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่1-ช่วงโครงการอีสานเขียว(พ.ศ. 2504 – พ.ศ. 2544)

- ช่วงหลังโครงการอีสานเขียว(พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556

2.3 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1(พ.ศ.2504) –พ.ศ.2556

2.4 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวนาอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) –พ.ศ.2556

จากการศึกษา ในแต่ละประเด็น ดังนี้

2.1 คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

จากการศึกษาเกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร พบว่า

2.1.1 คติความเชื่อในการทำนาของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ชาวอีสานในตำบลย่อมีความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ถึงแม้ชาวบ้านในตำบลย่อจะนับถือศาสนาพุทธก็จริง แต่ก็มีคติความเชื่อความศรัทธาในเรื่องเทวดาและภูตผี เทวดามักจะเกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติฝ่ายดีที่อยู่บนสวรรค์ซึ่งจะคอย

ช่วยเหลือหรือลดบันดาลพบเจอแต่เรื่องดีๆ ประสบแต่ความสำเร็จ ส่วนความเชื่อในเรื่องภูตผี โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วนั้นชาวอีสานในตำบลย้อยยังเชื่อว่าดวงวิญญาณเหล่านั้นยังคงทำหน้าที่คอยปกป้องคุ้มครองเภทภัยต่างๆ ให้แก่ลูกหลาน ดังนั้นไม่ว่าจะประกอบพิธีกรรมใดๆ ก็ตามจะต้องบอกกล่าวผีบรรพบุรุษให้รับทราบก่อนเสมอ

ผีและสิ่งศักดิ์เหนือธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับข้าวและการทำงานของชาวอีสานในตำบลย้อยที่สำคัญๆ ได้แก่

1) *แม่โพสพ* ชาวอีสานในตำบลย้อยเชื่อว่าข้าวมีเทพประจำอยู่เป็นเทพธิดาเรียกว่า แม่โพสพมีอิทธิฤทธิ์สามารถลดบันดาล ความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ทุ่งนาและผู้ปฏิบัติดีดีต่อนาง ถ้าผู้ใดปฏิบัติไม่ดีต่อนางก็จะเกิดผลตรงข้าม คือทำให้ครอบครัววิบัติ และได้ผลผลิตข้าวน้อย ชาวบ้านจึงให้ความเคารพและทำการคู่ขวัญเป็นประจำทุกปี อาหารของแม่โพสพคือ เผือกและมัน แม่โพสพจะไม่กินข้าวเพราะถือว่าข้าวเป็นเลือดเนื้อของตนเอง

2) *พระภูมินา* ชาวอีสานในตำบลย้อยมีความเชื่อว่าพระภูมินาเป็นเทพเจ้าแห่งพื้นดินก่อนจะไถนาหรือปลูกข้าวต้องขออนุญาตพระภูมินา ซึ่งมีลักษณะเป็นมูลดินหรือกองดินอยู่บริเวณหัวคันนามุมใดมุมหนึ่ง ทำหน้าที่คอยปกป้องรักษาข้าวในนาไม่ให้ศัตรูต่างๆ มาเบียดเบียน และการทำงานดำเนินไปด้วยความราบรื่นตลอดฤดูกาล

3) *ผีปู่ตา* ชาวอีสานในตำบลย้อยเมื่อมีการสร้างหมู่บ้านจะต้องมีการสร้างศาลปู่ตาไว้ในที่แห่งใดแห่งหนึ่งแล้วทำพิธีอัญเชิญปู่ตามาสถิต เพื่อให้การคุ้มครองคน สัตว์เลี้ยง และพืชพันธุ์ในหมู่บ้านให้ปลอดภัย ไม่มีสัญลักษณ์ใดๆ แทนปู่ตาเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมใช้การเรียกขานเพียงเท่านั้น ศาลปู่ตานั้นจะสร้างให้ยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตรหลังคามุงด้วยสังกะสี ติฝ้ายพาดด้วยกระเบื้องแผ่นเรียบ ภายในมีหุ่นไม้แกะสลักเป็นรูปคน(แทนปู่ตา)มีโองน้ำเล็กๆ กระจ่างรูป หุ่นเทวดา หุ่นช้างหุ่นม้า (บริวารของปู่ตา)วางอยู่กับพื้น หันหน้าศาลไปทางทิศตะวันออก การเลี้ยงปู่ตาที่เกี่ยวกับการทำนาปกติจะมีปีละ 2 ครั้งคือก่อนลงมือทำนาประมาณต้นเดือนหกและเมื่อจะเก็บเกี่ยวประมาณต้นเดือนยี่หรือเดือนสาม อาหารที่นำไปเลี้ยงจะเป็นไก่ต้มและเหล้าเป็นหลัก นอกนั้นจะเป็นอาหารคาวหวานอื่นๆ มักมีการเลี้ยงทายกระดุกกางไก่อ่เพื่อดูความอุดมสมบูรณ์ในปีนั้นๆ ด้วย เมื่อเช่นไหว้ปู่ตาเสร็จแล้วจะมีการรับเศษจากปู่ตา (เศษคืออาหารที่เชื่อว่าเหลือจากปู่ตาทกินแล้ว) นั้นมากินกันเพราะถือว่าเป็นอาหารวิเศษที่ผ่านการประกอบพิธีกรรมมาแล้ว เมื่อรับประทานแล้วหากคิดไม่ดีต่อคนอื่นจะต้องพบกับความวิบัติ แต่ถ้าประพฤติตนเป็นคนดีจะทำให้ประสบแต่ความสุข ความเจริญในทุกๆ ด้านที่สำคัญเชื่อว่าจะทำให้มีสุขภาพที่แข็งแรง

4) *นาค* ชาวอีสานในตำบลย้อยเชื่อว่านาคอาศัยอยู่ที่เมืองบาดาลมีหน้าที่ทำให้ฝนตก เกี่ยวข้องกับการทำนาคือนาคทำให้เกิดน้ำฝนทำให้ชาวนาทำการเพาะปลูกข้าวได้ เมื่อมีการทำพิธี

แรกนาชาวนาจะต้องคว้น เดือน ปี และทิศที่จะไถนาจะต้องไม่ไถไปในทิศที่ทวนเกล็ดนาคหรือ เสาะเกล็ดนาค ตามปกติสัตว์ทั้งหลายที่มีเกล็ด เกล็ดจะเรียงจากหัวไปทางหางเสมอ ในการไถนา ชาวนาต้องเริ่มเหยียบจากทิศที่นาคหันหัวไปหาทิศที่เป็นหางนาค ไม่เหยียบหางไปหาหัวเพราะ ชาวนาในตำบลย่อมมีความเชื่อว่านาคก็เหมือนงูตัวๆ ไปถ้าเหยียบหางนาคจะแว้งกัดทำอันตรายได้ ในทางปฏิบัตินั้นจะทำให้การไถนาในปีนั้นประสบอุปสรรคและปัญหามากมาย ชาวนาในตำบลย่อมมีความเชื่อว่า เดือนหกนาคจะหันหัวไปทางทิศตะวันออก เดือนเจ็ดและเดือนแปดจะหันหัวไปทาง ทิศใต้ นาคจะมีลักษณะรูปร่างคล้ายงูใหญ่ แต่ในการประกอบพิธีกรรมไม่ต้องมีรูปสัญลักษณ์ใดๆ เพียงกล่าวชื่อเท่านั้น

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์อื่นๆ อีก เช่น (1) กบ ถ้ากบร้องแสดงว่าฝนจะตกให้ ชาวนาเตรียมตัวทำนาได้ (2) ถ้าเห็นมดคาบไข่เดินเป็นแถวยาวแสดงว่าในอีก 2-3 วันฝนจะตก (3) ไก่ ชาวอีสานในตำบลย่อมเชื่อว่าไก่เป็นสัญลักษณ์ที่เลี้ยงไว้เป็นอาหาร แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ ของอาหารการกินในปีนั้นๆ จึงนำมาเป็นเครื่องเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์เมื่อมีการเลี้ยงปูตา โดย ดึงกระดูกคางไก่ออกมาถ้ากระดูกโค้งงอสวยงามดีข้าวปลาจะอุดมสมบูรณ์ แต่ถ้ากระดูกคางไก่กาง ออกหรือบิดเบี้ยวการทำนาในปีนั้นจะมีปัญหา ผลของการเสี่ยงทายถ้าออกมาดีจะเป็นการสร้างขวัญ และกำลังใจให้ชาวนา แต่ถ้าคำเสี่ยงทายไม่ดีผู้ประกอบพิธี(เฒ่าจ้ำ) ผู้ทำนาก็จะขอให้ชาวนาขยัน และอดทนและจะบอกกล่าวปูตาทุกครั้งที่มีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้ปูตาคอยช่วยเหลือ

ชาวนาในตำบลย่อม มีความเชื่อที่ว่า การปฏิบัติต่อแม่โพสพพระภูมินาผีปูตาและนาค โดยให้ ความเคารพนับถือไม่หมิ่นประมาทหรือด่าว่าต้องกระทำและร่วมพิธีกรรมด้วยความเคารพผู้ใด ละเลยก็จะประสบแต่สิ่งที่เป็นอัปมงคลเกิดความเดือดร้อนทั้งต่อตนเองและครอบครัวหากให้การ ปฏิบัติบาปที่ผิดก็จะทำให้ได้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ตลอดจนประสบความมั่งคั่งและสมบูรณ์พูนสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของมณีพยอมยงค์ (2530, น. 70 – 74) ได้กล่าวถึงประเภทของความเชื่อและ ความสำคัญของความเชื่อเอาไว้ใน “หนังสือวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ” ว่าความเชื่อแบ่ง ออกเป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือความเชื่อทั่วไปหรือความเชื่อธรรมดาเช่นเรื่องนรกสวรรค์เทวดา และอีกประเภทหนึ่งคือความเชื่อทางไสยศาสตร์ความเชื่อทั้งสองประเภทอาจแบ่งออกได้เป็นหลาย ประการเช่นความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากิน โชคลางความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนาฯลฯ ความเชื่อ เป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่างๆ ทั้งด้านดีด้านร้ายคนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้แก่ลูกหลานอัน เป็นการปลุกฝังความเชื่อให้ลึกกลงไปในสำนึกของแต่ละคนจนไม่อาจถอดถอนได้เมื่อมีความเชื่อ เดิมที่แล้วก็ทำในสิ่งที่ตนต้องการมากขึ้นกว่าเดิมเพราะความเชื่อก่อให้เกิดคุณค่า

นอกจากจะเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ แล้วชาวนาในตำบลย่อมมีความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม ในการทำนาอีกด้วยตัวอย่างฤกษ์ดีในการทำนาได้แก่

วัน 2 (จันทร์) 4 (พุธ) ให้เกี่ยวข้าวคืนักแล

วัน 4(พุธ) วัน 6 (ศุกร์) เร่งให้เอาข้าวเข้าลานคืนักแล

วัน 2 (จันทร์) ให้ถากลานคืนักแล

วัน 2 (จันทร์) วัน 7 (เสาร์) เร่งให้เอาข้าวเข้าลอม (กองฟอนข้าวที่เกี่ยวข้องเสร็จแล้ว นำมากองสุมเข้าเป็นกองสูงขึ้นไป โดยมีไม้ปักเป็นแกนกลาง) คืนักแล

วัน 2 (จันทร์) วัน 7 (เสาร์) ให้ทำขวัญข้าวจงหนัก

วัน 1 (อาทิตย์) วัน 3 (อังคาร) เร่งไถนาแล

วัน 6 (ศุกร์) ให้โรยข้าว

วัน 3 (อังคาร) วัน 6 (ศุกร์) วัน 7 (เสาร์) เร่งให้เอาข้าวขึ้นยุ้งแล

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องฤกษ์ยามเหล่านี้ เป็นเวลาที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาจะต้องตรวจดูเรื่องเหล่านี้ให้ตรงกับเวลาที่เป็นสิริมงคลให้มากที่สุดหรือไม่ดีน้อยที่สุด

ชาวนาในตำบลย่อประกอบอาชีพทำนาโดยอาศัยธรรมชาติเป็นสำคัญ ดังนั้นเมื่อสภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงเช่น เกิดฝนแล้งขึ้นชาวนาในตำบลย่อจึงมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่าสาเหตุที่ทำให้ฝนแล้งหรือเกิดเภทภัยนั้นเกิดจากคนในชุมชนประพฤตินไม่ดีทำผิดศีลธรรมหรือไปล่วงเกินสิ่งศักดิ์ ผีปู่ตา ผีฟ้า ผีแดน ที่คอยคุ้มครองคนในชุมชน สิ่งศักดิ์เหล่านี้จึงคลบันดาลให้เกิดฝนแล้งหรือเภทภัยขึ้น ชาวนาในตำบลย่อจึงมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบวงสรวงต่อสิ่งศักดิ์เกิดขึ้น เช่น การแห่นางแมว การเต้าเซียงข้อง การสวดคาถาปลาต่อ และพิธีแห่ข้าวพันก้อน เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ(จตุพร ไชยทองศรี 2544 ,น.17) เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อผีปู่ตาภาคอีสานและความเชื่อผีตายายภาคใต้” ว่าคติความเชื่อของชาวอีสานในวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ว่า คติความเชื่อได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษโดยปฏิบัติตามจารีตทำมาหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต ละเว้นสิ่งที่จะก่อให้เกิดโทษและนำมาซึ่งความเดือดร้อนชาวอีสานมีความเชื่อในเรื่องเทวดา ผีนางงามไม้ ฤกษ์ยาม สัณหรณ์ วิญญาณบรรพบุรุษ โขกลาง เชื่อเรื่องขวัญและยึดมั่นในเรื่องกรรมเวร

สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อที่ว่าความเชื่อเป็นความคิดความเข้าใจที่มีอิทธิพลต่อการไตร่ตรอง ต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคล เมื่อบุคคลมีความเชื่ออย่างใด ความเชื่อนั้นจะเป็นตัวกำหนดให้บุคคลปฏิบัติตามสิ่งที่ตนเชื่อทั้งๆที่บางครั้งความเชื่อนั้นอาจไม่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงก็ตาม (ประสงค์ ลีมิตระกุล.2526,น. 156) การที่บุคคลมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไปนั้นเนื่องจากความคิด ประสบการณ์และความเชื่อของบุคคล ซึ่งมีอำนาจในการควบคุมตนเองให้ปฏิบัติในลักษณะต่างๆ กันออกไป

ลักษณะของความเชื่อเกิดขึ้นได้ทั้งภายในและภายนอกคนรอบเตอร์(อ้างจากพิทยา อรุณพงษ์ .2551,น.18)ได้อธิบายถึงลักษณะของความเชื่อภายใน – ภายนอกโดยอาศัยทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมว่าถ้ามีเหตุการณ์เกิดขึ้นเป็นไปตามที่บุคคลคาดหวังไว้จะทำให้ความคาดหวังเพิ่มขึ้นเรื่อยๆความคาดหวังที่เกิดขึ้นจะขยายไปครอบคลุมพฤติกรรมหรือเหตุการณ์อื่นๆจนกลายเป็นบุคลิกภาพที่สำคัญในตัวบุคคลนั้นซึ่งก่อให้เกิดความเชื่ออำนาจภายใน – ภายนอกถ้าประสบการณ์ของบุคคลได้รับการเสริมแรงบ่อยๆเมื่อแสดงพฤติกรรมเดิมจะทำให้บุคคลนั้นเชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นผลจากความสามารถของตนเองความเชื่อเช่นนี้เรียกว่าความเชื่ออำนาจภายในคนจากพฤติกรรมไม่รับแรงเสริมจะทำให้บุคคลรับรู้ว่ามีสิ่งที่ไม่ได้รับนั้นไม่ได้เป็นผลจากการกระทำของตนเองแต่เป็นเพราะ โชคชะตาผีสิงเทวดาความบังเอิญหรือสิ่งแวดล่อมบันดาลให้เป็นความเชื่อเช่นนี้เป็นความเชื่ออำนาจภายนอกคน สอดคล้องกับแนวคิดของ จันท์ศรี นิตยฤกษ์ (กิ่งแก้ว อัครถาวรและคณะ 2528,น.661)ว่า ความเชื่อไม่ว่าจะเกิดจากความรู้สึกหรือการไตร่ตรองด้วยเหตุผลก็ตาม เมื่อมนุษย์เกิดความเชื่อแล้วมักแสดงออกทางกาย ทางวาจาให้ปรากฏ ความเชื่อย่อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับประเพณี และสอดคล้องกับแนวคิดของกรกฎ ฤทธิ์ประสม (2550)ว่า ความเชื่อหมายถึงความรู้สึกนึกคิด ความเข้าใจของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความรู้สึกมั่นใจว่าสิ่งนั้นถูกต้องเป็นความจริง มีพื้นฐานจากโครงสร้างด้านร่างกาย จิตใจ สังคม จิตวิญญาณ บริบทและประสบการณ์ของบุคคลร่วมกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สิ่งแวดล่อมและวัฒนธรรม มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ที่จะปฏิบัติตามความรู้สึกนึกคิดและความเข้าใจนั้นขึ้นกับมุมมองของแต่ละบุคคลแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นนี้สอดคล้องกับคติความเชื่อในการทำงานของชาวอีสานในตำบลย้ออำเภอคำเขื่อนแก้วจังหวัดยโสธรเช่นชาวนาในตำบลย้อมมีความเชื่อที่ว่า การปฏิบัติต่อแม่โพสพพระภูมินาผีปู่ตาและนาโคโยให้ความเคารพนับถือไม่หมิ่นประมาทหรือคิดว่าต้องกระทำและร่วมพิธีกรรมด้วยความเคารพผู้ใดละเลยก็จะประสบแต่สิ่งที่เป็นอัปมงคลเกิดความเดือดร้อนทั้งต่อตนเองและครอบครัวหากให้การปฏิบัติที่ดีก็จะทำให้ได้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ตลอดจนประสบความมั่งคั่งและสมบูรณ์พูนสุข เป็นต้น

สอดคล้องกับทฤษฎี โครงสร้างและหน้าที่ของเอมิล เดอร์ไคม์มีแนวความคิดว่า หน้าที่ของสังคมคือ ส่วนที่สนับสนุนให้สังคมดำรงอยู่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแรดคลิฟฟ์ บราวน์กับ โบรนิสโลส มานอสกี ที่มองว่าหน้าที่ทางสังคมเป็นส่วนสนับสนุนให้โครงสร้างสังคมคงอยู่อย่างต่อเนื่อง เพราะสังคมมีกระบวนการทางสังคมที่ทำให้สังคมเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น บรรทัดฐาน ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณี เป็นต้น เนื่องจากชาวนาในตำบลย้อมยังมีความเชื่อในเรื่องสิ่งที่เหนือธรรมชาติเช่น ผีปู่ตา แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ และยังมียึดถือสืบทอดความ

เชื่อเหล่านั้นให้แก่คนรุ่นลูกรุ่นหลานอยู่อย่างต่อเนื่องแม้ว่าบางความเชื่อจะเลือนหายไปบ้างตามกาลเวลา

2.1.2 พิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลยอ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัด

ยโสธร จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในการทำนาได้กล่าวว่าชนบทไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรมการทำมาหากินอันเกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญที่สุดชาวนาต้องพึ่งพาผลผลิตจากธรรมชาติปรากฏการณ์ทางธรรมชาติจึงเป็นวิถีชีวิตสำคัญของพวกเขา ดังนั้นจึงต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อเอาอกเอาใจหรืออ่อนน้อมต่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติเพื่อคลบวันดาลให้มีน้ำเพียงพอแก่การเพาะปลูกและให้มีผลผลิตอุดมสมบูรณ์จึงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาและทำขวัญข้าวในช่วงเวลาต่างๆของการทำนาในภาคอีสานเมื่อมีความแห้งแล้งเกิดขึ้นในฤดูทำนาก็ต้องทำพิธีจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนจากพญาแถนเพราะต้องอาศัยน้ำฝนสอดคล้องกับหนังสือของสภากวีวัฒนธรรมอำเภอลานกระบือ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร เรื่อง ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่ออำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร (2552 ,น.70 – 71) ได้กล่าวถึงพิธีกรรมในการทำนาประกอบด้วย 1) พิธีกรรมก่อนการทำนามีวัตถุประสงค์เพื่อการบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบรรพบุรุษให้คุ้มครองป้องกันภัยอันตราย ตลอดจนขอความเชื่อมั่นในการดำรงชีพตลอดปีให้มีความเป็นสิริมงคลมีความอุดมสมบูรณ์ขอโอกาสและความสะดวกสบายในการทำนาในรอบปีนั้นๆ พิธีกรรมที่จัดขึ้นก่อนการทำนาพิธีกรรมขณะทำนามีวัตถุประสงค์เพื่อขอร้องอ่อนน้อม ผากฝั่งผีหรือเทพให้ช่วยดูแลให้การทำนาในแต่ละปีนั้นๆ เป็นไปด้วยดีและข้าวที่ปลูกให้เจริญงอกงามได้ผลดี 3) พิธีกรรมเพื่อการเก็บเกี่ยว มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ผลผลิต ให้คนปลอดภัยในการเก็บเกี่ยว และเพื่อแสดงความอ่อนน้อมต่อข้าวและสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้อง 4) พิธีกรรมหลังการเก็บเกี่ยว มีวัตถุประสงค์เพื่อเฉลิมฉลองผลผลิตที่ได้เก็บเกี่ยวหรือเช่นสังเวทศพดาอารักษ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้คุ้มครองคน สัตว์ และบรรดาพืชพรรณธัญญาหารให้ได้ผลดี

สอดคล้องกับเอกสารเผยแพร่ของมูลนิธิข้าวไทยในพระบรมราชูปถัมภ์เรื่อง “ข้าว ขวัญของแผ่นดิน”(2547,น.49) ว่าพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวและการทำนาของคนไทยเป็นพิธีกรรมที่สืบเนื่องมาจากระบบความเชื่อดั้งเดิมแต่เมื่อคนไทยนับถือพุทธศาสนาและได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ จึงมีการผสมผสานระหว่างพิธีสงฆ์กับพิธีพราหมณ์เข้าไปในพิธีกรรมที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อแบบดั้งเดิมได้อย่างกลมกลืนเหมาะสม พิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์ช่วยให้พิธีกรรมอันเนื่องด้วยข้าวมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น พิธีพราหมณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้าวมักเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องพระมหากษัตริย์และรัฐไม่ว่าจะเป็นพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นต้น พระราชพิธีต่างๆดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ไทยสมัยก่อนมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างกำลังใจแก่ประชาราษฎร์ในการปลูกข้าว ปัจจุบันพระ

ราชพิธีอันเนื่องจากข้าวที่ยังเหลือปฏิบัติอยู่คือ พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งรัฐบาลกำหนดขึ้นเป็นประเพณีประจำปีในวันพืชมงคล เพื่อเป็นหลักชัยให้แก่เกษตรกร พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาที่สำคัญ ได้แก่

1) *พิธีกรรมก่อนการทำนามีวัตถุประสงค์* เพื่อการบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบรรพบุรุษให้คุ้มครองป้องกันภัยอันตราย ตลอดจนขอความเชื่อมั่นในการดำรงชีพตลอดปีให้มีความเป็นสิริมงคลมีความอุดมสมบูรณ์ขอโอกาสและความสะดวกสบายในการทำนาในรอบปีนั้นๆ พิธีกรรมที่จัดขึ้นก่อนการทำนา ได้แก่ พิธีเลี้ยงผีปู่ตาพิธีขอฝน โดยการแห่นางแมวเทศน์พญา坎คากสวดคาถาปลาค้อพิธีบุญบังไฟ เป็นต้น

2) *พิธีกรรมขณะทำนามีวัตถุประสงค์* เพื่อขอร้องอ้อนวอน ผากฝั่งผีหรือเทพให้ช่วยดูแลให้การทำนาในแต่ละปีนั้นๆ เป็นไปด้วยดีและข้าวที่ปลูกให้เจริญงอกงามได้ผลดีพิธีกรรมในส่วนนี้ ได้แก่ พิธีแรกนา พิธีเชิญแม่โพสพใส่ข้าวปลูก พิธีเชิญแม่โพสพลงนา พิธีเอาฝู่นใส่มาเป็นต้น

3) *พิธีกรรมเพื่อการเก็บเกี่ยว* มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ผลผลิต ให้คนปลอดภัยในการเก็บเกี่ยว และเพื่อแสดงความอ่อนน้อมต่อข้าวและสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้อง พิธีกรรมที่จัดขึ้นในช่วงนี้ได้แก่ พิธีเชิญขวัญข้าว พิธีทำลาน พิธีตั้งลอมข้าว พิธีขนข้าวขึ้นยุ้ง พิธีเปิดและปิดยุ้งฉาง เป็นต้น

4) *พิธีกรรมหลังการเก็บเกี่ยว* มีวัตถุประสงค์เพื่อเฉลิมฉลองผลผลิตที่ได้เก็บบนหรือเช่นสังเวทศพดาอารักษ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้คุ้มครองคน สัตว์ และบรรดาพืชพรรณธัญญาหาร ให้ได้ผลดี ตลอดจนเลี้ยงอาหารตอบแทนน้ำใจเพื่อนบ้าน ทั้งขมาลาโทษ และขออโหสิกรรม ถ้าได้ล่วงเกินสิ่งใด ผู้ใด หรือสัตว์เลี้ยงที่ได้พึ่งพา และมีพิธีเลี้ยงอุทิศส่วนกุศลให้สิ่งศักดิ์ ปู่ย่าตายาย เจ้าที่เจ้าทาง เจ้ากรรมนายเวร เป็นการตอบแทนบุญคุณ พิธีกรรมที่จัดในช่วงนี้ได้แก่ พิธีบุญคูณลาน พิธีบุญกุ่มข้าวใหญ่ พิธีบุญข้าวจ้ เป็นต้น

สอดคล้องกับงานวิจัยของนาถฤดีสีม่วง (2545, น. 4) เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวของชาวนาภาคกลาง และภาคอีสานใต้” ว่าชาวอีสานมีชีวิตผูกพันกับการทำนาหรือข้าวมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยเชื่อว่าคนเรามีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะข้าวข้าวทำให้ร่างกายแข็งแรงสามารถทำให้สามารถทำงานเลี้ยงครอบครัวได้ข้าวอาศัยน้ำฝนน้ำฝนเท่านั้นที่ทำให้การทำนาได้ผลดีปีใดฝนแล้งการทำนาไม่ได้ข้าวบางปีฝนมากน้ำฝนมากท่วมนาและข้าวในนาเป็นเวลานานต้นข้าวเสียหายการทำนาในปีนั้นก็มีผลเสียชาวนาเชื่อว่าการที่น้ำแล้งหรือการที่น้ำฝนมากท่วมนาคือข้าวนั้นมิเทพเจ้าหรือพระภูมิเจ้าที่เป็นผู้กำหนดเห็นได้จากพิธีกรรมบุญบังไฟเพื่อขอฝนจากพระยาแถนในปีที่ฝนแล้งหรือก่อนจะทำนาพวกเขาจะทำพิธีแรกนาเพื่อเป็นสิริมงคลให้ทำนาข้าวไม่ให้น้ำท่วมไร่นาเป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของประสพสุข ฤทธิเดช (2537) เรื่อง “

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ” พบว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรเกิดจากความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อในพุทธศาสนา และความเชื่อเรื่องภูติ พิธีกรรมทางการเกษตรมี 2 ประเภทคือ พิธีกรรมในภาวะปรกติและพิธีกรรมในภาวะวิกฤต พิธีกรรมในภาวะปรกติ ได้แก่ พิธีทำบุญเบิกบ้านและพิธีบุญบั้งไฟ พิธีกรรมในการทำนา เช่น พิธีแสกนา ปักข้าวแสกและคู่ขวัญข้าว พิธีกรรมในการเลี้ยงสัตว์ เช่น พิธีตัดกรรมตัดเวรการเลี้ยงไหม และพิธีบั้งสกุลวัว ควาย ส่วนพิธีกรรมที่ทำขึ้นเมื่อชาวบ้านประสบปัญหาทางการเกษตรคือภัยแล้งหรือโรคระบาด คือพิธีกรรมในภาวะวิกฤต ได้แก่ พิธีกรรมขอฝน เช่น พิธีเต้าเซียงซ้อง การตั้งครกตั้งสาก การแห่ข้าวพันก้อน และการสวดคาถาปลาค่ำ พิธีกรรมทำนา ทำพิธีรดน้ำมนต์ต้นข้าว พิธีกรรมทำสวนและทำไร่มีพิธีสวดคาถาญาณิ ส่วนพิธีกรรมเลี้ยงสัตว์มีพิธีกรรมต่อกระดูกขาที่หักของวัวควาย จุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรในภาวะปรกติและภาวะวิกฤต เพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งจะส่งผลดีต่ออาชีพทางการเกษตร เพื่อป้องกันศัตรูพืชและสัตว์ และเพื่อแสดงออกถึงความขอบคุณต่อเทพและผีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร บทบาทพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรมีผลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านทั้งต่อปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวม พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรมีผลต่อปัจเจกบุคคลคือทำให้บุคคลคลายความวิตกกังวลเกิดความบันเทิงในจิตใจ และมีกำลังใจในการประกอบอาชีพการเกษตรจึงส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร พิธีกรรมการเกษตรมีผลต่อสังคมส่วนรวมคือ ทำให้คนในสังคมมีความประพฤติดี ซึ่งจะทำให้สังคมมีความสุข นอกจากนี้ยังพบว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรมีความสัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรมเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งอาศัยน้ำฝน และพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรทำให้เกิดการพัฒนาสิ่งสาธารณูปโภคในชุมชนตนเอง ตลอดจนชาวบ้านมีสุขภาพอนามัยดีขึ้นด้วย

สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมของประมวญ คิคคินสัน (2521 , น. 137-183) ได้กล่าวไว้ใน“หนังสือคติชาวบ้าน: การศึกษาด้านมานุษยวิทยา”ว่า พิธีกรรม คือการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนให้กับคนรุ่นต่อมา โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือเพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์และการรวมกลุ่มรวมจิตใจ อันเป็นความสัมพันธ์ที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ แนวคิดนี้จึงสอดคล้องกับพิธีกรรมในการทำนาซึ่งจัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ก็เพื่อ เป็นการเสี่ยงทาย ขอร้อง อ้อนวอนและขออนุญาตสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในธรรมชาติเพื่อใช้สอยสิ่งนั้น ๆ และให้ช่วยเหลือแลต้นข้าวให้เจริญงอกงามมีผลผลิตจำนวนมากตามความต้องการ และเป็นการขอมาต่อธรรมชาติหรือสิ่งเหนือธรรมชาติที่ได้ล่วงเกินไป เนื่องจากการทำนาชาวนาต้องพึ่งพิงธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวนาไม่สามารถควบคุมได้ ดังนั้นชาวนาจึงต้องหาที่พึ่งทางใจนั่นก็คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้มีกำลังใจในการทำงานจึงเกิดเป็นพิธีกรรมต่างๆขึ้น ซึ่งจะจัดขึ้นเป็นระยะตลอดการทำนาในแต่ละปีซึ่งได้แก่

พิธีกรรมก่อนการทำงาน พิธีกรรมขณะทำงาน พิธีกรรมเพื่อการเก็บเกี่ยว และพิธีกรรมหลังการเก็บเกี่ยว เป็นต้นจะเห็นได้ว่า ความเชื่อและพิธีกรรมกับการประอาชีพการทำงาน มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งเริ่มตั้งแต่เริ่มลงมือปักดำจนกระทั่งเสร็จสิ้นการทำงาน และการนำข้าวไปใช้ประโยชน์ต่างๆ อีกด้วย

สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของทศกอตท์ พาร์สันที่มีแนวความคิดว่า สังคมเป็นระบบหนึ่งที่มีส่วนต่างๆ มีความสัมพันธ์และสนับสนุนซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ที่คงที่ของแต่ละส่วนจะเป็นปัจจัยทำให้ระบบสังคมเกิดความสมดุล ส่วนในด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากความสมดุลถูกทำลายลง เพราะองค์ประกอบของสังคมคือ บุคลิกภาพ อินทรีย์ และวัฒนธรรม พาร์สัน เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมซึ่งรวมถึง ความเชื่อ บรรทัดฐาน และค่านิยมของสังคม ที่เป็นตัวยึดเหนี่ยวให้สังคมมีการรวมตัวเข้าด้วยกันและเป็นตัวต้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม

2.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาว อีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่1 (พ.ศ.2504) –พ.ศ.2556 โดยแบ่งเป็นช่วงเวลา 2 ช่วงเวลาดังนี้

- เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่1-ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504- พ.ศ. 2544)

- ช่วงหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) –พ.ศ.2556

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นไปได้ทั้งในทางบวกและทางลบ คือมีสิ่งใหม่เกิดขึ้นหรือเพิ่มขึ้น และสิ่งที่มีอยู่เดิมสิ้นสภาพหรือถูกทำลายไป การเปลี่ยนแปลงในทางที่มีสิ่งใหม่หรือเพิ่มขึ้นที่เห็นชัด ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของและเทคนิค วิธีการ จำนวนประชากรที่เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของเมือง การสื่อสารและการคมนาคมที่รวดเร็ว และสะดวก ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เป็นต้น ขณะเดียวกันก็ปรากฏว่าสิ่งของเครื่องใช้และวิธีการเก่าๆ หลายอย่างถูกยกเลิกหรือลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด เช่น การใช้เกวียน การใช้วัวควายไถนา การใช้หมอตำแยทำคลอด การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช การบวชตามประเพณี เป็นต้น (โครงการวิชาบูรณาการหมวดศึกษาทั่วไปมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.2548 ,น. 240 - 241)

สังคมและวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน กล่าวคือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมคือองค์การทางสังคมและสถาบันทางสังคมส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวิถีชีวิตมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และในทำนองเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทาง

วัฒนธรรมก็จะส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน นักสังคมวิทยาจึงนิยมเรียกรวมกันว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

จากการศึกษาในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาว อีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่1(พ.ศ.2504) - พ.ศ.2556 โดยแบ่งเป็นช่วงเวลา 2 ช่วงเวลาพบว่า

2.2.1 เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่1- ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504- พ.ศ. 2544)

พบว่าด้านสังคม ชวนาชนบทอีสานเป็นสังคมที่มีอาชีพเกษตรกรรม วัฒนธรรมการผลิตเป็นไปเพื่อการเลี้ยงตนเอง โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลัก ความสัมพันธ์ของหมู่บ้านอันเกิดจากการผลิตมีมากเพราะอาศัยการแลกเปลี่ยนสิ่งของเงือจกัน ในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่มักจะผลิตเอง โดยแต่ละครอบครัวจะทำนา ทำไร่ ทอผ้า และทำเครื่องจักรสาน และระบบการผลิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติไม่อาจควบคุมให้อยู่ในภาวะสมดุลได้ จึงมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตมากมายเช่น การทำบุญบั้งไฟ การแห่นางแมว การเข้าเซียงข้อง การแห่ข้าวพันก้อน เป็นต้น พิธีกรรมต่างๆเหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องผี และอำนาจเหนือธรรมชาติของชาวอีสานด้านวัฒนธรรม ชาวอีสานในอดีตเป็นสังคมที่เคร่งครัดและยึดมั่นในประเพณีตามฮีตสิบสองของชาวอีสาน ซึ่งนอกจากจะมีประเพณีเกี่ยวกับชีวิตต่างๆเช่น ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีเกี่ยวกับการตายแล้ว ยังมีพิธีกรรมและความเชื่อต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการทำนา ตลอดจนมีการทำบุญตามประเพณีควบคู่ไปพร้อมๆกับการประกอบอาชีพการทำนาตลอดทั้งปี

2.2.2 ช่วงหลังโครงการอีสานเขียว(พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556

พบว่า ชาวนาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำงานจากนาคามาเป็นนาหว่านทำให้ขั้นตอนในการทำนาเปลี่ยนไปชาวนามีความเชื่อเรื่องพิธีกรรมในการทำนาลดลงแต่ก็ยังมีบางพิธีกรรมที่ยังคงปฏิบัติแต่ระยะเวลาในการประกอบพิธีจะสั้นลงเป็นแบบรวบรัดแทน บางพิธีกรรมก็ไม่ได้เคร่งครัดฤกษ์ยามเหมือนแต่ก่อนอาศัยฤกษ์สะดวกของแต่ละคนแทน จึงทำให้พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆค่อยๆหายไป ปัจจุบันชาวบ้านไม่ได้รับฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรมในการทำนาแล้ว และไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาเพราะคนในสมัยนี้ไม่ค่อยเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เหนือธรรมชาติแต่จะเชื่อและใช้เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ที่ทันสมัยแทน

ผลจากการศึกษาในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาว อีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วง

ระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่1(พ.ศ.2504) – ปีพ.ศ.2556 พบว่า สอดคล้องกับงานวิจัยของบุญมา นครินทร์ (2515) เรื่อง “ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมบางประการ ของชาชนบทไทย ” ได้ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชนบทไทยค่อยๆเปลี่ยนไป กล่าวคือสังคมชนบทไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งแต่เดิมระบบความสัมพันธ์ทั้งในการผลิต และ ในด้านครอบครัวมีความใกล้ชิด ช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ความสำคัญต่อหัวหน้าครอบครัว แต่ ตัวอย่างเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยมีปัจจัยที่ช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ประการแรกคือ ปัจจัยทางด้านความเจริญทางเทคโนโลยีซึ่งได้แก่เครื่องทุ่นแรงใช้แทนแรงงานคนและสัตว์ ทำให้ คนมีเวลาว่างพอที่จะไปหางานทำนอกบ้าน นอกจากนี้ระบบการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ประเพณีการลงแขกก็ได้เปลี่ยนไปเป็นการจ้างแรงงานแทน ทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับการทดแทน บุญคุณได้ลดความสำคัญลง ประการที่สองสถาบันครอบครัวไม่อาจสนองความต้องการของบุคคล ในครอบครัวได้ทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องช่วยตนเอง ลักษณะความสัมพันธ์บางอย่างเปลี่ยนไป เช่น อำนาจของพ่อในลักษณะprimary authority ลดลง สถานภาพของพ่อและแม่เป็นเพียงศูนย์รวม ทางด้านจิตใจของสมาชิกในครอบครัวมากกว่า สอดคล้องกับงานวิจัยของสุวิทย์ ชีรสาศวัต และ คณะ (2533) เรื่อง “ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้าน อีสาน ” พบว่า พ.ศ. 2500 หมู่บ้านทั้ง 4 มีระบบการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นหลักโดยการ ทำนา ปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวไร่ พืชผักสวนครัวเล็กน้อย หาผักป่า สัตว์ป่าและสัตว์น้ำ การแลกเปลี่ยน ค่าขายกับหมู่บ้านอื่นและเมืองมีน้อยมาก เทคโนโลยีเป็นแบบดั้งเดิม ต่อมาเมื่อมีการนำพืชไร่ เช่น ปอ ข้าวโพด มันสำปะหลัง ถั่วต่างๆ เข้ามาปลูก เพื่อขายเทคโนโลยีการผลิตก็เปลี่ยนไป โดยใช้ เทคโนโลยีที่ช่วยประหยัดเวลา เช่น รถไถใหญ่ เครื่องสีข้าวโพด รถไถเดินตาม และใช้เทคโนโลยีที่ ช่วยเพิ่มผลผลิต เช่น พันธุ์พืชใหม่ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ซึ่งเทคโนโลยีเหล่านี้หมู่บ้านต้องซื้อจาก ภายนอกทั้งสิ้น ทำให้เกษตรกรต้องกู้เงินจากนายทุนในเมืองมาลงทุน นายทุนจึงได้ประโยชน์อย่าง มากจากเกษตรกรทั้งดอกเบี้ยเงินกู้ ค่าไร่จากการซื้อขายพืชไร่ ค่าไร่จากการขายเทคโนโลยีเหล่านี้ ต่อมา มี ธ.ก.ส. หรือสหกรณ์การเกษตร เกษตรกรก็หันมากู้จากแหล่งใหม่นี้ เพราะดอกเบี้ยต่ำกว่าแต่ ก็ยังต้องกู้จากนายทุนด้วย เพราะเงินที่ได้จากการขายผลผลิตไม่พอใช้หนี้ ธ.ก.ส. หรือสหกรณ์ การเกษตรความสามารถในการใช้หนี้ของเกษตรกรขึ้นอยู่กับภาวะดินฟ้าอากาศ และราคาผลผลิตที่ ขายได้เป็นสำคัญ เมื่อเปรียบเทียบหมู่บ้านเทคโนโลยีก้าวหน้ากับหมู่บ้านเทคโนโลยีดั้งเดิมพบว่า หมู่บ้านประเภทแรก ทำไร่มากกว่าทำนา หมู่บ้านประเภทหลังทำนาอย่างเดียวหรือทำนาและทำไร่ เล็กน้อย ประเภทแรกมีรายได้มากกว่า รายได้ส่วนใหญ่มาจากการเกษตรมีหนี้สินมากกว่า มีหนี้สิน มากกว่า และใช้เทคโนโลยีมากกว่าโดยเฉพาะเทคโนโลยีที่ช่วยประหยัดเวลา และสอดคล้องกับ งานวิจัยของสุจิตรา ประยูรพิทักษ์ (2520) เรื่อง “ การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางสังคมของ

ชาวเขาเผ่าเข้าบ้านผาเคื่อ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย” พบว่า (1) การปรับตัวในทางเศรษฐกิจ ได้มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงกว่าทุกๆด้าน ทั้งนี้เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่ง ผลการดำเนินชีวิตและความคงอยู่ของชาวเขา (2) การปรับตัวในทางการเมือง ได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านการปกครองเพียงเล็กน้อย เนื่องจากรัฐบาลเป็นผู้กำหนดให้มีขึ้น จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงเพียงรูปแบบภายนอก ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ และการจัดการปกครองแบบดั้งเดิมบ้างในบางด้านเท่านั้น (3) การปรับตัวในทางสังคมและวัฒนธรรม ได้มีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยเนื่องจากขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาวเขา ส่วนใหญ่ยังทำหน้าที่สนองความต้องการที่สำคัญบางอย่างให้แก่ชาวเขาได้ดี (4) การปรับตัวในด้านอนามัย ได้มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยส่งเสริมหลายประการเช่น หน่วยงานต่างๆของรัฐบาลและเอกชนที่ให้ความช่วยเหลือในด้านนี้ (5) การปรับตัวในทางการศึกษา ได้มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก เนื่องจากมีปัจจัยส่งเสริมที่มาจากการศึกษาจากศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงราย (6) การปรับตัวในด้านศาสนาและความเชื่อ มีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวน้อยมาก หรือแทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลงเลย ทั้งนี้เพราะศาสนาและความเชื่อของชาวเขายังคงทำหน้าที่สนองความต้องการส่วนใหญ่ของชาวเขาได้เป็นอย่างดีโดยพบว่าทุกวันนี้วิธีการทำนาที่พัฒนาเปลี่ยนไปจากเดิมด้วยความรู้และนวัตกรรมใหม่ๆที่ค่อยๆลื่นกินพิธีกรรมการทำนาจนหมดสิ้นไป มีเพียงชาวนารุ่นปู่รุ่นย่าเท่านั้นที่ยังคงสืบทอดพิธีกรรมในการทำนาต่างๆเอาไว้ ส่วนชาวนารุ่นใหม่ก็จะหันไปใส่ใจกับราคาข้าวที่ขายได้มากกว่าที่จะสนใจในเรื่องความเชื่อและพิธีกรรม

สอดคล้องกับแนวคิดของฟองพันธุ์ มณีรัตน์ (2521), สนิท สมัครการ (2525) และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2528) ได้สรุปว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมองที่โครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคมที่ได้เปลี่ยนแปลงไป ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมองที่วิถีชีวิต ระเบียบ แบบแผนที่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เราอาจจะกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นการศึกษาเรื่องของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมและสอดคล้องกับแนวคิดของฌองค์ เติ้งประชา ที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือมนุษย์กับสังคม(2541,น.206) ว่า สังคมและวัฒนธรรมเป็นคนละสิ่งหรือละส่วนสังคมหมายถึงกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ส่วนวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมวัฒนธรรมเป็นกรอบแห่งการปฏิบัติและการกระทำต่อกันทางสังคมส่วนสนธยา พลศรี (2545,น. 196 – 197) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่าเกิดจากสาเหตุสำคัญไว้ในหนังสือหลักสังคมวิทยา มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1) *การสังคมนทางวัฒนธรรม* หมายถึงการที่หน่วยต่างๆของสังคมได้สังคมนวัฒนธรรมติดต่อกันเป็นเวลานาน เช่น ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ จนกระทั่งถึง

ทุกวันนี้ เป็นเหตุให้วิทยาศาสตร์ในยุโรปเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเทคโนโลยี ทำให้สังคมในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมากมาย

2) *ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมอื่น* การรับและการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะสังคมที่อยู่ใกล้ชิดกัน โอกาสที่จะแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันมีมากขึ้นเช่นสังคมไทยอยู่ใกล้ชิดกับสังคมจีนการที่ไทยจะยอมรับเอาวัฒนธรรมจากจีนเป็นไปได้ง่ายและรวดเร็ว

3) *การติดต่อกับวัฒนธรรมอื่นโดยตรง* คือการที่บุคคลในสังคมได้ติดต่อกับบุคคลในอีกสังคมหนึ่งทำให้บุคคลนั้นได้เรียนรู้สิ่งใหม่แนวความคิดใหม่แล้วนำมาสู่สังคมของตนเช่นคนไทยไปต่างประเทศหรือคนต่างประเทศมาประเทศไทยก็จะมีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมอันเป็นเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้

4) *ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง* สิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น ที่ตั้ง ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ถ้าสิ่งเหล่านี้เกิดการเปลี่ยนแปลงก็จะทำให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงด้วย

5) *ปัจจัยทางประชากร* การเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพ ขนาดของประชากรการเพิ่มการลดจำนวนประชากร การย้ายถิ่นการเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนของเพศชายและหญิงอัตราส่วนของคนหนุ่มและคนสูงอายุ ซึ่งเพิ่มภาวะทางประชากรจะมีผลอย่างสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการจัดระเบียบทางสังคม การเปลี่ยนแปลงด้านขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ

6) *ปัจจัยทางเศรษฐกิจ* กิจกรรมทางเศรษฐกิจ คือ การผลิต การบริโภค การจำหน่ายและการแบ่งปันผลประโยชน์รวมทั้งระบบเศรษฐกิจและโครงสร้างทางเศรษฐกิจ มีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ สังคมและวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป

7) *ปัจจัยทางการเมือง* การเกิดสงคราม หรืออิทธิพลของผู้นำในสังคม เช่น คาร์ล มาร์ก เกลินิน มหาตมะ กานธี เป็นต้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้

8) *ปัจจัยศาสนาและอุดมการณ์* *ความคิด* *ความเชื่อ* อุดมการณ์และศาสนาอาจเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงได้ เช่น จรรยาแบบ โปรเตสแตนต์ เป็นรากฐานของกำเนิดระบบทุนนิยมในยุโรปตะวันตก เป็นต้น

9) *วิกฤตการณ์ในสังคม* การเกิดความวุ่นวายและยุ่งยากในสังคม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้ เศรษฐกิจตกต่ำ ภัยธรรมชาติ โรคระบาด เป็นต้น

10) *ความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี* ทำให้เกิดการศึกษาค้นคว้า วิจัย และประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ ขึ้นในสังคมเสมอ เป็นสาเหตุให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและในทุกๆด้าน ทั้งวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ

11) *ปัจจัยทางจิตวิทยา* นักจิตวิทยาเชื่อว่า สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เนื่องมาจากความรู้สึกของมนุษย์ในสังคมที่ชอบการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอชอบค้นคว้าสิ่งแปลกๆใหม่ๆชอบหาประสบการณ์ใหม่ จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้น

12) *ความสนใจและความต้องการของคนส่วนใหญ่ในสังคม* จนกลายเป็นประชาคมหรือเสียงส่วนใหญ่ ก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ เช่น ประชาชนนัดประชุมกันเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลช่วยเหลือให้มีไฟฟ้า ประปา จนรัฐบาลต้องให้ความช่วยเหลือตามที่ต้องการ

จากแนวคิดนี้เมื่อเทียบกับผลการศึกษาที่ได้พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงมีหลายประเด็นเช่น ระดับการศึกษาของประชาชนที่สูงขึ้นทำให้มีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง, การเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชน พฤติกรรม นโยบายล้วนมีส่วนสำคัญต่อความเชื่อและความศรัทธาของชาวบ้าน, การเปลี่ยนแปลงในระบบโครงสร้างและหน้าที่ของระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์หรือกลุ่มคนในสังคมพบว่า ในอดีตครอบครัวมีส่วนสำคัญในการอบรมสั่งสอนและปลูกฝังความเชื่อในพิธีกรรมการทำนาให้แก่สมาชิกในครอบครัว ปัจจุบันครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว พ่อแม่ ไม่มีเวลาอบรมสั่งสอนลูกในเรื่องความเชื่อในการทำนา ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการปลูกฝังความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาให้แก่คนรุ่นใหม่

สอดคล้องกับทฤษฎีวิวัฒนาการเป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีวิวัฒนาการทางชีววิทยาของชาร์ลส์ ดาร์วิน ซึ่งกล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นขั้นตอนตามลำดับจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง ในลักษณะที่มีการพัฒนาและก้าวหน้ากว่าขั้นที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่มีรูปแบบเรียบง่ายไปสู่รูปแบบที่สลับซับซ้อนมากขึ้น และมีความเจริญก้าวหน้าไปเรื่อยๆจนเกิดเป็นสังคมที่มีความสมบูรณ์ ส่วนณรงค์ เติ้งประชา ได้กล่าวไว้ในหนังสือมนุษย์กับสังคมฉบับปรับปรุงใหม่(2541,น.207) ว่าทฤษฎีวิวัฒนาการทฤษฎีนี้ว่า การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยมีการสะสมเพิ่มพูนทีละเล็กละน้อย เป็นไปในทิศทางที่เพิ่มความสลับซับซ้อน และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

สอดคล้องกับทฤษฎีวิวัฒนาการ เนื่องจากชาวนาในตำบลย่อ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาจากนาคมาเป็นนาหว่าน ทำให้ขั้นตอนในการทำนาเปลี่ยนไปพิธีกรรมและความเชื่อก็จะค่อยๆหายไป ปัจจุบันชาวบ้านไม่ได้รอฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรมในการทำนาแล้ว และไม่คอยเห็นความสำคัญของการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาเพราะคนในสมัยนี้ไม่ค่อยเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เหนือธรรมชาติแต่จะเชื่อและใช้เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ที่ทันสมัยแทน

สอดคล้องกับทฤษฎีทฤษฎีปฏิวัตินิยมพฤติกรรม เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนระหว่างคนสองคนหรือกลุ่มคนขนาดเล็ก เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ ทฤษฎีแลกเปลี่ยนระดับบุคคล” ซึ่งพัฒนามาจากความรู้ด้านจิตวิทยาพฤติกรรมของนักจิตวิทยา นักทฤษฎีที่สำคัญคือ

จอร์จ ซี. โฮมันส์ นักสังคมวิทยาชาวอเมริกันตัวแบบแลกเปลี่ยนของทฤษฎีนี้มีสมมุติฐานสำคัญว่า มนุษย์แต่ละคนมีความต้องการอะไรหลายอย่างในชีวิต แต่ตัวเองไม่สามารถจะตอบสนองความต้องการของตนด้วยตนเองทั้งหมดได้ จะต้องอาศัยผู้อื่นมาช่วยสนองความต้องการเหล่านั้นด้วยจึงจะครบ นอกจากนั้นมนุษย์แต่ละคนยังต้องการผลตอบแทนจากการแลกเปลี่ยนสิ่งต่างๆระหว่างกัน ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เนื่องจากมนุษย์ต้องการสิ่งต่างๆจากผู้อื่นจึงต้องเข้าสู่สัมพันธหรือติดต่อกับผู้อื่น และเนื่องจากแต่ละคนต้องการผลประโยชน์ตอบแทนมากที่สุดจากสิ่งที่ตนนำไปแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น จึงจำต้องสร้างกฎเกณฑ์หรือระเบียบแบบแผนในการแลกเปลี่ยนที่ดีมีความยุติธรรมขึ้น ความต้องการกันและกันจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกัน กฎระเบียบที่ช่วยกันสร้างขึ้นจะควบคุมความประพฤติของกันและกันกฎระเบียบที่อำนวยประโยชน์สูงสุด จะช่วยรักษาสัมพันธภาพให้ดำรงอยู่ได้นานและมั่นคง สิ่งที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนอาจเป็นวัตถุสิ่งของ เช่น ข้าว ปลาอาหาร ของใช้เครื่องมือ เครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องประดับ เป็นต้น และสิ่งที่ไม่เป็นวัตถุสิ่งของ เช่น ความรัก ความเห็นอกเห็นใจ ความห่วงใยความปรารถนาดี มิตรภาพ ความรู้ความคิด ข่าวสารข้อมูลและคำปรึกษา เป็นต้น มนุษย์ทุกคนต้องการสิ่งเหล่านี้ทุกอย่าง ของที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุเหล่านี้ มีความสำคัญต่อมนุษย์ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน จึงเป็นสิ่งบังคับให้มนุษย์ต้องติดต่อกับสัมพันธและดำรงความสัมพันธ์เอาไว้ตราบเท่าที่ความสัมพันธ์ยังอำนวยประโยชน์มากที่สุด ความสัมพันธ์ทางสังคม ตามแนวทฤษฎีนี้ได้ตั้งแต่มนุษย์สองคนซึ่งให้และรับผลตอบแทนต่อกันโดยตรง ไปจนถึงระหว่างคนหลายคน ซึ่งการให้และรับเป็นไปโดยอ้อม ความสัมพันธ์ซับซ้อนและเข้าใจได้ยาก แต่บุคคลที่อยู่ในความสัมพันธ์ก็มีความเชื่อศรัทธาจึงได้คงอยู่ในความสัมพันธ์และปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม เพราะคาดว่าจะได้รับผลตอบแทนจากความสัมพันธ์นั้น สังคมจึงดำรงอยู่ได้

สอดคล้องกับทฤษฎีปฏิวัตินิยม เนื่องจากชาวนาในตำบลย่อมมีความเชื่อเรื่องพิธีกรรมในการทำนายน้อยลงแต่ก็ยังมีความเชื่อปฏิบัติแต่ระยะเวลาในการประกอบพิธีจะสั้นลงเป็นแบบรวบรัดแทน บางพิธีกรรมก็ไม่ได้เคร่งครัดฤกษ์ยามเหมือนแต่ก่อนอาศัยฤกษ์สะดวกของแต่ละคนแทนเพราะสังคมในยุคนี้กลายมาเป็นสังคมการผลิตเพื่อขายชาวนาถูกปลุกฝังให้ทำงานเพื่อเพิ่มมูลค่ามากกว่าคุณค่า ทำนาเพื่อเอาไว้อำนาจมากกว่าเอาไว้อินเองในครอบครัวจึงเร่งรัดขั้นตอนในการผลิตให้มากขึ้นจนละเลยพิธีกรรมในการทำนาที่เคยยึดถือปฏิบัติมา

2.3 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคตินิยมเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวนาอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) –พ.ศ.2556

จากการศึกษาในเรื่องปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อ คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) –พ.ศ.2556พบว่า การเปลี่ยนแปลงองค์กรทางสังคมซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงกลุ่มสังคม ครอบครัว ชุมชน สหกร มีสาเหตุ การเปลี่ยนแปลงที่มาจากทั้งปัจจัยภายนอกสังคมและภายในสังคม คือ

1. ปัจจัยภายนอก ได้แก่

1) *ปัจจัยทางด้านสาธารณูปโภค* พบว่า การที่ภาครัฐได้พยายามสร้างความเจริญในด้านต่างๆให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่น การสร้างถนน การสร้างรางรถไฟ การสร้างสนามบิน ทำให้การคมนาคมสะดวกสบายขึ้น มีผลทำให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้นผู้คนในหมู่บ้านหันไปสนใจเทคโนโลยีใหม่ๆจนลืมวิถีชีวิตเก่าๆจนเกือบหมด

2) *ปัจจัยการเผยแพร่ทางวัฒนธรรม* พบว่าการที่ชุมชนรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามาทำให้คนรุ่นใหม่เชื่อในความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น จึงทำให้มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

3) *ปัจจัยจากนโยบายของรัฐ* พบว่าภาครัฐส่งเสริมด้านการเกษตรน้อยมากกล่าวคือในด้านกระบวนการผลิต รายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย คนในชุมชนจึงออกไปหางานทำนอกชุมชนทำให้มีผลกระทบต่อพิธีกรรมและความเชื่อในการทำงานคือ ไม่เข้าร่วมในพิธีกรรมที่จัดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันเหมือนแต่ก่อน

4) *ปัจจัยทางการเมือง* พบว่า ปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว(พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544)ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของคนในชุมชนการทำงานก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทำนาเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือน และยังประกอบพิธีกรรมเหมือนในอดีตแต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556 เนื่องจากวิธีการทำนาที่เปลี่ยนไปชาวนานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำงานมีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

2. ปัจจัยภายใน ได้แก่

1) *ปัจจัยทางธรรมชาติ* พบว่าชาวนาอีสานเป็น สังคมที่มีอาชีพเกษตรกรรม โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลัก ชาวนาอีสานมีความเชื่อที่ว่าทั้งน้ำ ทั้งดินเป็นสิ่งไม่แน่นอน คาคเคาไม่ได้ว่าปีนี้จะดีหรือร้ายเหมือนมีใครมากำหนดให้เป็นไป

จะต้องอ่อนวอนสิ่งเหนือธรรมชาติ จนทำให้เกิดพิธีกรรมและความเชื่อสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2) *ปัจจัยทางด้านประชากร* พบว่าการเปลี่ยนแปลงในชุมชนจากการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาของคนในชุมชนที่อื่นเป็นเหตุให้ความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมกล่าวคือมีความเชื่อและพิธีกรรมใหม่ๆเข้ามาในชุมชน

3) *ปัจจัยทางด้านครอบครัว* พบว่า หากครอบครัวใดมีความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่คอยดูแลปกป้องคนในชุมชนและประกอบพิธีกรรมตามแบบอย่างของคนรุ่นก่อนอย่างเคร่งครัด ครอบครัวนั้นจะมีส่วนในการสร้างเสริมความเชื่อ ความศรัทธาให้สมาชิกในครอบครัว แต่ในครอบครัวปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือต้องดิ้นรนหารายได้ จุนเจือครอบครัวในบางครั้งจึงไม่มีเวลาพาสมาชิกในครอบครัวมาเข้าร่วมในพิธีกรรมต่างๆที่ชุมชนจัดขึ้น ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการปลูกฝังความเชื่อและพิธีกรรมให้แก่คนรุ่นใหม่

4) *ปัจจัยทางด้านผู้นำ* พบว่า พฤติกรรมของผู้นำ คณะกรรมการเจ้าหน้าที่ในชุมชนมีผลต่อการจัดพิธีกรรมต่างๆในรอบปีของชาวบ้าน เช่นการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟที่ต้องจัดทุกปีในช่วงเดือนหกถึงเดือนเจ็ด แต่ปัจจุบันต้องจัดตามประกาศของทางราชการเท่านั้น

5) *ปัจจัยทางการศึกษา* พบว่าการเปลี่ยนแปลงชนชั้นที่มีระดับการศึกษาสูง กลาง ต่ำ ทำให้ความเชื่อ ความศรัทธาและพิธีกรรมในการทำงานเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากเมื่อได้รับการศึกษาสูงขึ้นจะทำให้ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

6) *ปัจจัยทางเศรษฐกิจ* พบว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมีผลกระทบต่ออย่างมากต่อความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงาน กล่าวคือ หากเศรษฐกิจดีจะมีการจับจ่ายใช้สอยเรื่องเครื่องเซ่นไหว้เป็นจำนวนมาก ในทางตรงกันข้ามหากเศรษฐกิจตกต่ำจะมีการจับจ่ายใช้สอยในเรื่องนี้ลดลง

7) *ปัจจัยทางการเมือง* พบว่าปัจจัยในเรื่องการเมืองในช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 – ช่วงโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544) ไม่มีผลต่อด้านความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของคนในชุมชนการทำงานก็ยังเป็นแบบแรงงานคนและสัตว์อยู่เป็นการทำนาเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือนและยังคงประกอบพิธีกรรมเหมือนในอดีต แต่ช่วงระยะเวลาหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556 เนื่องจากวิธีการทำนาที่เปลี่ยนไป ชาวณานำเครื่องมือที่ทันสมัยเข้ามาใช้ตามนโยบายรัฐ การผลิตเปลี่ยนจากเพื่อบริโภคมาเป็นเพื่อจำหน่ายแทน จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมในการทำงานมีรูปแบบที่เปลี่ยนไป ความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างค่อยๆสูญหายไป

8) *ปัจจัยจากหน่วยงานราชการ* พบว่า การเปลี่ยนแปลงของหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นมีผลกระทบต่อพิธีกรรมในการทำนาของชาวนาในตำบลยี่คือ หากหน่วยงานราชการภายในท้องถิ่นเข้ามาส่งเสริมกิจกรรม ประชาสัมพันธ์ และสนับสนุนเรื่องการเงินในการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลต่างๆก็จะมีคนรู้จักประเพณีของคนในหมู่บ้านมากขึ้น

ผลจากการศึกษาในเรื่องปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลยี่ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครราชสีมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) – ปีพ.ศ.2556 พบว่า สอดคล้องกับงานวิจัยของชอบ ดีสวน โคน และคณะ (2529) เรื่อง “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำชีตั้งแต่ พ.ศ.2475-2526 : กรณีสามหมู่บ้านในจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ และขอนแก่น” พบว่า หมู่บ้านทั้งสามที่ตั้งในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันคือตอนต้น – กลางรัชกาลที่ 5 การผลิตในช่วงก่อนมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 มีลักษณะเหมือนกันทั้งสามหมู่บ้านคือ หมู่บ้านมีการผลิตแบบยังชีพ และปัจจัยที่สามารถหาได้จากบริเวณรอบๆหมู่บ้าน มีการใช้เงินตราน้อยมาก มีความสัมพันธ์กับเมืองและรัฐน้อยในด้านการค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้านมีน้อยส่วนใหญ่เป็นการแลกเปลี่ยนของในปีที่เกิดฝนแล้งหรือน้ำท่วมจะมีการนำปลาหรือของป่าต่างๆ ไปแลกข้าวจากหมู่บ้านที่ทำนาได้ผลดี ถ้าปีไหนที่ฝนฟ้าปกคืดจะมีการแลกเปลี่ยนน้อยมากเพราะจะมีแต่สินค้าที่หมู่บ้านผลิตไม่ได้ หลังจากมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติแล้วมีการเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านทั้งสามเป็นอันมาก ความแตกต่างทางฐานะเศรษฐกิจระหว่างหมู่บ้านทั้งสามเห็นได้ชัด ช่องว่างระหว่างคนจน คนรวยมีมากขึ้นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมี 3 ประการคือ ประการแรกความไม่สมดุลระหว่างการเพิ่มประชากรกับทรัพยากรธรรมชาติ ประการที่สองเกิดการนำพืชเศรษฐกิจคือ ปอและมันสำปะหลังมาปลูก ทำให้เกิดการผลิตเพื่อขายนำหมู่บ้านไปผูกพันกับตลาดโลก และยังเป็นตัวการทำลายสภาพแวดล้อม ประการที่สาม บทบาทของรัฐบาลที่สร้างพั้งกันน้ำทำให้การปลูกข้าวได้ผลผลิตดี การสร้างถนนและไฟฟ้าสู่หมู่บ้านทั้งสาม ทำให้หมู่บ้านต้องพึ่งพาเมืองและเสียเปรียบเมืองมากขึ้น กล่าวคือเมืองคูคตาทรัพยากรทั้งพืชเศรษฐกิจและแรงงานราคาถูกออกไปจากหมู่บ้าน ในขณะที่เดียวกันหมู่บ้านก็ซื้อเทคโนโลยีทางการเกษตรและสินค้าสำเร็จรูปต่างๆซึ่งมีราคาแพงจากเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้เกิดหนี้สินอย่างไม่เคยมีมาก่อน

จากการวิจัยเรื่องปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสานในตำบลยี่ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครราชสีมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) – พ.ศ.2556 พบว่า ชาวนาอีสานเป็นสังคมที่มีอาชีพเกษตรกรรม โดยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมเป็นหลัก ชาวนาอีสาน

มีความเชื่อที่ว่าทั้งน้ำ ทั้งดินเป็นสิ่งไม่แน่นอน ดาดเดาไม่ได้ว่าปีนี้จะดีหรือร้ายเหมือนมีใครมา กำหนดให้เป็นไป จะต้องอ่อนวอนสิ่งเหนือธรรมชาติ จนทำให้เกิดพิธีกรรมและความเชื่อสืบทอด กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และการที่ชุมชนรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามาทำให้คนรุ่นใหม่เชื่อในความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น จึงทำให้มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลงในส่วนอง ภาครัฐนั้นภาครัฐส่งเสริมด้านการเกษตรน้อยมากกล่าวคือในด้านกระบวนการผลิต รายได้ไม่ เพียงพอต่อการใช้จ่าย คนในชุมชนจึงออกไปหางานทำนอกชุมชนทำให้มีผลกระทบต่อพิธีกรรม และความเชื่อในการทำนาคือ ไม่เข้าร่วมในพิธีกรรมที่จัดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันเหมือนแต่ก่อน

สอดคล้องกับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ฌองส์เต็งประชาได้กล่าวไว้ในหนังสือ มนุษย์กับสังคมฉบับปรับปรุงใหม่ (2541, น. 212 - 213) ถึงสาเหตุที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรม เปลี่ยนแปลงมาจากปัจจัยต่าง ๆ มากมายซึ่งปัจจัยต่างๆที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงจะมี ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ดังนี้

ปัจจัยภายใน ได้แก่ จำนวนประชากร ประชากรที่เพิ่มขึ้นย่อมทำให้รูปแบบ ความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปปัจจัยภายในอื่นๆ เช่น การประดิษฐ์คิดค้นวิธีการ ผลิตใหม่ๆ เพื่อเลี้ยงประชากรที่เพิ่มขึ้น การขัดแย้งระหว่างกลุ่มเนื่องจากอุดมการณ์และความไม่เท่า เทียมกัน การนำการเปลี่ยนแปลงจากผู้นำของสังคมและความเจริญก้าวหน้าหรือเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ ได้รับปัจจัยดังกล่าวย่อมทำให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง

ส่วนปัจจัยภายนอก จากการที่สังคมหนึ่งได้ติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่นๆ ทำให้เกิดการ แลกเปลี่ยนหยิบยืมทางวัฒนธรรม ยิ่งในยุคปัจจุบันที่การสื่อสารคมนาคมเจริญก้าวหน้า ยิ่งช่วย สนับสนุนให้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ปัจจัยภายนอกนี้รวมถึงการรับเอาเทคโนโลยีจาก ภายนอก การที่ถูกสังคมภายนอกรุกราน ถูกปกครองโดยสังคมอื่นและสังคมนั้นได้เลียนแบบการ ดำเนินชีวิตจากอีกสังคมหนึ่ง เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงในชุมชนเกิดจากการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาของคนที่อื่นเป็น เหตุให้ความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมกล่าวคือมีความเชื่อและพิธีกรรม ใหม่ๆ เข้ามาในชุมชน นอกจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการย้ายถิ่นฐานเข้ามาแล้วการที่ครอบครัว ไตครอบครัวหนึ่งมีความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่คอยดูแลปกป้องคนในชุมชน และประกอบพิธีกรรมตามแบบอย่างของคนรุ่นก่อนอย่างเคร่งครัด ครอบครัวนั้นจะมีส่วนในการ สร้างเสริมความเชื่อ ความศรัทธาให้สมาชิกในครอบครัว แต่ในครอบครัวปัจจุบันมีการ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือต้องดิ้นรนหารายได้จนเจ้าครอบครัวในบางครั้งจึงไม่มีเวลาพาสมาชิก ในครอบครัวมาเข้าร่วมในพิธีกรรมต่างๆที่ชุมชนจัดขึ้น ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการปลูกฝังความ

เชื่อและพิธีกรรมให้แก่คนรุ่นใหม่นอกจากนั้นการที่ชุมชนรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามามากทำให้คนรุ่นใหม่เชื่อในความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น จึงทำให้มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

สอดคล้องกับทฤษฎีทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่ จึงมองสังคมส่วนรวมว่า เป็นระบบหนึ่งซึ่งประกอบด้วยส่วนหรือระบบต่างๆหรือสถาบันต่างๆที่ยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กัน ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งเปลี่ยนส่วนอื่นๆก็จะมีผลกระทบไปด้วย (ณรงค์ เสงี่ยมประชา .2541,น. 208)สอดคล้องกับทฤษฎีปวิวรรตนิยม หรือทฤษฎีแลกเปลี่ยนกล่าวคือ มนุษย์แต่ละคนมีความต้องการอะไรหลายๆอย่างในชีวิต แต่ตัวเองไม่สามารถจะตอบสนองความต้องการของตนด้วยตนเองทั้งหมดได้ จะต้องอาศัยผู้อื่นมาช่วยสนองความต้องการเหล่านั้นด้วยจึงจะครบ นอกจากนี้มนุษย์แต่ละคนยังต้องการผลตอบแทนจากการแลกเปลี่ยนสิ่งต่างๆ ระหว่างกันให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เนื่องจากมนุษย์ต้องการสิ่งต่างๆจากผู้อื่นจึงต้องเข้าสู่สัมพันธ์หรือติดต่อกับผู้อื่น และเนื่องจากแต่ละคนต้องการผลประโยชน์ตอบแทนมากที่สุดจากสิ่งที่ตนนำไปแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น จึงจำต้องสร้างกฎเกณฑ์หรือระเบียบแบบแผนในการแลกเปลี่ยนที่ดีมีความยุติธรรมขึ้น ความต้องการกันและกันจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกัน กฎระเบียบที่ช่วยกันสร้างขึ้นจะควบคุมความประพฤติของกันและกัน กฎระเบียบที่อำนวยความสะดวกสูงสุด จะช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพให้ดำรงอยู่ได้นานและมั่นคง สิ่งที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนอาจเป็นวัตถุสิ่งของ เช่น ข้าวปลาอาหาร ของใช้เครื่องมือ เครื่องอำนวยความสะดวก ความสะดวก เครื่องประดับ เป็นต้น และสิ่งที่ไม่เป็นวัตถุสิ่งของ เช่น ความรัก ความเห็นอกเห็นใจ ความห่วงใยความปรารถนาดี มิตรภาพ ความรู้ความคิด ข่าวสารข้อมูลและคำปรึกษา เป็นต้น มนุษย์ทุกคนต้องการสิ่งเหล่านี้ทุกอย่าง ของที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุเหล่านี้ มีความสำคัญต่อมนุษย์ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน จึงเป็นสิ่งบังคับให้มนุษย์ต้องติดต่อสัมพันธ์และดำรงความสัมพันธ์เอาไว้ตราบเท่าที่ความสัมพันธ์ยังอำนวยความสะดวกมากที่สุด ความสัมพันธ์ทางสังคม ตามแนวทฤษฎีนี้มีได้ตั้งแต่มนุษย์สองคนซึ่งให้และรับผลตอบแทนต่อกันโดยตรง ไปจนถึงระหว่างคนหลายคน ซึ่งการให้และรับเป็นไปโดยอ้อม ความสัมพันธ์ซับซ้อนและเข้าใจได้ยาก แต่บุคคลที่อยู่ในความสัมพันธ์ก็มีความเชื่อศรัทธาจึงได้คงอยู่ในความสัมพันธ์และปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม เพราะคาดว่าจะได้รับผลตอบแทนจากความสัมพันธ์นั้น สังคมจึงดำรงอยู่ได้ ภาครัฐส่งเสริมด้านการเกษตรน้อยมาก กล่าวคือในด้านกระบวนการผลิต รายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย คนในชุมชนจึงออกไปหางานทำ นอกชุมชนทำให้มีผลกระทบต่อพิธีกรรมและความเชื่อในการทำนาคือไม่เข้าร่วมในพิธีกรรมที่จัดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันเหมือนแต่ก่อน ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจมีผลกระทบอย่างมากต่อความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนา กล่าวคือ หากเศรษฐกิจดีจะมีการใช้จ่ายใช้สอยเรื่องเครื่องเช่น ไหว้เป็นจำนวนมาก ในทางตรงกันข้ามหากเศรษฐกิจตกต่ำจะมีการใช้จ่ายใช้สอยในเรื่องนี้ลดลง นอกจากนี้การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆทำให้การคมนาคมสะดวกสบายขึ้นมีผลทำให้มีสิ่ง

อำนวยความสะดวกที่ทันสมัยเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้นผู้คนในหมู่บ้านหันไปสนใจเทคโนโลยีใหม่ๆจนลืมวิถีชีวิตเก่าๆจนเกือบหมดนอกจากนั้นพฤติกรรมของผู้นำ คณะกรรมการ เจ้าหน้าที่ในชุมชนมีผลต่อการจัดพิธีกรรมต่างๆในรอบปีของชาวบ้าน เช่นการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟที่ต้องจัดทุกปีในช่วงเดือนหกถึงเดือนเจ็ด แต่ปัจจุบันต้องจัดตามประกาศของทางราชการเท่านั้น

2.4 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวนาอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

ช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) – พ.ศ. 2556

จากการศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวนาอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) – พ.ศ.2556พบว่า การเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาจากแบบดั้งเดิมเป็นแบบสมัยใหม่ มีผลให้พฤติกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป เช่น เดิมชาวนาจะมีการลงแขกเกี่ยวข้าวเป็นวิธีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันในท้องถิ่นแบบพี่แบบน้อง ก็หันมานิยมการว่าจ้างแรงงานหรือใช้เครื่องจักรกลแทน โดยให้ความสำคัญกับเงินตราและการทำงานทุกอย่างมุ่งเป้าหมายเพื่อการให้ได้เงินมากกว่าเพื่อการบริโภคโดยตรง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือเครื่องใช้แบบพื้นบ้านมาเป็นแบบสมัยใหม่ ได้ทำให้คติความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไปและบางอย่างก็ได้สูญหายไปด้วยเช่น พิธีแรกนา พิธีเตรียมลาน พิธีเซ่นข้าวขึ้นแล้ เป็นต้น เมื่อชาวนาเริ่มไม่เห็นคุณค่าเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนาแบบดั้งเดิม ก็พลอยลืมเลือนพิธีกรรมและคติความเชื่อต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆเหล่านั้นไปด้วยซึ่งปัจจุบันคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาบางอย่างได้สูญหาย และบางอย่างก็กำลังจะสูญหายไปจากชุมชนแห่งนี้

สอดคล้องกับงานวิจัยของเฉอมาลัย ราชภัณฑารักษ์ (2520) เรื่อง “พัฒนาการเกษตรกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย พ.ศ.2435-2475 (ค.ศ.1892-1932)” ได้วิจัยจากเอกสารเพื่อศึกษาผลของการพัฒนาการเกษตรที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในระยะเวลา 40 ปี พบว่าผลกระทบของการพัฒนาการเกษตรทำให้เกิดการจำแนกแตกต่างในกิจกรรมทาง เนื่องจากระบบการผลิตเปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวมาเป็นเศรษฐกิจแบบการค้าทำให้เกิดการจ้างแรงงานทางการเกษตรกรรม การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างเกิดปัญหาการเอารัดเอาเปรียบในระบบความสัมพันธ์ระหว่างชาวนา พ่อค้าคนกลาง และโรงสี ประการที่สองเกิดการรวมกลุ่มของโครงสร้างที่หน้าทีในรูปแบบสหกรณ์ และประการที่สามผลของการไม่สืบเนื่องในเรื่องระยะเวลา และการขยายตัวระหว่างการจำแนกความแตกต่างของ

กรรมการทางเศรษฐกิจกับการรวมตัวในรูปของสหกรณ์ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมในลักษณะของความยากจนขัดสนเกิดขึ้นกับชาวนา และสอดคล้องกับงานวิจัยของสุรศักดิ์ ศิริ (2532) เรื่อง “ วัฒนธรรมการทำนาของชาวอีสาน กรณีศึกษา บ้านคอนคู อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ” พบว่าบ้านคอนคูเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก มีความสัมพันธ์สูงทางเครือญาติ ความเชื่อและประเพณีคล้ายชาวอีสานทั่วไป ชาวบ้านส่วนหนึ่งยังเชื่อเรื่องผี มีการประกอบพิธีกรรมเพื่ออ้อนวอนและขอความคุ้มครองจากผี เช่น พิธีเลี้ยงปู่ตา พิธีเลี้ยงตาแฮก เป็นต้น ส่วนอีกพวกหนึ่งเรียนทางธรรมไม่เชื่อเรื่องผี จึงทำนาโดยที่ไม่ต้องประกอบพิธีกรรมใดๆ ส่วนวิถีชีวิตยังมีความเชื่อในชะตาที่เกี่ยวกับข้าว เช่น การดำข้าว ตักข้าว กินข้าว เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา การแก้ปัญหาฝนแล้ง โดยการแห่หางแมว และการเต้าเซียงซ้อง ยังคงมีปฏิบัติกันอยู่ ส่วนพิธีกรรมที่เลิกไปแล้วคือ บุญคูณลาน และบุญกุ่มข้าวใหญ่ เพราะมีการทำนาโดยนำเทคโนโลยี เช่น รถยนต์มา ขนข้าวเข้าบ้านไม่ต้องกองไว้ในลาน การใช้ปุ๋ยและสารเคมีแม้ทำให้ได้ผลผลิตมาก แต่ก็เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดปัญหาหนี้สินตามมา นอกจากนั้นยังทำให้เกิดปัญหาดินจืด ดินเสื่อมคุณภาพ อีกทั้งผลพลอยได้อย่างแกลบและรำข้าวที่สามารถนำมาเลี้ยงสัตว์และใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้ก็ต้องสูญญินไปด้วยสอดคล้องกับงานวิจัยของชอบ ดิสนวน โลก และคณะ (2532) เรื่อง “ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูลตั้งแต่ พ. ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน ” พบว่า ระบบเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูลตั้งแต่ก่อนปี 2475 จนถึงประมาณทศวรรษ 2495 เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพอยังชีพความสมดุลระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในเกณฑ์ที่สูงมาก ประชาชนสามารถแสวงหาปัจจัยสี่จากธรรมชาติที่อยู่รอบๆหมู่บ้าน การแลกเปลี่ยนค้าขายมีน้อยมากเพราะทุกคนรอบครัวสามารถแสวงหาสิ่งที่ต้องการได้จากทรัพยากรธรรมชาตินั้นอย่างเพียงพอ การแลกเปลี่ยนค้าขายมีเฉพาะสิ่งที่คนในครอบครัวนั้นๆ ไม่สามารถผลิตได้เองจริงๆ ซึ่งส่วนใหญ่มักมีเป็นฤดูกาลจากภัยธรรมชาติ เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วม เกิดข้าวยากมากแพง หรือสิ่งนั้นผลิตเองไม่ได้ เช่น เหล็ก เกลือ เป็นต้น ความจำเป็นสูงสุดเหล่านี้ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนค้าขาย ส่วนใหญ่ทำกันเฉพาะหน้าแล้งโดยอาศัยการเดินทางด้วยเท้าและเกวียน สินค้าแลกเปลี่ยนส่วนใหญ่ได้แก่ ข้าว ปลา ฝ้าย น้ำอ้อย น้ำตาล ของป่า และหม้อ ต่อมาเมื่อการคมนาคมสะดวกมีทางรถไฟเข้าสู่ภาคอีสานแถบลุ่มแม่น้ำมูลมีทางรถยนต์เข้าสู่ภาคอีสานเชื่อมหมู่บ้านกับเมืองให้ติดต่อกัน ประการที่หนึ่ง ความเจริญก้าวหน้าทางด้านการแพทย์และสาธารณสุขเข้าถึงประชาชนจนทำให้อัตราการเกิดเพิ่มขึ้น อัตราการตายลดลงจำนวนประชากรหนาแน่นขึ้น ประการที่สองการนำพืชเศรษฐกิจเข้ามาปลูกเพื่อเพิ่มรายได้แก่เกษตรกร อันได้แก่ การปลูกปอและมันสำปะหลังเป็นต้น ประการที่สามการเจริญเติบโตของการสื่อสารและการโทรคมนาคมอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ปัจจัยทั้งหมดที่เกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกันเมื่อสองทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายของการ

ผลิตเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภคในครอบครัวมาเป็นการผลิตเพื่อขายด้วย จากปัจจัยทั้งหมดที่กล่าวมามีผลทำให้หมู่บ้านห้วยชะยุ้งถูกสร้างขึ้นมาเจริญก้าวหน้าในช่วงที่รถไฟเข้าถึงระยะแรกๆ แต่เมื่อมีทางรถยนต์เข้ามาถึงอีกกิจการต่างๆที่เคยเจริญรุ่งเรืองกลับซบเซาลงเป็นเพียงทางผ่านเท่านั้น ส่วนบ้านม่วงใต้ บ้านไพรขลาเป็นหมู่บ้านยากจน มีการต้มเหล้าเถื่อนขาย เป็นต้น ต่อมาได้ค่อยๆเจริญขึ้นมาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของรัฐ การต้มเหล้าเถื่อนขาย การลักเล็กขโมยน้อยก็ค่อยๆหมดไป สังคมชาวอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งแต่เดิมระบบความสัมพันธ์ทั้งในการผลิต และในด้านครอบครัวมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ความสำคัญต่อหัวหน้าครอบครัว แต่ตัวอย่างเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยมีปัจจัยที่ช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปคือ ความเจริญทางเทคโนโลยีซึ่งได้แก่ เครื่องทุนแรงใช้แทนแรงงานคน และสัตว์ ทำให้คนมีเวลาว่างพอที่จะไปหางานทำนอกบ้าน นอกจากนั้นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ประเพณีการลงแขกก็ได้เปลี่ยนไปเป็นการจ้างแรงงานแทน ทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับการทดแทนบุญคุณได้ลดความสำคัญลง

สอดคล้องกับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่กล่าวว่า สังคมและวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาก กล่าวคือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมคือองค์การทางสังคมและสถาบันทางสังคมส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวิถีชีวิตมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะมีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และในทำนองเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็จะส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน นักสังคมวิทยาจึงนิยมเรียกรวมกันว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม(ณรงค์เส็งประชา .2541,น. 212 - 213)

สอดคล้องกับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผ่านมาเราจะพบว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาและการเปลี่ยนแปลงนั้นๆอาจเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เป็นผลก่อให้เกิดความก้าวหน้าผู้คนให้การยอมรับ แต่บางครั้งอาจเป็นไปในทางลบเป็นผลให้สังคมหยุดชะงักหรือลดความก้าวหน้าลงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นแยกจากกันได้ยากเพราะเป็นสิ่งที่เปรียบเสมือนชีวิตกับจิตใจในการศึกษานี้จึงกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไปพร้อมๆกัน (ณรงค์เส็งประชา . 2541,น. 207)

ผลจากการวิจัยเรื่องผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางคตินิยมและพิธีกรรมในการทำนาที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวนาอีสานในตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธรช่วงระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1(พ.ศ.2504) – พ.ศ.2556พบว่าการศึกษาได้พยายามสร้างความเจริญในด้านต่างๆให้ครอบคลุมทั้งประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้าง

พื้นฐานต่างๆ เช่นการสร้างถนน การสร้างรางรถไฟ การสร้างสนามบิน ทำให้การคมนาคมสะดวกสบายขึ้นมีผลทำให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้นผู้คนในหมู่บ้านหันไปสนใจเทคโนโลยีใหม่ๆจนลืมวิถีชีวิตเก่าๆจนเกือบหมดที่ปู่ย่าตายายเคยทำมา

สอดคล้องกับสอดคล้องกับทฤษฎีทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่ ที่มองสังคมส่วนรวมว่า เป็นระบบหนึ่งซึ่งประกอบด้วยส่วนหรือระบบต่างๆหรือสถาบันต่างๆที่ยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กัน ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งเปลี่ยนส่วนอื่นๆก็จะมีผลกระทบไปด้วย(ฌองส์เส็งประชา.2541,น. 208) และสอดคล้องกับทฤษฎีปฏิวัตินิยมหรือทฤษฎีแลกเปลี่ยน(สัจญา สัจญาวิวัฒน์ ,2540,น.87-88) ทฤษฎีนี้มีสมมุติฐานสำคัญว่า มนุษย์แต่ละคนมีความต้องการอะไรหลายๆอย่างในชีวิต แต่ตัวเองไม่สามารถจะตอบสนองความต้องการของตนด้วยตนเองทั้งหมดได้ จะต้องอาศัยผู้อื่นมาช่วยสนองความต้องการเหล่านั้นด้วยจึงจะครบ นอกจากนั้นมนุษย์แต่ละคนยังต้องการผลตอบแทนจากการแลกเปลี่ยนสิ่งต่างๆระหว่างกันให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เนื่องจากมนุษย์ต้องการสิ่งต่างๆจากผู้อื่นจึงต้องเข้าสู่สัมพันธ์หรือติดต่อกับผู้อื่น และเนื่องจากแต่ละคนต้องการผลประโยชน์ตอบแทนมากที่สุดจากสิ่งที่ตนนำไปแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น จึงจำต้องสร้างกฎเกณฑ์หรือระเบียบแบบแผนในการแลกเปลี่ยนที่ตีความยุติธรรมขึ้น ความต้องการกันและกันจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกัน กฎระเบียบที่ช่วยกันสร้างขึ้นจะควบคุมความประพฤติของกันและกันกฎระเบียบที่อำนวยความสะดวกสูงสุด จะช่วยรักษาสัมพันธภาพให้ดำรงอยู่ได้นานและมั่นคง สิ่งที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนอาจเป็นวัตถุสิ่งของ และสิ่งที่ไม่เป็นวัตถุสิ่งของ มนุษย์ทุกคนต้องการสิ่งเหล่านี้ทุกอย่าง ของที่เป็นวัตถุและไม่ใช้วัตถุเหล่านี้ มีความสำคัญต่อมนุษย์ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน จึงเป็นสิ่งบังคับให้มนุษย์ต้องติดต่อสัมพันธ์และดำรงความสัมพันธ์เอาไว้ตราบเท่าที่ความสัมพันธ์ยังอำนวยความสะดวกมากที่สุด ความสัมพันธ์ทางสังคม ตามแนวทฤษฎีนี้มีได้ตั้งแต่มนุษย์สองคนซึ่งให้และรับผลตอบแทนต่อกันโดยตรง ไปจนถึงระหว่างคนหลายคน ซึ่งการให้และรับเป็นไปโดยอ้อม ความสัมพันธ์ซับซ้อนและเข้าใจได้ยาก แต่บุคคลที่อยู่ในความสัมพันธ์ก็มีความเชื่อศรัทธาจึงได้คงอยู่ในความสัมพันธ์และปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม เพราะคาดว่าจะได้รับผลตอบแทนจากความสัมพันธ์นั้น สังคมจึงดำรงอยู่ได้ วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากอยู่อย่างพอเพียงในอดีตกลายเป็นค้ำเงิน เอาเงินเป็นมาตรฐานในการตัดสินความเจริญของแต่ละคนทำให้เกิดการขาดความสามัคคีในหมู่บ้าน มีการคอร์รัปชั่นตั้งแต่ระดับล่าง ไปจนถึงผู้ใหญ่บ้านและกำนัน ประชาชนในหมู่บ้านแบ่งเป็นพรรคพวกไม่ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน การทำนาของชาวนาในอดีตจนถึงปัจจุบัน การทำนายังทำกันแบบขาดการพัฒนาความรู้ การให้การสนับสนุนจากภาครัฐไม่ต่อเนื่องและไม่แสดงผลชัดเจนทำให้ชาวนาเกิดความรู้สึกขาดที่พึ่ง ยิ่งเงินทุนที่ใช้ในการประกอบอาชีพทำนาสูงขึ้น และต้องใช้จำนวนมากขึ้น ผลผลิตที่ได้ไม่เพียงพอเพียงกับรายจ่าย เทคโนโลยีใหม่ที่ชาวนาใช้ในการทำนา แม้จะทำให้ชาวนา

ได้รับความสะดวกมากขึ้น แต่ก็ต้องจ่ายค่าใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้น รายได้ที่ได้สูงขึ้นก็เป็นเพียงแต่จำนวนเงินมากขึ้น แต่ข่าวของก็ราคาสูงขึ้นไปตามรายได้ จนกลายเป็นหนี้สิน

สอดคล้องกับทฤษฎีทฤษฎีภาวะทันสมัยที่เชื่อว่าสังคมเป็นระบบและมีความสมดุล แต่ใน ความสมดุลก็ยังไม่มีการพัฒนาหรือความเจริญอย่างเต็มที่ ซึ่งตามหลักแนวคิดของทฤษฎีนี้ เชื่อว่าถ้า ต้องการให้สังคมมีความเจริญก็จำเป็นต้องนำสิ่งที่เจริญแล้วเข้ามาสู่สังคม จากการนำสิ่งที่ทันสมัย กว่าเข้ามาสู่สังคมนั้น ในสังคมที่ล่าสมัยก็จะมีขบวนการปรับเปลี่ยนหรือโยกย้าย และผสมผสาน กลมกลืนกัน ปรับสภาวะของสังคมให้มีรูปแบบตามสิ่งที่นำเข้ามา เพื่อให้ขบวนการปรับเปลี่ยน โยกย้ายและผสมผสานสังคมล่าสมัยให้เปลี่ยนเป็นสังคมทันสมัยตามสิ่งที่นำเข้ามา จึงเน้นการสร้าง สถาบันเพื่อเป็นแหล่งสร้างความทันสมัย ตามแนวคิดและกลไกการพัฒนา จะเห็นได้ว่า แนวความคิดของทฤษฎีภาวะทันสมัย เกิดจากการผสมผสานหลักการของระบบเศรษฐกิจแบบทุน นิยม กับระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมของประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตกและ อเมริกาเหนือ ทฤษฎีนี้เชื่อว่าเมื่อสังคมมีการพัฒนาความยากจนก็จะลดลง สังคมชาวอิสานเป็น สังคมเกษตรกรรม ซึ่งแต่เดิมระบบความสัมพันธ์ทั้งในการผลิต และในด้านครอบครัวมี ความสัมพันธ์ใกล้ชิด ช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ความสำคัญต่อหัวหน้าครอบครัว แต่ตัวอย่าง เหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยมีปัจจัยที่ช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปคือ ความเจริญทาง เทคโนโลยีซึ่งได้แก่ เครื่องทุนแรงใช้แทนแรงงานคนและสัตว์ ทำให้คนมีเวลาว่างพอที่จะไปหางาน ทำนอกบ้าน นอกจากนั้นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ประเพณีการลงแขกก็ได้เปลี่ยนไปเป็น การจ้างแรงงานแทน ทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับการทดแทนบุญคุณได้ลดความสำคัญลงนอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงเครื่องมือเครื่องใช้แบบพื้นบ้านมาเป็นแบบสมัยใหม่ ได้ทำให้ทัศนคติความเชื่อประเพณี และพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไปและบางอย่างก็ได้สูญหายไปด้วยเช่น พิธี แรกนา พิธีเตรียมลาน พิธีเช่นข้าวขึ้นเล้า เป็นต้น เมื่อชานาเริ่มไม่เห็นคุณค่าเครื่องมือเครื่องใช้ใน การทำนาแบบดั้งเดิม ก็พลอยลืมเลือนพิธีกรรมและคติความเชื่อต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆเหล่านั้นไปด้วยซึ่งปัจจุบันคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาบางอย่างได้สูญหาย และบางอย่างก็กำลังจะสูญหายไปจากชุมชนแห่งนี้ทำให้วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากอยู่อย่างพอเพียงใน อดีตกลายเป็นคินรน เอาเงินเป็นมาตรฐานในการตัดสินความเจริญของแต่ละคนทำให้เกิดการขาด ความสามัคคีในหมู่บ้าน

3. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสาน: กรณีศึกษาตำบลย่อ อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดยโสธร ทำให้ผู้วิจัยได้รับทราบข้อมูลได้รับประโยชน์จากการศึกษารวมทั้งมีความเข้าใจในคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของคนอีสานมากขึ้น ซึ่งควรส่งเสริมชาวบ้านและคนรุ่นหลังให้มีการอนุรักษ์ พิธีกรรมและสืบทอดคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของคนอีสาน ให้คงอยู่สืบไปเพื่อเป็นมรดกของคนท้องถิ่นและสังคม

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากการศึกษาในเรื่อง คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของคนอีสาน: กรณีศึกษาตำบลย่อ อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดยโสธรในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ดังต่อไปนี้

3.1.1 ควรส่งเสริมให้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมการทำงานในจังหวัดต่างๆ ก่อนที่บุคคลที่เชี่ยวชาญในการประกอบพิธีกรรมจะล้มหายตายจากไป ซึ่งจะช่วยให้ยากแก่การสืบค้น โดยมีการบันทึกข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้นั้นเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังได้สืบทอด และนำไปเผยแพร่เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในสังคมวัฒนธรรมชาวนา

3.1.2 ควรส่งเสริมให้มีการเก็บรวบรวมคติความเชื่อ พิธีกรรม และข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการทำงานให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร บันทึกเสียง และบันทึกภาพในลักษณะต่างๆ เช่น ภาพถ่ายวีดิทัศน์ ภาพนิ่ง เป็นต้น แล้วนำไปเผยแพร่ให้กับสถานศึกษาและประชาชนทั่วไป เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวิถีชีวิต คติความเชื่อในการทำงาน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนได้อย่างถูกต้อง และเป็นการอนุรักษ์สืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานให้คงอยู่สืบไป

3.1.3 ควรส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐ และเอกชน ได้ศึกษาและตระหนักถึงคุณค่าของคติความเชื่อและพิธีกรรม การดำรงอยู่ของกลุ่มชน เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานและเป็นองค์ความรู้ในการวางแผนเพื่อพัฒนาท้องถิ่นต่อไป ได้แก่ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป ดังต่อไปนี้

3.2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยวิถีชีวิต ฮีตสิบสองคองสิบสี่ของคนในชุมชน เพื่อให้เป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป และชาวต่างประเทศต่อไป

3.2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยความเชื่อ พิธีกรรมในด้านอื่นๆของคนในชุมชน เพื่อรวบรวมไว้ในงานวิจัยชิ้นเดียวกัน

บรรณานุกรม

- กรกฎ ฤทธิประสม. (2550). *ความเชื่อเกี่ยวกับความเจ็บป่วยที่มีผลต่อการดูแลสุขภาพของผู้ป่วย*
เอดส์และครอบครัว (วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์).
มหาวิทยาลัยบูรพา,ชลบุรี.
- กัณฑ์วีร์ วิวัฒน์พาณิชย์ และขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์ (2553) “ความเชื่อกับการดูแลสุขภาพ”ใน
เอกสารประกอบการสอนวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาการแพทย์ (หน่วยที่ 3,หน้า 97-
104) . นนทบุรี: สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- กิ่งแก้ว อัดถากร และธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์. (2528). “ความเชื่อ”ใน*เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 8*
(คติชนวิทยาสำหรับครู) หน่วยที่9 หน้า 660 – 684 . กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์
สาขาวิชาศึกษาศาสตร์.
- งามพิศ สัตย์สงวน.(2532) . *หลักมานุษยวิทยา* .กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
_____. (2536) .*ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และคตินิยมเกี่ยวกับข้าว* ใน *ข้าวกับวิถีชีวิตไทย*
(หน้า 77-102) . กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- จตุพร ไชยทองศรี. (2544). *การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อผีปอบภาคอีสานและความเชื่อผีตาย*
ภาคใต้ (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา) .มหาวิทยาลัย
รามคำแหง,กรุงเทพฯ.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร.(2538). *วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน* .อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท.
_____. (ม.ป.ป.). *ตลอดพงศาวดารมหาสารคาม* . สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม,มหาสารคาม .
- ชอบ ดีสวน โคน และคณะ. (2529) .*ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำชีตั้งแต่ พ.ศ.2475-2526 :*
กรณีสามหมู่บ้านในจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ และขอนแก่น . มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
ขอนแก่น.
- _____. (2532). *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำมูลตั้งแต่ พ. ศ. 2475 ถึง*
ปัจจุบัน ,. กรุงเทพฯ :สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- เฉอมมาลัย ราชภัณฑารักษ์. (2523). *พัฒนาการเกษตรกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย พ.ศ.2435 –*
2475 คณะสังคมศาสตร์ .มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ , กรุงเทพฯ
- ณรงค์ เล็งประชา. (2541). *มนุษย์กับสังคมฉบับปรับปรุงใหม่* . กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์
- ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ สาระสังเขปออนไลน์ ค้นคืนวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ.2555 จาก
<http://www.home.kku.ac.th/yenjth/structural%20theory.doc>

ทฤษฎีปรัวรรตนิยมสาระสังเขปออนไลน์ ค้นคืนวันที่ 29 มกราคม พ.ศ.2555 จาก

<http://www.udru.ac.th/website/attachments/elearning/02/15.pdf>

ทฤษฎีวิวัฒนาการสาระสังเขปออนไลน์ ค้นคืนวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ.2555 จาก

<http://www.udru.ac.th/website/attachments/elearning/02/15.pdf>

ธวัช ปุณ โณทก. (2530) . “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน” ใน *วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ* .กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .

ธันวาคม ใจเที่ยง .(2547) . *ชาวนา ประวัติศาสตร์ชีวิต ความหวัง และทางออก* . กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.

นิยพรรณ วรรณศิริ. (2531) . *มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม* (หน้า 103 -107) .กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา.

นาถฤดี สีม่วง .(2545). *การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวของชาวภาคกลาง และภาคอีสานใต้*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพฯ.

บุญเลิศ บรรเลง .(2552) .*การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมข้าวของเกษตรกรตำบลชานา อำเภอสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*.(วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา,พระนครศรีอยุธยา.

ประพิมพ์พรรณ วรรณิตร. (2552). *การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมสาเกต : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมบ้านห้วยหลิม ตำบลมะบัว กิ่งอำเภอน้ำขุ่นจังหวัดร้อยเอ็ด*.(วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, นนทบุรี.

ประมวญ คัดคืนสัน . (2521). *คติชาวบ้าน : การศึกษาด้านมานุษยวิทยา* .โรงพิมพ์แพร่วิทยานเตอร์เนชั่นแนล.

ประสพสุข ฤทธิเดช. (2537) .*พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม*.(วิทยานิพนธ์ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต .ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,มหาสารคาม.

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.2542 สาระสังเขปออนไลน์ ค้นคืนวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2553

จาก <http://rirs3.royin.go.th/dictionary.asp>.

พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน สารระสังเขปออนไลน์ ค้นคืนวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2555

จาก http://www.baanjommyut.com/culture_faith/02.html.

พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล และ เฉอมมาลย์ ราชภัณฑารักษ์. (2548). *มนุษย์กับสังคม ฉบับปรับปรุง* :

โครงการบริหารวิชาบูรณาการ หมวดวิชาศึกษาทั่วไป. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พรชัย ศรีสารคาม. (2533) .*บุญเบิกฟ้า มหาสารคาม อภิชาตการพิมพ์ (จัดพิมพ์เนื่องในงานบุญเบิกฟ้าและงานกาชาดจังหวัดมหาสารคาม)* .

พรเพ็ญ ศาสตรียากรณ์ .(2549) .*ชานาในยุคนครรัฐกิจเพื่อการค้า*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , กรุงเทพฯ.

พิทยา อรุณพงษ์. (2551). *การปรับเปลี่ยนกระบวนการในการทำนาของชาวนาบ้านหนองตาบุญ ตำบลยาง อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี*. (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.ไม่ได้ตีพิมพ์).มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, อุบลราชธานี .

ภิญโญ จิตต์ธรรม. (2518). *ความเชื่อ*.มหาวิทยาลัยรามคำแหง ,กรุงเทพมหานคร.

มณี พยอมยงค์. (2528). หนังสือวัฒนธรรมพื้นบ้าน : *คติความเชื่อ* . กรุงเทพฯ :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .

มูลนิธิข้าวไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ . (2546) .*ข้าวกับชาวนา* .กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด .

_____ . (2547) . *ข้าว ขวัญของแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง (มหาชน) .

เมียงซอ คีร์มัญญา และปรกรณ์ คงสวัสดิ์. (2551). *ข้าว บนแผ่นดินกลายเป็นอื่น* . มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน.

แม่นมาส จันลัทธิ และคณะ, แปล .(2548). *การเกษตรไทย : อยู่ข้าวอยู่น้ำข้ามสหัสวรรษ* .กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วิทยากร เชียงกุล. (2522). *ปัญหาพื้นฐานของชาวนาไทย* .กรุงเทพฯ : แพนสยามคอมมิวนิเคชั่นส์ .

วิมล ภูศรี .(2542). *วิถีการดำเนินชีวิตตามฮีตคองของชาวนาบ้านขาว ตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด* .(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสมหาบัณฑิต.ไม่ได้ตีพิมพ์).

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,มหาสารคาม .

วิมล จิโรจพันธุ์ ประชิต สกณะพัฒน์ และอุดม เขยกิจวงศ์. (2548) . *วิถีไทย*. กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์แสงดาว .

- วิฑูรย์ จำรัสพันธ์ สุวิทย์ ชีรสาศวัต คารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2534). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและการพัฒนาทางการเมืองในประเทศไทยในช่วง 1950 – 1990 : กรณีศึกษา ภาคอีสาน* .สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น,ขอนแก่น.
- สนธยา พลศรี. (2545) .*หลักสังคมวิทยา*(หน้า 196 – 197). กรุงเทพฯ :โอเดียนสโตร์.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข สุวิทย์ ชีรสาศวัต คารารัตน์ เมตตาริกานนท์ คุษฎี กาพอ่อนศรี. (2530) .
การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ในชุมชนชาวเขม บ้านไทย ด่านและไทยลาว : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี .คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- สุจิตรา ประยูรพิทักษ์. (2520) .*การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางสังคมของชาวเขาผ่านย้า บ้านผาคือ อำเภอมะจัน จังหวัดเชียงราย*.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์ .(2550). *ทฤษฎีสังคมวิทยาในประมวลสาระชุดวิชา การพัฒนาจากมุมมอง ของสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา* .(หน่วยที่ 2 หน้า 22 – 40) :นนทบุรี .
สาขาวิชาศิลปศาสตร์ .มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สภาวัฒนธรรมอำเภอถนอมกระบือ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร. (2552). *ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ อำเภอถนอมกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร*.
- สุรศักดิ์ ศรี. (2532). *วัฒนธรรมการทำนาของชาวอีสาน กรณีศึกษา บ้านดอนดู่ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม* .(วิทยานิพนธ์ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต .ไม่ได้ตีพิมพ์).
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม,มหาสารคาม.
- สุเมธ คงสวัสดิ์.(2531). *ความเชื่อของชาวบ้านพลวง ตำบลก้งแอน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์* .
(วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- สุวิทย์ ชีรสาศวัต ชอบ ดีสวน โลก ชลิต ชัยครรชิต. (2535) .*การเปลี่ยนแปลงอาชีพของชาวอีสาน ชุมชนชานเมืองหลักตั้งแต่ตั้งชุมชนถึงปัจจุบัน* .ภาควิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ .มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุเมธ เมธาวิทยกุล .(2532) .*สังกัปพิธีกรรม* .กรุงเทพฯ :โอเดียนสโตร์.
- สุวิทย์ ชีรสาศวัต บัญชร แก้วส่อง ชอบ ดีสวน โลก . (2533) .*การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้านอีสาน* .สถาบันวิจัยและพัฒนา .มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- สอาด ทุนภิรมย์ .(2532) . *วัฒนธรรมการทำงานของชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ
ไทยศึกษากรณีบ้านพะวร อำเภอย้ายทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ* .(วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลป
ศาสตรมหาบัณฑิต) . มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- องค์การบริหารส่วนตำบลย่อ อำเภอกำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร. (2553). *แผนพัฒนาตำบล 3 ปี
ประจำปี พ.ศ. 2554 – 2556* .
- เอี่ยม ทองดี. (2532). *วัฒนธรรมข้าวและการเปลี่ยนแปลง เกี่ยวกับการทำนาปลูกข้าวในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ*.สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท.
มหาวิทยาลัยมหิดล,กรุงเทพฯ .
- _____ . (2537). *วัฒนธรรมข้าว พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา* .กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์สหธรรมิก .

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

สภามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

การสัมภาษณ์

- กัน แก้วพิลึก (2559,19พฤษภาคม) อายุ 78 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
ที่อยู่เลขที่ 69 หมู่ที่ 6 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
- กิม สุขแสง (2559,20พฤษภาคม) อายุ 67 ปี ศาสนาพุทธสัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
ที่อยู่เลขที่ 29 หมู่ที่ 11 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
- กุล นามนทร์(2559,20พฤษภาคม) อายุ 67 ปี ศาสนาพุทธสัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
ที่อยู่เลขที่ 60 หมู่ที่ 3 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
- คำบัว นามแก้ว(2559,21 พฤษภาคม) อายุ 65 ปี ศาสนาพุทธสัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
ที่อยู่เลขที่ 36หมู่ที่ 2 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
- คำฝู นามแก้ว(2559,20พฤษภาคม) อายุ 71 ปี ศาสนาพุทธสัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
ที่อยู่เลขที่ 140 หมู่ที่ 1 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
- คำพิ คุ้มชัย(2559,19พฤษภาคม) อายุ 78 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
ที่อยู่เลขที่ 29 หมู่ที่ 5 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
- คำพวย ผิวเหลือง(2559,19พฤษภาคม) อายุ 70 ปี ศาสนาพุทธสัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
ที่อยู่เลขที่ 105 หมู่ที่ 7 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้วจังหวัดยโสธร
- จวง พิจารณ์(2559,21 พฤษภาคม) อายุ 69 ปี ศาสนาพุทธสัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
ที่อยู่เลขที่ 53 หมู่ที่ 4 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
- จรรยา สมจิตร(2559,20พฤษภาคม) อายุ 55 ปี ศาสนาพุทธสัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
ที่อยู่เลขที่ 14 หมู่ที่ 8 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
- เด่นชัย หาญกล้า(2559,20พฤษภาคม) อายุ 51 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
ที่อยู่เลขที่ 103 หมู่ที่ 3 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้วจังหวัดยโสธร
- ทองคำ ทองทด(2559,21 พฤษภาคม) อายุ 44 ปี ศาสนาพุทธสัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
ที่อยู่เลขที่ 3 หมู่ที่ 4 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
- ทับทิม บุญบุษผา(2559,20พฤษภาคม) อายุ 65 ปี ศาสนาพุทธสัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
ที่อยู่เลขที่ 175หมู่ที่ 1ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
- บั่งอร ภาคแก้ว(2559,17พฤษภาคม) อายุ 51 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
ที่อยู่เลขที่ 11 หมู่ที่ 9 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
- บัวแก้ว สมจิตร(2559,21 พฤษภาคม) อายุ 56 ปี ศาสนาพุทธสัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ

- ที่อยู่เลขที่ 31 หมู่ที่ 11 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
ประสิทธิ์ เกื้อกุล(2559,17 พฤษภาคม) อายุ 60 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
- ที่อยู่เลขที่ 43 หมู่ที่ 7 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
ปัญญา แก้วพิลึก(2559,19 พฤษภาคม) อายุ 48 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
- ที่อยู่เลขที่ 177 หมู่ที่ 6 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
ผาย โสภา(2559,21 พฤษภาคม) อายุ 82 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
- ที่อยู่เลขที่ 133 หมู่ที่ 4 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
พวง พิจารณ์(2559,21 พฤษภาคม) อายุ 76 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
- ที่อยู่เลขที่ 79 หมู่ที่ 4 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
พยอม แก่นทอง(2559,20 พฤษภาคม) อายุ 64 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
- ที่อยู่เลขที่ 5 หมู่ที่ 11 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
พิกุล สมหวัง(2559,19 พฤษภาคม) อายุ 60 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
- ที่อยู่เลขที่ 37/1 หมู่ที่ 10 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
พลัว นามแก้ว (2559,21 พฤษภาคม) อายุ 84 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
- ที่อยู่เลขที่ 105 หมู่ที่ 2 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
ไพบูลย์ สว่างแสง(2559,20 พฤษภาคม) อายุ 56 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
- ที่อยู่เลขที่ 101 หมู่ที่ 4 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
มานะศักดิ์ ทองหิน(2559,9 พฤษภาคม) อายุ 53 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
- ที่อยู่เลขที่ 4 หมู่ที่ 10 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
มี ป้องโล่ (2559,20 พฤษภาคม) อายุ 77 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
- ที่อยู่เลขที่ 2 หมู่ที่ 3 บ้านหนองแสง ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
ละม้าย ช่างเกวียน(2559,19 พฤษภาคม) อายุ 60 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
- ที่อยู่เลขที่ 70 หมู่ที่ 5 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
วิชัย วงษ์พิลา(2559,21 พฤษภาคม) อายุ 63 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
- ที่อยู่เลขที่ 37 หมู่ที่ 9 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
วิเศษ แก่นทอง(2559,21 พฤษภาคม) อายุ 60 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
- ที่อยู่เลขที่ 18 หมู่ที่ 9 บ้านดอนตู ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
วิริยา ประสงค์ศรี(2559,19 พฤษภาคม) อายุ 45 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ

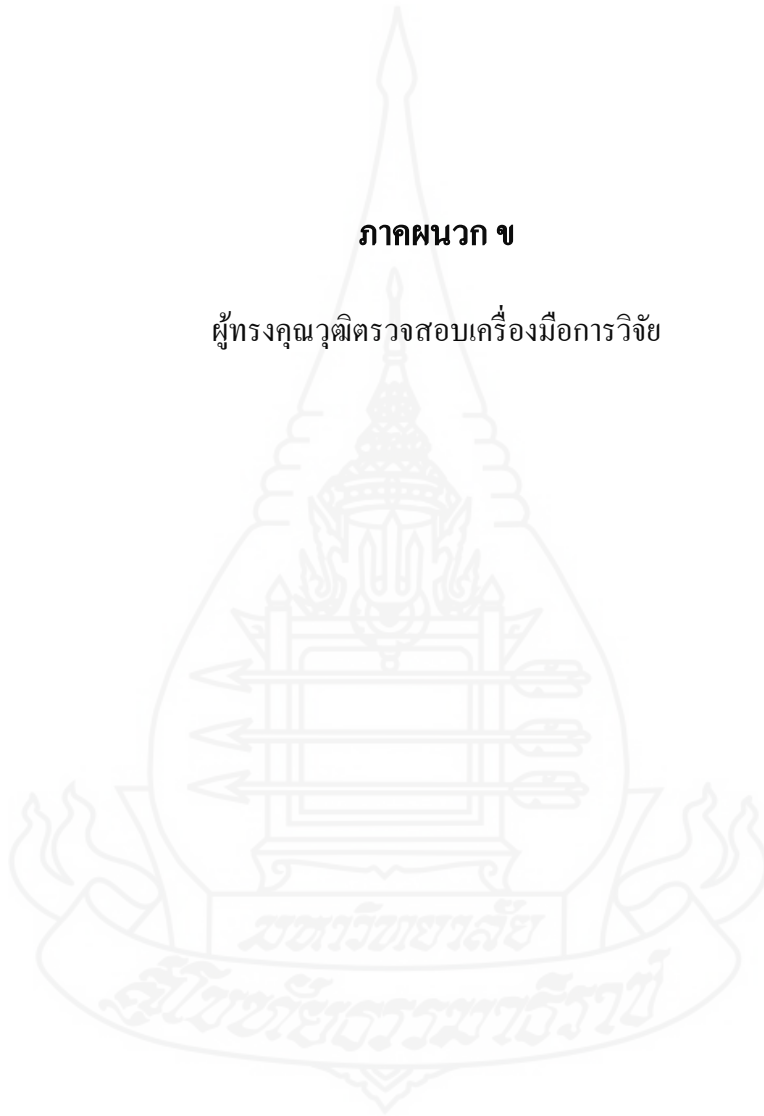
- ที่อยู่เลขที่ 56 หมู่ที่ 7 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
 วิสัยวัล สมจิตร(2559,20พฤษภาคม) อายุ 57 ปี ศาสนาพุทธสัมภาน์โดย วราภรณ์ ศรีเทพ
 ที่อยู่เลขที่ 90 หมู่ที่ 8 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
 สมจิตร จันทร์อ่อน(2559,9พฤษภาคม) อายุ 54 ปี ศาสนาพุทธสัมภาน์โดย วราภรณ์ ศรีเทพ
 ที่อยู่เลขที่ 50 หมู่ที่ 5 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
 สมพงศ์ บุญบุษผา(2559,20พฤษภาคม) อายุ 69 ปี ศาสนาพุทธสัมภาน์โดย วราภรณ์ ศรีเทพ
 ที่อยู่เลขที่ 175หมู่ที่ 1ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
 สถิต พะวงษ์(2559,21 พฤษภาคม) อายุ 47 ปี ศาสนาพุทธสัมภาน์โดย วราภรณ์ ศรีเทพ
 ที่อยู่เลขที่ 192 หมู่ที่ 2 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
 สมัย ชันสัมฤทธิ์(2559,21 พฤษภาคม) อายุ 47 ปี ศาสนาพุทธสัมภาน์โดย วราภรณ์ ศรีเทพ
 ที่อยู่เลขที่ 250 หมู่ที่ 1 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
 สายสมร วรธกัถ์(2559,20พฤษภาคม) อายุ 60 ปี ศาสนาพุทธสัมภาน์โดย วราภรณ์ ศรีเทพ
 ที่อยู่เลขที่ 2 หมู่ที่ 9 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
 สุทิน นามแก้ว(2559,18พฤษภาคม) อายุ 82 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาน์โดย วราภรณ์ ศรีเทพ
 ที่อยู่เลขที่ 76 หมู่ที่ 4 บ้านสว่าง ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้วจังหวัดยโสธร
 สุนทร บุญวรรณ(2559,19พฤษภาคม) อายุ 39 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาน์โดย วราภรณ์ ศรีเทพ
 ที่อยู่เลขที่ 26 หมู่ที่ 10 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
 สุพิศ โสภา(2559,21 พฤษภาคม) อายุ 65 ปี ศาสนาพุทธสัมภาน์โดย วราภรณ์ ศรีเทพ
 ที่อยู่เลขที่ 9 หมู่ที่ 4 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
 แสง หลักทอง(2559,20พฤษภาคม) อายุ 79 ปี ศาสนาพุทธสัมภาน์โดย วราภรณ์ ศรีเทพ
 ที่อยู่เลขที่ 61 หมู่ที่ 8 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
 หนูหลัง นามแก้ว(2559,17พฤษภาคม) อายุ 78 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาน์โดยวราภรณ์ศรีเทพ
 ที่อยู่เลขที่ 109 หมู่ที่ 1 บ้านย่อตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
 หวัน ขอสุข(2559,20พฤษภาคม) อายุ 68 ปี ศาสนาพุทธสัมภาน์โดย วราภรณ์ ศรีเทพ
 ที่อยู่เลขที่ 15 หมู่ที่ 8 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
 อวาร ช่งชา(2559,21 พฤษภาคม) อายุ 50 ปี ศาสนาพุทธสัมภาน์โดย วราภรณ์ ศรีเทพ
 ที่อยู่เลขที่ 168 หมู่ที่ 6 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้วจังหวัดยโสธร
 อรวรรณ สุขเทศ(2559,20พฤษภาคม) อายุ 41 ปี ศาสนาพุทธสัมภาน์โดย วราภรณ์ ศรีเทพ
 ที่อยู่เลขที่ 24หมู่ที่ 3 ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

อ่อน ทวีแสง(2559,19พฤษภาคม) อายุ 81 ปี ศาสนาพุทธ สัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
ที่อยู่เลขที่ 21 หมู่ที่ 6 บ้านโคกป่าจิก ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้วจังหวัดยโสธร
อำคา สุนุกคำ (2559,19พฤษภาคม) อายุ 66 ปี ศาสนาพุทธสัมภาษณ์โดย วราภรณ์ ตรีเทพ
ที่อยู่เลขที่ 109 หมู่ที่ 7 บ้านคำม่วง ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้วจังหวัดยโสธร

ภาคผนวก ข

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

ที่ ศธ 0522.15(1)/ ๗3)

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด
จังหวัดนนทบุรี 11120

12 พฤษภาคม 2559

เรื่อง ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาเครื่องมือการวิจัย
เขียน รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูริย์ มีกุล
สิ่งที่ส่งมาด้วย โครงการวิทยานิพนธ์ จำนวน 1 ชุด

เนื่องด้วย นางสาววรารมณี ศรีเทพ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา แขนงวิชาไทยคดีศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนอีสาน: กรณีศึกษาตำบลย้อย อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร The Impact of Social and Cultural Change on the Beliefs and Farming Rituals of Isan People: A Case Study of the Yo Sub-District of KhamKhuenKaew District in Yasothon Province ตามโครงการวิทยานิพนธ์ที่แนบมาด้วยนี้

การจัดทำวิทยานิพนธ์เรื่องดังกล่าว นักศึกษาได้จัดทำเครื่องมือที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล และได้รับความเห็นชอบเบื้องต้นจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แล้ว แต่เพื่อให้เครื่องมือที่จัดทำนั้นมีความครอบคลุมเนื้อหาวิชา แนวปฏิบัติ และสอดคล้องกับหลักและกระบวนการวิจัย สาขาวิชาศิลปศาสตร์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิด้านสังคมศาสตร์ได้โปรดพิจารณาตรวจสอบและให้ความคิดเห็น เพื่อการปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยของนักศึกษาผู้นี้ด้วย สำหรับรายละเอียดอื่น ๆ นักศึกษาจะนำเรียนด้วยตนเอง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ วัฒนาพงษากุล)

ประธานกรรมการประจำสาขาวิชาศิลปศาสตร์

บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์

โทร: 0 2504 8515-7

โทรสาร 0 2503 3564

ที่ ศบ 0522.15(1) (3)

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมศาสตร์
ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด
จังหวัดนนทบุรี 11120

12- พฤษภาคม 2559

เรื่อง ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาเครื่องมือการวิจัย
เรียน อาจารย์ นวาท เอก ตระอาคม สุขตระกูล
สิ่งที่ส่งมาด้วย โครงการวิทยานิพนธ์ จำนวน 1 ชุด

เนื่องด้วย นางสาววรรณิ์ ดุจเทพ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาไทยคดีศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมศาสตร์ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนอีสาน: กรณีศึกษาคำบลย้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร The Impact of Social and Cultural Change on the Beliefs and Farming Rituals of Isan People: A Case Study of the Yo Sub-District of KhamKhuenKaew District in Yasothon Province ตามโครงการวิทยานิพนธ์ที่แนบมาด้วยนี้

การจัดทำวิทยานิพนธ์เรื่องดังกล่าว นักศึกษาได้จัดทำเครื่องมือที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล และได้รับความเห็นชอบเบื้องต้นจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แล้ว แต่เพื่อให้เครื่องมือที่จัดทำนั้นมีความครอบคลุมเนื้อหาวิชา แนวปฏิบัติ และสอดคล้องกับหลักและกระบวนการวิจัย สาขาวิชาศิลปศาสตร์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิด้านสังคมศาสตร์ได้โปรดพิจารณาตรวจสอบและให้ความคิดเห็น เพื่อการปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยของนักศึกษาผู้นี้ด้วย สำหรับรายละเอียดอื่น ๆ นักศึกษาจะนำเรียนด้วยตนเอง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี จึงขอคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ วัฒนพานิชกุล)

ประธานกรรมการประจำสาขาวิชาศิลปศาสตร์

บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์

โทร. 0 2504 8515-7

โทรสาร 0 2503 3564

ที่ ศธ 0522.15(1)/ ๖3

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมศาสตร์
 ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด
 จังหวัดนนทบุรี 11120

12 พฤษภาคม 2559

เรื่อง ขตเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาเครื่องมือการวิจัย
 เขียน อาจารย์ นวราโท ดร.อนุชา ม่วงใหญ่
 สิ่งที่มาด้วย โครงการวิทยานิพนธ์ จำนวน 1 ชุด

เนื่องด้วย นางสาววารานันท์ ศรีเทพ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา แขนงวิชาไทยคดีศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมศาสตร์ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนอีสาน: กรณีศึกษาตำบลย้อ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุพรรณบุรี The Impact of Social and Cultural Change on the Beliefs and Farming Rituals of Isan People: A Case Study of the Yo Sub-District of KhamKhuenKaew District in Yasothon Province ตามโครงการวิทยานิพนธ์ที่แนบมาด้วยนี้

การจัดทำวิทยานิพนธ์เรื่องดังกล่าว นักศึกษาได้จัดทำเครื่องมือที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล และได้รับความเห็นชอบเบื้องต้นจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แล้ว แต่เพื่อให้เครื่องมือที่จัดทำนั้นมีความครอบคลุมเนื้อหาวิชา แนวปฏิบัติ และสอดคล้องกับหลักและกระบวนการวิจัย สาขาวิชาศิลปศาสตร์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิด้านสังคมศาสตร์ได้โปรดพิจารณาตรวจสอบและให้ความความคิดเห็น เพื่อการปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยของนักศึกษาผู้นี้ด้วย สำหรับรายละเอียดอื่น ๆ นักศึกษาจะนำเรียนด้วยตนเอง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ วัฒนาพงษ์กุล)
 ประธานกรรมการประจำสาขาวิชาศิลปศาสตร์

บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์
 โทร. 0 2504 8515-7
 โทรสาร 0 2503 3564

ที่ ศธ. 0522.15 (1/ ๐31

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด
จังหวัดนนทบุรี 11120

12 พฤษภาคม 2559

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายกองค้การบริหารส่วนตำบล ก้านัน ผู้ใหญ่บ้าน อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

เนื่องด้วย นางสาววรรณิ์ ดริเทพ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา แขนงวิชาไทยคดีศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนอีสาน: กรณีศึกษาดำบลย่อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร The Impact of Social and Cultural Change on the Beliefs and Farming Rituals of Isan People: A Case Study of the Yo Sub-District of KhamKhuenKaew District in Yasothon Province ตามโครงการวิทยานิพนธ์ที่แนบมาด้วยนี้

ในการนี้ นักศึกษาจำเป็นต้องเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยจากการสอบถามข้อมูลและสัมภาษณ์ ก้านัน, ผู้ใหญ่บ้าน, นายกองค้การบริหารส่วนตำบล ในเรื่อง "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนอีสาน: กรณีศึกษาดำบลย่อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร" ในช่วงระยะเวลาวันที่ 15 พฤษภาคม 2559 ถึง 30 มิถุนายน 2559 สาขาวิชาศิลปศาสตร์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการอนุญาตให้นักศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยตามวัน เวลา และรายละเอียดที่นักศึกษาเสนอมาพร้อมนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งที่จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน จึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ วัฒนางษกุล)

ประธานกรรมการประจำสาขาวิชาศิลปศาสตร์

บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์

โทร. 0-2504-8515-7

โทรสาร 0-2503-3564

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

สภามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

แบบสัมภาษณ์ (ชุดที่ 1)

เรื่อง คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน: กรณีศึกษาดำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว
จังหวัดยโสธร

สำหรับ ผู้ประกอบพิธีกรรมหรือผู้รู้เกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน
ใน ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.ที่ให้ข้อมูล

ตอนที่ 1 ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูล

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล
- เพศ อายุปี นับถือศาสนา
- สถานภาพการสมรส
2. ที่อยู่เลขที่ หมู่ที่ ตรอก/ซอย ถนน.....
- ตำบล อำเภอ จังหวัด
3. ระดับการศึกษา
4. อาชีพ ตำแหน่งหน้าที่
- รายได้ (ต่อเดือน) บาท
5. บทบาทของผู้รู้หรือผู้ประกอบพิธีกรรมทำหน้าที่อะไรบ้าง ในการประกอบพิธีกรรมในการทำนา
ของหมู่บ้านท่าน
-
-
-
-
-
-

6. ประสบการณ์ในการประกอบพิธีกรรม / ความรู้ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 2 คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสาน

1. คติความเชื่อในการทำงานของหมู่บ้านท่านมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

2. คติความเชื่อในการทำงานเหล่านั้นมีสำคัญกับหมู่บ้านท่านอย่างไร เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

3. ลักษณะของคติความเชื่อในการทำงานในหมู่บ้านของท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

4. คติความเชื่อในการทำนาเหล่านั้นมีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร

.....

.....

.....

.....

.....

5. เทพเจ้า /ผี ที่เกี่ยวกับการทำนาและพิธีกรรมต่างๆในการทำนาคือใคร เกี่ยวข้องอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

6. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำนาในหมู่บ้านของท่านมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

7. วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำนาคืออะไร

.....

.....

.....

.....

.....

8. พิธีกรรมในการทำนาเหล่านั้นมีความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

9. สถานที่ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมในการทำนาเหล่านั้นคือที่ใด และช่วงเวลาไหนที่ประกอบพิธีกรรม เหล่านั้น

.....

.....

.....

.....

.....

10. อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมในการทำนาเหล่านั้น มีอะไรบ้าง มีความหมายและความสำคัญอย่างไรต่อการประกอบพิธีกรรมนั้นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

11. ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมในการทำนาเหล่านั้น เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

12. การประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำนาในแต่ละพิธีกรรมมีข้อห้ามปฏิบัติหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน

1. คติความเชื่อในการทำนาไคบั้งที่ยังคงมีอยู่ในหมู่บ้านท่าน เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

.....

.....

.....

.....

.....

2. คติความเชื่อในการทำนาไคบั้งที่สูญหายจากหมู่บ้านท่านไปแล้ว เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับคติความเชื่อในการทำนาที่สูญหายไปแล้วในหมู่บ้านท่าน

.....

.....

.....

4. ท่านคิดว่าคติความเชื่อในการทำงานที่สูญหายไปเหล่านั้นมีประโยชน์ต่อการทำงานของคนในหมู่บ้านท่านหรือไม่

.....
.....
.....
.....
.....

5. ท่านคิดว่าคติความเชื่อในการทำงานเหล่านั้นควรที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูไว้หรือไม่เพราะเหตุใด

.....
.....
.....
.....
.....

6. ท่านมีแนวทางที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูคติความเชื่อในการทำงานเหล่านั้นอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

7. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำนาไคบ้างที่ยังคงอยู่และยังยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้

.....
.....
.....
.....
.....

8. ท่านคิดว่าเพราะเหตุใดพิธีกรรมในการทำนาเหล่านั้นจึงยังคงอยู่

.....

.....

.....

.....

.....

9. ท่านคิดว่าควรที่จะมีการฟื้นฟูพิธีกรรมในการทำนาที่สูญหายไปหรือไม่เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

10. ท่านมีแนวทางในการฟื้นฟูพิธีกรรมในการทำนาเหล่านั้นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

11. ท่านคิดว่าใครบ้างที่ควรมีส่วนเกี่ยวข้องในการฟื้นฟูพิธีกรรมในการทำนาเหล่านั้นและเกี่ยวข้องอย่างไร

.....

.....

.....

.....

12. ท่านคิดว่าจะได้รับประโยชน์อย่างไรในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนา
เหล่านั้น

.....
.....
.....
.....
.....

**ตอนที่ 4 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลต่อศรัทธาและความเชื่อ และพิธีกรรมใน
การทำนาของชาวอีสาน**

1. ท่านคิดว่าสถาบันครอบครัวในอดีตและปัจจุบัน มีส่วนเสริมสร้างศรัทธาและความเชื่อและพิธีกรรมใน
การทำนา อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

2. ท่านคิดว่าความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิชาการ ความรู้ สื่อสารมวลชน และเทคโนโลยีสมัยใหม่มี
ส่วนในการเพิ่มหรือลดศรัทธาและความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาในหมู่บ้านของท่านหรือไม่อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

3. ท่านคิดว่า การได้รับการศึกษาสูงขึ้น ทำให้ความเชื่อและความศรัทธาในคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

4. ท่านคิดว่า พฤติกรรม นโยบาย หรือการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองหรือกรรมการหมู่บ้าน มีส่วนสำคัญต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านท่านหรือไม่ อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

5. ท่านคิดว่า การรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามามากมาย มีผลกระทบต่อความเชื่อเรื่องคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านท่านหรือไม่ อย่างไรบ้าง

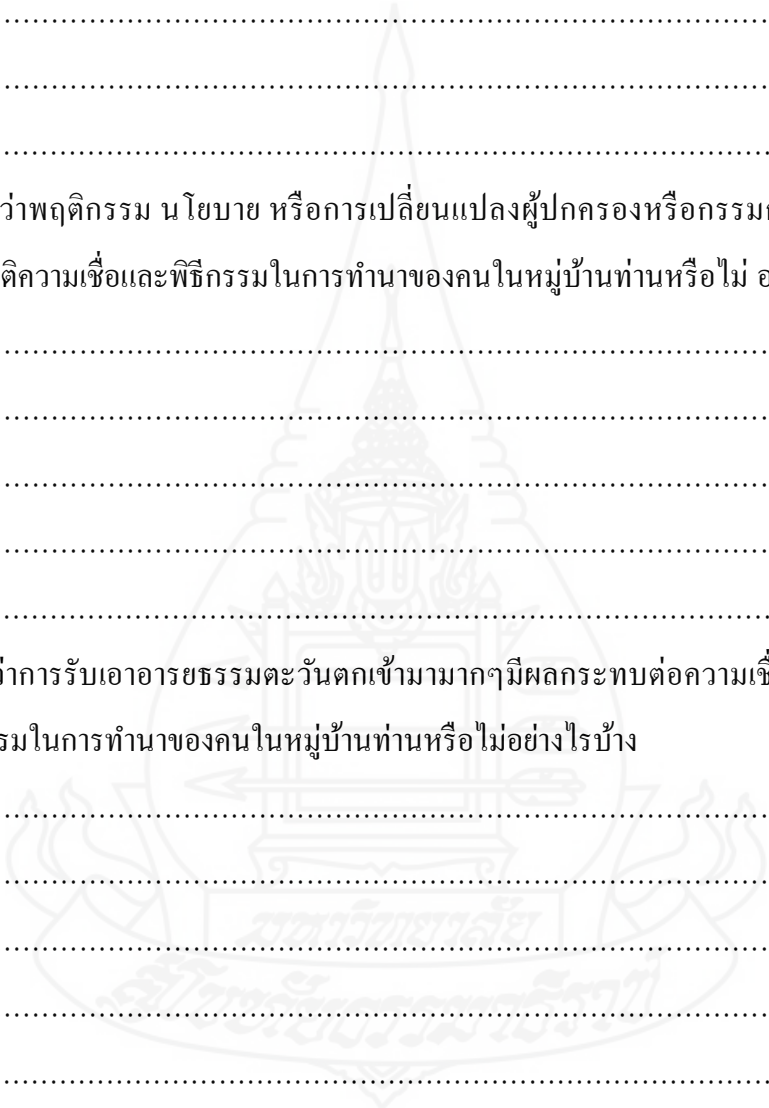
.....

.....

.....

.....

.....

6. ท่านคิดว่าในอดีตผู้ที่มีความเชื่อและศรัทธาในคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาเป็นกลุ่มชน
ชั้นใด

.....
.....
.....

และในปัจจุบันท่านคิดว่าเป็นกลุ่มชนชั้นใดเพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

.....
.....
.....
.....

7. ท่านคิดว่าทัศนคติและค่านิยมของคนรุ่นใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม มีผลกระทบต่อคติความ
เชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านท่านหรือไม่อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

8. ท่านคิดว่าสภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอยมีผลกระทบต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคน
ในหมู่บ้านท่านหรือไม่อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....

ตอนที่ 5 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงคตินิยมเชื่อ และพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน

1. ท่านคิดว่าคตินิยมเชื่อและพิธีกรรมในการทำนามีผลต่อการทำนาในปัจจุบันของท่านหรือไม่
อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

2. ท่านคิดว่าคตินิยมเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านท่านในอดีตและปัจจุบัน
เหมือนแตกต่างกันหรือไม่ มีการเพิ่มหรือตัดทอนขั้นตอนในการประกอบพิธีลงไปหรือไม่ เพราะ
เหตุใด อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. ท่านคิดว่าคตินิยมเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาส่งผลอย่างไรต่อท่านและสมาชิกในครอบครัว
ของท่าน เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

.....
.....
.....
.....

แบบสัมภาษณ์ (ชุดที่ 2)

เรื่อง คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสาน: กรณีศึกษาคำบลย่อ อำเภอกำเขื่อนแก้ว
จังหวัดยโสธร

สำหรับ ผู้นำท้องถิ่นใน คำบลย่อ อำเภอกำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.ที่ให้ข้อมูล

ตอนที่ 1 ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูล

- ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... นามสกุล
- เพศ อายุปี นับถือศาสนา
- สถานภาพการสมรส
- ที่อยู่เลขที่ หมู่ที่ ตรอก/ซอย ถนน.....
- ตำบล อำเภอ จังหวัด
- ระดับการศึกษา
- อาชีพ ตำแหน่งหน้าที่
- รายได้ (ต่อเดือน) บาท
- ใครเป็นผู้แนะนำท่านให้รู้คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของหมู่บ้านท่าน

ตอนที่ 2 คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสาน

- ท่านเริ่มมีความเชื่อเรื่องคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานตั้งแต่เมื่อใด และใครเป็นผู้ทำให้ท่านเชื่อ
-
-
-
-

2. ท่านมีความเชื่อเรื่องเทพเจ้าหรือผีที่เกี่ยวข้องกับการทำนาหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านรู้เรื่องกาลาและเวทมนต์ที่เกี่ยวข้องกับการทำนาหรือไม่ อย่างไร มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

4. ท่านรู้เรื่องฤกษ์ยามในการทำนาหรือไม่ อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

5.ท่านทราบเกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของหมู่บ้านท่านหรือไม่ มีขั้นตอนอย่างไร

.....

.....

.....

6. ท่านเคยเข้าร่วมกิจกรรม หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....
.....

ตอนที่ 3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อศติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาว อีสาน

1. ศติความเชื่อในการทำนาไคบ้างที่ยังคงมีอยู่ในหมู่บ้านท่าน เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

.....
.....
.....
.....
.....

2. ศติความเชื่อในการทำนาไคบ้างที่สูญหายจากหมู่บ้านท่านไปแล้ว เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

.....
.....
.....
.....
.....

3. ท่านคิดว่ามีปัจจัยไคบ้างที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงศติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านท่าน

.....
.....
.....

4. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับคติความเชื่อในการทำงานที่สูญหายไปแล้วในหมู่บ้านท่าน

.....

.....

.....

.....

.....

5. ท่านคิดว่าคติความเชื่อในการทำงานที่สูญหายไปเหล่านั้นมีประโยชน์ต่อการทำงานของคนในหมู่บ้านท่านหรือไม่

.....

.....

.....

.....

.....

6. ท่านคิดว่าคติความเชื่อในการทำงานเหล่านั้นควรที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูไว้หรือไม่เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

7. ท่านมีแนวทางที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูคติความเชื่อในการทำงานเหล่านั้นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

8. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนาใดบ้างที่ยังคงอยู่และยังยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้

.....

.....

.....

.....

.....

9. ท่านคิดว่าเพราะเหตุใดพิธีกรรมในการทำนาเหล่านั้นจึงยังคงอยู่

.....

.....

.....

.....

.....

10. ท่านคิดว่าควรที่จะมีการฟื้นฟูพิธีกรรมในการทำนาที่สูญหายไปหรือไม่เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

11. ท่านมีแนวทางในการฟื้นฟูพิธีกรรมในการทำนาเหล่านั้นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

12. ท่านคิดว่าใครบ้างที่ควรมีส่วนเกี่ยวข้องในการฟื้นฟูพิธีกรรมในการทำนาเหล่านั้นและเกี่ยวข้องอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

13. ท่านคิดว่าจะได้รับประโยชน์อย่างไรในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนาเหล่านั้น

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลต่อคติความเชื่อ และพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสาน

1. ท่านคิดว่าสถาบันครอบครัวในอดีตและปัจจุบัน มีส่วนเสริมสร้างคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงาน อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่าความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิชาการ ความรู้ สื่อสารมวลชน และเทคโนโลยีสมัยใหม่มีส่วนในการเพิ่มหรือลดอคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาในหมู่บ้านของท่านหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านคิดว่า การได้รับการศึกษาสูงขึ้น ทำให้ความเชื่อและความศรัทธาในคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

4. ท่านคิดว่า พฤติกรรม นโยบาย หรือการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองหรือกรรมการหมู่บ้าน มีส่วนสำคัญต่ออคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านท่านหรือไม่ อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

5. ท่านคิดว่า การรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามามากมาย มีผลกระทบต่อความเชื่อเรื่องคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านท่านหรือไม่ อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

6. ท่านคิดว่าในอดีตผู้ที่มีความเชื่อและศรัทธาในคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาเป็นกลุ่มชน
ชั้นใด

.....
.....
.....

และในปัจจุบันท่านคิดว่าเป็นกลุ่มชนชั้นใดเพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

.....
.....
.....
.....

7. ท่านคิดว่าทัศนคติและค่านิยมของคนรุ่นใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม มีผลกระทบต่อคติความ
เชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านท่านหรือไม่อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

8. ท่านคิดว่าสภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอยมีผลกระทบต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคน
ในหมู่บ้านท่านหรือไม่อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....

ตอนที่ 5 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงคตินิยมเชื่อ และพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน

1. ท่านคิดว่าคตินิยมเชื่อและพิธีกรรมในการทำนามีผลต่อการทำนาในปัจจุบันของท่านหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่าคตินิยมเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านท่านในอดีตและปัจจุบันเหมือนแตกต่างกันหรือไม่ มีการเพิ่มหรือตัดทอนขั้นตอนในการประกอบพิธีลงไปหรือไม่ เพราะเหตุใด อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านคิดว่าคตินิยมเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาส่งผลอย่างไรต่อท่านและสมาชิกในครอบครัวของท่าน เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์ (ชุดที่ 3)

เรื่อง คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสาน: กรณีศึกษาค่าบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว
จังหวัดยโสธร

สำหรับ ชาวนาใน ตำบลย่อ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.ที่ให้ข้อมูล

ตอนที่ 1 ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูล

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล
- เพศ อายุปี นับถือศาสนา
- สถานภาพการสมรส
- 2.ที่อยู่เลขที่ หมู่ที่ ตรอก/ซอย ถนน.....
- ตำบล อำเภอ จังหวัด
- 3.ระดับการศึกษา
- 4.อาชีพ ตำแหน่งหน้าที่
- รายได้ (ต่อเดือน) บาท
5. ใครเป็นผู้แนะนำท่านให้รู้คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของหมู่บ้านท่าน
-
-

ตอนที่ 2 คติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสาน

1. ท่านเริ่มมีความเชื่อเรื่องคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงานตั้งแต่เมื่อใด และใครเป็นผู้ทำให้ท่านเชื่อ
-
-
-
-

2. ท่านมีความเชื่อเรื่องเทพเจ้าหรือผีที่เกี่ยวข้องกับการทำนาหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านรู้เรื่องคาถาและเวทมนต์ที่เกี่ยวข้องกับการทำนาหรือไม่ อย่างไร มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

4. ท่านรู้เรื่องฤกษ์ยามในการทำนาหรือไม่ อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

5. ท่านทราบเกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของหมู่บ้านท่านหรือไม่ มีขั้นตอนอย่างไร

.....

.....

.....

6. ท่านเคยเข้าร่วมกิจกรรม หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....
.....

ตอนที่ 3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อศติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน

1. ศติความเชื่อในการทำนาไคบั้งที่ยังคงมีอยู่ในหมู่บ้านท่าน เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

.....
.....
.....
.....

2.ศติความเชื่อในการทำนาไคบั้งที่สูญหายจากหมู่บ้านท่าน ไปแล้ว เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

.....
.....
.....
.....

3.ท่านคิดว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงศติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านท่าน

.....
.....
.....

4. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับคติความเชื่อในการทำงานที่สูญหายไปแล้วในหมู่บ้านท่าน

.....
.....
.....
.....
.....

5. ท่านคิดว่าคติความเชื่อในการทำงานที่สูญหายไปเหล่านั้นมีประโยชน์ต่อการทำงานของคนในหมู่บ้านท่านหรือไม่

.....
.....
.....
.....
.....

6. ท่านคิดว่าคติความเชื่อในการทำงานเหล่านั้นควรที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูไว้หรือไม่เพราะเหตุใด

.....
.....
.....
.....
.....

7. ท่านมีแนวทางที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูคติความเชื่อในการทำงานเหล่านั้นอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

8. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนาใดบ้างที่ยังคงอยู่และยังยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้

.....

.....

.....

.....

.....

9. ท่านคิดว่าเพราะเหตุใดพิธีกรรมในการทำนาลำห้านั้นจึงยังคงอยู่

.....

.....

.....

.....

.....

10. ท่านคิดว่าควรที่จะมีการฟื้นฟูพิธีกรรมในการทำนาที่สูญหายไปหรือไม่เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

11. ท่านมีแนวทางในการฟื้นฟูพิธีกรรมในการทำนาลำห้านั้นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

12. ท่านคิดว่าใครบ้างที่ควรมีส่วนเกี่ยวข้องในการฟื้นฟูพิธีกรรมในการทำนาเหล่านั้นและเกี่ยวข้องอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

13. ท่านคิดว่าจะได้รับประโยชน์อย่างไรในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนาเหล่านั้น

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลต่อคติความเชื่อ และพิธีกรรมในการทำงานของชาวอีสาน

1. ท่านคิดว่าสถาบันครอบครัวในอดีตและปัจจุบัน มีส่วนเสริมสร้างคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำงาน อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่าความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิชาการ ความรู้ สื่อสารมวลชน และเทคโนโลยีสมัยใหม่มีส่วนในการเพิ่มหรือลดคตินิยมเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาในหมู่บ้านของท่านหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านคิดว่า การได้รับการศึกษาสูงขึ้น ทำให้ความเชื่อและความศรัทธาในคตินิยมเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

4. ท่านคิดว่า พฤติกรรม นโยบาย หรือการเปลี่ยนแปลงผู้ประกอบการหรือกรรมการหมู่บ้าน มีส่วนสำคัญต่อคตินิยมเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านท่านหรือไม่ อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

5. ท่านคิดว่า การรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามา มากๆ มีผลกระทบต่อความเชื่อเรื่องคตินิยมเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านท่านหรือไม่ อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

6. ท่านคิดว่าในอดีตผู้ที่มีความเชื่อและศรัทธาในคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาเป็นกลุ่มชน
ชั้นใด

.....
.....
.....

และในปัจจุบันท่านคิดว่าเป็นกลุ่มชนชั้นใดเพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

.....
.....
.....
.....

7. ท่านคิดว่าทัศนคติและค่านิยมของคนรุ่นใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม มีผลกระทบต่อคติความ
เชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านท่านหรือไม่อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

8. ท่านคิดว่าสภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอยมีผลกระทบต่อคติความเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคน
ในหมู่บ้านท่านหรือไม่อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....

ตอนที่ 5 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงคตินิยมเชื่อ และพิธีกรรมในการทำนาของชาวอีสาน

1. ท่านคิดว่าคตินิยมเชื่อและพิธีกรรมในการทำนามีผลต่อการทำนาในปัจจุบันของท่านหรือไม่
อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

2. ท่านคิดว่าคตินิยมเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาของคนในหมู่บ้านท่านในอดีตและปัจจุบัน
เหมือนแตกต่างกันหรือไม่ มีการเพิ่มหรือตัดทอนขั้นตอนในการประกอบพิธีลงไปหรือไม่ เพราะ
เหตุใด อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. ท่านคิดว่าคตินิยมเชื่อและพิธีกรรมในการทำนาส่งผลอย่างไรต่อท่านและสมาชิกในครอบครัว
ของท่าน เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

.....
.....
.....
.....

ภาคผนวก ง

ภาพประกอบการทำวิจัย

1. ภาพการทำนา

1.1) การทำนาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1- ช่วง โครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2504 – พ.ศ. 2544)

ภาพประกอบที่ 1 การใช้ควายไถนา ที่มาจาก palungjit.org

ภาพประกอบที่ 2 การถอนต้นกล้า ที่มาจาก duangjan.wordpress.com

ภาพประกอบที่ 3 การหาบต้นกล้า ที่มาจาก duangjan.wordpress.com

ภาพประกอบที่ 4 การดำนา ที่มาจาก duangjan.wordpress.com

ภาพประกอบที่ 5 ต้นข้าวในนา ที่มาจาก rakbankerd.com

ภาพประกอบที่ 6 ต้นข้าวในนาตั้งท้อง

ภาพประกอบที่ 7 ต้นข้าวแก่จัดพร้อมที่จะเก็บเกี่ยว

ภาพประกอบที่ 8 ชาวนากำลังเกี่ยวข้าว (1)

ภาพประกอบที่ 9 ชาวนากำลังหาบข้าวที่เก็บเกี่ยวเสร็จ

ภาพประกอบที่ 10 ชาวนาหาบข้าวมาที่ลาน

ภาพประกอบที่ 11 ลอมข้าว

ภาพประกอบที่ 12 ชาวนากำลังนวดข้าวโดยใช้ไม้ขนาด

ภาพประกอบที่ 13 ข้าวที่นวดเสร็จแล้วและกำลังผึ่งแดด

ภาพประกอบที่ 14 ข้าวที่เตรียมรอขึ้นยุ้งฉาง

1.2) ภาพการทำนาในช่วงหลังโครงการอีสานเขียว (พ.ศ.2545) – พ.ศ.2556

ภาพประกอบที่ 15 ชาวนากำลังไถนาด้วยรถไถนาเดินตาม ที่มาจาก kungjack.blogspot.com

ภาพประกอบที่ 16 รถไถนาที่มีความทันสมัยมากขึ้น ที่มาจาก farmtoktoy.blogspot.com

ภาพประกอบที่ 17 ชาวนากำลังหว่านเมล็ดข้าว(การทำนาหว่าน) ที่มาจาก kasetporpeang.com

ภาพประกอบที่ 18 ชาวนากำลังใส่ปุ๋ยเคมีที่นาข้าว ที่มาจาก kasetporpeang.com

ภาพประกอบที่ 19 ต้นข้าวในนาที่กำลังตั้งท้องที่มาจาก rakbankerd.com

ภาพประกอบที่ 20 การเก็บเกี่ยวข้าวด้วยรถเกี่ยว(1)

ภาพประกอบที่ 21 การเก็บเกี่ยวข้าวด้วยรถเกี่ยว(2)

ภาพประกอบที่ 22 รถอีแต่นที่ชาวนาใช้ขนข้าวขึ้นยุ้งฉางในช่วงแรก

ภาพประกอบที่ 23 ข้าวที่เก็บเกี่ยวเสร็จพร้อมขึ้นยุ้งฉาง

2. ภาพพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาในตำบลอภัยปัจจุบัน(พ.ศ.2556)

ภาพประกอบที่ 24 ชุ้มข้าวในงานบุญกุ่มข้าวใหญ่

ภาพประกอบที่ 25 ชาวบ้านกำลังทำพิธีสู่ขวัญในงานบุญกุ่มข้าวใหญ่

ภาพประกอบที่ 26 ชาวบ้านกำลังเตรียมของสำหรับเลี้ยงปู่ตา(1)

ภาพประกอบที่ 27 ชาวบ้านกำลังเตรียมของสำหรับเลี้ยงปู่ตา(2)

3. ภาพประเพณีและพิธีกรรมต่างๆในตำบลย่อ

ภาพประกอบที่ 28 ชาวบ้านในขบวนแห่ประเพณีงานเทศน์มหาชาติ(1)

ภาพประกอบที่ 29 ชาวบ้านในขบวนแห่ประเพณีงานบุญเทศน์มหาชาติ (2)

ภาพประกอบที่ 30 พิธีกรรมในงานบุญเทศน์มหาชาติ(1)(ต้นข้าวพันก้อน)

ภาพประกอบที่ 31 บรรยายกาศในงานบุญเทศน์มหาชาติ(2)

ภาพประกอบที่ 32 บรรยายกาศในงานบุญเทศน์มหาชาติ(3)

ภาพประกอบที่ 33 บรรยากาศในงานบุญเทศน์มหาชาติ(4)

ภาพประกอบที่ 34 พิธีกรรมในงานบุญเทศน์มหาชาติ (5)

ภาพประกอบที่ 35 การถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์

ภาพประกอบที่ 36 ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในวันสงกรานต์(1)

ภาพประกอบที่ 37 ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในวันสงกรานต์(2)

ภาพประกอบที่ 38 การเตรียมงานในการเลี้ยงศิษุตา(1)

ภาพประกอบที่ 39 การเตรียมงานในการเลี้ยงผีปู่ตา(2)

ภาพประกอบที่ 40 พิธีกรรมในการเลี้ยงผีปู่ตา

ภาพประกอบที่ 41 ชาวบ้านมาร่วมพิธีกรรมในการเลี้ยงผีปู่ตา

ภาพประกอบที่ 42 ชาวบ้านกำลังประกอบพิธีตบประทาย(1)
(การตบประทายจะทำในวันขึ้น15ค่ำเดือน6ของทุกปี)

ภาพประกอบที่ 43 ชาวบ้านกำลังประกอบพิธีตบประทาย(2)

ภาพประกอบที่ 44 ชาวบ้านกำลังประกอบพิธีตบประทาย(3)
(ชาวบ้านจะช่วยกันทำตามถนนทางเข้าหมู่บ้านทุกสายที่จะเข้าหมู่บ้าน)

ภาพประกอบที่ 45 พิธีกรรมในการตบประทายที่เสร็จสมบูรณ์
(เพื่อป้องกันสิ่งไม่ดีไม่ให้เข้ามาในหมู่บ้าน)

ภาพประกอบที่ 46 ขบวนแห่ในประเพณีนุ่งบั้งไฟ

ภาพประกอบที่ 47 บั้งไฟที่ใช้ในประเพณีบุญบั้งไฟเพื่อบวงสรวงผีปอบ

ภาพประกอบที่ 48 ชาวบ้านมาดูบั้งไฟที่จุดขึ้นเพื่อบวงสรวงผีปอบ(1)

ภาพประกอบที่ 49 ชาวบ้านมาดูบั้งไฟที่จุดขึ้นเพื่อบวงสรวงผีปอบตา(2)

ภาพประกอบที่ 50 การแห่เทียนในวันเข้าพรรษา(1)

ภาพประกอบที่ 51 การแห่เทียนในวันเข้าพรรษา(2)

ภาพประกอบที่ 52 การแห่เทียนในวันเข้าพรรษา(3)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาววราภรณ์ ตรีเทพ
วัน เดือน ปีเกิด	16 ตุลาคม 2525
สถานที่เกิด	อำเภอ คำเขื่อนแก้ว จังหวัด ยโสธร
ประวัติการศึกษา	ศศ.บ. (สารสนเทศศาสตร์)มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พ.ศ.2551
สถานที่ทำงาน	บริษัทคาเทลอินเตอร์เนชั่นแนล อาคารไอทีเอฟ-ทาวเวอร์ ถนน สีลม แขวงสุริยวงศ์ เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร
ตำแหน่ง	เลขานุการ

